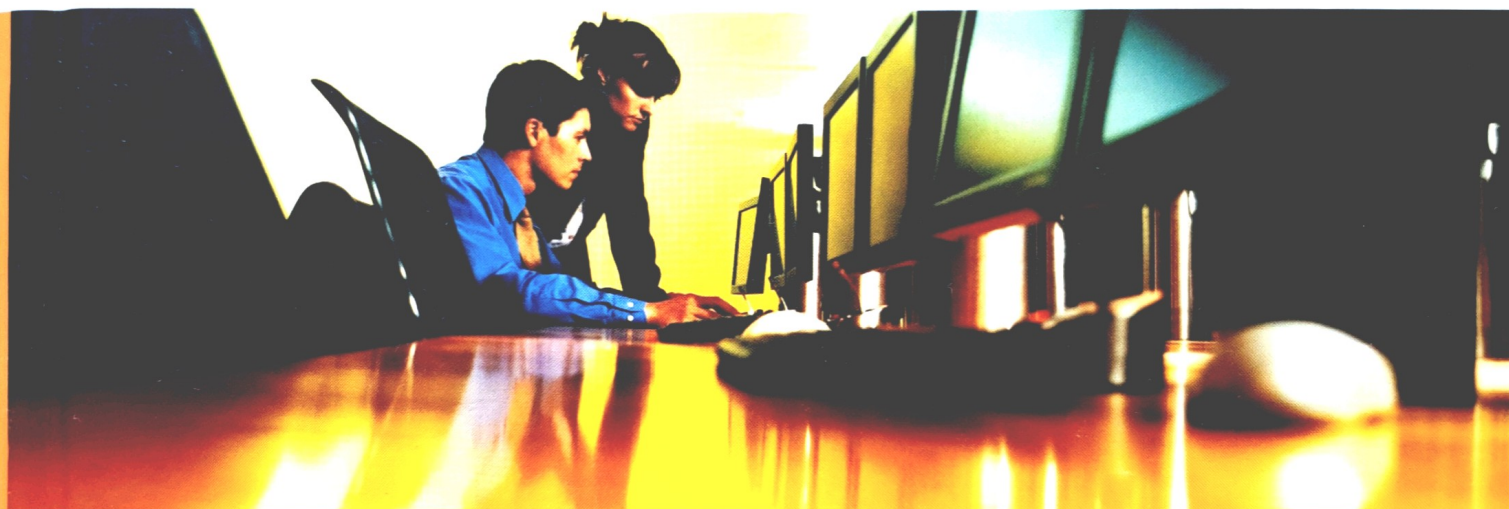

Valerijus Ovsianikas

FOREX 101

Paprastai ir suprantamai apie valiutų rinką

II atnaujintas leidimas

101 atsakymas į klausimus apie:

- FOREX rinką
- fundamentaliąją analizę
- techninę analizę
- prekybos strategijas
- prekybos psichologiją

AdmiralMarkets
Trading for everyone

Valerijus Ovsianikas

FOREX 101

Paprastai ir suprantamai apie valiutų rinką

II atnaujintas leidimas

Kaunas,
2011

Ov29 Ovsianikas, Valerijus

Forex 101. Paprastai ir suprantamai apie valiutų rinką. II atnaujintas leidimas / Valerijus Ovsianikas. — Kaunas: „Smaltijos“ leidykla, 2011. 256 psl. ISBN 978-9955-707-82-0

Prekyba „Forex“ tarptautinėje valiutų rinkoje yra vienas įdomiausių ir patraukliausių investavimo būdų. Ši knyga skirta norintiems sužinoti, kaip vyksta prekyba „Forex“ rinkoje, kokiais finansiniais instrumentais ir kas gali prekiauti, kas yra maržinė prekyba. Autorius taip pat pristato pagrindinius prekybos instrumentus – fundamentalią ir techninę analizę, supažindina su prekybos psichologijos pagrindais. Knyga parašyta klausimų ir atsakymų forma, todėl skaitytojui itin lengva žingsnis po žingsnio žengti į viliojantį finansų rinkos pasaulį.

UDK 336.7
Ov29

Maketavo Vilija Stankienė

© Valerijus Ovsianikas, 2011

© „Smaltijos“ leidykla, 2011

Visos teisės saugomos. Nė viena šio leidinio dalis neturi būti kopijuojama ar kaip nors kitaip atgaminama ir platinama neturint licencinės sutarties su leidykla.

UAB „Smaltijos“ leidykla, Kapsų g. 82, LT-44144 Kaunas
Tel. (37) 425402, faks. (37) 208992,

el. p. office@smaltija.lt, interneto svetainė <http://www.smaltija.lt/>

Turinys

Ivadas	7
Modernaus pasaulio skaičius.....	10
Viskas taip paprasta.....	12
Mes visi esame keliautojai.....	13
1 skyrius. FOREX rinkos pagrindiniai terminai ir sąvokos	15
1. Kas tai yra FOREX rinka?	15
2. Kas yra FOREX rinkos prekė?	18
3. Kokiomis pagrindinėmis valiutomis prekiaujama?	19
4. Kas yra FOREX rinkos dalyviai?	23
5. Ką reikia žinoti prieš pradėdant prekybą?	29
6. Kokie valiutų prekybos sandoriai įmanomi FOREX rinkoje?	36
7. Kokios prekybos operacijos atliekamos?	39
8. Kas tai yra atviros pozicijos perkėlimas į kitą dieną?	42
9. Kaip paskaičiuojamas valiutų išankstinis kursas, kuriuo sudaromi išankstiniai sandoriai?	43
10. Kaip gaunamas pelnas FOREX rinkoje?	45
11. Su kokiomis rizikomis susiduriama FOREX rinkoje?	46
12. Kaip FOREX rinka veikia?	48
13. Koks yra FOREX rinkos darbo laikas?	50
14. Koks brokerio vaidmuo FOREX rinkoje?	52
15. Ar reikia būti ekonomistu, norint sėkmingai dirbti FOREX rinkoje?	54
16. Kaip suprasti kainos kitimą ir kryptingumą?	54
17. Kokie FOREX rinkos pranašumai palyginti su kitais finansiniais instrumentais? ..	58
18. Kaip pasirinkti brokerį?	62
19. FOREX rinka – investicijos ar žaidimas?	65
20. Kiek reikia laiko prekiauti FOREX rinkoje?	66
21. Kokio pelno galite tikėtis?	67
22. Kas yra FOREX suktėbė?	69
23. Kaip tapti savarankišku investuotoju?	71
2 skyrius. Fundamentalioji analizė	73
24. Kas yra fundamentalioji analizė?	73
25. Kaip vertinti valiutų kursų perspektyvas pagal ekonomikos rodiklius?	77
26. Kokia bazinės palūkanų normos įtaka valiutų kursams?	79
27. Kaip sužinoti, kokia artimiausiu laiku gali būti bazinė palūkanų norma?	82
28. Kaip interpretuoti bendrojo vidaus produkto rodiklius?	83
29. Koks yra JAV prekybos balanso bei einamosios sąskaitos ir biudžeto deficitų poveikis JAV dolerio kursui?	85
30. Kokie rodikliai parodo šalies infliacijos lygį?	89

31. Kokie yra nedarbo lygio rodikliai ir koks jų poveikis valiutų kursams?	92
32. Kokie yra JAV nekilnojamojo turto rinkos rodikliai?	95
33. Kokie yra svarbiausi JAV gamybos rodikliai?	96
34. Kokius išvestinius ekonominius rodiklius stebi investuotojai?	97
35. Koks ryšys tarp pinigų kiekio ir valiutų kurso?	100
36. Kokius rodiklius reikia stebėti, o į ką nekreipti dėmesio?	101
37. Koks ryšys tarp įvairių finansų rinkų?	102
38. Koks ryšys tarp JAV dolerio kurso ir naftos kainos?	103
39. Koks ryšys tarp aukso, žaliavų kainos ir JAV dolerio?	104
40. Koks ryšys tarp akcijų ir JAV dolerio kurso?	106
41. Kas yra JAV dolerio indeksas?	108
42. Kokia yra JAV centrinio banko pinigų politika?	109
43. Kas tai yra palūkanų skirtumo prekyba?	111
44. Kokiais informacijos šaltiniais galima pasikliauti?	113
3 skyrius. Techninė analizė.	119
45. Kas yra techninė analizė?	119
46. Kokie techninės analizės privalumai ir trūkumai?	121
47. Kaip apskaičiuojami techniniai indikatoriai?	122
48. Kokie dažniausiai naudojami indikatoriai?	123
49. Ką reikia žinoti apie grafikus?	126
50. Kas yra krypties linijos ir kanalai?	129
51. Kas yra slankieji vidurkiai?	130
52. Kaip slankieji vidurkiai naudojami prekyboje?	134
53. Kaip veikia slankiųjų vidurkių konvergencijos ir divergencijos histograma?	136
54. Kas tai yra divergencija?	140
55. Kas tai yra perpirkta ar perparduota rinka?	141
56. Kaip veikia Bolingerio ribų indikatorius?	142
57. Kas tai yra osciliatoriai?	144
58. Kaip veikia santykinio stiprumo indeksas?	144
59. Kaip veikia impulso indikatorius?	146
60. Kaip veikia stochastinis indikatorius?	148
61. Kaip veikia parabolinis laiko arba kainos indikatorius?	150
62. Kaip veikia vidutinės krypties indikatorius?	151
63. Kas yra rinkos judėjimo ašis?	153
64. Kokie žvakių formos japoniškų grafikų panaudojimo pranašumai?	155
65. Kas tai yra Fibonacio indikatoriai?	164
66. Kaip derinti įvairius indikatorius?	167
67. Kas yra Elioto bangų teorija?	169
68. Kokias pelno arba nuostolio ribas nustatyti?	173
69. Kuo dažniausiai vadovaujama FOREX rinkoje?	176
70. Kas yra kaupimosi arba išsiskyrimo indikatorius?	176
71. Ką parodo grafikų modeliai ir kaip juos panaudoti?	177

72. Kokie pagrindiniai krypties testavimo modeliai?	178
73. Kokie yra pagrindiniai kainos krypties keitimosi modeliai?	186
4 skyrius. Prekybos strategija	193
74. Kas tai yra prekybos strategija?	193
75. Iš ko sudaryta strategija?	195
76. Kaip valdyti riziką?	200
77. Kuri strategija geresnė – trumpalaikė ar ilgalaikė?	201
78. Kas tai yra apsisaugojimas?	203
79. Kaip apskaičiuoti depozito dydį?	205
80. Koks ryšys tarp rizikos ir galimo pelno?	206
81. Kokios pagrindinės pradedančių investuotojų klaidos?	207
82. Kuriais valiutų poromis geriausia prekiauti ir koks ryšys tarp įvairių valiutų porų?	209
83. Ar tiesa, kad daug nesėkmingai prekiaujančiųjų skundžiasi dėl pradinio kapitalo trūkumo?	211
84. Kokie automatinės prekybos sistemos privalumai ir trūkumai?	212
85. Kokie populiariausi praktiniai patarimai prekiaujančiam FOREX rinkoje?	213
86. Ko galėtume pasimokyti iš žymiausių investuotojų?	217
87. Kaip rašyti prekybos dienoraštį?	219
88. Ar vadovautis kitų rekomendacijomis?	223
89. Kokios yra populiariausios strategijos?	224
90. Kas tai yra trejopo tikrinimo prekybos sistema?	225
91. Kas yra Martingailo strategija?	227
92. Kaip vykdoma piramidės strategija?	229
93. Kas tai yra vėžlių strategija?	232
94. Ko galime pasimokyti iš Bilo Viljamso?	236
95. Ar įmanoma pragyventi iš prekybos valiutomis?	241
5 skyrius. Prekybos psichologija	243
96. Kokia psichologijos reikšmė prekybai?	243
97. Ką reikia žinoti apie prekybos psichologiją?	244
98. Koks ryšys tarp požiūrio į pinigus ir investavimo?	248
99. Kaip išvengti psichologinių prekybos klaidų?	251
100. Ką galima patarti pradedantiems prekiauti?	252
101. Ką dar norėtumėte sužinoti apie FOREX rinką?	253
Priedai	254
Kokią literatūrą apie FOREX rinką skaityti?	254
FOREX rinkoje vartojami žargoniniai terminai	255
FOREX rinkoje vartojami neoficialūs valiutų pavadinimai	256

Išvadas

Prabėgo keleri metai nuo pirmosios šios knygos laidos. Laikotarpis buvo itin neramus finansų rinkai – praėjo viena didžiausių ekonominė krizė, ilgam išliksianti žmonių atmintyje.

Prisiminkime 2006 metus. JAV pradėjo kristi nekilnojamojo turto kainos, o jau 2007 metų vasarą krizė buvo pačiame įkarštyje – nuvilnijo būsto paskolų įsipareigojimų nevykdymo banga. Lietuvoje tuo metu nekilnojamojo turto kainos dar buvo didelės, todėl daugelis rinkos verslininkų toliau kūrė planus, kaip statys ir turtės, manydami, kad JAV yra labai toli, todėl įtakos mūsų ekonomikai neturės. Turbūt ekonominio išsilavinimo stoka, o gal tiesiog godumas neleido jiems tinkamai įvertinti situacijos ir atitinkamai pasiręgti blogiausiam atvejui.

Didžiausios problemos kilo 2008 metais, kai Rytų Europoje sulėtėjo ekonomikos kilimas, o JAV krizė dar paastrėjo. 2008 vasarą situacija buvo jau beveik nekontroliuojama: paskolų teikimo milžinių „Fannie Mae“ ir „Freddie Mac“ problemos, kylančios žaliavų kainos ir pingantis JAV doleris, krentantis pasitikėjimas JAV ekonomine politika ir dėl to atsirandančios JAV biudžeto problemos.

Svarbiausias krizės įvykis – 2008 metų rugsėjį paskelbtas „Lehman Brothers“ investicinio banko bankrotas – ir krizė jau, be jokių abejonių, apėmė visą pasaulį. Jos pasekmės: likvidumo sumažėjimas visame pasaulyje, bankų ir didelių bendrovių bankrotai. Doleris, kaip pagrindinė pasaulio rezervinė valiuta, šiuo laikotarpiu atliko „saugios užuovėjos“ funkciją. JAV doleris ir išdo obligacijos tapo saugia investicija visiems, kas nenorėjo prarasti savo finansinio turto.

2009 metų pradžioje buvo skelbiamos niūrios prognozės, pranašaujančios vos ne pasaulio pabaigą. I ketvirtį dauguma pasaulio akcijų indeksų pasiekė ke-liolikos metų minimalias reikšmes, o JAV dolerio, kaip rezervinės valiutos, kursas ir toliau kilo euro bei svaro atžvilgiu. 2009 metų kovo mėnesį FED, vado-

vaujamas p. Bernankė, žengė atsakingą žingsnį – sumažino palūkanų normą iki minimumo (0–0,25 bazinių punktų). Taip pat paskelbė papildomas likvidumą gerinančias programas.

2007 metais prasidėjusi finansų rinkos krizė dažnai lyginama su Didžiąja depresija. Daugeliui ji įsiminė kaip nekilnojamojo turto ir su juo susijusių finansinių instrumentų kainų burbulo sprogdimas, sudavęs stiprų smūgį visiems finansų rinkos dalyviams. Itin nukentėjo investiciniai bankai: „Lehman Brothers“ bankrutavo, kiti, pavyzdžiui, vienas didžiausių investicinių bankų „Bear Stearns“ ar stambiausia pasaulyje draudimo bendrovė AIG, buvo išgelbėti JAV administracijos ir Federalinio rezervų banko pastangomis.

Pagrindinė krizės priežastis buvo visų minėtų organizacijų ir daugelio bankų bei jų veiklos rizikos draudikų noras prisiimti ypač didelę riziką. Pernelyg didelę netgi jiems. O pradėjus blogėti ekonominei situacijai ir kristi nekilnojamojo turto kainoms, bankai atsidūrė ties bankroto riba. Suveikė sverto efektas: leido uždirbti gerokai daugiau klestėjimo laikais, bet staiga pablogino situaciją, kai rinka krito.

Ir tik JAV federalinio rezervų banko vykdoma politika padėjo suvaldyti krizę. Todėl 2008 metų rudenį buvo išvengta finansų rinkos kolapso, nuo kurio JAV finansų sistema, bankrutavus „Lehman Brothers“ investiciniam bankui, buvo vos per žingsnį.

Ar visi šie įvykiai nepakeitė valiutų rinkos ir kodėl aš manau, kad viskas, kas pateikta šioje knygoje jau prieš kelerius metus, taip pat aktualu ir šiandien?

Krizės ateina ir praeina, o ekonominiai dėsniai išlieka. Kilus krizei sulaukiame pačių liūdniausių prognozių, netgi prognozuojama pasaulio pabaiga ir visiškas ekonominis subyrėjimas. Tačiau kiekvieną kartą ekonomika atsigaudavo, prasidėdavo naujas ekonominis ciklas. Toks jau yra kapitalizmas: patinka mums tai ar ne, ekonomika vystosi ciklais, maždaug vidutiniškai kas 11 metų sulaukiame stiprios krizės, ekonominio nuosmukio, bedarbystės padidėjimo ir dėl to atsiradusios politinės įtampos. O po kelerių metų situacija pradeda gerėti: atsigauja ekonomika, darbo rinka, kyla kainos ir taip sukuriamos prielaidos kitai krizei.

Taigi, kodėl ši knyga aktuali ir šiandien? Joje aprašytas pagrindinių ekonominių dėsnių pasireiškimas valiutų rinkoje. Šie dėsniai veikia ir krizės metu, ir jai

praėjus. Tai tarsi abėcėlė, kurios nežinodami negalime išmokti skaityti. Pirmiausia reikia susipažinti, apmąstyti, pritaikyti praktikoje fundamentaliosios ir techninės analizės žinias, suprasti rinkos logiką ir psichologiją, o tam reikia žinių.

Taip pat noriu pabrėžti, kad techninės analizės instrumentai, pirmiausia indikatoriai, puikiai tinka ir krizės laikotarpio analizei. Tik santykis tarp techninės ir fundamentaliosios analizės krizės metu pasikeičia fundamentinių veiksnių naudai. Dažnai būna nesvarbu, ką rodo techniniai indikatoriai, paskelbus sprendimą. Pavyzdžiui, JAV federalinio rezervų banko sprendimas didinti pinigų kiekį iš esmės pakeitė valiutų kursus. Šiuo konkrečiu atveju doleris silpnėjo ir įveikė pasipriešinimą, nes sprendimas didinti pinigų kiekį padidino riziką, t. y. norą investuoti į rizikingesnes turto klases, taip pat ir pirkti eurus.

Ką jau kalbėti apie prekybos psichologiją, kuriai krizė buvo puikus išbandymas. Dažnai atrodo, kad negali euro kursas dar labiau kristi arba jena – dar labiau sustiprėti. Nuo žodžio „negali“ ir prasideda daugelio prekyautojų nesėkmės. Visko gali būti valiutų rinkoje, tik skiriasi vieno ar kito įvykio tikimybė.

O kaip krizė paveikė valiutų rinką? Ar buvo kokių ypatingų pokyčių? Valiutų rinkoje nebūna bankroto, nes joje visada yra paklausa, pasiūla ir nuolat veikianti pasaulinė valiutų keitykla, kuri iš esmės ir yra FOREX rinka. Tačiau krizė lėmė pokyčius ir valiutų rinkoje.

Norint apibūdinti, kas vyksta rinkoje, visada sugalvojamos naujos sąvokos, nusakančios rinkos situaciją. Šiuo neramiu krizės laikotarpiu taip pat buvo sugalvota nauja sąvoka – *rizikos apetitas*.

Pinigai, o ypač dideli, visada būna kur nors investuoti. Priklausomai nuo rinkos situacijos, jie keliauja į tas turto klases, kuriose investicija atrodo „racionalesnė“. Kai rinkoje vyrauja optimizmas, investuojama į turto klases, kurios potencialiai duoda didesnę pelningumą. O krizei paaštrėjus, sulaukus nepalankių naujienų, bandoma mažinti riziką – parduoti rizikingesnius aktyvus ir pasirinkti mažiau pelningus, bet nerizikingus investavimo būdus.

Valiutų rinkoje rizikos apetitas pasireiškia taip:

a) kylant optimizmui perkami eurai, Australijos ir Naujosios Zelandijos doleriai, taip pat svarai,

b) blėstant optimizmui, dėl krizės pabaigos ir ekonomikos augimo perkami JAV doleriai ir Japonijos jenos.

Pažvelgus plačiau, t. y. už valiutų rinkos ribų, norint išvengti rizikos ir saugiai investuoti dažniausiai pasirenkamos JAV išdo obligacijos. Tad jų kaina yra neblogas rinkos optimizmo rodiklis: kuo mažesnės palūkanos (investuotojai sutinka laikyti savo lėšas už beveik minimalų procentą, norėdami apsaugoti investicijas, nes neranda geresnio investavimo būdo), tuo prastesnė situacija rinkoje.

Taigi, tie, kurie jau yra susipažinę su valiutų rinka, turėjo puikią galimybę pasipraktikuoti, pritaikyti savo žinias permainingoje krizės laikotarpio rinkoje. O tiems, kurie tik pradeda žengti šiuo keliu, linkiu smagių ir tikrai nenuobodžių akimirkų. Visiems šios knygos skaitytojams linkiu sėkmės prekyboje!

Modernaus pasaulio skaičius

*Nedaug finansinių instrumentų sukelia tiek emocijų
ir duoda tokį pelningumą kaip FOREX rinka.*

Cornelius Luka

JAV ir Kanados universitetuose skaičiumi 101 dažnai žymimi įžanginio lygio mokymai bei mokymo medžiaga. Skaičius 101 siejamas su viskuo, kas skiriama pradedantiems. „101 klausimas ir atsakymas apie...“ šiais laikais gali būti pritaikyta bet kuriai žinių sričiai. Anksčiau tokiu skaičiumi buvo laikomas skaičius 100, bet noras parodyti, kad pasakome ir duodame skaitytojui daugiau nei kiti šaltiniai, skatino sugalvoti skaičių 101. (Pagal jį rinkodaros žmonės sugalvojo 102, 103 ar 1001.) Mes apsiribosime skaičiumi 101. Būtent tiek klausimų su atsakymais jūs rasite šioje knygoje.

Kaip žinoma, geras klausimas – tai jau pusė atsakymo. Pradedantiems investuoti būna sunku ne tik tinkamai suformuluoti klausimus, bet ir atskirti, kuo reikia domėtis, o kuri informacija nevertinga. Taigi aš pats suformuluosiu klausimus ir atsakysiu į juos. Šiais laikais apie finansų rinkas ir apie FOREX valiutų

rinką parašyta be galo daug įvairaus lygio knygų. Pagrindinis besidominančiųjų klausimas – ne kur gauti literatūros, bet kuo apsiriboti.

Prieš dešimtį metų, kai atsirado kukli galimybė investuoti, aš pats pradėjau domėtis finansų rinka – iš pradžių, kaip ir dauguma, akcijų rinka, vėliau – FOREX valiutų rinka bei kitais finansiniais instrumentais. Prisiminkime 1997-uosius: Lietuvoje tuo metu nebuvo nei investicinių fondų, nei internetinių brokerių, o ir pats internetas nebuvo toks prieinamas kaip dabar.

Tikru atradimu tapo FOREX rinka. Ar su kukliu 1 000 JAV dolerių užstatu galiu prekiauti valiutomis ir gauti pelną nuo 50 kartų didesnių sumų? Atrodė neįtikėtina. Bet vis dėlto tai tokia suma, dėl kurios verta surizikuoti. Taip atsirado mano pirmasis depozitas FOREX rinkoje. Deja, tyrinėdamas galimus brokerius ir jų patikimumą sugaišau daugiau laiko nei strategijos apmąstymams. Tenka pripažinti – pirmas blynas buvo prisvilęs. Todėl šią knygą rašau vildamasis, kad gal kam iš skaitytojų padėsiu žengti teisingus žingsnius ir pasimokyti ne iš savo klaidų, bet iš kitų patirties.

Vienas nuostabių dalykų, kurį jūs net nesusimąstydami gaunate žengdami į finansų rinkas – supratimas apie tai, kaip uždirbami pinigai. Prisimenu vieną seminaro apie investavimą valiutų rinkoje, kurį aš vedžiau, dalyvę, atėjusią su paprastu noru, – sužinoti, kuo užsiima jos brolis. Anot jos, brolis sėdi visą dieną prie kompiuterio (o kartais net dviejų), kurio ekrane mirga besikeičiantys grafikai, ir į klausimą: „Kuo čia užsiimi?“ atsako: „Netrukdyk!“ Galų gale, pavykus išpešti žodį „FOREX“, moteris, paieškojusi informacijos internete, surado, kas galėtų paaiškinti, ir atėjo į seminarą. Įdomiausia, kad atėjo todėl, kad jos brolis bėgant laikui pasikeitė: pradėjo domėtis filosofija, tapo uždaresnis, nustebindavo netikėtais atradimais ir apmąstymais, pradėjo kitaip žiūrėti į pasaulį. Be savo galimybių, vertybių ir proto galių apmąstymo tiesiog neįmanoma tobulėti, suvaldyti savo emocijų ir pelningai dirbti FOREX rinkoje!

Taigi, mieli skaitytojai, – visa tiesa apie FOREX rinką, kokią aš ją žinau po daugelio jos studijavimo metų.

Viskas taip paprasta

Investuoti nesunku, tačiau nepaprasta.
Warren Buffett

Kai jums pasako, kad FOREX rinka yra tarptautinė valiutų rinka, kad ši elektroninė birža apima visą pasaulį ir yra didžiausia finansų rinka, dirbanti 24 valandas per parą ir turinti iki 3 milijardų dienos apyvartą, jūs, ko gero, pagalvojate: „O kas man iš to? Kaip aš galiu dalyvauti šioje rinkoje su savo kukliomis pinigų sumomis? Kaip galiu išgyventi tarp finansų ryklių? Ir apskritai, ar verta tuo užsiimti, jei tai didžiausios rizikos rinka?“ Esu optimistas, todėl pasakysiu, kad tai didžiausių galimybių rinka! Bet pradėkime nuo pradžių – pabandykime suprasti visas FOREX rinkos subtilybes, o tada jau jūs spęsite, ar investuoti. Taigi jūsų dėmesiui – atsakymai į visus pagrindinius klausimus apie FOREX rinką. Kaip ji veikia? Kaip gaunamas pelnas? Kaip analizuoti ir prognozuoti rinkos kaitą?

Išoriškai prekyba atrodo paprasta, tačiau už to slypi nelengvas darbas: rinkos situacijos analizė ir sprendimų priėmimas, prognozių, atitinkančių tikrovę, ir realaus kurso judėjimo tikrinimas, sprendimas trauktis iš rinkos (kai tai būtina). Prekiavimas gali trukti nuo kelių valandų (dienos prekyba) iki kelių dienų, savaičių arba net mėnesių.

Yra daug rinkos analizės ir sprendimų priėmimo metodų, tačiau pagrindinės kryptys sudaro:

- ❑ fundamentalioji ekonominė analizė – tai klasikinis ekonominių naujienų analizės metodas,
- ❑ kompiuterinė techninė analizė – grafikų analizė ir įvairūs techniniai indikatoriai, kiti matematiniai metodai,
- ❑ psichologinė rinkos analizė.

Priimdami sprendimą prekiautojai dažniausiai vadovaujasi keliais analizės metodais, logiškai juos susiedami į asmeninę prekybos strategiją, nes nėra vieningo teisingo metodo. Visų išvardytų analizės metodų sintezė ir sudaro strategiją, kuri jums neša pinigus.

Mes visi esame keliautojai...

*Tik tie, kurie išdrįs rizikuoti ir eiti per toli,
gali sužinoti, kaip toli galima nueiti.*

Ralph Nelson Elliott

Trys akli keliautojai sutiko savo kelyje dramblių. Vienas pačiupinėjo koją ir pasakė, kad tai panašu į stulpą, kitas palietė straublį ir pasakė, kad tai panašu į vamzdį, trečias, kuriam atiteko uodega, padarė išvadą, kad dramblys – virvė su plaukais pačiame gale. Kuris iš jų buvo teisus?

Negali spręsti apie daiktą, kol jo tinkamai „nepačiupinėji“. Dažnai pradedančiųjų investuoti spėliojimas ir prielaidos man primena tai vieną, tai kitą anksčiau paminėtą keliautoją. Deja, tai neišvengiama ir to nereikia bijoti taip pat, kaip užduoti netinkamą ar nelogišką klausimą.

Galų gale įgimtas smalsumas bei noras pažinti pasaulį ir atveda daugumą į finansų labirintus. Atrodo, kad pragmatikai, kurie turi tikslą uždirbti kuo daugiau pinigų, turėtų būti pranašesni. Mano patirtis rodo, kad iš tikrųjų yra ne visai taip – sėkmingiausi prekiautojai turi savo filosofiją ir viziją, suvokia šį pasaulį vientisai, neišskirdami, kur baigiasi noras pasipildyti, o kur prasideda smalsumas.

Dar vienas šios knygos tikslas – patenkinti smalsumą tų, kurie dar nežino FOREX rinkos, padėti suprasti ją ir (ką gali žinoti) paskatinti investuoti bei užsidirbti. FOREX rinka (kaip ir visas mūsų pasaulis) spalvinga, prieštaringa, retkarčiais varanti iš proto, bet dėl to ne mažiau įdomi ir patraukli.

1 skyrius

FOREX rinkos pagrindiniai terminai ir sąvokos

1. Kas tai yra FOREX rinka?

Daug kas gali drąsiai šį klausimą praleisti, bet aš vis dėlto suformuluosiu atsakymą, kad pradedantieji investuoti galėtų susipažinti, o patyrę investuotojai – patikslinti savo žinias.

FOREX rinka (angl. *Foreign Exchange Market, FX*) – pasaulinė tarpbankinė valiutų rinka, retkarčiais vadinama grynųjų pinigų rinka (angl. *Cash market* arba *Spot interbank market*). Beveik visur, kur tik viena valiuta keičiama į kitą, egzistuoja FOREX rinka. Taigi mes visi, patys apie tai nesusimąstydami, dalyvaujame FOREX rinkoje, tarkime, atostogų metu keisdami savo šalies valiutą į tos šalies, į kurią vyksime.

Tokia FOREX rinka, kokią mes žinome dabar, susiformavo po 1971 metų, kai nustojo galioti „Bretton Woods“ tarptautinė fiksuotų valiutos kursų sistema, kuri buvo pavadinta JAV miestelio pavadinimu. 1944 m. liepos mėn., Antrojo pasaulinio karo pabaigoje, jame buvo surengta Jungtinių Tautų konferencija, kurioje buvo aptariamasi galimybės atstatyti tarptautinę ekonominę sistemą. Tuo metu šalys buvo nustačiusios tvirtą kursą į auksą keičiamiems pinigams. 1971 metais „Bretton Woods“ sistema sužlugo, JAV sustabdžius laisvo aukso konvertavimo į JAV dolerius galimybę. Buvo pereita nuo fiksuotų kursų prie laisvos rinkos valiutų kursų. Visose išsivysčiusiose šalyse valiutų kursai

nuolat kinta, t. y. jie yra nustatomi pagal piniginių vienetų pasiūlą ir paklausą rinkoje.

FOREX rinka – tai ne klasikinė birža, kadangi neturi prekybos vietos ir vienetų standartų. Visa prekyba vyksta per neformalios prekybos tinklą tarp centrinių ir komercinių bankų, investicinių kompanijų, brokerių, prekybos agentų, pensijų fondų, tarptautinių verslo įmonių bei individualių investuotojų. Beveik visas operacijas atlieka stambūs bankai – rinkos kūrėjai (žargonu – „marketmeikeriai“, angl. *Marketmakers*).

FOREX rinka – didžiausia finansų rinka pasaulyje. 1977 metais dienos apyvarta sudarė 5 milijardus JAV dolerių, per 10 metų ji išaugo iki 600 milijardų, o 1998 metais pasiekė 1 trilijoną JAV dolerių. Šiuo metu dienos apyvarta sudaro nuo 2 iki 3,5 trilijonų JAV dolerių. Palyginkite, JAV obligacijų rinkos apyvarta sudaro apie 300 milijardų JAV dolerių, akcijų rinkos – apie 100 milijardų JAV dolerių. Taigi FOREX rinkos apyvarta apie 5 kartus didesnė už visų kitų rinkų dienos apyvartą kartu. Valiutų rinkos dienos prekybos apyvarta sudaro apie 200 JAV dolerių kiekvienam Žemės gyventojui.

FOREX rinkoje prekiaujamos valiutų poros yra naudojamos realiuose atsiskaitymuose kaip mainų vienetai, todėl didžioji prekybos dalis atitenka realiems tarpvalstybiniais atsiskaitymams, užtikrinant pasaulio ekonomikos funkcionavimą, ir tik likusioji dalis naudojama spekuliatyviems tikslams.

Dar visai neseniai valiutines operacijas atlikdavo tik stambūs bankai. Dėl pastaruoju metu sparčiai besivystančių technologijų, interneto ir programinės įrangos tobulėjimo, likvidumo ir mažų sandorių savikainos FOREX rinka tapo prieinama kiekvienam norinčiajam.

FOREX rinka – pati dinamiškiausia ir likvidžiausia pasaulio rinka, dirbanti ištisą parą. Ji skiriasi nuo tradicinių finansinių rinkų greita investuotų lėšų apyvarta, žema sandorių savikaina bei aukštu likvidumo lygiu.

FOREX rinka išsiskiria:

- ❑ *globalumu* – ji neturi vieno lokalaus centro, pasižymi dideliu dalyvių skaičiumi ir jų geografine įvairove;

- ❑ *likvidumu* – didele apyvarta, kuri leidžia investuotojui bet kuriuo metu atidaryti ar uždaryti savo pozicijas;
- ❑ *prieinamumu* – pati rinka, informacija (ekonominiai rodikliai, naujienos), galimybė koreguoti savo pozicijas prieinamos ištisą parą;
- ❑ *sandorių kokybe* – dėl rinkos dydžio ir likvidumo kiekvienas sandoris vykdomas labai tiksliai, išvengiama „slystančių fondų“ problemos bei kitų trūkumų, būdingų biržoms;
- ❑ *niekada nesustojančia prekyba* – prekiaujama beveik 24 valandas per parą, išskyrus savaitgalius.

Visa tai FOREX rinką daro unikalia.

Atskirai reikėtų paminėti, kokiais pagrindiniais tikslais prekiaujama valiuta. Tikslai yra trys: investicijos, apsaugojimas nuo valiutų rizikos ir spekuliacija. Pastaroji rinkos dalis yra didžiausia – iki 90% sandorių sudaroma todėl, kad norima užsidirbti iš valiutų kursų svyravimų.

FOREX rinka unikali dar tuo, kad kaklaraiščio ryšėjimas ar elegantiškas elgesys čia neturi jokios reikšmės – jūs nebendraujate. FOREX rinkoje jūsų charizma ir žavesys nepadės. Realiam gyvenime bet kokią klaidą ar nesusipratimą galima sušvelninti – paaiškinti ar bent jau surasti kompromisą. Gal tai trūkumas, kad čia neįdomu, kas sėdi prie kompiuterio? Manau, tai pranašumas – rinka yra objektyvi, gautas pelnas yra neginčytinas įrodymas. Gerai atlikę savo darbą, jūs neliksime neįvertinti!

Dažnai sakoma, kad FOREX rinka yra rizikingiausia. Ar tai tiesa? Greiti FOREX rinkos judėjimai nereiškia, kad rizika čia didesnė negu kitose rinkose. Rizika, be abejo, yra, bet ji nefatališka. Pati savaime rinka neutrali ir nelemia pinigų praradimo. Rizika slypi ne rinkoje. Rizikingi paties prekiautojo sprendimai. Jei jūs plaktuku sumušite sau pirštą, ar kaltinsite plaktuką? O ar atsisakysite įkalti vinį vien dėl baimės sužaloti pirštą? Jums reikia aiškiai suprasti, kad investavimas – ne rizika. Investavimas – tai rizikos valdymas.

Bet nepamirškime, kad prekyba valiutų rinkoje – didelės rizikos verslas. Siekdami didelio pelno, galite patirti didelių nuostolių. Prieš pradėdami vei-

klą FOREX rinkoje įvertinkite savo finansines galimybes ir nusiteikite rimtam darbui, o ne linksmiams nuotykiams.

2. Kas yra FOREX rinkos prekė?

Tarptankinė valiutų rinka vienintelė, kurioje pinigai vienu metu yra ir prekė, ir mokėjimo priemonė už prekę. Toks tobulas būdas gauti pelną puikiai pagrindžia posakį: „Pinigai daro pinigus“. Pinigai yra likvidžiausias turtas iš visų finansinių instrumentų (po jų seka einamosios sąskaitos ir indėliai iki pareikalavimo). Tai leidžia bankams labai greitai ir paprastai manipuliuoti pinigais.

Kita vertus, pirkdami ar parduodami valiutas prekyautojai visada rizikuoja, taigi galima sakyti, kad prekiaujama rizika ir būtent už prisiimtą riziką prekyautojas gauna atlygį.

Prekiaujantiems valiuta suteikiamas itin didelis svertas, leidžiantis valdyti šimtąkart didesnę sumą nei turima sąskaitoje, nes valiutų rinka yra likvidi ir bet kuri valiuta per trumpą laikotarpį negali bankrotuoti ar labai stipriai susvyruoti. Kai prekiaujama skolintais pinigais, depozitas naudojamas tik kaip garantinis užstatas.

Biržos spekuliantai visada perka vieną valiutą mokėdami kita valiuta. Pavyzdžiui, parduoda arba perka eurus už JAV dolerius. Kad nekiltų nesusipratimų dėl to, ar perkame eurus už JAV dolerius, ar parduodame dolerius už eurus, įvesta pagrindinės valiutos sąvoka. Pagrindinė valiuta visada yra pirmoji poroje, pvz., EUR/USD poroje pagrindinė valiuta yra euras.

Istoriškai taip susiklostė, kad skirtingose porose JAV doleris gali būti pirmoje arba antroje vietoje. Jei JAV doleris yra pirmoje vietoje, tai toks valiutos užrašas vadinamas tiesioginiu (pvz., USD/CHF, USD/JPY), jei yra antroje vietoje – atvirkštiniu (pvz., EUR/USD, GBP/USD, AUD/USD). Aišku, valiutinės operacijos vyksta ne tik JAV doleriais. Kursų mainai tarp valiutų, kai nenaudojamas doleris, vadinami kryžminiais valiutų kursais. Didžiausią apyvartą turi EUR/GBP, EUR/JPY, EUR/CHF kryžminės valiutų poros.

3. Kokiomis pagrindinėmis valiutomis prekiaujama?

\$ JAV doleris (USD)

JAV doleris – pagrindinė pasaulio valiuta. Visos kitos valiutos vertinamos pagal dolerį, sudarant pagrindines valiutų poras. Tarptautinio ekonominio ir politinio nestabilumo laikotarpiais JAV doleris liko pagrindinė valiuta. Tai buvo įrodyta, pvz., 1997–1998 m. Azijos krizės metu. JAV doleris svarbiausia valiuta tapo Antrojo pasaulinio karo pabaigoje. „Bretton Woods“ sutartyje buvo nustatyta, kad visos kitos valiutos vertinamos pagal dolerio ekvivalentą, todėl „pririšamos“ prie dolerio, kuris, savo ruožtu, laisvai keičiamas į auksą (35 doleriai už trojos unciją). Fiksuotas dolerio kursas, vadinamasis aukso standartas, išliko iki 1971 metų, kai dėl ekonominės krizės JAV nebepajėgė išlaikyti laisvo dolerio keitimo į auksą. Valiutos tapo tokia pat preke kaip ir kitos prekės – galima pirkti ir parduoti ta kaina, kuri suformuojama rinkoje pagal pirkimo ir pardavimo dėsnius. 1971 metus drąsiai galime laikyti FOREX rinkos atsiradimo metais. Euro atsiradimas 1999 m. tik nežymiai sumažino dolerio reikšmę.

Dolerio valiutos šalių bloką sudaro Šiaurės Amerikos ir Karibų baseino šalių valiutos. Kadangi su JAV doleriu buvo susieti naujasis Taivano doleris, Pietų Korėjos vonas bei Singapūro ir Honkongo doleriai, šios valiutos irgi priskiriamos dolerio blokui.

1995 m. apyvartoje buvo apie 380 milijardų grynųjų JAV dolerių, 2004 m. pavasarį – 700 milijardų. 2009 m. lapkričio 4 d. Federalinis rezervų bankas paskelbė, kad grynųjų JAV dolerių suma išaugo iki 1 999 897 000 000 JAV dolerių. Per pastaruosius dvejus metus šios valiutos kiekio apyvartoje augimas sudarė 142%. Du trečdaliai šios sumos buvo už JAV ribų. Tai parodo JAV dolerio, kaip rezervinės valiutos už JAV ribų, vartojimo mastą. JAV doleris plačiai naudojamas kaip standartinė atsiskaitymo priemonė žaliavų rinkose, pvz., aukso ir naftos. Daug įmonių, netgi nesusijusių su JAV rinka, dažnai savo produktus tarptautinėje rinkoje tradiciškai denominuoja JAV doleriais, pvz., „Airbus“ kompanija.

Garsus ekonomistas Polas Samuelsonas (Paul Samuelson) teigia, kad dolerių paklausa užjūryje leidžia JAV spręsti pastovaus prekybos deficito finansavimo problemą, neprarandant dolerio vertės, nors vėliau jis teigia, kad ateityje tokia

situacija, kai 2/3 dolerių yra užsienio rinkose, gali neigiamai paveikti JAV finansinę padėtį.

Mes gyvename laikmečiu, kai doleris praranda savo buvusią galią. Krenta ne tik jo kursas. Lyginant su likusia pasaulio dalimi silpnėja ir dolerio zonos ekonomikos galingumas.

Ekonomistai, tarp jų ir garsusis Alanas Grinspenas (Alan Greenspan), mano, kad doleris nebėra pagrindinė pasaulio valiuta, todėl ir nuvertėja. Taip pat Kinijos (turinčios didžiausius pasaulyje rezervus, denominuotus JAV doleriais, – 1,43 trilijonų dolerių) noras diversifikuoti savo rezervus labai veikia dolerį.

€ Euras (EUR)

Euras – pagal naudojimą antroji valiuta pasaulyje po JAV dolerio. Iki euro, įsteigus Europos Bendriją, 1979 metais buvo sukurta valiuta ekiu (angl. *European Currency Unit, ECU*), sudaryta iš 12 bendrijos šalių valiutų. Ekiu (ECU) krepšelio svoriai, kurie buvo užfiksuoti „Mastrichto“ sutartyje:

ekiu (ECU) = 30,1% Vokietijos markės (DEM) + 19,0% Prancūzijos franko (FRF) + 13,0% Didžiosios Britanijos svaras (GBP) + 10,2% Italijos liros (ITL) + 9,4% Olandijos guldeno (NGL) + 7,6% Belgijos franko (BEF) + 5,3% Ispanijos pesetos (ESP) + 2,4% Danijos kronos (DKK) + 2,7% kitos valiutos

Euras, kaip savarankiška valiuta, buvo įvestas 1999 metais, pakeitus ekiu (ECU) į eurus 1:1 santykiu. Pirmas euro ir JAV dolerio santykis po pirmojo įvedimo buvo 1,1850 JAV dolerio už eurą. 2002 m. sausio 1 d. buvo įvesti euro banknotai ir monetos.

Europos valiutų bloką sudaro euro zona, Šveicarijos frankas ir Skandinavijos valiutos.

Apyvartoje esančių euro pinigų kiekis 2006 metais pasiekė daugiau nei 610 milijardų eurų ir pirmą kartą aplenkė JAV dolerį. Buvęs JAV federalinio rezervų banko pirmininkas Alanas Grinspenas 2007 m. rugsėjo mėn. teigė, kad euras turi pakeisti JAV dolerį kaip pasaulio rezervinės valiutos vienetą arba būti bent jau lygia doleriui rezervine valiuta. Vis dėlto 2009 metų pabaigoje 62,2% oficialių užsienio valiutų rezervų buvo laikoma JAV doleriais ir tik 27,3% euraus.

Euro stabilumą neigiamai veikia tai, kad Europos šalyse, kuriose buvo įvestas euras, yra nevienodas ekonominis išsivystymas, kai kuriose iš jų aukštas nedarbo lygis, o kitose jaučiamas vyriausybės nenoras vykdyti struktūrines reformas.

¥ Japonijos jena (JPY)

Japonijos jena užima trečią vietą tarp labiausiai paplitusių valiutų pasaulio rinkoje. Pagal prekybos apimtį ji gerokai nusileidžia JAV doleriui ir eurui, bet turi ne mažesnę likvidumą visame pasaulyje. Ypač didelę reikšmę jenos vertei turi japoniškos „keiretsu“ – ekonomikos ir finansų konglomeratai.

Nuo 1995 metų Japonijos vyriausybė vykdo nulinių palūkanų normos politiką: tam, kad kiltų ekonominis lygis, Japonijos centrinis bankas išlaiko bazinę palūkanų normą, artimą nuliui. Ji buvo pasiekusi 0,15% ir tik nežymiai pakelta iki 0,25%. 2008 metais prasidėjus finansų krizei, bazinė palūkanų norma vėl buvo sumažinta, šįkart – iki 0,1%. Tai sukūrė naują populiarią spekuliacijos būdą – palūkanų skirtumo prekybą (angl. *Carry trade*) – kai norima užsidirbti iš bazinių palūkanų normų skirtumo. Skolinant jenas už jas perkamos kitos valiutos, turinčios didelę bazinę palūkanų normą, už kiekvieną ilgai trukusį apsikeitimo sandorį gaunamas gana didelis pelnas. Palūkanų skirtumo prekybos klestėjimo metais jenų buvo pasiskolinta apie 1 trilijoną, skaičiuojant JAV doleriais. Viena iš pasekmių – pernelyg žemas jenos kursas. Jena labai jautri Japonijos akcijų rinkos „Nikkei“ indekso svyravimui, nekilnojamojo turto rinkai.

£ Didžiosios Britanijos svaras (GBP)

Iki Antrojo pasaulinio karo pabaigos svaras buvo laikomas pagrindine pasaulio valiuta. Jo žargoninis terminas „telegrama“ (angl. *Cable*) buvo siejamas su teleksinių aparatų naudojimu prekybos rinkoje, kai svaras kursas buvo stiprus.

Dvejus metus svaras buvo įtrauktas į Europos mainų sistemą (1990–1992 m.) ir susietas su Vokietijos marke. Tai turėjo jam teigiamos įtakos, tačiau situacija labai pasikeitė 1992 metais, Didžiąjai Britanijai išstojus iš Europos pinigų sąjungos. Dabar ekonomistai sutinka, kad tuo metu prasidėjęs svaras kurso kritimas padarė teigiamą poveikį Didžiosios Britanijos ekonomikai.

2000 m. pradžioje svaras būtų prisijungęs prie euro, jei referendumo rezultatai šiuo klausimu būtų pozityvūs. Svaro ir euro vertė ilgą laiką buvo panaši, bet nuo 2006 metų situacija pakito. Augantys nuogastavimai dėl infliacijos Didžiojoje Britanijoje Centrinį banką priverstė kelti palūkanų normą ir didinti euro bei svaro palūkanų normų skirtumą. Tokia situacija leido svarui toliau augti euro bei dolerio atžvilgiu ir peržengti 2 JAV dolerių už svarą ribą pirmą kartą nuo 1992 metų. Tai įvyko 2007 m. balandžio 18 d. Nuo to laiko svaro kursas ypač sustiprėjo ir pasiekė dar vieną istorinį rekordą: pirmą kartą per 27 metus 2007 m. lapkričio 7 d. pasiekė 2,1161 JAV dolerių už svarą ribą. Prasidėjus finansų krizei, nuo 2008 metų pradžios svaro bei JAV dolerio santykis ilgai krito ir pasiekė net 1,35 JAV dolerio už svarą santykį.

Šveicarijos frankas (CHF)

Šveicarija vienintelė Europos valstybė, kuri neįeina nei į Europos pinigų sąjungą, nei į Didįjį septynetą. Nors Šveicarijos ekonomikos apimtys palyginti nedidelės, frankas priskiriamas vienai iš keturių pagrindinių valiutų. Pirmiausia dėl unikalių Šveicarijos finansų sistemos.

Esant politiniam nestabilumui investuotojai dažniau renkasi Šveicarijos franką, o ne eurą. Valiutų prekybos atžvilgiu frankas beveik pakartoja euro judėjimą.

Nuo 2003 metų vidurio iki 2006 metų vidurio franko ir euro santykis buvo stabilus ir svyravo apie 1,55 franko už eurą. Tokiu būdu krito ir augo tolygiai kaip ir euras, palyginti su JAV doleriu bei kitomis valiutomis. Prasidėjus pasaulinei finansų krizei, frankas sustiprėjo visų pagrindinių valiutų atžvilgiu. Puiki Šveicarijos reputacija finansų pasaulyje ir sąlyginai neblogi ekonominiai rodikliai suteikė frankui pranašumo.

Didelį pasitikėjimą franku lemia jo, kaip saugios valiutos, istorinė praeitis. Frankas yra saugi ir patikima investicija ypač tada, kai rinkoje neramu. Šveicarijoje yra mažesnė nei kitoje Europos dalyje infliacija ir įstatymais įteisintas reikalavimas, kad mažiausiai 40% valiutos vertės būtų padengta aukso rezervais. Tačiau šis aukso standartas, įvestas dar 1920 metais, buvo juridiskai panaikintas 2000 m. gegužės 1 d.

4. Kas yra FOREX rinkos dalyviai?

Centriniai bankai

Į atskirą grupę galima (ir būtina) išskirti centrinius bankus, kurių užduotis – koreguoti valiutų kursus, užkirsti kelią staigiems nacionalinės valiutos kurso šuoliams, siekiant išvengti ekonominių krizių, palaikyti eksporto bei importo balansą ir t. t. Todėl bet kokie centrinio banko posėdžiai ir veiksmai yra įdėmiai stebimi rinkos dalyvių.

Centrinių bankų įtaka gali būti tiesioginė – valiutinė intervencija – ir netiesioginė – pinigų bei palūkanų normos apimtys reguliavimas. Centriniai bankai bet kada gali didinti arba mažinti valiutų kursą priklausomai nuo konkrečios tuo momentu sprendžiamos užduoties. Centrinis bankas, siekdamas kontroliuoti nacionalinę valiutą, gali veikti rinkoje vienas arba kartu su kitais centriniais bankais. Jis gali vykdyti bendrą valiutos politiką tarptautinėje rinkoje ar bendras intervencijas.

Centriniai bankai prekiauja valiuta, atstovaudami šalies vyriausybei, pvz., konvertuodami lėšas, t. y. parduodami obligacijas užsienio valiuta. Taip pat jie superka ir parduoda valiutą komerciniams bankams.

Viena iš pagrindinių priemonių, stimuliuojančių arba lėtinančių ekonomikos plėtrą ir valiutos vertę, yra palūkanų normų reguliavimas. Egzistuoja trys palūkanų normos, kurias nustato ir reguliuoja centrinis bankas, tačiau FOREX rinkai svarbi yra pagrindinė iš jų – bazinė palūkanų norma (JAV – angl. *Fed Fund rate*; Europos Sąjungos šalims – angl. *REPO rate*).

Kita retai naudojama, bet drastiška ir itin veiksminga centrinio banko priemonė valiutų rinkai paveikti – intervencijos (centrinis bankas, norėdamas sustiprinti ar, atvirkščiai, pamažinti nacionalinės valiutos kursą, kuris dėl vieno ar kitų priežasčių tapo neadekvatus ekonominei situacijai, dideliais kiekiais superka ar parduoda nacionalinę valiutą). Intervencijos gali būti vykdomos vieno centrinio banko, siekiančio apsaugoti savo valiutą nuo kitų valiutų poveikio, arba būti bendros – vykdomos kartu kelių centrinių bankų, siekiančių esminių pokyčių visoje rinkoje. Bendrosioms intervencijoms būdingos didžiulės lėšos, staigūs kainų šuoliai ir labai įtempta situacija rinkoje. Intervencijos sukelia baimę, nors

daugeliui biržos spekuliantų vykdyti intervenciją – viena rečiausiai pasitaikančių galimybių gauti milžinišką pelną minimaliai rizikuojant. Centriniai bankai puikiai žino, kad viena iš sąlygų, užtikrinančių intervencijos sėkmę, – jos netikėtumas. Taigi dažnai informaciją apie atliekamas operacijas bandoma slėpti, tačiau greitai išsiaiškinama ir paskelbiama valiutų kursų pokyčių priežastis.

Paskutinę didelę intervenciją atliko Europos centrinis bankas 2000–2001 metais, bandydamas sustiprinti eurą (kai jis pasiekė itin žemą ribą – 0,85 euro už dolerį) ir Japonijos centrinis bankas 2004 metais, priešingai, bandydamas susilpninti Japonijos jeną (kai ji pasiekė 101 jenos už dolerį ribą).

Bene didžiausią įtaką pasaulio valiutų rinkoms daro JAV federalinis rezervų bankas. Nors ir keistai gal atrodytų, bet JAV centrinis bankas yra vienintelis centrinis bankas su privačiu kapitalu, todėl labiau atitinka JAV rinkos ekonomikos nuostatas ir JAV piliečių pasitikėjimą privačiu kapitalu.

Visi centriniai bankai atlieka labai panašias funkcijas, bet yra ir tam tikrų skirtumų. Taip pat reikia žinoti apie galiojančią banko sprendimų priėmimo tvarką bei pagrindinius vadovus. Taigi aptarkime kiekvieną iš 8 pagrindinių centrinių bankų atskirai.

JAV federalinis rezervų bankas

JAV federalinis rezervų bankas (angl. *Federal Reserve, FED*) yra, ko gero, įtakingiausias pasaulio centrinis bankas jau vien todėl, kad iki 90% visų tarpbankinių operacijų atliekama būtent su JAV doleriu. Federalinio rezervų banko pareigūnų grupė – Atvirų rinkų operacijų komitetas (angl. *Federal Open Markets Committee, FOMC*). Jį sudaro septyni Federalinio rezervų banko direktorių tarybos nariai ir penki nariai iš dvylikos regioninių Federalinių rezervų bankų (skiriami remiantis rotacijos principu).

Federalinio rezervų banko užduotis yra užtikrinti ilgalaikį kainų stabilumą ir ekonominį augimą. Posėdžiaujama 8 kartus per metus. Po posėdžio skelbiami komentarai ir sprendimas dėl bazinės palūkanų normos.

Nuo 2006 m. sausio mėn. Federaliniam rezervų bankui vadovauja Benas Bernankė (Ben Bernanke), pakeitęs legendinį Alaną Grinspeną (Alan Greenspan). Centrinio banko vadovas periodiškai pateikia ataskaitą Senatui apie ekon-

minę šalies situaciją. Po Atvirų rinkų operacijų komiteto posėdžio ir sprendimo dėl bazinės palūkanų normos jis komentuoja priimtą sprendimą, informuoja apie galimus tolesnius banko veiksmus, kurie padėtų reguliuoti ekonomiką.

Europos centrinis bankas

Europos centrinis bankas (angl. *Europe Central bank, ECB*) įsteigtas 1999 metais. Sprendimus dėl pinigų politikos priima banko Valdančioji taryba, kurią sudaro šeši vykdančiosios valdybos nariai ir visų euro zonos šalių centrinių bankų vadovai.

Europos centrinio banko pagrindinis tikslas yra kainų stabilumas ir ekonominio augimo užtikrinimas. Tačiau palyginus su Federalinių rezervų banku yra ir skirtumų: Europos centrinis bankas stengiasi, kad infliacijos metinis augimas būtų ne didesnis nei 2%, kad euras pernelyg nesustiprėtų ir nepakenktų eksportui (daugumos Europos Sąjungos šalių ekonomika labai priklauso nuo eksporto).

Posėdžiaujama du kartus per savaitę. Dažniausiai tai formalūs posėdžiai. Per mėnesį būna tik vienas svarbesnis posėdis, kai sprendžiamas klausimas dėl bazinės palūkanų normos. Tas posėdis įtraukiamas į ekonominių naujienų kalendorius ir po jo organizuojama spaudos konferencija, kurioje komentuojamas priimtas sprendimas.

Nuo 2003 m. lapkričio mėn. bankui vadovauja buvęs Prancūzijos centrinio banko vadovas Žanas Klodas Trišė (Jean-Claude Trichet), kuris pakeitė vokiečių atstovą Vimą Duisenbergą (Wim Duisenberg).

Anglijos bankas

Anglijos bankui (angl. *Bank of England, BoE*) skirta išlaikyti finansiškai stabilumą ir patikimą nacionalinę valiutą. Infliacijos lygis, ne didesnis nei 2%, laikomas priimtiniu, gerokai mažesnė infliacija skatina banką didinti palūkanų normą.

Nuo 2003 m. Anglijos bankui vadovauja buvęs Londono ekonomikos mokyklos direktorius Marvinas Kingas (Marvin King). Jis vadovauja 9 narių Pinigų politikos komitetui, kuriam dar priklauso du jo pavaduotojai, du vykdomieji direktoriai ir keturi kviestiniai ekspertai.

Posėdžiaujama kas mėnesį. Po sprendimo dėl bazinės palūkanų normos

skelbiamas balsavimo rezultatas, pvz., 7 : 2, septyni balsavo „už“, du – „prieš“. Tai parodo, ką komiteto nariai galvoja. Dažniausiai prieš keičiant pinigų politiką, mažu pasikeičia balsavusiųjų „už“ ir „prieš“ santykis, parodantis, kuria kryptimi centrinio banko valdyba yra linkusi keisti pinigų politiką.

Sėkminga banko reguliavimo „goldilocks“* politika stipriai paveikė ilgiausią ir didžiausią per du šimtus metų ekonomikos augimą, kuris prasidėjo po 1993 metų. Didžioji Britanija paskutinį dešimtmetį lenkia euro zonos šalis pagal ekonominio augimo tempus, tai patvirtina ir padidėjęs svaro kursas.

Japonijos bankas

Japonijos ekonomika labai priklauso nuo eksporto. Pernelyg didelis ir greitas nacionalinės valiutos sustiprėjimas kelia didelį nerimą dėl padarinių eksportui, todėl Japonijos bankas (angl. *Bank of Japan, BoJ*) nuolat panaudoja intervenciją (norėdamas apriboti tolesnį jenos augimą, bankas parduoda jenas už JAV dolerius ir eurus). Taip pat Japonijos bankas nevengia žodinių intervencijų – aukščiausio rango pareigūnai ima reikšti nepasitenkinimą dėl pernelyg aukšto jenos kurso. Tai paveikia rinkas netgi tada, kai realių veiksmų bankas nesiima.

Kadangi Japonijos bankas privalo užtikrinti kainų ir finansinės sistemos stabilumą, jis stengiasi valdyti infliaciją. Nėkilnojamąjo turto krizė ir ekonominė stagnacija, prasidėjusi 1990 metų pradžioje, privertė Japonijos banką mažinti bazinę palūkanų normą net iki 0,15% metinių palūkanų. Tai – nulinės palūkanų normos politika. Ji buvo vykdoma penkerius metus ir tik 2006 metų kovo mėn. bazinė palūkanų norma buvo pradėta didinti.

Pinigų politikos komitetas, kurį, be banko vadovo Masaki Širakava (Masaaki Shirakawa), vadovaujančio nuo 2008 metų, ir dviejų jo pavaduotojų, dar sudaro 6 banko pareigūnai, posėdžiauja vieną ar du kartus per mėnesį.

Šveicarijos nacionalinis bankas

Kitaip nei kiti centriniai bankai, Šveicarijos nacionalinis bankas (angl. *Swiss National Bank, SNB*) nustato ne konkrečią bazinę palūkanų normą, bet jų intervalą. Šveicarijos bankas yra konservatyvus palūkanų didinimo klausimu.

*„Goldilocks“ – tai ekonominio reguliavimo politika, užtikrinanti pastovų ekonomikos augimą, suderintą su žemu infliacijos lygiu ir verslui palankia politika. (Aut. past.)

nes šios šalies ekonomika stipriai priklauso nuo eksporto (valiutos stiprėjimas gali pakenkti eksportuotojams). Oficialiai bankas turi užtikrinti kainų stabilumą ir ekonominį augimą. Bankui vadovauja Filipas Hildebrandas (Philipp M. Hildebrand). Pinigų politika aptariama kartą per ketvirtį banko posėdyje.

Kanados bankas

Kanados banko (angl. *Bank of Canada, BoC*) direktorių taryba, sudaryta iš banko valdytojo Marko Kerni (Mark Carney) ir dar penkių pavaduotojų, 8 kartus per metus aptaria, kaip toliau vykdys pinigų politiką. Nuo 1998 metų bankas nustatė infliacijos ribas nuo 1% iki 3% ir taip užtikrino nacionalinės valiutos stabilumą.

Australijos rezervų bankas

Australijos centrinio banko (angl. *Reserve bank of Australia, RBA*) įgaliojimai, palyginus su kitais bankais, didžiausi: nacionalinės valiutos stabilumas, visiškai šalies piliečių užimtumas ir ekonominis klestėjimas, piliečių gerovės užtikrinimas. Centrinio banko ekonomikos užduočių įgyvendinimui numatytas 2–3% infliacijos svyravimo nuokrypis.

Rezervų banko pinigų politikos komitetą sudaro valdytojas Glenas Stivenas (Glen Steevens), jo pavaduotojas, finansų ministras (tai labai neįprasta) ir dar 6 politinio pasitikėjimo asmenys, kuriuos skiria vyriausybė. Komitetas posėdžiauja 11 kartų per metus (kiekvieno mėnesio pirmąjį antradienį, išskyrus sausį).

Naujosios Zelandijos rezervų bankas

Skirtingai nei kituose centriniuose bankuose, Naujosios Zelandijos rezervų banke (angl. *Reserve Bank of New Zealand, RBNZ*) sprendimą dėl bazinės palūkanų normos priima jo valdytojas, šiuo metu – Alanas Bolardas (Alan Bollard). Vis dėlto tai daro tik po banko posėdžių, kurie vyksta 8 kartus per metus. Banko tikslas – užtikrinti 1,5% infliaciją, todėl dinamiškai augančioje ekonomikoje teko nuolat didinti bazinę palūkanų normą, kol ji pasiekė net 8,25% lygį. Tai padėjo suvaldyti infliaciją ir sumažinti einamosios sąskaitos deficitą.

Kaip matome, daugelio centrinių bankų pagrindinis tikslas yra užtikrinti infliacijos kontrolę iš anksto numatytoje ribose. Jei infliacija didesnė, nei nustatyta banko – tai bankas griežtina pinigų politiką ir kelia palūkanų normą, ir, atvirkščiai, jei infliacija labai žema, – o taip būna ekonominio sąstingio metu, – bankas linkęs mažinti bazinę palūkanų normą, kad skatintų ekonomikos vystymąsi.

Investiciniai fondai

Tai įvairios draudimo įstaigos, pensijų fondai, ribotos rizikos fondai, kurie vykdo diversifikuotą investicinio portfelio valdymo politiką, investuodami į įvairių šalių įmones bei vyriausybės vertybinius popierius. Vienas žymiausių yra Džordžo Soroso (George Soros) „Quantum“ investicinis fondas, vykdamas sėkmingas valiutines operacijas FOREX rinkoje. Šios kategorijos dalyvių grupei priskiriamos stambios daugiašalės įmonės, vykdančios tarptautines investicijas (filialų, bendrų įmonių kūrimas ir t. t.).

Komeraciniai bankai

Komeraciniai bankai atlieka beveik visas valiutų operacijas. Per komercinius bankus rinkos dalyviai vykdo savo konversines operacijas, skatindami rinkos aktyvumą, taip pat lėšų pritraukimą. Pasaulio valiutų rinkose didžiulę įtaką turi tarptautiniai bankai, kurių kasdieninė apyvarta siekia milijardus JAV dolerių. Tai – „Citi“, „Barclays Bank“, „Deutsche Bank“, „Union Bank of Switzerland“ ir kiti.

Bankų valiutų prekybos agentai nuolat seka valiutų kursą ir prekiauja banko vardu: valdo valiutų atvirąją poziciją arba spekuliuoja, taip pat perka ir parduoda valiutą klientų pavedimu.

FOREX rinkos populiariausių dalyvių dešimtukas 2010 m. gegužės mėn. „Euromoney FX survey“ prekybos duomenys		
Eil. Nr.	Bankas	Rinkos dalis (%)
1.	„Deutsche Bank“	18,06
2.	„UBS AG“	11,03
3.	„Barclays Capital“	11,08
4.	„Citi“	7,69
5.	„Royal Bank of Scotland“	6,50

FOREX rinkos populiariausių dalyvių dešimtukas 2010 m. gegužės mėn.
„Euromoney FX survey“ prekybos duomenys

Eil. Nr.	Bankas	Rinkos dalis (%)
6.	„J. P. Morgan“	6,35
7.	„HSBC“	4,55
8.	„Credit Suisse“	4,44
9.	„Goldman Sachs“	4,28
10.	„Morgan Stanley“	2,91

Brokeriai

Brokerių funkcija – užtikrinti prekiautojui esamą rinkos konkrečios valiutų poros pirkimo ar pardavimo kainą ir įvykdyti konversinę operaciją. Brokeriai patys negali prekiauti, bet kaip komisinius gauna pelną, uždirbtą iš bazinės valiutos pirkimo ir pardavimo skirtumo. Brokerių yra pakankamai daug, o didelė rinkos konkurencija užtikrina jų paslaugų kokybę (plačiau žr. „Kaip pasirinkti brokerį“).

Privatūs investuotojai

Smulkūs ir vidutiniai investuotojai, nepaisant suteikiamų svertų (kai nuosavo ir skolinto kapitalo santykis siekia 1:50, 1:100 ir net daugiau), negali būti tiesioginiais rinkos dalyviais. Valiutos pirkimo ir pardavimo sandoriai vykdomi per bankus arba per brokerių firmas, bet kuriuo atveju – per tarpininką.

5. Ką reikia žinoti prieš pradėdant prekybą?

Norint prekiauti valiutų rinkoje reikia prekybos programinės įrangos (žargonu – „platformos“). Ją sudaro brokerio naudojama programinė įranga ir kliento prekybos programinė įranga (žargonu – „terminalas“). Kliento programinė įranga įdiegiama prekiautojo kompiuteryje, per kurį ir vykdomos visos prekybos komandos naudojant interneto ryšį. Paprastai brokeris duoda klientui programinę įrangą nemokamai. Taigi galima būtų sudaryti tokią schemą:

- 1) atidarote sąskaitą pas brokerį,
- 2) pervedate pinigus į brokerio sąskaitą,
- 3) valdote savo investuotus pinigus pirkdami ar parduodami valiutas ir bandote taip užsidirbti.

Svarbu išsiaiškinti pagrindines sąvokas ir terminus. Reikia žinoti, ką reiškia sutartiniai žodžiai bei santrumpos, suvokti, kaip prekiaujama. Vėliau bus daug paprasčiau nuspręsti, ką, kada ir kodėl reikia pirkti ar parduoti.

Valiutos operacijos (angl. Foreign exchange, FX) – vienos valiutos pirkimas ir kitos valiutos pardavimas, pateikiant ją nurodytu laiku (angl. Value date).

Pirmiausia sutariama dėl prekiaujamų valiutų kiekio. Jei nafta prekiaujama bareliais (angl. *Barrel*), o grūdai – bušeliais (angl. *Bushel*), tai valiutos prekybos vienetas – lotas.

Lotas (angl. Lot) – sandorio suma, fiksuotas minimalus dydis, lygus 100 000 bazinės valiutos kiekiui.

Pagal tarpbankinės atsiskaitymų sistemos (angl. *Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication, SWIFT*) reikalavimus, valiutų kursai (santykiai, kainos) žymimi įstrižu brūkšneliu. Pirmoji valiuta prieš brūkšnelį vadinama bazine valiuta (angl. *Base currency*), o antroji vadinama kotiruojama valiuta (angl. *Quoted currency*), pastarosios vienetais išreiškiama bazinės valiutos vieneto kaina. Taigi EUR/USD poroje pagrindinė valiuta yra euras (standarto kodas – EUR) ir 1 lotas lygus 100 000 eurų.

Šiais laikais brokeriai paprastai leidžia prekiauti ir mažesniais kiekiais 0,1 loto (minilotai) ir net 0,01 loto (mikrolotai). Dirbant valiutos rinkoje reikėtų žinoti, kad kotiruotė – tai bazinės valiutos vieneto kaina, išreikšta kitos (kotiruojamos) valiutos vienetais.

Valiutos kursas (angl. Exchange rate) – vienos valiutos vieneto kaina, išreikšta kitos valiutos vienetu.

Kadangi finansinės operacijos būna tik dviejų tipų (pirkimas ir pardavimas), tai kotiruotę sudaro dvi kainos: pasiūlos kaina, kuria klientas gali parduoti bazinę valiutą, ir paklausos kaina, kuria klientas gali nusipirkti bazinę valiutą už kotiruojamąją.

Pasiūlos kaina (angl. Ask) – kaina, už kurią klientas gali nusipirkti bazinę valiutą.

Paklausos kaina (angl. Bid) – kaina, už kurią klientas gali parduoti bazinę valiutą.

Reikėtų nepamiršti, kad paklausos kaina (žargonu – „bid kaina“) visada mažesnė už pasiūlos kainą (žargonu – „ask kainą“). Pirkimo ir pardavimo kainų skirtumas (žargonu – „spread“) paprastai lygus 2–8 punktam. Jis priklauso nuo brokerio komercinių interesų.

Pirkimo ir pardavimo kainų skirtumas (angl. Spread) – skirtumas tarp bazinės valiutos pirkimo ir pardavimo kainų, išreikštas punktais.

Minimalus kotiruotės pokytis vadinamas punktu (žargonu – „pipsu“). Įvairūs instrumentai (valiutų poros) kotiruojami skirtingu tikslumu, t. y. su skirtingu skaičiumi dešimtainių ženklų kotiruotėse. Dauguma valiutų kotiruojamos 0,0001 tikslumu, kai kurios, pvz., jena ir jos kryžminės kotiruotės – 0,01 tikslumu. Didesni kotiruotėlių skaičiai (angl. *Big Figure*) keičiasi pakankamai lėtai.

Punktas (angl. Point, Pips) – mažiausias esamos valiutos kainos vienetas. Punktas lygus 0,0001 valiutos vieneto, išskyrus Japonijos jeną, kurios punktas lygus 0,01. 100 punktų vadinami figūra arba didele figūra.

Pavyzdžiui, kotiruotė EUR/USD 1,3640/1,3642 reiškia, kad:

- 1) prekiautojas gali nupirkti eurą pasiūlos kaina 1,3642 už JAV dolerį,
- 2) prekiautojas gali parduoti eurą paklausos kaina 1,3640 už JAV dolerį.

Dabar, žinodami sąlygas, galime kalbėti apie prekybą, instrukcijų vykdymą. Visa prekyba vyksta per orderius. Taigi viskas, ką jūs galite padaryti, – pirkti ar parduoti tam tikrą kiekį valiutos.

Orderis (angl. Order) – instrukcija pozicijai atidaryti arba uždaryti, orderio lygiui nurodyti, pakeisti arba pašalinti.

Sudaręs sandorį jūs galite parduoti geresne kaina (su pelnu) arba nepalankia jums kaina (su nuostoliu). Taigi prekyba yra labai paprasta. Svarbiausia – kada pirkti ir kada parduoti.

Kada – išsiaiškinsime vėliau, o dabar susipažinkime su galimybe iš anksto nustatyti automatinį pirkimą ar pardavimą nurodyta kaina. Pozicijai atidaryti reikia įvykdyti orderį, jai uždaryti reikės atlikti priešingą orderį (nupirkus – parduoti, pardavus – nupirkti). Orderis gali būti vykdomas pagal esamą rinkos kainą (žargonu – „spot kainą“) arba brokeris gali įvykdyti atidėtą orderį (angl. *Pending order*). Jis taip pat nustato nuostolio ribą (žargonu – „stop loss“) ir pelno ribą (žargonu – „take profit“).

Esama rinkos kaina (angl. Spot price) – kaina, kuria galima pirkti ir parduoti nustatytą valiutos kiekį šiuo metu.

Pozicijos gali būti uždaromos pagal rinkos kainą bet kuriuo metu prekiautojui pageidaujant arba pagal jo nustatytą nuostolio ir pelno lygį. Be to, visas komandas gali vykdyti ne pats biržos spekuliantas, bet speciali programinė įranga – ekspertas (angl. *Expert advisor*). Šis prekybos būdas vadinamas automatine prekyba.

Nuostolio riba (angl. Stop Loss Order) – instrukcija uždaryti poziciją su nuostoliu iš anksto nustatyta kaina.

Nuostolio ribos orderis tampa rinkos orderiu, kai pasiekama nustatyta kainos riba ir įvykdomas pozicijos uždarymas. Dauguma brokerių šiais laikais įvykdo komandą tiksliai nustatyta kaina. Taip, beje, buvo ne visada. Mažesnio likvidumo sąlygomis įtraukiant kiekvieną kliento poziciją į rinką dažnai sunku rasti kainą, kurios reikia klientui. Todėl brokeriai paprastai išskeldavo sąlygą, kad atidėtas orderis ir nuostolio ribos bei pelno ribos komandos vykdomos nustatyta arba artimiausia nustatyta kaina. Praktikoje kaina galėjo skirtis kelis, o kartais keliolika punktų, bet formaliai brokeris buvo teisingas. O judrios rinkos sąlygomis atidėtos komandos (taip pat ir nuostolio bei pelno ribos) galėjo būti iš viso neįvykdytos, jei kaina daug punktų buvo didesnė už nustatytą lygį. Taigi

verta pasidomėti, ką ir kaip jūsų brokeris daro tokiu atveju. Beje, tai nesudėtinga pamatyti prekybos programinės įrangos testavimo metu.

Taip pat daug biržos spekuliantų nenusistato nuostolio ar pelno ribų programiniu būdu, todėl tenka patiems galvoti, kada nuostolinga, o kada pelninga trauktis iš rinkos. Tai ne taip patikima, dažniausiai dėl psichologinių žmogaus savybių, – visada norisi tikėti, kad nepalanki situacija pagerės, o palanki tęsis ir toliau. Taip pat tokią mentalinę nuostolio ribą sunku įvykdyti, kai rinka ypač nepastovi. Tiesiog sunku spėti sureaguoti, galima atsitraukti trumpam dėl kokių nors reikalų, o per tą laiką rinkoje gali viskas pasikeisti.

Nuostolio riba padeda išvengti pernelyg didelių nuostolių dėl nenumatyto staigaus kurso judėjimo jums nepalankia kryptimi. Paprastai iš anksto yra žinoma, kaip gali svyruoti kursas artimiausiu metu. Peržengus šias ribas, galima laukti didelių rinkos ir kursų judėjimo krypties pasikeitimų. Nuostolio riba, nustatyta už tam tikrų kainos judėjimo ribų, yra tartum apsidraudimas nuo pernelyg didelių nuostolių. Ji tarsi iš anksto atsako į klausimą: „O kas bus, jeigu nutiks blogiausia?“ Pradedantieji investuoti linkę ignoruoti nuostolio ribas ir mąstyti tik apie pelną, kol neįsitikina, kad pelnas gaunamas tik tada, kai tinkamai rizikuojama.

Pelno riba (angl. Take Profit Order) – instrukcija uždaryti poziciją su pelnu iš anksto nustatyta kaina.

Pelno riba apriboja pelno dydį. Kam jį riboti? Kursas nuolat kinta, todėl anksčiau ar vėliau ir jūsų pelnas ims mažėti. Todėl biržos spekuliantai taip pat aktyviai naudoja pelną apribojančius orderius.

Kokiomis sąlygomis įvykdomas orderis? Pirmiausia būtinas užstatas, kuris bus rezervuotas, t. y. „užšaldytas“ jūsų sąskaitoje.

Užstatas (angl. Margin) – reikalaujamas piniginis užstatas atidarytoms pozicijoms palaikyti. Jo dydis priklauso nuo brokerio suteikto svorto ir nuo perkamų ar parduodamų valiutų poros kiekių.

Minimalus užstatas, arba maržos, lygis – tai depozitas (paprastai reikiamas procentais nuo būtinojo užstatas), kurį pasiekus brokeris priverstinai

uždaro kliento poziciją einamuoju kursu. Priverstinis vienos ar kelių pozicijų uždarymas (žargonu – „margin call“) būna tada, kai pritrūksta lėšų užstatui. Skirtingi brokeriai nustato skirtingą minimalų užstatą – nuo 100% net iki 10% būtinojo užsto. Šiais laikais dažniausias minimalus užstato dydis – 30%.

Kad išvengtumėte priverstinio uždarymo, nereikėtų atidarinti per daug didelių pozicijų jūsų depozitui. Turėtumėte laiku uždaryti nuostolingas pozicijas, taip pat rekomenduojama pateikti nuostolio ribos orderius arba laiku papildyti depozitą. Taigi, kiek pinigų brokeris rezervuos jūsų sąskaitoje, priklauso nuo suteikto sverto.

Maržinis svertas (angl. Leverage) – tai nuosavų bei pasiskolintų pinigų naudojimo santykis. Maržinis svertas 1:100 reiškia, kad sandoriui įvykdyti prekybinėje sąskaitoje būtina turėti sumą, 100 kartų mažesnę nei sandorio suma.

Dabar, žinodami visas prekybos sąlygas, galime atidaryti poziciją (arba sukurti atidėtą orderį, kuris bus įvestas į rinką automatiškai kainai pasiekus nustatytą ribą). Turint atidarytą poziciją iškart bus skaičiuojamas einamasis likutis. Jis prekybinėje sąskaitoje nuolat keičiasi dėl valiutų kursų pasikeitimų. Jūsų brokeris nuolat seka sąskaitos būklę. Tai daroma tam, kad neprarastumėte daugiau, nei įnešate į depozitą – priešingu atveju, brokeris taip pat patirs nuostolių.

Balansas (angl. Balance) – visos turimos sąskaitos dydis, fiksuojamas tik tuomet, kada uždarome poziciją (pelną ar nuostolį).

Balansas = aktyvai + uždarytos pozicijos pelnas arba nuostolis.

Laisva marža (angl. Free margin) – piniginės lėšos sąskaitoje, kurios gali būti panaudotos einamosioms pozicijoms palaikyti arba naujoms pozicijoms atidaryti.

Aktyvai = marža + laisva marža + esamas pelnas arba nuostolis.

Kai balansas yra mažesnis už aktyvus, tada gaunamas pelnas; kai balansas yra didesnis už aktyvus – nuostolis. Gerai, kad prekiaujant jokių skaičiavi-

mų daryti nereikia, viską skaičiuoja kompiuteris. Be abejo, reikia suprasti, kaip skaičiuojama, ir ką kiekvienas iš išvardytų rodiklių reiškia.

Priverstinis pozicijos uždarymas (angl. Margin call) – būtinas pozicijos uždarymas užstatui pasiekus tam tikrą nustatytą kritinį lygį.

Kadangi pozicija uždaroma tuo metu apskaičiuota kaina, tai ji dažniausiai būna ne pati palankiausia ir pagrįsta. Tokių situacijų reikėtų vengti, tinkamai apskaičiavus savo depozito dydį ir galimybes.

Kas tai yra nuostolio ribojimo komanda?

Nuostolio ribojimo komanda (angl. *Trailing stop*) fiksuoja ribą, ties kuria reikia sustoti (žargonu – „treilingo ribą“). Tai specialus pozicijos valdymo algoritmas, kuris veikia taip:

- ☐ kai atidarytos pozicijos pelnas didesnis nei šios komandos fiksuotas nuostolis, brokeriui nusiunčiamas nuostolio ribos orderio įsakymas, kurio reikšmė bus lygi pozicijos atidarymo kainai;
- ☐ kai skirtumas tarp kainos ir nuostolio ribos yra didesnis nei nustatytas nuostolis, brokeriui nusiunčiamas įsakymas pakeisti nuostolio ribą, kad skirtumas tarp esamos kainos ir nuostolio ribos būtų toks pat kaip nustatytas su nuostolio ribojimo komanda;
- ☐ nuostolio riba, ties kuria reikia sustoti, juda tik pelno didėjimo link, rinkai pasikeitus, nuostolio riba išlieka tame lygyje, kuris buvo pasiektas.

Natūralu, kad kainai pradėjus mažėti ir pasiekus ribą – pozicija bus uždaryta. Paprastai kalbant, riba, ties kuria reikia sustoti, tarsi stumia nuostolio ribą ta pačia kryptimi, kuria juda kaina. Riba apsaugo jūsų dar neužfiksuotą pelną nuo nepalankių kainos pasikeitimų. Ši nuostolio ribojimo komanda turi būti palaikoma jūsų prekybos programinės įrangos (pvz., tai yra standartinė prekybos terminalo „MetaTrader 4.0“ funkcija).

Ribą, ties kuria reikia sustoti, rekomenduojama naudoti, kai jūsų atidaryta pozicija tampa pelninga, bet sunku prognozuoti, kiek valiutos kurso kilimas gali tęstis. Pavyzdžiui, turime gerų naujienų, kad valiutų kursas pradeda staigiai

Dažniausiai brokeriai siūlo 15 punktų ir didesnę nuostolio ribą. Profesionalai daug diskutuoja, koks lygis galėtų būti laikomas optimaliu. Bendros nuomonės nėra, bet turime daug šalininkų, manančių, kad dirbant su vienos valandos ar didesnio masto grafikai reikėtų ne mažesnės kaip 40–60 punktų nuostolio ribos.

Apžvelkime, kokie sandoriai įmanomi valiutų rinkoje.

Neatidėliotini sandoriai (angl. *Spot*) – tokie sandoriai, kai viena valiuta tiesiogiai keičiama į kitą, pinigus pervedant per dvi darbo dienas. Daugiau nei 2/3 visų sandorių valiuta yra neatidėliotini sandoriai. Tarptautinėje valiutų rinkoje kalbant apie valiutų kursą, turimas omenyje neatidėliotino sandorio kursas, t. y. kursas, kai pagal sandorį atsiskaitoma po dviejų darbo dienų. Kitaip tariant, sudarius neatidėliotiną sandorį sąskaitų balansai debetuojami ir kredituojami, o pinigai pervedami tik po dviejų dienų. Kai neatidėliotino sandorio pinigų pervedimo diena yra savaitgalio ar šventinė diena, pavedimo vykdymas perkeliamas į kitą darbo dieną. Visi sandoriai sudaromi nebiržinėmis, vadina-mosiomis tarpinstitucinės prekybos sąlygomis (angl. *Over-the-counter, OTC*): sandoris vyksta tiesiogiai tarp dviejų dalyvių elektronine sistema (priešingai nei prekyba biržoje, kai kaina nustatoma aukciono būdu).

Išankstiniai valiutų sandoriai (angl. *Forward arba Outright*) – valiutos keitimo sandoriai, kuriais ir toliau sutariama pirkti ar parduoti nurodytas valiutų sumas pagal sandorio sudarymo dieną sutartą kainą. Išankstinis yra bet kuris sandoris, kai pinigus perveda vėliau nei po dviejų dienų. Išankstinius sandorius sudaro vartotojai, firmos bei organizacijos, kurie nori apsidrausti nuo nepageidaujamo valiutų kursų svyravimo. Bankas paprastai sudaro kitokių valiutų apsigkeitimo sandorius.

Kadangi neįmanoma tiksliai nuspėti, ar atsiskaitymams reikalingos valiutos kursas kils ar smuks, tai įmonei naudingiau apsisaugoti nuo galimo kurso pasikeitimo, nors teoriškai galima to tikėtis ir turėti naudos. Gamintojai turi gaminti prekes, o ne spekuliuoti valiutomis, daugelis įmonių neturi tam kvalifikuotų darbuotojų ir paprastai nenori prisiimti valiutų kainos keitimo rizikos. Kurso fiksavimas tam tikrą dieną leidžia geriau valdyti įmonės finansus ir tiksliau prognozuoti gamybos rezultatus.

Išankstinių sandorių kursas neprognozuojamas, o tiksliai apskaičiuojamas pagal matematinę formulę. Šis kursas (žargonu – „forvardas“) nustatomas pagal neatidėliotiną kursą (žargonu – „spotą“) ir pagal tarpbankinės rinkos palūkanų normų perkamos ir parduodamos valiutų skirtumą. Išankstinis valiutos kursas nebūtinai turi sutapti su faktišku valiutų kursu po numatomo sandoryje laikotarpio. Tai suteikia galimybę išankstiniais sandoriais spekuliuoti – kai tikimasi, kad valiutos kursas pasikeis į kontrakto atžvilgiu geresnę poziciją ir bus galima gauti pelną.

Išankstiniais kursais biržoje neprekiuojama, prekyba vyksta tik nebiržinėmis (OTC) sąlygomis, visi sandoriai unikalūs ir dažniausiai yra susitarimo tarp banko ir kliento objektas.

Valiutų apsiskeitimo sandoriai (angl. *Swap*) – tai sandoriai sutartam laikotarpiui apsiskeisti valiutomis. Pavyzdžiui, gali būti EUR/USD apsiskeitimo sandoris (žargonu – „svopas“), kai duodami eurai, o gaunami JAV doleriai. Po nustatyto termino, pvz., mėnesio, vyksta atvirkštinis apsiskeitimas. Tokie sandoriai itin populiarūs tarp bankų ir sudaro iki 95% visų valiutų apsiskeitimo sandorių.

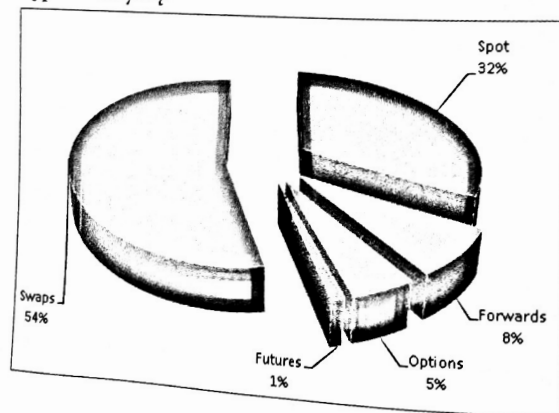
Teoriškai valiuta nei perkama, nei parduodama, įvyksta tik apsiikeitimas valiuta tam tikram laikui. Kadangi skirtingų valiutų yra skirtingos bazinės palūkanų normos, kad sandorio dalyviai nepatirtų nuostolio dėl apsiikeitimo, viena sandorio šalis kompensuoja kitai mažesnes palūkanas. Gaunant eurus vietoj JAV dolerių ir laikant juos terminuotame depozite bus gautos mažesnės palūkanos nei laikant JAV dolerius. Taigi grąžinant eurus reikės grąžinti ne tik pradinę sumą, bet ir skirtumą tarp euro ir JAV dolerio bazinių palūkanų.

Praktikoje valiutų apsigkeitimo sandoris reiškia dviejų sutarčių derinį: neatidėliotino ir išankstinio sandorių, atliekamų vienu metu tai pačiai sumai. Mūsų pavyzdžio euro ir JAV dolerio apsigkeitimo sandoriui ši operacija bus fiksuojama kaip neatidėliotinas sandoris pirkti eurus už JAV dolerius. Kadangi reikės grąžinti JAV dolerius – daromas išankstinis sandoris pirkti JAV dolerius už eurus po mėnesio. Taigi valiuta perkama tuo pačiu metu parduodant ją pagal išankstinį sandorį (išankstiniu kursu).

Valiutų pasirinkimo sandoriai, arba opcionai (angl. *FX options* arba *Currency options*) – tai teisė, bet ne įsipareigojimas pirkti arba parduoti valiutą ateityje. Sandorio sudarytojas gali savo nuožiūra rinktis, ar daryti sandorį, ar ne. Tokios išskirtinės sąlygos, kai sutartis neprivaloma, daro ją itin patrauklią, bet už tokią teisę reikia mokėti – opciono pirkėjas sumoka negrąžinamą premiją.

Pasirinkimo teisė gali būti suteikta ir valiutos pirkėjui (angl. *Call option*), ir pardavėjui (angl. *Put option*). Pasirinkimo sandoris numato dieną, iki kurios galima rinktis vykdyti sandorį, perkamą ar parduodamą valiutos sumą ir fiksuotą valiutos keitimo kursą (vykdymo kainą). Šią kainą galima pasirinkti savo nuožiūra, bet nuo jos priklauso opciono kaina arba komisiniai, kurie mokami iš karto, kai sudaromas sandoris. Atėjus pasirinkimo dienai, pirkėjas palygina rinkos kainą su vykdymo kaina ir praneša bankui, ar sandoris bus vykdomas.

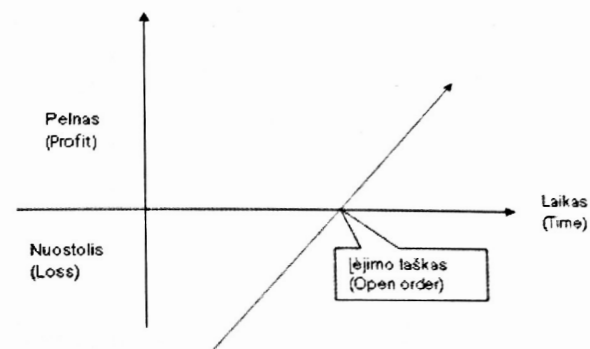
Žemiau pateiktoje diagramoje matome valiutų prekybos būdų procentinę pasiskirstymą:

Swaps – valiutų apsigkeitimo sandoriai
 Futures – valiutų ateities sandoriai
 Options – valiutų pasirinkimo sandoriai
 Forwards – išankstiniai valiutų sandoriai
 Spot – neatidėliotini valiutų sandoriai

7. Kokios prekybos operacijos atliekamos?

Pirmas ir populiariausias kontrakto tipas yra būtent kontraktai, sudaromi einamąja kaina – kaina, kuria galima pirkti ar parduoti šiuo metu nustatytą valiutos kiekį.

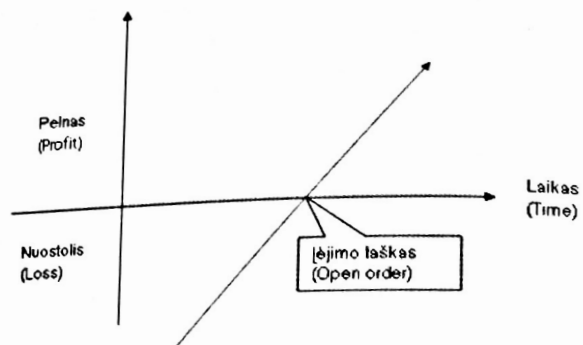
Prekybos programinėje įrangoje matome neatidėliotinių sandorių kainą, nuolat svyruojančią apie 20 tūkst. kartų per dieną. Kuo ypatinga ši kaina? Niekuo, tai tik tuo momentu nusistovėjusi kaina. Norint prekiauti pagal neatidėliotinių sandorių kainą, sudarant sandorį rankiniu būdu, reikia ilgai laukti tinkamiausio momento, kurio sulauksime gal po valandos, o gal ir po paros. Tam turime paprastą sprendimą – atidėtus įsakymus (angl. *Pending order*).

Atidėti įsakymai gali būti keturių tipų:

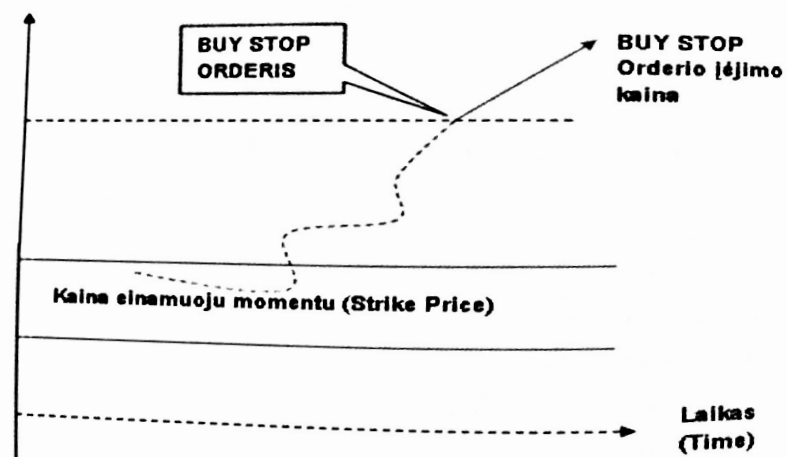
1. „Buy stop“* orderis (kai perkame kainą, kuri yra didesnė už nagrinėjamą kainą);
2. „Buy limit“ orderis (kai perkame kainą, kuri yra žemesnė už nagrinėjamą kainą);
3. „Sell limit“ orderis (kai parduodame kainą, kuri yra didesnė už nagrinėjamą kainą);
4. „Sell stop“ orderis (kai parduodame kainą, kuri yra žemesnė už nagrinėjamą kainą).

*Kadangi lietuvių kalboje nėra tikslių atidėtų įsakymų pavadinimų atitikmenų, toliau knygoje vartojame terminus „Buy stop“, „Buy limit“, „Sell limit“, „Sell stop“. (Red. past.)

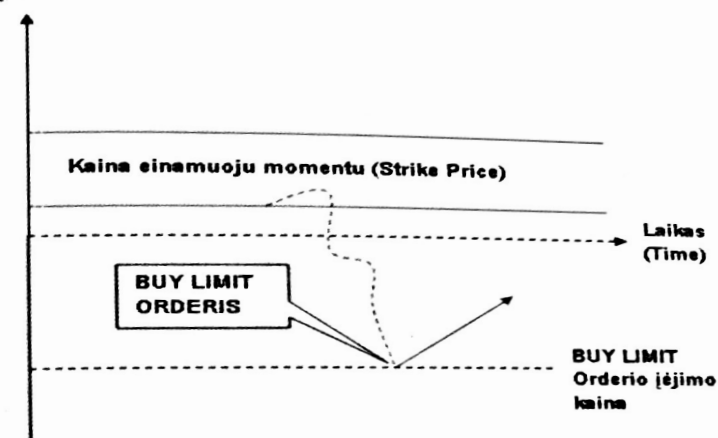
Kad nesupainiotumėte šių sąvokų, jas galima pavaizduoti taip:

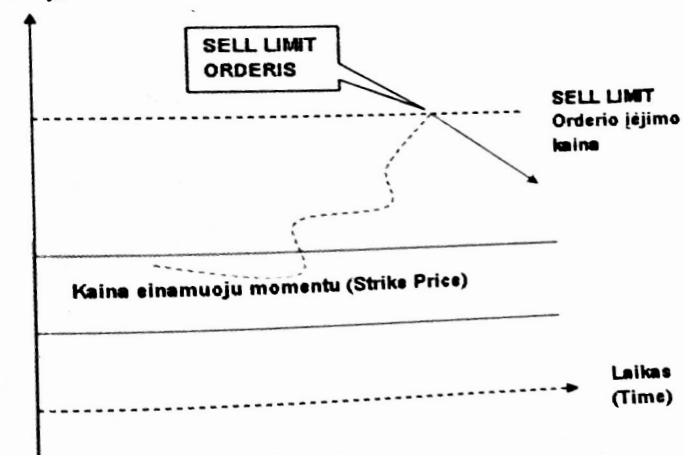
Panagrinėkime atidėtus įsakymus.

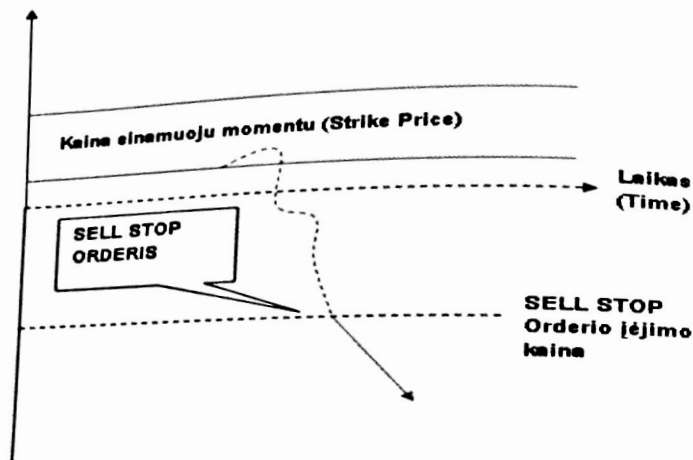
„Buy stop“ orderis (kai perkame kainą, kuri yra didesnė už nagrinėjamą kainą);

„Buy limit“ orderis (kai perkame kainą, kuri yra žemesnė už nagrinėjamą kainą);

„Sell limit“ orderis (kai parduodame kainą, kuri yra didesnė už nagrinėjamą kainą);

„Sell stop“ orderis (kai parduodame kainą, kuri yra žemesnė už nagrinėjamą kainą).

8. Kas tai yra atviros pozicijos perkėlimas į kitą dieną?

Vykdydami sandorį – atidarydami poziciją, jūs prekiaujate skolintais pinigais, galima sakyti, jūs gaunate iš brokerio viena valiuta kreditą, kuris panaudojamas pirkti kitą valiutą. Jūs turite mokėti procentą už suteiktą kreditą, bet tuo pačiu metu galite gauti procentą už turimą nupirktą valiutos kiekį. Skirtumas tarp gaunamų ir mokamų procentų nulemia, ar jūs gausite procentą, ar tas procentas bus išskačiuotas iš jūsų sumos.

Atviros pozicijos perkėlimas į kitą atsiskaitymo dieną (angl. Rollover arba Overnight) vyksta uždariant poziciją šiandienine verte ir atidarynant tą pačią poziciją kitos (atsiskaitymo) dienos verte. Taip kaina atspindi dviejų valiutų poros palūkanų normų skirtumą. Vykdomas sandoris sutartą laikotarpį apsikeisti valiutomis (angl. Swap).

Atviros pozicijos perkėlimo kitai dienai apsikeitimo sandoris vyksta tik tada, jei pozicija per parą nebuvo uždaryta. Techniškai tai reiškia pozicijos perkėlimą iš vienos dienos į kitą, kai pozicija būna atidaryta vidurnaktį. Nesvarbu, ar pozicija atidaryta penkias minutes iki vidurnakčio (23 val. 55 min.), svarbus pats pozicijos perkėlimas kitai dienai. Apsikeitimo sandorių dydžiai imami iš brokerio apskaičiuotos lentelės, tai viena iš brokerio pateiktų prekybos sąlygų.

Apsikeitimo sandorio operacija vienu metu atstoja dviejų priešpriešinių sandorių sudarymą su skirtingomis valiutos pervedimo datomis, iš kurių viena uždaro jau atidarytą poziciją, o kita iš karto ją atidaro. Apsikeičiamos valiutos kursas ir kaina nustatomos sandorio sudarymo metu. Priklausomai nuo valiutų, kurias biržos spekuliantas perka ir parduoda, procentinių palūkanų skirtumo, į atidarytą poziciją įskačiuojamas pelnas arba nuostolis. Paprastai, pirkdami valiutą su dideliu procentiniu tarifu, jūs gausite pajamas iš apsikeitimo sandorio, o parduodami valiutą su dideliu procentiniu tarifu, sumokėsite už turimą apsikeitimo sandorį. Didelio pelningumo valiutos, tokios kaip JAV doleris, Didžiosios Britanijos svaras, Australijos doleris, gali duoti biržos spekuliantams papildomą pelną – teigiamą valiutos apsikeitimo sandorį.

Reikėtų įsidėmėti, kad bet kuris sandoris FOREX rinkoje turi vadinamąją valiutos pateikimo datą. Pagal neatidėliotinos prekybos sąlygas, valiuta pateikiama antrą darbo dieną po sandorio sudarymo. Dėl šios priežasties trečiadienį atidaryto valiutos apsikeitimo sandorio paskaičiavimas vyksta nuo penktadienio iki pirmadienio ir teigiamas arba neigiamas valiutos apsikeitimo sandoris paskaičiuojamas triskart didesnis.

9. Kaip paskaičiuojamas valiutų išankstinis kursas, kuriuo sudaromi išankstiniai sandoriai?

Išankstinis valiutos kursas paskaičiuojamas pagal formulę:

$$FW = S + \frac{S \times (N - B) \times T}{360 \times 100 + (B \times T)}$$

Santrumpų reikšmės:

FW – išankstinis kursas;

S – neatidėliotino sandorio kursas;

B – bazinės valiutos palūkanų norma;

N – nebazinės (antrosios poroje) valiutos palūkanų norma;

360 – dienų metuose skaičius, praktikoje naudojami skaičiai 360 arba 365 priklausomai nuo valiutos;

T – dienų skaičius.

Išankstinio sandorio formulėje įskaičiuojamos palūkanos, nes išankstinis kursas turi kompensuoti dviejų valiutų palūkanų normų skirtumą. Tarkime, sudaromas išankstinis kontraktas po metų pirkti JAV dolerius už eurus. Ką tokiu atveju daro bankas? Kadangi realiais pinigais bus apsieista tik po metų, bankas rizikuoja, kad tuo metu valiutų kursas pasikeis ne banko naudai ir jis bus priverstas pirkti nurodytą sutartyje JAV dolerių sumą brangiau. Todėl bankas pasiskolina tiek eurų, kiek jų reikės sumokėti klientui ir jau dabar nusiperka JAV dolerių. Nupirktų JAV dolerių nelaiko, bet paskolina metams tarpbankinėje rinkoje ir gauna už šią skoliną sumą palūkanas. Taigi vienos palūkanos mokamos pasiskolinus (už eurus), kitos gaunamos skolinant (už JAV dolerius). Bankas niekuo nerizikuoja ir po nustatyto termino, šiuo atveju po metų, galės atsiskaityti sutartu kursu, nežiūrint į tai, kad per tą laiką euro ir JAV dolerio kursas pagal sutartį gali labai skirtis.

Jeigu euro palūkanos metams yra mažesnės negu JAV dolerio, tai bankas skolinamas eurus turės sumokėti mažiau palūkanų, nei jų gaus už nupirktus JAV dolerius. Todėl prie neatidėliotino sandorio kurso, t. y. kurso, už kurį valiuta gali būti nupirktą šiandien, pridamas arba atimamas palūkanų normų nulemtas skirtumas: ateityje kursas didinamas (jei perkame turinčią didesnę palūkanų normą valiutą) – tai kursas su pelnu, arba sumažinamas – tai kursas su nuostoliu.

Bankas dar pasiima ir nedidelę premiją kaip atlygį už atliekamą darbą. Taigi sudėję realius banko siūlomus išankstinius pirkimo ir pardavimo kursus jūs gausite nedidelį nuostolį. Tai natūralu – bankas turi tam tikras sąnaudas, susijusias su visų aprašytų operacijų atlikimu.

Išnagrinėkime išankstinio kurso paskaičiavimo pavyzdį: paskaičiuokime EUR/USD išankstinį kursą tuo atveju, jei mes norėtume pirkti eurus už JAV dolerius po pusmečio (180 dienų), JAV bazinė palūkanų norma – 4,5%, euro zonos bazinė palūkanų norma – 4%.

$$FW = 1,4500 + \frac{1,45 \times (4,5 - 4) \times 180}{180 \times 100 + (4 \times 180)} = 1,45 + 0,00697 = 1,4569$$

Taigi, euro kursas perkant jį pagal išankstinio sandorio sąlygas po pusmečio ir esant dabartiniam kursui 1,4500 JAV dolerio už eurą yra 1,4569.

Skaičiavimas parodo, kaip jūs galite patikrinti paskaičiavimus. Laimei, daryti to prekiaujant nereikia, viską paskaičiuoja jūsų prekybos kompiuterinė programa.

10. Kaip gaunamas pelnas FOREX rinkoje?

Biržos spekulianto tikslas – nupirkti pigesnę valiutą, o po kurio laiko ją parduoti už didesnę kainą (arba atvirkščiai – pirmiau parduoti, o po to nupirkti už mažesnę kainą). Pirkimo ir pardavimo kainų skirtumas sudaro atliktos finansinės operacijos pelną. Kad suprastume, kaip ir iš kur gaunamas pelnas, panagrinėkime konkretų sandorio pavyzdį, taikydami jau žinomas sąvokas.

Įsivaizduokime, kad jūs turite pas brokerį 3 000 JAV dolerių depozito sąskaitą. EUR/USD valiutų poros kursas yra 1,3668/1,3670. Galime parduoti paklausos kaina 1,3668 arba pirkti pasiūlos kaina 1,3670 JAV dolerių už 1 eurą.

Jūs prognozuojate, kad euras dolerio atžvilgiu augs ir perkate 100 000 eurų už 136 700 JAV dolerių. Perkami ir parduodami skolinti pinigai, brokeriai paprastai siūlo kliento ir skolinto kapitalo santykį 1:100, taigi jūsų sąskaitoje bus rezervuota 1 000 eurų. Ši suma rezervuojama kaip užstatas (marža) ir niekaip kitaip nepanaudojama iki sandorio uždarymo.

EUR/USD kursas auga 50 punktų ir sudaro 1,3720/1,3722. Tai nėra ypatingas judėjimas, o eilinis, vykstantis kasdien. Jūs parduodate 100 000 eurų nauja

kaina, už 137 200 JAV dolerių. Valiutų poros svyravimo skirtumas sudaro 137 200 - 136 700 = 500 JAV dolerių. Į jūsų sąskaitą pervedamas 500 JAV dolerių dydžio pelnas.

Argi neįspūdingos galimybės? FOREX rinka tikrai užtikrina didžiausią pelną iš visų finansų rinkų instrumentų, tačiau jei prognozė būtų neteisinga – galėtų būti nuostolis. O jei nenaudosite jokių nuostolio apribojimo priemonių, galite gauti tokio pat dydžio nuostolį, kuris būtų padengiamas iš jūsų rezervuotos maržos ir jūsų turimos sąskaitos likutis sumažėtų atitinkama suma.

11. Su kokiomis rizikomis susiduriama FOREX rinkoje?

Žodžio „rizika“ reikšmė turi neigiamą atspalvį. Tačiau bet kuri veikla yra susijusi su mažesne ar didesne rizika, o pati rinka yra visiškai nerizikinga, t. y. ji yra neutrali rizikos atžvilgiu.

风险

Kinų hieroglifas, reiškiantis riziką, yra sudarytas iš dviejų dalių: viena reiškia pavojų, kita – galimybę. Rizikuojame, kad gautume galimybę. Už tą pavojų, kurį mes patiriame, iš tikrųjų mums ir kompensuojama.

Kalbant apie valiutų prekybos pozicijas, rizika – tai tikimybė, kad faktinis pelningumas (rezultatas) bus kitoks nei planuojamas pelningumas (laukiamas rezultatas). Kuo didesnis gali būti nuokrypis, tuo didesnė rizika.

Kaip įvertinti riziką? Ji turi du matmenis – kiekį (potencialaus nuostolio dydį) ir kokybę (tikimybę patirti nuostolį). Taigi riziką galime visada riboti nustatydami nuostolio lygį, tik turėtume atsižvelgti į tikimybę. Rizikos valdymas ir yra pelno didinimo ir rizikos mažinimo procesas. Pasižiūrėkime, su kokiomis rizikomis FOREX rinkoje susiduriama.

Valiutų kursų rizika

Valiutų rizika – tai nuolat vykstančių valiutų svyravimų rizika. Niekas nežino ateities, ir viskas, ką mes galime padaryti, – tai prognozuoti. Įvairūs veiksniai gali veikti pokyčius, kurie sunkiai nuspėjami. Ši rizika didžiausia, bet iš to gaunamas FOREX prekybos pelnas! Rizikuojame ir už tai gauname atlygį.

Bazinės palūkanų normos, arba valiutų apsikeitimo sandorio, rizika

Kasnakt kiekvienai atidarytai pozicijai paskaičiuojamas valiutų apsikeitimo sandorio mokestis, kurio pagrindas yra bazinių palūkanų normų diferencialas: kuo didesnis bazinių palūkanų normų skirtumas, tuo didesnis fiksuotas pelnas ar nuostolis paskaičiuojamas. Tarkime, mes turime trumpą EUR/USD poziciją (angl. *Short position*), pardavėme eurus. Bazinės palūkanų normos skirtumas lemia tai, kad kiekvieną naktį, nepriklausomai nuo valiutų kursų svyravimų, mes gausime fiksuotą nedidelį pelną. Bandant taip užsidirbti reikia itin daug laiko, per kurį patirsime kur kas didesnę valiutų kursų riziką.

Kadangi bazinės palūkanų normos nuolat keičiasi, centriniam bankui bandant reguliuoti ekonomiką, tai keičiasi ir pelno arba nuostolio galimybės. Po kurio laiko apsikeitimo sandoris gali netgi pasikeisti iš teigiamo į neigiamą, todėl reikia itin atidžiai stebėti palūkanų normos kitimą.

Brokerio sąlygų nevykdymo ar bankroto rizika

Brokeris vykdo prekybą klientų naudai ir neprisiima valiutų kursų svyravimo rizikos. Tai suteikia galimybę dirbti stabiliai ir gauti pakankamai prognozuojamą, nors ir sąlyginai nedidelį pelną. Vis dėlto bankroto rizika visada yra, ypač ji padidėja dirbant su neseniai pradėjusiais dirbti brokeriais.

FOREX rinkos veteranai puikiai prisimena „Refco“ kompanijos bankrotą – stambi tarptautinė kompanija, vienas didžiausių Čikagos biržos brokerių, turėjusi 200 tūkst. klientų, bankrutavo 2005 metų spalio mėn. Dėl vidinių finansinių problemų, išaiškėjus neteisingiems buhalterijos skaičiavimams, kompanija greitai prarado ne itin gerą reputaciją ir bankrutavo. Matome, kad sąvoka „stambi Vakarų kompanija“ prastas argumentas pasirinkti brokerį.

Šiais laikais rinka pakankamai pastovi, vis mažiau atsiranda naujų brokerių, o naujokams – vis mažiau vietos veikti. Dešimtojo dešimtmečio pabaigoje, šio amžiaus pradžioje savaime vyko brokerių atranka. Išliko kompanijos, sugebančios laiku reaguoti į rinkos pokyčius. Taigi bankroto rizika vis mažėja, bet visada išlieka pavojus, kad jūsų pasirinktas brokeris gali neįvykdyti deklaruojamų sąlygų. Brokeris visiškai valdo jūsų sąskaitą, turi galimybę atmesti ar neįvykdyti neatidėliotiną arba atidėtą kontraktą. Įsitikinkite, kad jūs pasirinko-

te sąžiningą brokerį. Plačiau apie tai skaitykite „Kaip pasirinkti brokerį?“ Visas operacijas atlieka žmonės, o jie gali klysti. Svarbiausia ne galinti įvykti klaida. Problemos prasideda tada, kai brokeris nesugeba objektyviai ir sąžiningai problemos išspręsti.

Depozito nepakankamumo rizika

Depozito nepakankamumo atveju, visos ar dalis kliento pozicijų uždaro mos kaina, kuri yra tuo momentu. Be abejo, ji niekuo neypatinga, paprasčiausiai nenumatyta rizika pasiekė ribą. Dažniausiai tai ne ta kaina, kuria norėtusi trauktis iš rinkos.

Visada viliamasi, kad turint didesnę depozitą galima pasiekti geresnių rezultatų. Šiais laikais, kai įmanoma prekyba ir minilotais, ir mikrolotais, depozito dydis tampa ne toks svarbus. Dėl rizikos dydžio pirmiausia apsisprendžia prekiautojas. Tik jis gali atsižvelgti į rekomendacijas neprekiuoti tokiais kiekiais, kai nuo kelių pozicijų sėkmės priklauso viso depozito likimas.

12. Kaip FOREX rinka veikia?

Per pastaruosius du dešimtmečius FOREX rinka neatpažįstamai pasikeitė dėl sparčiai tobulinamų elektroninių technologijų, interneto ir programinės įrangos vystymosi. Valiutos prekiautojo profesija, kurią rinkdavosi banko elitas, kažkada buvusi paslaptinga, šiandien tapo labai populiari.

Operacijos su valiutomis, dar visai nesenai buvusios stambių bankų – monopolistų privilegija, šiandien per elektronines sistemas tapo prieinamos kiekvienam norinčiajam. Vis daugiau stambių investuotojų, dalyvaujančių valiutų rinkoje, renka prekybą per elektronines sistemas vietoj dvišalių tarpusavio operacijų.

Anksčiau tarpbankinė valiutų prekyba vyko per brokerius, bendraujant telefonu, tačiau technologijų pažanga vis labiau skatina dalyvius naudoti elektronines sistemas, tokias kaip „Reuters Dealing system“ arba EDS (angl. *Electronic Dealing System*).

Bet kas, norintis investuoti FOREX rinkoje, turi galimybę sudaryti sutartį su brokeriu (arba kompanija – tarpininku), išvedančiu jį į rinką. Ar galima

išvengti tarpininkavimo ir patekti į rinką tiesiogiai? Tikrai ne! FOREX rinkoje minimalus sandoris sudaro 100 000 bazinės valiutos vienetų, o paprastai tai 5–10 milijonų sandoriai ir be įprasto mums 1:100 svorto. Taigi jūs pasirašote sutartį su brokeriu, jis atidaro jums sąskaitą, kurią jūs valdysite savarankiškai per brokerio įdiegtą programinę įrangą. Be to, brokeris yra ir pagalbininkas, kuris atsako už sąlygų vykdymą, todėl jis jums reikalingas. Brokeris gauna iš jūsų tam tikrą pinigų sumą – depozitą, kuris neišvedamas į rinką, o naudojamas tik kaip garantinis užstatas operacijoms rinkoje atlikti.

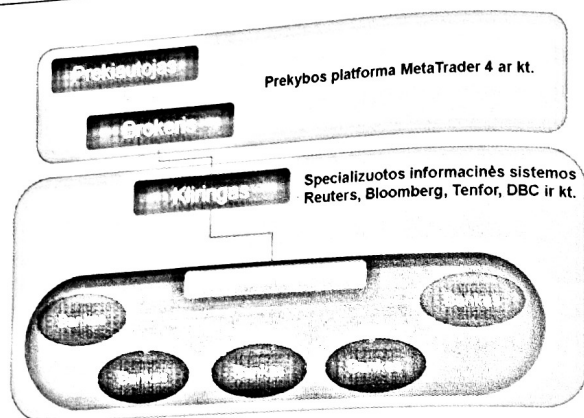
Kodėl bet kuris norintis gali operuoti didelėmis sumomis rinkoje? FOREX rinkoje bankai vienas kitu visiškai pasitiki, todėl dieną visa prekyba vyksta be apribojimų – prašant tik garantinių užstatų. Pinigai yra likvidžiausia iš visų įmanomų prekių – bet kada nupirtą valiutą galima parduoti ir atvirkščiai, taigi visiško likvidumo sąlygomis bankas skolina ir skolinasi beveik neribotai, prašydamas tik garantinio užstato.

Brokeris negali tiesiogiai veikti FOREX rinkoje, jis paprastai yra stambaus banko ar kliringo kompanijos klientas.

Rinkos kūrėjai (angl. Market makers) – finansinės organizacijos, kurios teikia rinkai valiutų kotiruotes ir atlieka pirkimo ar pardavimo operacijas pateiktais valiutų kursais. Tarp rinkos kūrėjų yra apie 20% pasaulio bankų ir jie atlieka daugiau nei 60% visų valiutų prekybos operacijų.

Turime išskirti dvi veiklas FOREX rinkoje: darbą su klientais (sutarčių sudarymas, techninė pagalba klientams, mokymai ir t. t.) ir prekybą (operacijų vykdymas rinkoje, rizikos valdymas ir t. t.). Taigi pirmąją veiklą galėtume apibūdinti kaip rinkos mažmenininko darbą, kurį atlieka brokeris, o antrąją – didmenininko, atliekamą vadinamųjų kliringo kompanijų.

Žemiau jūs matote FOREX rinkos struktūros schemą: rinkos mažmenininkas – brokeris – turi daug klientų (biržos spekuliantų). Jis vykdo prekybos sąlygas, kurios užfiksuotos brokerio ir kliento sutartyje (dažniausiai – tai prekybos sąlygų (angl. *Terms of Business*) dokumentas). Tvarkingai dirbantis brokeris turi klientų pagalbos centrą, veikiantį visą parą.

Brokeris turi daug klientų ir visų jų prekybos pozicijas jis privalo išvesti į rinką tam, kad atiduotų su prekyba susijusią riziką FOREX rinkai. Tai iš esmės panašu į draudimo kompanijos, perdraudžiančios savo klientus pas stambius tarptautinius draudikus, veiklą.

Brokeris gauna kainas iš savo kliringo kompanijos, bet gali nustatyti savo pirkimo ir pardavimo kainų skirtumą bei svertą. Rinkoje viskas vyksta greitai ir beveik automatiškai, bet reikalinga brokerio priežiūra, kadangi jis naudoja si savo programine įranga, kuri skiriasi nuo kliringo dažniausiai naudojamo „Reuters“ ar „Bloomberg“ terminalo. Iš esmės klientui nesvarbu, kaip brokeris užtikrina jam siūlomas sąlygas. Jei norite išsiaiškinti, ar jūsų brokeris gerai dirba, tada galite tuo pasidomėti.

Labiausiai paplitę terminalai yra „Reuters“, kuriam einamąsias bazinės valiutos kainas, išreikštas nepagrindinės valiutos vienetais, teikia apie 1 600 pasaulio bankų, ir „Bloomberg“ (iki 1 000 bankų ir klientų).

13. Koks yra FOREX rinkos darbo laikas?

FOREX rinka neturi jokio bendro prekybos centro, ją sudaro visų prekybos dalyvių visuma. Vis dėlto visą paros laiką galėtume suskirstyti į zonas, kurios parodo didžiausio tuo paros metu prekybos aktyvumo regioną:

Laiko zona	JAV, Rytų pakrantė	Jungtinė karalystė, Londonas	Japonija, Tokijas	Lietuva, Vilnius
Tokijas, atidarymas	P 19:00*	AT 0:00	KI 2:00	2:00
Tokijas, uždarymas	P 4:00	KI 9:00	AM 11:00	11:00
Londonas, atidarymas	M 3:00	KI 8:00	17:00	10:00
Londonas, uždarymas	L 24:00	MA 5:00	14:00	19:00
Niujorkas, atidarymas	K 8:00	KI 13:00	22:00	15:00
Niujorkas, uždarymas	A 17:00	KI 22:00	KI 2:00	0:00

Tokijas, 2 val.–11 val. Lietuvos laiku

FOREX rinkos prekyba einamąja kaina: apie 17%

Tokijo sesijos metu dažniausiai prekyba nėra itin aktyvi, bet tai pirmoji didelė FOREX rinka, kurios prekybos duomenis pradeda analizuoti Europos dalyviai. Aktyviausiai prekiaujama jena, Australijos ir Naujosios Zelandijos doleriais.

Aktyvumo pasiskirstymas pagal valiutų poras:

USD/JPY – 69%, EUR/USD – 13%, EUR/JPY – 4%, kitos poros – 14%.

Londonas, 10 val. – 19 val. Lietuvos laiku

FOREX rinkos prekyba einamąja kaina: apie 55%

Tai didžiausia ir svarbiausia prekybos sesija, pasižyminti didelėmis apyvartomis ir itin aukštu likvidumu. Dauguma FOREX rinkos dalyvių turi Londone pagrindinę valiutų operacijų atstovybę (angl. *Dealing desk*) arba bent padalinį.

Niujorkas, 15 val.–0 val. Lietuvos laiku

FOREX rinkos prekyba einamąja kaina: apie 28%

Kita didžiausia FOREX sesija. Pagrindinės operacijos atliekamos tol, kol dar aktyvi prekyba Europoje, nuo 15 val. iki 19 val. Lietuvos laiku. Po 19 val. aktyvumas krenta apie 50% ir prekyba sesijos pabaigoje vykdoma Kalifornijoje, kuri beveik netarpininkauja tarp Amerikos ir Azijos.

Niujorko sesijos metu itin didelę įtaką turi akcijų rinka ir obligacijų kainos, o valiutų kainos dažnai juda kartu su fondų rinka.

* Lentelėje nurodytas Lietuvos laikas. (Aut. past.)

Galime palyginti įvairių rinkų darbo laiką žemiau pateiktoje lentelėje.

Rinka	Darbo valandos, Lietuvos laikas (GMT+2)
FOREX rinka, metalai (angl. <i>FOREX, Spot Metals</i>)	24:00 sekmadienis–23:00 penktadienis
Akcijų rinkos sandoriai dėl skirtumo (angl. <i>US Stock, CFDS</i>)	16:30–23:00 pirmadienis–penktadienis
Energetika (angl. <i>Energies</i>)	2:00–21:30 pirmadienis–penktadienis
Žaliavos (angl. <i>Commodities</i>)	2:30–4:00, 17:30–21:15 pirmadienis–penktadienis

Visą parą dirbančios rinkos privalumas tas, kad, netikėtai ar labai nepalankiai susiklosčius įvykiams, jums nereikės laukti rinkos darbo pradžios. Per tą laiką rinkoje jau bus paskaičiuoti pasikeitimai ir greičiausiai atidaroma, kai kaina bus ypač pakilusi.

14. Koks brokerio vaidmuo FOREX rinkoje?

Brokeris yra tarpininkas tarp kliento ir FOREX rinkos, užtikrinantis klientui valiutų porų kainas ir prekybos sąlygas (pagal sutartį su klientu). Brokeriai sudaro sutartis su klientais dažniausiai tokiu principu: siūlomos sąlygos visiems klientams vienodos, jų derinti beveik negalite – galite tik jas priimti arba nepriimti.

Išskiriami trys brokerio įmonės darbo organizavimo būdai:

1. Nė viena kliento prekybos pozicija neišvedama į rinką

Šiuo atveju brokeris prisiima visą riziką dėl valiutų svyravimų ir tikisi, kad klientas praras savo pinigus. Tai apgavystė – tikrojo darbo klastotė. Toks brokeris suinteresuotas, kad klientas prarastų savo pinigus ir jis pasiimtų visą depozito sumą. FOREX rinkoje maržinės prekybos pradžioje egzistavo netgi terminas „virtuvė“ – pabrėžiantis faktą, kad tokios kompanijos dažnai veikdavo neoficialiai ir juridškai buvo registruotos kokiame nors bute.

Dešimtojo dešimtmečio pabaigoje buvo sukurta nemažai tokių brokerio veiklą imituojančių ir veikiančių kliento nenaudai kompanijų. Jie stengėsi kuo greičiau pasiimti kliento pinigus, kurie, jų nuomone, neišvengiamai bus prarasti. Todėl ir požiūris į klientą buvo atitinkamas: uždarant poziciją dažnai

toks „brokeris“ bandydavo pateikti kuo prastesnę kainą. Dėl to ir atsirado vadinamasis praslydimas (angl. *Slippage*), brokeriai nenustatydavo nuostolių ribų ir kitaip gudraudavo. Tokia kompanija turėjo prisiimti visą riziką, nes atsiradus stabiliai uždirbančiam pelnui klientui, ji tiesiog bankrutuotų. Laikas nestovi vietoje. Neetiškas brokerių elgesys neigiamai paveikė kompanijos reputaciją ir todėl didelės kompanijos stengiasi dirbti kliento naudai – yra kur kas patikimesnis ir stabilesnis būdas išvesti į realią rinką konsoliduotą klientų poziciją. Taigi klientų pasitikėjimą įmanoma pelnyti tik kokybišku darbu, o tam reikia riziką atiduoti kliringo kompanijai.

2. Bendra klientų pozicija išvedama į FOREX rinką

Šis darbo organizavimo būdas paplitęs labiausiai. Bendrajai klientų pozicijai pasiekus tam tikrą lygį (pvz., 3 mln. JAV dolerių), ji išvedama per kliringo kompaniją į realią rinką. Tokio požiūrio į klientų poziciją pagrindiniai rezultatai:

- ☐ klientams pozicijas galima atidaryti beveik iš karto (angl. *Instant execution*), kadangi dėl kiekvienos pozicijos nereikia derėtis;
- ☐ brokerio darbo rezultatai nepriklauso nuo to, ar klientai gauna pelną, ar turi nuostolį;
- ☐ brokeriui nėra prasmės apgaudinėti kliento, jis rūpinasi savo reputacija, paslaugų kokybe.

3. Kiekviena kliento pozicija išvedama į rinką

Atrodytų, klientui to ir tereikia, kad kiekviena pozicija atskirai patektų į FOREX rinką. Tačiau klientui tokia technologija neduoda jokių privalumų, atvirkščiai, turi trūkumų. Pirmasis trūkumas – didelis pradinis depozitas ir aukštas minimalaus sandorio dydis. Taip dirbant sudaryti sandorį užtrunka nuo kelių sekundžių iki minutės, o retkarčiais ir ilgiau.

Brokerio darbo principus, mano manymu, reikia žinoti kiekvienam, kuris ruošiasi patikėti didesnę pinigų sumą brokeriui. Tai tikrai padės geriau suprasti brokerio elgesį. Pagrindinis patarimas – venkite smulkių ir abejotinos reputacijos firmelių, besiskelbiančių, kad jų brokeriai dirba tik jums palankiomis sąlygomis. Plačiau apie tai skaitykite „Kaip pasirinkti brokerį?“

15. Ar reikia būti ekonomistu, norint sėkmingai dirbti FOREX rinkoje?

Šį klausimą galima būtų suformuluoti ir kitaip: FOREX rinka – tai siauros srities profesionalų užsiėmimas. Ar ir paprastam žmogui tai gali būti prieinamas ir pelningas užsiėmimas?

Kaip rodo praktika, prekyba yra pakankamai paprasta, greitai suvokiama ir įvaldoma. Apie 80% visos prekybos lemia psichologija, tinkamas emocijų valdymas, savo strategijos vykdymas realioje rinkoje.

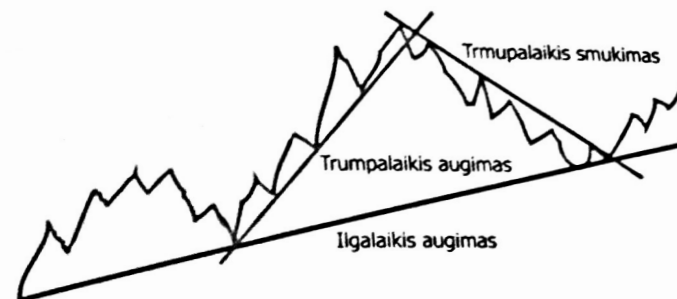
Be jokios abejonės, geras ekonomikos suvokimas, gilios ekonominių procesų žinios padeda priimti teisingus sprendimus, bet tai nėra lemiamas dalykas. Priimti pelningus sprendimus pavyksta ne tik ekonomikos profesoriams, bet ir paprastiems, neturintiems ekonominio išsilavinimo žmonėms, tačiau užsispyrusiems bei savarankiškai ir argumentuotai mąstantiems.

Aš dažnai perfrazuoju garsųjį A. Einšteino posakį: „Mokslas – tai paprasta, bet ne paprasčiau“. Tikrai dirbti FOREX rinkoje paprasta, bet vis dėlto reikia ir tam tikrų žinių. Viską galima išmokti. Jei jūs jau mokate elgtis su finansais, turite nemažai ekonominių žinių – jos tikrai pravers.

Pagrindinė kiekvieno šiuolaikinio biržos spekulianto darbo priemonė yra kompiuteris su visa reikiama programine įranga, padedančia laiku gauti naujienas ir valiutų kursus, sudaryti grafikus ir atlikti techninę analizę, taip pat tikrinti savo analizės metodus ir taikyti prekybos strategijas.

16. Kaip suprasti kainos kitimą ir kryptingumą?

Valiutų kitimas dažnai būna chaotiškas. Kaip suprasti ir interpretuoti valiutų kitimą? Pirmiausia visada galime ir turime rinką apibūdinti kaip konsoliduotą arba kaip kryptingą (augančią arba krentančią). Tai nelengva užduotis, kadangi skirtingu laiku rinka gali labai skirtis (žr. žemiau esantį grafiką).

Kryptinga rinka – tai rinka, kurioje kaina kinta nuolat pasiekdama naują aukštesnę lygmenį (kylanti kryptis) arba naują žemesnę lygmenį (krentanti kryptis).

Kai rinkoje nėra tvirtos nuomonės apie tolesnę kainos kryptingumą, susiformuoja rinkos konsolidacija – rinka kinta beveik tam tikru kainos intervalu: nei kyla, nei smunka.

Rinka gali būti:

☐ **stabili, bet nepastovi;**

Per tam tikrą laikotarpį kaina beveik nesikeičia, nors tuo pačiu metu labai svyruoja. Žemiau pavaizduotame grafike iliustruotas A laikotarpis (nuo 2006-04-27 iki 2006-10-15). Jei pirtume ar parduotume eurą 2006 m. balandžio 27 dieną 1,2490 kursu, beveik po pusmečio turėtume lygiai tą pačią kainą!

☐ **stabili ir pastovi;**

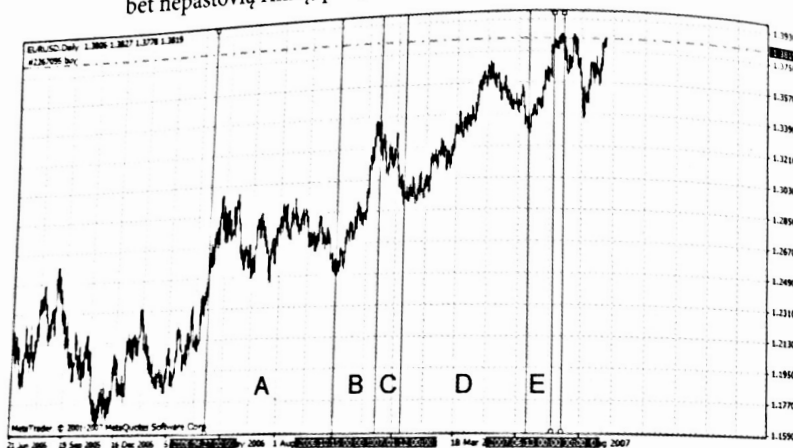
Kainos ilgą laiką išlieka stabilios, nes nėra svarbių ekonominių ir politinių pokyčių. Rinkos dalyviai neturi pagrindo pasirinkti vieną ar kitą poziciją.

☐ **kryptinga ir pastovi;**

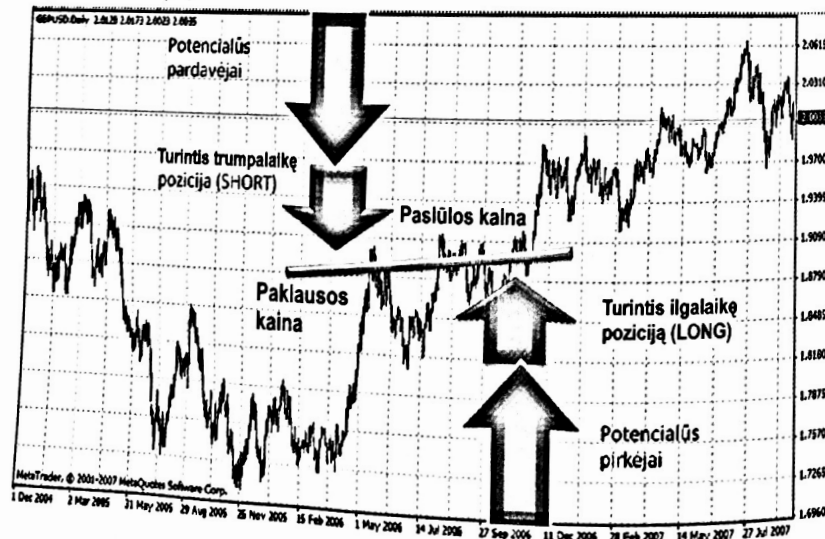
Kaina kinta kryptingai be didelių korekcijų. Susiformuoja buliams ar mėškomis palankesnė padėtis, bet be pastebimų makroekonominių pokyčių. Prekybos apimtys nedidelės, bet rinka kryptingai kinta kaip B ir E laikotarpiais.

❑ kryptinga ir nepastovi.

Kaina kryptinga, bet labai svyruoja priešinga kryptimi. Visą rinką nuo grafiko pradžios iki pabaigos galima vertinti kaip kryptingą, bet nepastovią rinką, pvz., C ir D laikotarpiu.

Bet kuriuo metu kainą nustato paklausos ir pasiūlos dėsnis. Mano manymu, toks supratimas pernelyg paprastas. Reikia detalai išanalizuoti paklausos ir pasiūlos santykį.

Kiekvienas investuotojas, pirkęs ar pardavęs, lieka stebėtoju, nes nieko, išskyrus pozicijos uždarymą, jis padaryti negali, toliau viską nulemia rinka. Niekas nežino, kiek tiksliai vertas euras JAV dolerių šiuo metu, kokia kaina turėtų būti, bet viena aišku – jei rinkos dalyviai eurą pirs, jo kaina augs. Kita vertus, kuo labiau kaina kinta (auga ar krenta), tuo labiau rinkos dalyviai stengiasi nepatirti nuostolio, jei kinta jiems nepalankia linkme. Tada kaina kinta dar stipriau, nes padidėja pasiūla pirkti ar parduoti, o norinčiųjų pirkti smunkantį eurą (ar parduoti augantį) sumažėja. Ateina momentas, kai rinka keičia kryptį – nes daugumai atrodo, kad dabar kaina jau nebekris, todėl reikia pirkti, arba nebekils, todėl reikia parduoti. Viską lemia rinkos dalyvių psichologija – jų baimė patirti nuostolius, noras gauti pelną.

Meškomis (angl. Bears) vadinami prekyautojai, kurie nori uždirbti iš akcijų ar valiutų kainų kritimo.

Buliais (angl. Bulls) vadinami prekyautojai, kurie tikisi uždirbti iš akcijų ar valiutų kainų augimo.

Esama rinkos kaina atspindi visą informaciją, žinomą rinkos dalyviams dabartiniu metu. Kadangi tą pačią informaciją rinkos dalyviai vertina nevienodai, kaina niekada nepasiekia visiškos konsolidacijos. Be to, ji svyruoja dėl realios valiutų keitimo paklausos atliekant ūkines operacijas – tai užtikrina valiutų likvidumą.

Dažniausiai tokie kainos svyravimai yra nedideli. Kodėl nuolat vyksta kainų lūžiai? Beveik visada galima surasti kainų lūžio priežastį ekonomikos naujienose. Su nauja informacija keičiasi rinkos dalyvių lūkesčiai, kinta paklausos ir pasiūlos santykis, o su juo ir rinkos kaina. Ją veikia ne tik įvykiai, bet ir informacija apie juos, analizė, rekomendacijos. Taip pat reikia akcentuoti, kad rinkos dalyviai ilgai nepamiršta, kaip anksčiau tokios naujienos paveikė rinką. Kaina proporcingai didės atsižvelgiant į tai, kiek rinkos dalyvių patikės, kad kaina mažės. Štai kodėl Džordžas Sorošas sakė, kad svarbu suprasti ne tik realaus gyvenimo pokyčius, bet ir dominuojančias rinkoje nuotaikas.

Rinkoje yra trys investuotojų grupės: pirkėjai, pardavėjai ir neapsprendusieji. Pirkėjai nori pirkti už mažiausią kainą, pardavėjai nori parduoti už didžiausią kainą. Ir pardavėjai, ir pirkėjai linkę tiek nusileisti, pasiekti

kompromisą, kad sandoris įvyktų. Neapsisprendę dalyviai po kurio laiko apsisprendžia ir dažnai nusveria kainos judėjimą.

Neužtenka išanalizuoti vien žmonių, norinčių pirkti ar parduoti, psichologiją. Realioje prekyboje didesnė dalis prekyautojų jau turi atidarytas pozicijas: trumpą poziciją (jei pardavė) ar ilgą poziciją (jei pirko). Kainos judėjimą lems ne vien norintieji pirkti ar parduoti. Dažniausiai kaina priklauso nuo to, ką darys jau turintieji pozicijas: vieni traukiasi su pelnu, fiksuoja ją, kiti traukiasi su nuostoliu, pasiekę jo ribą arba uždarydami poziciją, kad daugiau nebedidėtų nuostolis. Tokie veiksmai itin suaktyvėja pasiekus lemiamus palaikymo arba pasipriešinimo lygius.

17. Kokie FOREX rinkos pranašumai palyginti su kitais finansiniais instrumentais?

Finansų rinką sudaro:

- ☐ vertybinių popierių rinka, sudaryta iš akcijų (angl. *Stock markets*) ir obligacijų (angl. *Bond markets*) rinkų,
- ☐ žaliavų rinka (angl. *Commodity markets*),
- ☐ išvestinių finansinių instrumentų rinka (angl. *Derivatives markets*),
- ☐ tarpbankinė valiutų rinka (angl. *Foreign exchange markets*).

FOREX yra ypatinga rinka. Ji nuo vertybinių popierių, prekių bei derivatyvių rinkų skiriasi tuo, kad rinkoje visuomet yra valiutų pora. Norint nupirkti vieną valiutą, visuomet reikės parduoti kitą valiutą.

Valiutų poroje vienos valiutos augimas negali vykti iki begalybės, nes tai lemtų kitos valiutos visišką nuvertėjimą, ir pastarosios valiutos turėtojas bankrutuotų. Be abejo, teoriškai bet kuri valstybė dėl vieno ar kelių priežasčių gali bankrutuoti, tačiau dabartinė pasaulio finansų sistema yra suformuota taip, kad beveik visos šalys vienaip ar kitaip susieja savo nacionalines valiutas su 8 pagrindinėmis pasaulio valiutomis, kurių poros ir sudaro 99% visos FOREX rinkos apyvartos. Todėl jei bankrutuotų viena iš pagrindinių valiutų šalių – šalininkų, tai neišvengiamai paliestų visą pasaulio ekonomikos sistemą ir galėtų

sukelti jos visišką žlugimą. Realiai yra siekiama balanso, todėl pagrindinių valiutų kursas nedidėja iki begalybės ir nekrenta pernelyg žemai.

Mažos investicijos

Prekiauti galima pradėti investavus kelis šimtus JAV dolerių. Reikalingos nedidelės investicijos, kadangi prekyboje naudojamas itin didelis svertas. Galima operuoti 100 kartų didesnėmis sumomis nei investavote (kai kurie brokeriai siūlo netgi didesnę svertą).

Likvidumas

Sandoriai atliekami per kelias sekundes. Itin didelis dalyvių skaičius užtikrina galimybę bet kada pirkti ir bet kada parduoti kainą, kurią pasiūlo jūsų brokeris.

Prieinamumas

Tereikia turėti kompiuterį ir internetą. Kadangi internetas tapo plačiai prieinamas, prisijungti prie pasirinkto brokerio tampa vis paprasčiau.

Nefiksuota darbo vieta

Galima prekiauti kur tik norite – namie, darbe, gamtoje. Gamtoje dirbančio žmogaus vaizdas gal labiau tinka reklaminei skrajutei – rimtam darbui reikia susikaupti ir ramios aplinkos, bet tikrai galima dirbti bet kur, nors ir gamtoje.

Patogus darbo laikas

Galima prekiauti kada tik norite 24 val. per parą. Kadangi valiutų rinka dirba nuo sekmadienio vidurnakčio iki penktadienio vidurnakčio – bet kada galima sudaryti sandorį, bet kada galima reaguoti į politinius įvykius ar ekonomikos naujienas. Prekyba vyksta nuolat, o tokiu dinamišku laiku tai atitinka šiuolaikišką gyvenimo stilių.

Maža operacijų savikaina

Klientui (vartotojui) operacijos savikainą sudaro tik pirkimo ir pardavimo kursų skirtumas ir jo darbą užtikrinančios išlaidos (kompiuteris, internetas). Maža operacijų savikaina suteikia galimybę dalyvauti rinkoje ir smul-

kiems investuotojams. FOREX rinka tapo papildomu darbu ir pajamų šaltiniu daugeliui smulkių investuotojų, turinčių pagrindinį darbą ir dirbančių FOREX rinkoje savo malonumui, smalsumui, norėdami išbandyti savo jėgas.

Pakankamas instrumentų kiekis

Prekybai FOREX rinkoje yra prieinami keliasdešimt likvidžių tiesioginių bei kryžminių valiutų porų. Kiekvienas biržos spekuliantas gali pasirinkti kelias valiutų poras (greičiau ar lėčiau kintančiu kursu), labiau atitinkančias asmeninį rinkos supratimą bei vykdomą strategiją. Visa tai leidžia tikėtis didžiulio pelno.

Palyginkime FOREX rinką su vertybinių popierių rinka. Visiškai nesvarbu, ar JAV doleris auga ar krenta, – jūs galite gauti pelną, nes FOREX rinka suteikia galimybę uždirbti nepriklausomai nuo to, ar rinka auga ar krenta (nėra meškų rinkos problemos).

FOREX rinkoje nėra jokio skirtumo tarp pirkimo ir pardavimo. Valiuta prekiaujama poromis: viena valiuta perkama, kita – parduodama. Taigi sąvokos „bulių rinka“ ir „meškų rinka“ čia labai sąlyginės. Dėl to biržos spekuliantai gali gauti pelną ir kai valiutų kursas auga, ir kai valiutų kursas krenta. Skirtingai negu FOREX rinkoje, pvz., akcijų rinkoje, normalia laikoma auganti rinka (bulių rinka), o siekimas gauti pelną iš akcijų kritimo siejamas su didesne rizika bei techninėmis problemomis.

Labiausiai į akis krentantis skirtumas – akcijų rinkoje normalia laikoma tik augimo rinka (bulių rinka), o užsidirbti rinkai krentant yra sudėtinga ir dažnai neįmanoma, ypač mažoje biržoje. Be to, akcijų rinkoje prekiaujama tūkstančiais labai skirtingų sričių kompanijų akcijomis, beveik neįmanoma gerai žinoti telekomunikacijų, biotechnologijų ir kitų kompanijų verslo subtilybių. Akcijų prekiautojai taip pat turėtų bent minimaliai žinoti ir mokėti perskaityti kompanijos, kurios akcijas perka, ketvirtinį ir metinį balansą.

Vertybinių popierių rinka	FOREX rinka
Sandoriui būtina surasti pardavėją ir pirkėją; be jų pirkimo sandoris negali įvykti, periodiškai iškyla likvidumo problema.	Pirkėjai ir pardavėjai dalyvauja rinkoje nuolat; sandoris gali būti sudarytas bet kuriuo momentu. Nėra likvidumo problemų.
Sandoriai gali būti sudaryti per kiekvienos konkrečios biržos darbo valandas.	Sandoriai sudaromi 24 valandas per parą visame pasaulyje be jokių apribojimų.
Dividendai arba premijos išmokamos per tam tikrą laiką.	Pelnas nedelsiant pervedamas į kliento sąskaitą pasibaigus sandoriui.
Įsigyjant vertybinių popierių apmokama už visą sandorį.	Dirbama su svertu – klientas įneša tik draudimo užstatą, kuris sudaro 1% reikalaujamo kapitalo.
Sandoris gali įvykti tik pirkimo arba pardavimo tvarka (t. y. norint parduoti vertybinius popierius, pirmiausia juos reikia įsigyti).	Sandoriai gali vykti bet kokia tvarka: pirkimas ir pardavimas arba pardavimas ir pirkimas.
Komisiniai brokeriams sudaro iki 1% sandorio sumos.	Komisinių nėra, brokerio pajamas sudaro pirkimo ir pardavimo kursų skirtumas.
Dirbama su valiuta, kuri naudojama tos šalies biržoje, tokiu būdu prisiimant dar ir valiutos konvertavimo išlaidas bei valiutų kursų pasikeitimo riziką.	Lėšos konvertuojamos automatiškai (t. y. pirmiausiai galima parduoti svarą, po to vėl jį pirkti, nežiūrint į tai, kad sąskaitoje yra JAV doleriai).

Privalumas	FOREX rinka	Akcijų rinka
Prekyba be komisinių	Taip	Ne
Galimybė užsidirbti meškų rinkoje	Taip	Ne arba iš dalies
Greitas, momentinis orderių vykdymas	Taip	Ne
24 valandų prekyba	Taip	Ne

Palyginkime FOREX rinką ir ateities sandorių rinką. Pirmiausia FOREX rinka, kaip didžiausia iš visų finansinių rinkų, maždaug 45 kartus didesnė nei ateities sandorių, tai suteikia didesnę likvidumą, taip pat greitesnę sandorių sudarymą.

Privalumas	FOREX rinka	Ateities sandoriai
1:100 ir didesnis užstatas	Taip	Ne
Kainų tikrumas	Taip	Ne
Prekyba be komisinių	Taip	Ne
24 valandų prekyba	Taip	Ne

18. Kaip pasirinkti brokerį?

Sėkmingam darbui FOREX rinkoje jūs turite pasirinkti tinkamą brokerį – jūsų rinkos tarpininką. Pirmiausia sužinokite, kur yra jūsų pasirinktas brokeris, kokio dydžio tai įmonė, kuriose šalyse turi atstovybes, su kokiais partneriais (kliringo kompanijomis) ji dirba. Sužinokite, kur yra jūsų pasirinktos brokerinės kompanijos prekybos agentai (žargonu – „dileriai“) bent jau iš kontaktų informacijos.

Prekybos agentas (angl. Dealer) – kompanijos atstovas, užtikrinantis sandorių sudarymą bei visų atsiskaitymų su klientais pagal sutartį įvykdymą.

Jūs turėtumėt įsitikinti, ar jūsų brokeris žino, kas tai yra kliringas ir gali konkrečiai pasakyti, per kurį rinkos tarpininką jie dirba. Jūsų brokeris atlieka klientų prekybos operacijas, kad nepatirtų nuostolių ir gautų savo atlygį iš pirkimo arba pardavimo kursų skirtumo. Jei kompanijos atstovai nesugebės jums to paaiškinti, pasirinkite kitą brokerį. Jei prekyba klostysis gerai, gal su prekybos agentais jums taip ir neteks bendrauti, bet ar jausitės saugus, nežinodamas skubios pagalbos telefono?

Sužinokite kuo daugiau apie kompaniją, kuri jums atrodo tinkama būti jūsų brokeriu. Šiais laikais tai nesudėtinga: per interneto paiešką, oficialiame puslapyje, forumuose sužinosite apie kompaniją labai daug.

Pagrindiniai požymiai, pagal kuriuos reikėtų rinktis brokerį

Prekybos sąlygos

Visų brokerių prekybos sąlygos yra panašios, bet reikia atkreipti dėmesį į kelias smulkmenas, o prieš pasirenkant brokerį reikia pamatyti prekybos są-

lygas realiai veikiančioje programinėje įrangoje. Atkreipkite dėmesį į tai, koks yra brokerio:

- ☐ pirkimo ir pardavimo kainų skirtumas (kuo jis mažesnis, tuo lyg ir geriau, bet ne mažiau svarbu, kad jis būtų nekeičiamas prekybos metu. Kai kurie brokeriai skelbia skirtumą nuo 2 punktų, o prekybos metu leidžia jį didinti iki 5 ar net 10 punktų, teisindamiesi, kad „nerami rinka“);
- ☐ svertas (nedideliems depozitams (iki 50 arba 100 tūkst. JAV dolerių) paprastai taikomas 1:100 svertas, mažinant jį, auga depozito dydis. Lanksčios prekybos sąlygos numato galimybę jį keisti – mažinti arba didinti. Didelis svertas nėra privalumas – taip, reikės mažiau pinigų užstatui, bet tai rizikos nesumažina, o vilioja labiau rizikuoti);
- ☐ komisiniai ir mokesčiai (įsitikinkite, kad nėra jokių komisinių ar kitų mokesčių, sutarčių dėl skirtumo (angl. *Contract for difference*, CFD)). Priešingu atveju, sužinokite, ar komisiniai mokesčiai yra konkurencingi, pvz., per akcijas sutartims dėl skirtumo taikomas 0,15% komisinis mokestis, kuris mokamas vieną kartą – sudarant sutartį. Jei planuojate prekiauti akcijomis, atkreipkite į tai dėmesį. Taip pat viliojančiai atrodo palūkanos už turimą brokerio sąskaitoje depozitą: tai dažnai nedidelis procentas, žemesnis už depozito valiutos bazinę palūkanų normą, bet tai procentas, kurį jūs garantuotai gaunate);
- ☐ priverstinis pozicijos uždarymo lygis (jei planuojate intensyvią prekybą, kurios metu panaudosite beveik visą ar net visą depozitą kaip užstatą – jums bus svarbus priverstinis pozicijos uždarymo lygis, šiais laikais tai dažniausiai 30% jūsų depozito. Tai reiškia, kad iki automatinio jūsų pozicijų uždarymo maksimaliai galite prarasti iki 70% savo depozito).

Pinigų pervedimo ir nuėmimo patogumas

Vietiniai brokeriai turi privalumą, nes gali atlikti atsiskaitymus per vietinius bankus. Taip jūs sutaupote laiko, nes nereikia daryti tarptautinių pervedimų, taigi sutaupote ir pinigų. Dažniausiai vietiniai brokeriai pasiūlo ir geresnes pinigų paėmimo sąlygas – greičiau ir pigiau.

Operatyvi pagalbos tarnyba, kiti servais

Geras brokeris pasirūpina visą parą veikiančia pagalbos tarnyba, į kurią galima kreiptis telefonu ar internetu. Taip pat pasiūlo rinkos analizę, jos apžvalgą, įvairius straipsnius ir kt., padeda surasti prekybos galimybes.

Prekybos programinė įranga, jos patogumas, funkcionalumas ir paprastumas

Tai instrumentas, su kuriuo jums reikės dirbti. Svarbu, kad jis būtų funkcionalus, patogus, informatyvus. Prieš pradėdami prekybą būtinai išbandykite programinę įrangą ir įsitikinkite, kad viskas veikia, kaip pažadėta prekybos sąlygose, ir jums aišku, kaip atlikti visas reikiamas operacijas.

Papildomas privalumas – jei programinė įranga yra universali ir plačiai naudojama, perėjus pas kitą brokerį jums net nereikės iš naujo mokytis jos naudojimo subtilybių. Be to, jei programinę įrangą gamino nepriklausoma kompanija, ji pasirūpins ir verslo tęstinumu, pasiūlys naujas versijas ir atnaujinimus. Kaip pavyzdį galima pateikti „MetaTrader 4.0“ programinę įrangą, pagamintą „MetaQuotes Inc.“ kompanijos, kurią pasirinko mažiausiai 60 brokerių.

Taip pat atsižvelkite ir į programinės įrangos, ir į interneto greičio reikalavimus. Įsitikinkite, kad jūsų kompiuteris veiks gerai, o interneto ryšio kokybė netrukdyt dirbti.

Minimalus depozitas, reikalingas prekybai, ir minimalaus sandorio dydis

Minimalus depozitas – tai tik brokerio nustatyta minimali suma, kurią jūs privalote turėti prekybos pradžioje. Smulkių ir stambių sandorių atveju, tai labai mažos sumos. Pradedant prekybą pakanka ir minimalaus depozito, kad galėtumėte savo jėgas išbandyti su realios prekybos programine įranga ir realiais pinigais.

Jeigu jūs numatote aktyviai ir dažnai prekiauti atidarydami daug pozicijų vienu metu, tai minimalus sandoris bus tikrai svarbus. Smulkūs ir stambūs sandoriai – dažniau mėgiami pradedančiųjų, tačiau jie nėra investicijų valdymo instrumentas.

Kainų bei operacijų tikslumo užtikrinimas

Kainos keičiasi per dieną vidutiniškai 20 tūkst. kartų, taigi brokeriai turi ką veikti! Kainos tikslumas susideda iš dviejų dalių: kaina turi atitikti esamą rinkos kainą, ir kaina turi būti reali, ją galima pirkti ir parduoti. Jeigu jūsų brokerio kaina pastoviai skiriasi nuo rinkos kainos, kurią galite matyti iš kitų šaltinių, keliais punktais – tai gali būti tiesiog kliringo savybė, nekelianti jokios rizikos. Blogai, jeigu brokerio teikiama kaina yra didesnė arba mažesnė už rinkos kainą. Toks nepastovumas rodo arba manipuliacijas kainomis, arba prastą brokerio darbą – ir vieno, ir kito reikėtų vengti.

19. FOREX rinka – investicijos ar žaidimas?

Logiškai mąstant, beždžionės, kuri atsitiktinai spaudinėtu du kompiuterio klavišus, suprogramuotus pirkti ir parduoti, šansai būtų 50/50. Na, jei visai tiksliai, tai beždžionė turi ne 50/50, bet mažesnius šansus, nes yra pirkimo ir pardavimo kainų skirtumas – brokerio atlygis. Taigi atsitiktinai atlikdami operacijas beveik neišvengiamai praloštume, kaip ir kazino.

O kazino pelnas sudaro apie 30% apyvartos. Turėdamas ribotą pinigų kiekį pralošęs žaidėjas priverstas išeiti, o jei laimi, jis linkęs žaisti toliau.

Žmogus linkęs save perversinti, ypač tada, kai šalia nėra nieko, kas galėtų jį kritikuoti, sustabdyti ar parodyti klaidas. O su savimi susitarti nesudėtinga.

Po 15 pelningų operacijų iš eilės suprantate, kad esate genijus. Skraidote ant savo sėkmės sparnų. Netgi ignoruojate vieną kitą nuostolingą poziciją – kiek kartų buvo taip, kad nuostolis virto pelnu. Tai pirmieji požymiai, kad jūsų pelnas bus nušluotas ir greičiausiai tik dėl kelių nuostolingų operacijų.

Nuostoliai neišvengiami. Daug autorių teigia, kad nuostolius reikia arba pamilti, arba į juos reikia reaguoti taip, tarytum jie nereikėtų nieko, išskyrus skaičius. Nesąmonė! Nuostolių nereikia nei mylėti, nei nekęsti. Nuostoliai – tai

šaltas dušas, neleidžiantis jums prarasti formos. Taigi kodėl patiriami nuostoliai? Pirmiausia todėl, kad rinka nepastovi ir nuolat keičiasi. Plačiau apie tai – klausimuose apie strategiją.

Tai gal geriau žaisti kazino? Kazino yra žaidimas su neigiama matematine tikimybe – tikras žaidimas. FOREX rinkoje jūs priimate sprendimą. Yra daug argumentų, kokį sprendimą reikia priimti.

Atskirti žaidimą nuo investicijų daug paprasčiau nei atrodo. Atsakykite į klausimus:

1. Ar jūs turite aiškią strategiją?
2. Ar jūs savo strategiją išbandėte realioje rinkoje su realiais pinigais?
3. Ar jūs turite pakankamą kapitalą strategijai vykdyti?

Investuotojai atsako „taip“ į visus klausimus, bent vienas „ne“ parodo, kad jūs žaidėjas, o ne investuotojas. Ar automobilis yra žaisliukas, ar susisiekimo priemonė? Viskas priklauso nuo jūsų požiūrio, žinių ir piniginės storio. Žaidimas FOREX rinkoje – tai vienas brangiausių būdų savo ambicijoms patenkinti. Taigi atsakymas būtų toks: žaisti geriau kazino, o investuoti – FOREX rinkoje.

20. Kiek reikia laiko prekiauti FOREX rinkoje?

Dažnai žmonės konkretina šį klausimą: „Ar užtektų dviejų valandų per dieną, kad dirbčiau pelningai?“ Skirtas laikas negarantuoja pelno lygiai taip pat, kaip ir dešimties metų patirtis nė kiek nepriartina prie užtikrintos sėkmės.

Nepamenu, kurioje iš knygų yra aprašytas toks siužetas: biržos spekuliantas įjungia kompiuterį anksti ryte, perskaito paskutines naujienas, viskas ramu, laukia rodiklių. Štai ir naujiena, itin palanki doleriui, – perka. Po gero pusvalandžio stiprus kainos augimas liaujasi. Tuo metu biržos spekuliantas jau turi apie tūkstantį dolerių pelno. Jam pakanka, fiksuoja pelną, išjungia kompiuterį. 9 val. ryto. Gyvenimas puikus!

Norint taip lengvai pasiekti gerų rezultatų reikia nueiti ilgą ir emociškai sudėtingą kelią: nuo įtarumo ir nepasitikėjimo iki tikro žinojimo, kaip rinka veikia.

Noriu pateikti dar vieną pavyzdį. Vienas garsių krepšinio trenerių tikriausiai daugelį nustebino per interviu pasakęs, kad treniruotis galima iki 6 val. per dieną, daugiau tiesiog beprasmiška, nes ilgesnės treniruotės gali netgi alinti organizmą.

Analogiškai šiam sporto pavyzdžiui galiu pasakyti, kad analizuoti valiutų poras taip pat reikia saikingai – apsiriboti patikimais informacijos šaltiniais, kurie jau ne vieną kartą įrodė savo tikslumą ir operatyvumą, sustoti, kai viskas aišku, ir neieškoti dešimčių patvirtinimų. Apibendrinant – reikia būti pragmatišku savanaudžiu – mes turime tikslą gauti pelną, o situacijos žinojimas tėra tik mūsų instrumentas.

Ar žinote, kuo skiriasi pradedantieji investuoti nuo profesionalų. Pradedantieji visada nori būti teisūs, lyg tai būtų jų tikrasis laimėjimas. Profesionalai neturi didelių ambicijų ir tenkinasi pelnu. Taigi ir laiko reikia tiek, kad užsitikrintumėte sėkmingą prekybą, o ne bandytumėte sužinoti viską apie viską.

21. Kokio pelno galite tikėtis?

Visų pirma reikia tikėtis neprarasti savo depozito, po to – neturėti nuostolio, o galų gale – džiaugtis turint bet kokį pelną.

Vienas iš mano klientų prieš atidarydamas sąskaitą paklausė, kiek jam, mano manymu, reikėtų pinigų, kad kiekvieną dieną galėtų uždirbti bent jau po 100 JAV dolerių, ir dar nesulaukęs atsakymo pridūrė, ar užteks 10 tūkstančių dolerių? Vieną dieną galima užsidirbti tūkstantį, o kitą – geriau apskritai nieko nedaryti. Ne nuo pelno reikėtų pradėti skaičiuoti. Iš esmės prekiautojai perka ir parduoda ne valiutas, o riziką, susijusią su valiutų kursų pasikeitimais. Taigi skaičiuokite, kiek reikia pinigų strategijai vykdyti ir rizikai valdyti.

80% nesėkmingai pradedančiųjų absoliuti dauguma turi smulkius depozitus, kurių lyg ir negaila pralošti. Kita statistikos dalis – pelningai dirbantys klientai su dideliais depozitais uždirba mažiau, negu investuoja kapitalo. Mano manymu, tai rodo, kad turintysis didelį depozitą yra geriau pasirengęs prekiauti: žino rizikos valdymo pagrindus, nesitiki greitai praturtėti (dažnai jau būna praturtėjęs ir nori dirbti kuo saugiau).

Didelės investicinės bendrovės dažniausiai turi savo portfelyje ir dalį investicijų FOREX rinkoje, dauguma didelių investicinių fondų investuoja 10–15% valdomų fondų valiutų rinkoje, kai kurie ir didesnę dalį.

Investicinio fondo struktūroje dažniausiai būna analitikų ir prekybos agentų komandos, dirbančios atskirai. Analitikai atlieka rinkos analizę ir pasako savo nuomonę apie tolesnes trumpalaikes ir ilgalaikes perspektyvas, o prekybos agentų darbas – paversti šias rekomendacijas konkrečiais sandoriais.

Iš esmės privatus investuotojas – tai ir analitikas, ir prekybos agentas, todėl kyla papildomų sunkumų: kai visą darbą atlieka vienas žmogus, sunku atskirti, kur baigiasi analizė, o kur prasideda strategijos vykdymas.

Vis dėlto pabandykime kai ką paskaičiuoti. Jei pirkimo ar pardavimo operacijas būtume atlikę visiškai atsitiktinai, tai mūsų šansai būtų 50/50. Turėdami investavimo strategiją mes padidiname savo šansus, tarkime, iki 60/40: iš 10 operacijų šešios bus pelningos, o keturios – nuostolingos. Taip pat padarykime prielaidą, kad nuostoliai ir pelnas iš vienos operacijos lygūs 20 punktų, turėdami 10 000 JAV dolerių pradinį kapitalą mes prekiausime 1 lotu dydžio pozicijomis.

Nesunku paskaičiuoti, kad atlikdami vidutiniškai po vieną operaciją per dieną, apie 25 per mėnesį, mes po mėnesio pasieksime tokį rezultatą:

$$6 \times 20 \times 50 - 4 \times 20 \times 50 = 3000 - 2000 = 1000 \text{ JAV dolerių}$$

Ar įmanoma uždirbti 10% per mėnesį? Taip, tai visiškai įmanoma! Bet dažnam prekiautojui neduoda ramybės faktas, kad pelnas galėjo būti 3 000 JAV dolerių, jei ne tie nelemti 2 000 JAV dolerių nuostolio. Su tuo reikia susitaikyti, ir kuo greičiau, tuo geriau. Nuostoliai – tai neišvengiamas mokestis už sėkmę. FOREX rinkoje kitaip, deja, nebūna.

10–15% pelno per mėnesį galėtų būti realus tikslas investuojant FOREX rinkoje. Retas gali pasiekti geresnį rezultatą, tačiau daug kam pavyksta vieną mėnesį gauti netgi kelis kartus didesnę sumą. Taigi būtų protinga numatyti tikslą ilgesniam laikotarpiui, pvz., metams. Juk ne visi mėnesiai bus tokie sėkmingi – 80–120%.

22. Kas yra FOREX suktybė?

FOREX rinkos suktybė, apgavystė (žargonu – „scam“, angl. *FOREX scam*) yra prekybos schema, kuri klaidina individualų biržos spekuliantą. Pastarasis pradedą manyti, kad gali nesudėtingai ir greitai užsidirbti neįtikėtinai didelį pelną, prekiaudamas FOREX rinkoje. Pačiame teiginyje, kad FOREX rinkoje įmanoma užsidirbti, jokio kriminalo nėra, bet visada reikia žinoti ir apie riziką. Tokių apgavysčių gali būti įvairių, pvz.:

- ☐ programinės įrangos, kurios, pasak pardavėjo, „parodys, kaip padvigubinti bet kokią depozitą per mėnesį“ ar tiesiog „duodančios 100% pelno garantiją“;
- ☐ pranešimai, nepaaiškinantys, kodėl reikia pirkti ar parduoti, bet teigiantys, kad rizika „pasiteisina“;
- ☐ klaidinanti reklama apie įvairias garantijas ir triženklį pelną, kurio niekas niekada negavo, išskyrus patį reklamuotoją ir kt.

Sukčiumi galima laikyti bet kurį brokerį, kuris teigia, kad valiutų rinka – mažos rizikos ir pelninga investicija.

JAV „Commodity Futures Trading Commission“ (CFTC) pateikia 6 užsienio valiutų prekybos apgaulės požymius.

1. **Venkite tokių galimybių, kurios atrodo per geros, kad būtų tikros.**
Visada prisiminkite, kad nėra „nemokamų priešpiečių“. Būkite ypač atsargūs, jeigu neseniai gavote didelę grynųjų sumą ir ieškote saugaus investavimo įrankių.
2. **Venkite bet kurios kompanijos, kuri pranašauja arba garantuoja didelį pelną.**

Itin saugokitės kompanijų, kurios garantuoja pelną arba perdėtai įrodinėja savo darbo kokybę. Dažniausiai tokie tvirtinimai būna neteisingi.

Venkite tokių apgaulingų teiginių: „Nesvarbu, ar mes turime reikalą su bulių ar meškų rinka, valiutų rinkoje jūs galite gauti pelną“, „Užsidirbkite 1 000 JAV dolerių kiekvieną savaitę“, „Mes dirbame

tik sėkmingai“, „Pagrindinis FOREX rinkos privalumas yra tai, kad čia nėra meškų rinkos“, „Mes garantuojame, kad jūs per du mėnesius gausite 30–40% pelno“.

3. **Laikykites atokiau nuo kompanijų, kurios žada labai mažą finansinę riziką arba apskritai ją neigia.**

Nepasitikėkite kompanijomis, kurios menkina riziką arba teigia, kad rašytiniai rizikos atskleidimo teiginiai yra nusistovėjęs formumas, kurį įvedė valdžia. Be to, saugokitės kompanijų, kurios teigia: „Su 10 tūkst. JAV dolerių užstatu jūs galite netekti tik 200–250 JAV dolerių per dieną“, „Mes pažadame kompensuoti bet kokius jūsų nuostolius“, „Jūsų investavimas yra saugus“.

4. **Nepasitikėkite firmomis, teigiančiomis, kad prekiauja tarpbankinėje rinkoje.**

Saugokitės firmų, kurios tvirtina, kad jūs galite ir turėtumėte prekiauti tarpbankinėje rinkoje, arba kad jie padarys tai jūsų naudai.

5. **Būkite tikras, kad galite gauti informacijos apie kompanijos profesinius laimėjimus.**

Gaukite kuo daugiau informacijos apie firmos ar asmens profesinius laimėjimus klientų naudai. Tačiau jūs turite suprasti, kad gali būti sunku ir net neįmanoma gauti arba patikrinti gautos informacijos. Kol firmos ir individualūs asmenys neprivalo suteikti jums šios informacijos, saugokitės bet kokio asmens, kuris suteikia jums kokių nors duomenų. Tačiau turėkite omenyje, kad net gavę žvilgančią brošiūrą ar įmantriai atrodančią schemą, negalite būti tikri, kad pateikta informacija teisinga.

6. **Neprekiaukite su niekuo, kas nesuteiks jums informacijos apie savo kvalifikaciją.**

Planuokite tikrinti visą gaunamą informaciją, jog būtumėte tikras, kad kompanija daro būtent tai, ką sako. Pradėdami prekybą niekada nepamirškite, kad turite aiškiai atskirti planus nuo svajonių, ir bandykite realizuoti būtent planus. Žmonės, kurie apgaudinėja, bando pasinaudoti kitų, neįvertinusių savo galimybių, noru realizuoti svajones. Kelias svajonių link kur kas ilgesnis ir sudėtingesnis. Reikia daug mokytis, nes prekyba – sudėtingas analitinis darbas.

23. Kaip tapti savarankišku investuotoju?

Galimybę tapti savarankiškais investuotojais turi visi, bet pirma reikia gerai pagalvoti, ar esate pasiryžę mokytis, skirti dalį laisvalaikio informacijos analizei, nuolat kintančių naujienų srauto sekimui?

Save nuraminti visuomet lengva – padarysiu vėliau, rytoj, kada nors. Tačiau išgirdęs kvapą gniaužiančių investuotojų sėkmės istorijas susimąstote, o kodėl aš taip negalėčiau? Kas man trukdo pasiekti tiek ir dar daugiau? Nors ir trumpam, bet ryžto tikrai atsiranda. Tad gal ir verta sumokėti kelis šimtus litų už tai, jog po gero seminaro išeitumėte kupinas jėgų ir įgyvendintumėte, rodos, nepasiekiamus tikslus? Neretai galima išgirsti ir tai, apie ką niekada nebūtumėte susimąstę.

Norint pelningai investuoti, reikia perprasti rinkos tendencijas, suprasti jos svyravimus, pokyčių priežastis, ekonomines teorijas ir įgyti praktikos. Žinoma, kartais gali pasisekti net ir neturint jokių žinių, tačiau kelis sėkmingus sandorius gali pakeisti nuostolingi. Tada galite prarasti norą investuoti, domėtis alternatyviais finansiniais instrumentais. Todėl norint apsisaugoti nuo didelių finansinių nuostolių, pirmiausia verta ne imtis investicijų valiutų rinkoje, o investuoti į žinias ir mokslą.

Užsienio ekspertai išskiria tris taisykles. Visų pirma, reikia nuolat mokytis. Nepagrįsta staigi sėkmė ir atsipalaidavimas lems staigią nesėkmę. Nuolat tobulindami savo įgūdžius būsite pranašesni už kitus rinkos dalyvius ir priimsite daugiau teisingų sprendimų. Antra, reikia mokėti valdyti savo emocijas. Sprendimai turi būti pagrįsti argumentais, gautais analizuojant situacijas. Trečia, kiekvienas investuotojas turi susikurti savo strategiją ir taisykles, kurių privalo laikytis. Tik tiksliai vykdydami savo nustatytą planą, jūs pasieksite teigiamų rezultatų.

Norint savarankiškai investuoti, reikia turėti tvirtą charakterį. Jūs priimate sprendimą pirkti arba parduoti finansinį produktą tikėdamiesi, kad jo vertė ateityje išaugs, tad atsakomybės jausmas tampa vienas svarbiausių veiksnių. Kantrybė, emocijų kontrolė, nuolatinis domėjimasis, analitinis mąstymas, pasitikėjimas savimi, drąsa, gebėjimas greitai prisitaikyti prie staigių rinkos pokyčių ir sėkmės siekis – tvirtos ir stabilios dirbančio investuotojo savybės.

Pasižiūrėjus filmą „Wall street“, prekyba finansiniais instrumentais atrodo kaip romantiškas užsiėmimas, apie kurį dažnai pagalvoja norintieji leisti sau viską. Savo galimybių perversinimas, godumas, emocinis nestabilumas gali turėti liūdnų pasekmių. Tad norint pradėti aktyvią investicinę veiklą, reikėtų gerai apmąstyti savo galimybes. Esant labai aukštam skolinto ir nuosavo kapitalo santykiui, išauga rizika, tačiau lygiai tiek pat padidėja ir potencialus pelnas. Gebėjimas valdyti riziką leis jums pasiekti maksimalių rezultatų. Žinios ir pasitikėjimas šioje veikloje lemia viską.

2 skyrius

Fundamentalią analizę

Finansinė sėkmė priklauso nuo sugebėjimo numatyti vyraujančias prognozes, o ne nuo sugebėjimo prognozuoti pasaulio pokyčius.

George Soros

24. Kas yra fundamentalią analizę?

Fundamentalią analizę (angl. *Fundamental analysis*) tiria kainų judėjimą, atsižvelgdama į makroekonomikos veiksnius. Tai politiniai ir ekonominiai įvykiai ar sąlygos, pvz., prekybos balansas, palūkanų normos ir infliacijos dydis, įvairūs kiti ekonominiai rodikliai, valstybių konfliktai, karai ir pan. Analizuojama, kokie veiksniai daro ilgalaikę įtaką valiutų kainos pokyčiams. Siaurąja prasme fundamentalią analizę būtų galima apibūdinti kaip valiutų paklausos ir pasiūlos veiksnių analizę.

Fundamentalią analizę bando atsakyti į klausimą **kodėl?** Kodėl valiutų kursai keičiasi būtent taip? Todėl nagrinėjami ekonominiai, politiniai ir socialiniai įvykiai, veikiantys valiutų kursą, – tai iš esmės ir yra makroekonomika. Galima drąsiai teigti, kad bet kokia ekonominė informacija yra labai svarbi.

Apie 25% valiutų rinkos dalyvių prekiauja remdamiesi tik fundamentaliąja analize. Prekiaujantys pagal fundamentinius rodiklius, vadinamieji fundamentiniai prekyautojai, savo ataskaitose gali gerokai paveikti kursą ir ima keisti techninius prekyautojus.

Visada bus patenkintų ir nepatenkintų valiutų rinkoje esančia padėtimi, nes skiriasi interesai. Jeigu valiutos kursas kyla ir valiuta stiprėja kitų valiutų atžvilgiu, tai šalies ekonomika, eksportas tampa ne tokie konkurencingi, tačiau tuo pačiu metu mažėja infliacija, o kainos šalyje lieka stabilesnės. Jeigu valiutos

kursas smunka, importuojamų prekių kainos ir infliacija didėja, tai šalies produkcija yra pigesnė ir konkurencingesnė užsienyje. Todėl negalima teigti, kad stipri valiuta yra teigiamas reiškinys, o silpna – neigiamas. Tiek per stipri, tiek per silpna valiuta tam tikromis aplinkybėmis gali neigiamai veikti šalies ekonomiką. Silpna valiuta nespecialistų dažniausiai traktuojama neigiamai. Tokį, ne visai teisingą, požiūrį galima pagrįsti žmonių psichologija, nes pinigai reiskia pasitikėjimą ir reputaciją. Viena iš priežasčių, kodėl euras nuo jo įvedimo silpnėjo, yra būtent tai, kad eurui reikėjo įgyti stabilios ir patikimos valiutos reputaciją.

Kainos, kuriomis yra prekiaujama, priklauso nuo pirkėjų ir pardavėjų susitarimo, bet kintant valiutų paklausai ir pasiūlai, valiutų kursas keičiasi. Pasiūla ir paklausa priklauso nuo investuotojų, norinčių iš valiutų kursų pasikeitimo pasipelnėti, ir asmenų, kurie patenkina realų pinigų keitimo poreikį.

Sukurtos net kelios teorijos, bandančios pagrįsti fundamentaliąją analizę.

Efektvios rinkos hipotezė

Efektvios rinkos hipotezė (angl. *Efficient market hypothesis*) remiasi prielaida, jog rinkoje yra labai daug racionalių, pelno siekiančių investuotojų, kurie greitai reaguoja į naują informaciją. Atsiradus naujai makroekonomikos informacijai, investuotojai įvertina įprastą valiutos poros kainą ir nusprendžia, kad kaina arba pervertinta, arba ji dar neatspindi atsiradusios naujienos galimo poveikio. Pagal šią teoriją, bet kuriuo metu kaina nešališkai atspindi visą prieinamą informaciją ir parodo tikrąją vertę.

Racionalių vilčių teorija

Racionalių vilčių teorija (angl. *Rational expectations hypothesis*) remiasi prielaida, jog žmonės yra racionalūs ir, įvertinę turimą informaciją, daro protingus ekonominius sprendimus. Ji teigia, kad kiekvienas gali rasti informacijos ir protingai ja pasinaudoti atečiai numatyti.

Daug darbų buvo parašyta vadovaujantis šiomis teorijomis. Daugelis įrodymų pagrindžia teorijas, nors rinka nėra visiškai efektyvi. Galima rasti daug

neefektyvumo požymių.

Kodėl rinka neefektyvi ir ne visada racionaliai reaguoja į naują makroekonomikos informaciją, paaiškina tokie faktai:

- ☐ nauja informacija nepasiekama kiekvienam tuo pačiu metu,
- ☐ ne visi investuotojai nedelsdami reaguoja tuo pačiu būdu,
- ☐ ne kiekvienas sugeba teisingai prognozuoti ir priimti tinkamus sprendimus.

Kaip įrodymą, jog teorijos neveikia, jų kritikai nurodo 1987-ųjų metų krizę, kai pasaulio akcijų rinka krito 20–40%. Oponentai tiki, kad nėra jokios tikros akcijos vertės, o investuotojai ne visuomet veikia racionaliai. Nestabilumo momentais tokie veiksniai, kaip investuotojų psichologija ir programinės (automatinės) prekybos įtaka, taip pat veikia rinkos kainas. Investuotojų psichologija gali paskatinti rinkos dalyvius veikti neracionaliai.

Šalies valiuta yra išvestinis ekonomikos rodiklis, taigi ekonomikos pokyčiai neišvengiamai veikia valiutų kursą. Norėdami sėkmingai prekiauti FOREX rinkoje, turėtumėte žinoti šalies, kurios valiuta jus norite operuoti, tokius ekonominius rodiklius:

- ☐ bendrus ekonominius rodiklius, parodančius ekonomikos dinamiką (bendras vidaus produktas, prekybos ir mokėjimų balansas, gamybos apimtys ir kt.);
- ☐ vertybinių popierių rinką ir jos dinamiką parodančius indeksus – šalies vertybinių popierių rodiklius, pvz., „Dow Jones“, „DAX 30“ ir kt.;
- ☐ šalies valiutos bazinės palūkanų normos dydį;
- ☐ infliacijos lygį;
- ☐ pinigų kiekį šalies vidaus rinkoje (tai glaudžiai susiję su infliacija, o ji – su bazine palūkanų norma);
- ☐ gamybos ir prekybos rodiklius;
- ☐ statybų sektoriaus statistiką;
- ☐ darbo rinkos statistiką;

- ❑ sociologinius tyrimus, parodančius vartotojų optimizmą, pasitikėjimą ekonomika ir kt.

Augant šalies ekonomikai, auga ir šalies valiutos kursas, krentant ekonominiams rodikliams – nacionalinės valiutos kursas krenta. Todėl pagrindinis veiksnys, lemiantis disbalansą ir valiutų kursų judėjimą, yra ekonomikos ir politikos naujienos.

Šalies valiutą stiprina:

- ❑ palyginus su kitomis valiutomis, aukštesnė valiutos bazinė palūkanų norma;
- ❑ stipri šalies ekonomika ir finansų rinka;
- ❑ žemesnė infliacija;
- ❑ teigiamas šalies prekybos balansas;
- ❑ didelis ir nuolatinis valstybės biudžeto deficitas (skatinantis skolintis vidaus ir užsienio rinkose);
- ❑ politinis šalies stabilumas, ir kitų šalių nestabilumas;
- ❑ nuosekli šalies pinigų politika, kainų stabilumas.

Laukiant svarbių ekonomikos ar politikos naujienų, valiutų poros judėjimą nulemia prognozės (vadinamoji prekyba pagal gandas). Po naujienų pasirodymo valiutos patiria impulsą: jei paskelbtos naujienos yra geresnės nei buvo prognozuota – valiutos kursas auga, ir, priešingai, jei prognozės nepasitvirtina, – valiutų kursas krinta. Pasaulio šalyse skelbiama daug ekonomikos rodiklių, tačiau svarbiausi yra JAV rodikliai, į kuriuos kreipiama daugiausia dėmesio ir jie labiausiai veikia valiutų kursus.

Viskas, atrodo, galėtų būti labai paprasta: sužinome naujienas ir prekiaujame pagal tai, koks šių naujienų poveikis buvo praeityje. Tačiau yra trys aplinkybės.

1. Valiutų kursas – ne vienos šalies rodiklis, tai dviejų šalių ekonomikų santykis!
2. Svarbi yra ne tik naujausia informacija, bet ir ankstesnės naujienos. Taigi turime domėtis ne viena naujiena, o visomis!
3. Nežinoma, ar daug valiutų poros kursas gali kristi, ar augti, t. y. kaip naujienos stiprumas paveiks valiutų kursus.

Štai šiuos klausimus, išskyrus pačių naujienų vertinimą, ir sprendžia fundamentalioji analizė.

Pateikta informacija parodo pagrindinius FOREX rinkos dėsningumus, ryšį tarp valiutų kursų (daugiausiai JAV dolerio) svyravimų ir makroekonomikos rodiklių. Be abejo, praktinis investuotojo darbas – išmokyti šiuos pastebėjimus taikyti rinkoje. Strategija, pagrįsta fundamentaliaja analize, reiškia nuolatinį naujienų bei prognozių stebėjimą ir juo pagrįstus sprendimus.

25. Kaip vertinti valiutų kursų perspektyvas pagal ekonomikos rodiklius?

Fundamentaliosios analizės taikymas valiutų prekyboje – tai pirmiausia ekonominių rodiklių ir ataskaitų kalendoriaus nagrinėjimas. Pradžiai reikėtų pasirūpinti gerais informacijos šaltiniais ir kalendoriumi, kuris turi būti operatyvus, išsamus, patogus naudoti. Kaip pavyzdį paimkime www.forexfactory.com publikuojamą kalendorių:

Lapkričio mėn. 27 d.

Filtrai 2							
Laikas	Valiuta	Poveikis		Detalus aprašas	Paskelbtas rodiklis	Prognozė (%)	Praejusio laikotarpio rodiklis (%)
10:15	CHF			PPI m/m		0,3	-0,3
11:00	EUR			German Ifo Business Climate Index		103,3	103,9
11:00	EUR			German Ifo Business Expectations Index		98,1	98,6
Pasirenkamas	CHF			Consumption Indicator			1,992
16:00	USD			National Home Price Index		-5,0	-4,4
17:00	USD			Consumer Confidence		91,5	95,6
17:00	USD			Richmond Fed Index		-2,0	-5,0
Pasirenkamas	EUR			German CPI m/m (p)		0,1	0,2
18:15	GBP			MPC Member Blanchflower Speaks			
20:30	USD			Chicago Fed President Evans Speaks			

Šio kalendoriaus pasirinkimą lėmė tokie argumentai:

- ❑ jis padeda nustatyti vietinį laiką (jums nereikia perskaičiuoti GMT, EST ir kito vietinių naujienų skelbimo laiko);
- ❑ jis pakankamai išsamus (svarbiausios naujienos iš visų pagrindinių šalių patenka į šį sąrašą);
- ❑ yra filtras, kuris pašalina nereikalingas naujienas (atrenka informaciją pagal svarbą ar pagal prekiaujamą valiutą);
- ❑ paskelbtas rodiklis (angl. *Actual*) atsiranda iš karto po paskelbimo, taip pat yra pateikiamas praėjusio laikotarpio rodiklis (angl. *Previous*) ir prognozė (angl. *Forecast*);
- ❑ grafoje „Poveikis“ (angl. *Impact*) parodoma, kaip ši naujiena gali paveikti rinką (trijų lygių gradacija: mažai paveikios, paveikios ir stipriai paveikios naujienos);
- ❑ detaliame apraše (angl. *Detail*) yra paaiškinimas, kaip rodiklis vertinamas FOREX rinkoje, ir vertingų nuorodų.

Vienintelis šio kalendoriaus trūkumas – nėra išsamios rodiklio istorijos ir grafikų.

Dirbdami su kalendoriumi, savaitės pradžioje analizuojame, kokios naujienos tikėtinos, į ką reikės kreipti ypatingą dėmesį. Kad pamatytume, kokios yra vyraujančios tendencijos ir ko galėtume tikėtis, peržiūrime naujienas, skelbiamų rodiklių dinamikos grafikus. Dienomis stebime svarbiausias naujienas: analizuojame prognozes ir taikome esamoms pozicijoms, turėdami omenyje, kad rinka „perka gandus, parduoda faktus“ (pagal populiarią anglišką posakį: *buy on rumoures, sell on facts*). Iki naujienų paskelbimo į valiutų kainą bandoma įskaiciuoti galimą rodiklio poveikį, bet vis dėlto pagrindinis poveikis prasideda pasirodžius tikrajai rodiklio reikšmei. Jei naujiena blogesnė nei laukta, tikėtina, kad pamatysime šalies valiutos kurso kritimą, jei geresnė nei prognozuota, – tikėtinas kilimas.

Tai nereiškia, kad jūs, akiai tikėdami paskelbta naujiena, visada galite eiti į rinką. Viskas būtų pernelyg paprasta ir, be abejonės, tai ilgai negalėtų tęstis. Taip, naujienos parodo rinkos kryptingumą, bet rinkoje egzistuoja savos taisyklės. Kiekvienam pardavimui reikalingas pirkėjas, ir kaskart perkant reikia, kad atsirastų pardavėjas. Niekas nežino, ar buvo atsižvelgta į būsimą naujieną, todėl

tai yra tikroji priežastis, kodėl prekyba išlieka rizikinga, netgi žinant naujienas ir suvokiant, koks jų poveikis. Vis dėlto pasitikėti savo žiniomis reikia, nors jos ir ne visada pasiteisina. Ilgalaiskis fundamentinių naujienų taikymas prekyboje, pasirenkant tinkamą laikotarpį, turint kantrybės, pasitikėjimo ir valdant pinigų pagal tam tikrus reikalavimus, padeda pasiekti gerų rezultatų.

Vienas svarbiausių veiksnių – fundamentaliąją analizę reikėtų taikyti ilgalaikėms pozicijoms. Derinant fundamentaliąją ir grafikų analizę patartina naudoti mėnesio, savaitės, dienos grafikus.

Jei fundamentaliąją analizę mums atsako į klausimą **kodėl?**, tai techninė analizė papildo informaciją atsakydama į klausimą **kaip?** Taigi sužinome, kaip juda valiutų kursai paaiškėjus rinkos kryptingumui. Ir vienas, ir kitas atsakymas yra svarbūs, tik jie abu gali pateikti visapusišką analizę bei padėti suprasti rinką.

26. Kokia bazinės palūkanų normos įtaka valiutų kursams?

Centriniai bankai vykdo pinigų politiką ir nustato bazinę palūkanų normą. Negalėdami gauti lėšų rinkoje, bankai skolinasi iš Centrinio banko. Pavyzdžiui, JAV federalinių rezervų palūkanų norma – tai palūkanos, kurias JAV centrinio banko funkcijas atliekanti Federalinė rezervų sistema (angl. *Federal Reserve System, FED*) nustato bankams už vienos nakties paskolas. Tai dažniausiai būna pigiausias būdas skolintis. Pagal palūkanų normą bankai įkainoja paskolas ir kitus finansinius instrumentus.

Centrinis bankas, didindamas palūkanų normą, gali stabdyti ekonomikos aktyvumą, kad neįvyktų ekonomikos „perkaitimas“. Padidinus palūkanų normas, brangsta paskolos, mažiau skolinamasi verslo plėtrai ir atitinkamai mažiau investuojama. Centrinis bankas gali mažinti bazinę palūkanų normą, kai nori skatinti ekonomikos aktyvumą. Tada atpinga kreditai, o pigesnis skolinimasis skatina investuoti.

Bazinės palūkanų normos didinimas teigiamai veikia valiutą: ji tam tikrą laiką brangsta. Pinigų rinkos depozitai neša didesnes palūkanas ir tai didina valiutos paklausą. Bazinės palūkanų normos keitimas retai būna rinkoms netikė-

tas: centriniai bankai, ypač tai būdinga Europos bankui, nemėgsta siurprizų ir dažniausiai netiesiogiai duoda suprasti rinkoms, kokių pinigų politikos pokyčių galima tikėtis.

Valiutos bazinė palūkanų norma $\uparrow = \uparrow$ valiutos kursas

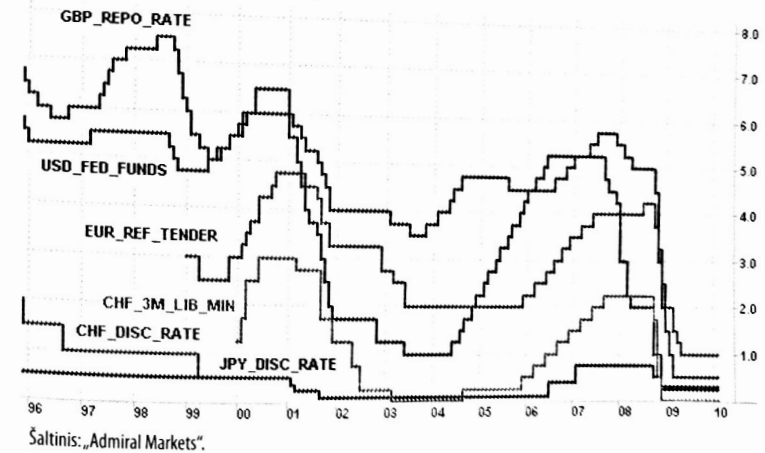
Iki sprendimo priėmimo dienos, žinomos jau iš anksto, rinkta bando įskaičiuoti prognozuojamą pokytį į realius valiutų kursus. Praktikoje matome, kad iki Centrinio banko sprendimo priėmimo būna nedidelis valiutų kursų svyravimas. Jeigu priimamas nelauktas sprendimas, svyravimas padidėja, jei priimamas prognozuotas sprendimas, kurso svyravimas būna nedidelis, nes dažniausiai iki sprendimo jau būna perskaičiuota reali kaina. Taigi, didelio valiutų kursų svyravimo galima tikėtis tik tuo atveju, jei priimamas netikėtas sprendimas.

Sprendimo priėmimo data ir laikas yra iš anksto žinomi: JAV federalinių rezervų Atvirų rinkų komitetas (ARK) dviejų dienų posėdyje svarsto šalies ekonominę situaciją ir priima sprendimą. ARK posėdžiauja 8 kartus per metus pagal iš anksto nustatytą grafiką, o sprendimas skelbiamas 21.15 val. Lietuvos laiku. Europos centrinis bankas (ECB) posėdžiauja kas mėnesį ir po posėdžio skelbia sprendimą dėl bazinės palūkanų normos.

Centrinis bankas	Valiuta	Interneto svetainė	Bazinė palūkanų norma (2007 m. lapkričio mėn., %)	Bazinė palūkanų norma (2010 m. gruodžio mėn., %)
JAV federalinis rezervų bankas (angl. US Federal Reserve System, FED)	USD	http://www.federalreserve.gov	4,5	0,25
Europos centrinis bankas (angl. European Central Bank, ECB)	EUR	http://www.ecb.int	4,0	1,0
Anglijos bankas (angl. Bank of England)	GBP	http://www.bankofengland.co.uk	5,75	0,5
Japonijos bankas (angl. Bank of Japan)	JPY	http://www.boj.or.jp	0,5	0,1

Centrinis bankas	Valiuta	Interneto svetainė	Bazinė palūkanų norma (2007 m. lapkričio mėn., %)	Bazinė palūkanų norma (2010 m. gruodžio mėn., %)
Šveicarijos nacionalinis bankas (angl. Swiss National Bank)	CHF	http://www.snb.ch	2,75	0,25
Kanados bankas (angl. Bank of Canada)	CAD	http://www.bankofcanada.ca	4,5	1,0
Naujosios Zelandijos rezervų bankas (angl. Reserve Bank of New Zealand)	NZD	http://www.rbnz.govt.nz	8,25	3,0
Australijos rezervų bankas (angl. Reserve Bank of Australia)	AUD	http://www.rba.gov.au/	6,75	4,75

Toliau esančiame grafike pateiktas pagrindinių valiutų bazinės palūkanų normos kitimas nuo 1996 metų.

Šaltinis: „Admiral Markets“.

USD_FED_FUNDS (US Federal Funds) – JAV dolerio bazinė palūkanų norma
 GBP_REPO_RATE UK Repo rate – Didžiosios Britanijos svaro bazinė palūkanų norma
 EUR_REF_TENDER EU (12) Refinancing tender – euro bazinė palūkanų norma
 JPY_DISC_RATE Japan Discount rate – Japonijos jenos bazinė palūkanų norma
 CHF_DISC_RATE Switzerland Discount rate – Šveicarijos franko bazinė palūkanų norma
 CHF_3M_LIB_MIN Switzerland 3 month LIBOR range – Šveicarijos franko 3 mėnesių LIBOR vidutinės bazinės palūkanų normos apatinė riba

Tarp palūkanų normos ir obligacijų kainų yra koreliaciškai priešingas ryšys: jeigu palūkanų normos kyla, obligacijų kaina smunka. Obligacijų kainos judėjimas leidžia sužinoti, kokių rinkos palūkanų normos pokyčių tikimasi.

Toks ryšys tarp obligacijų ir palūkanų suprantamas: obligacijos turi fiksuotą pelningumą, tačiau tampa ne tokios patrauklios, kai valiutos, kuria obligacijos denominuotos, palūkanos auga. Gerokai kylant palūkanoms, ryškėja noras perskirstyti investicinius portfelius, atsikant obligacijų ir investuojant pinigus valiutų rinkoje.

Tarp palūkanų normos ir akcijų kainos yra tiesioginis ryšys – palūkanų normos mažėjimas teigiamai veikia akcijų kainas. Tokį ryšį galima būtų paaiškinti tuo, kad mažėjant palūkanų normai, atpinga skolinimasis, o skolinčių lėšų investicijos į akcijas tampa pelningesnės.

27. Kaip sužinoti, kokia artimiausiu laiku gali būti bazinė palūkanų norma?

JAV dolerio bazinę palūkanų normą posėdyje nustato Atvirų rinkų komitetas. Kaip sužinoti rinkos lūkesčius, ką įskaičiuoja rinkos savo prognozėse?

Bazinės palūkanų normos labai veikia ateities atsiskaitymus. Dėl to rinkai svarbu turėti aiškią indikaciją, kokių palūkanų galima tikėtis po mėnesio ar pusmečio. Čikagos biržoje (angl. *Chicago Board of Trade, CBOT*) tarp įvairių prekybos instrumentų yra ir Federalinių fondų bazinės palūkanų normos ateities sandoriai (angl. *Futures, 30 Day Federal Funds Futures, ZQ*). Juos galite rasti adresu www.cbot.com.

Kiekvienas ateities sandoris vykdomas kaina, kurią atėmę iš 100, gausime bazinės palūkanų normos lygį, kurio šį mėnesį tikisi rinkos. Pavyzdžiui, jeigu gruodžio mėn. ateities sandorio kaina 95,55, tai reiškia, kad investuotojai gruodžio mėn. tikisi 4,45% (100–95,55) JAV bazinės palūkanų normos. Be abejo, mes tokios palūkanų normos nepamatysime vien todėl, kad JAV federalinis rezervų bankas keičia bazinę palūkanų normą 0,25%. Toks keitimas parodo tik tikimybę, prognozių vidurkį ir rinkos pusiausvyros lygį.

Laikotarpis	Paskutinė kaina ir laikas	Pasikeitimas	Atidarymo kaina ir laikas	Aukščiausia kaina ir laikas	Žemiausia kaina ir laikas	Uždarymo kaina ir laikas	Sandorių apimtys
2011 m. sausio mėn.	99,815	-0,005	99,820	99,815	99,820	99,810	2030
2011 m. vasario mėn.	99,815	0,000	99,815	99,810	99,815	99,810	1671
2011 m. kovo mėn.	99,815	-0,005	99,820	99,815	99,815	99,810	226
2011 m. balandžio mėn.	99,805	-0,005	99,810	99,805	99,805	99,800	463
2011 m. gegužės mėn.	99,790	-0,010	99,800	99,790	99,795	99,785	354
2011 m. birželio mėn.	99,755	-0,010	99,765	99,765	99,765	99,755	205
2011 m. liepos mėn.	99,720	-0,010	99,730	99,730	99,730	99,715	1080

Šaltinis: *Chicago Board of Trade*.

Ateities sandoriai leidžia didelėms korporacijoms tiksliau prognozuoti ateities išlaidas skolinimuisi. Valiutų rinkoje rekomenduojama keliais mėnesiais ir netgi pusmečiu į priekį numatyti bazinės valiutų normos poveikį.

Daugiau informacijos apie ateities sandorius rasite adresu <http://www.cmegroup.com>.

28. Kaip interpretuoti bendrojo vidaus produkto rodiklius?

Atrodytų, kam reikia analizuoti ir prognozuoti bendrojo vidaus produkto (BVP) rodiklius, jei mes ketiname dirbti su valiutų poromis? BVP globalus rodiklis, todėl sunku tikėtis, kad per trumpą laikotarpį gali tiesiogiai paveikti valiutų kursus. Jis dažniausiai svyruoja labai nedaug, tačiau BVP ketvirčio ataskaita skelbiama tam tikrą dieną ir valandą, o rinkos lūkesčiai ne visada sutampa su realiai paskelbtais duomenimis. Kita vertus, BVP rodiklis yra vienas pagrindinių fundamentalųjų rodiklių, į kurį reikia atsižvelgti analizuojant ilgalaikę perspektyvą.

Bendruoju vidaus produktu (angl. *Gross domestic product, GDP*) vadinama visų galutinių prekių ir paslaugų, pagamintų šalyje per tam tikrą laikotarpį (paprastai per metus), naudojant šalies ekonomikos išteklius, rinkos kainų suma.

Kuo aukštesnė bendrojo vidaus produkto kaina, tuo geresnė ekonomikos padėtis. Optimalūs šio rodiklio pakitimai – iki 3% per metus. Jeigu pakitimai didesni – šalyje didinamos procentinės palūkanos. Tai lemia ir šalies valiutos pa-brangimą.

Šalies BVP ↑ = ↑ šalies valiutos kursas

Iš bendrojo vidaus produkto rodiklio nieko negalima spręsti apie šalies ekonomikos pranašumą. Kad sužinotume dinamiką ir šalies perspektyvą, jį reikia lyginti su prieš tai paskelbtu rodikliu, taip pat su kitų šalių rodikliais bei jų dinamika.

BVP įvertinti ir suprasti dažniausiai taikomas išlaidų metodas, pvz.:

BVP = vartojimas + investicijos + valstybės išlaidos + (eksportas arba importas)

Ketvirčio BVP ataskaita patikslinama kiekvieną 3–4 mėnesio savaitę 15.30 val. Lietuvos laiku. Praėjus ketvirčiui, peržiūrimi ataskaitinio ketvirčio 2–3 mėnesių duomenys. Ataskaitą skelbia JAV komercijos departamento Ekonominės analizės biuras 20–30 mėnesio dieną.

JAV dalis sudaro apie 29% pasaulio BVP, euro zonos – 22%, Japonijos – apie 13%. Svarbi ir BVP struktūra, taip pat tai, kad daugiau nei 65% JAV bendrojo vidaus produkto yra asmeninio vartojimo išlaidos.

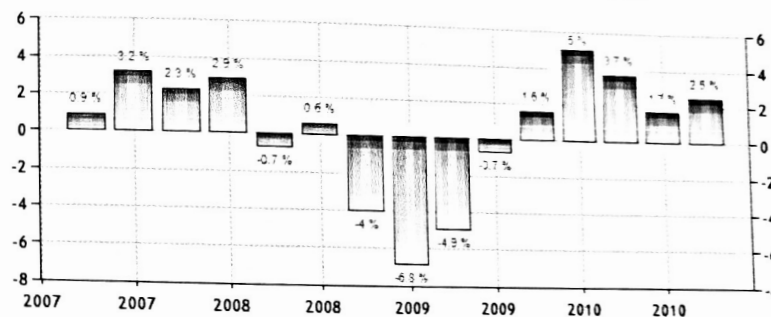
Reikia nepamiršti, kad BVP būna nominalus (išreikštas dabartinėmis kainomis) ir realus (rodiklis apskaičiuojamas tam tikrų metų bazinėmis kainomis), tai leidžia palyginti atskirų metų BVP rodiklius. JAV realus BVP skaičiuojamas 1992 metų kainomis, Lietuvoje – 1995 metų.

Už šio rodiklio paskaičiavimą daugelyje šalių yra atsakingas Statistikos departamentas, pvz., JAV tai daro Ekonominės analizės biuras (angl. *Bureau of Economic Analysis, BEA* (<http://www.bea.gov>)). Komercijos departamento (angl.

United States Department of Commerce) agentūra atsakinga už ekonominius tyrimus bei statistiką.

Toliau pateikta diagrama, kurioje pavaizduota nuo 2007 metų JAV BVP (paslaugų ir prekių) pokyčių dinamika, atsižvelgiant į infliacijos lygį. 2008–2009 metais, finansų krizės laikotarpiu, JAV BVP sumažėjo, bet JAV doleris minėtu laikotarpiu gana ženkliai augo. Krizės laikotarpiu JAV doleris atliko „saugios užuovės“ funkciją. Krizė paveikė visą pasaulį, o kalbant apie valiutų kursus, visada reikia turėti omenyje ne absoliučius BVP skaičius, bet jų santykį tarp skirtingas valiutas atstovaujančių ekonomikų.

JAV bendrojo vidaus produkto augimas
(metinis augimas, atsižvelgiant į infliacijos lygį)

Šaltinis: Bureau of Economic Analysis (www.bea.gov).

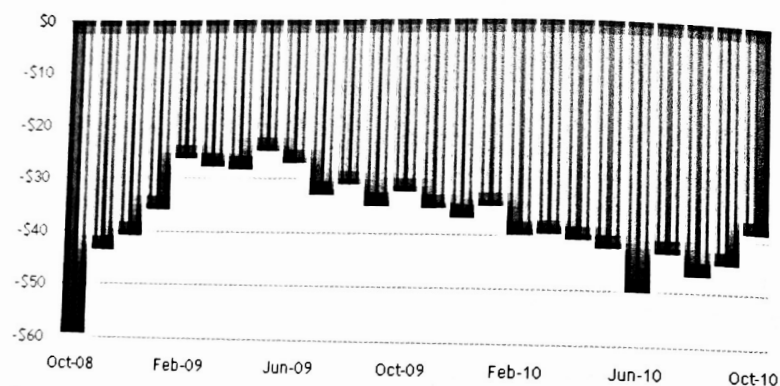
29. Koks yra JAV prekybos balanso bei einamosios sąskaitos ir biudžeto deficito poveikis JAV dolerio kursui?

Kadangi didesnę dalį einamosios sąskaitos deficito sudaro būtent prekybos balansas (deficitas), tai šias naujienas reikėtų analizuoti kartu, taip pat panagrinėti Federalinio biudžeto rodiklių poveikį JAV dolerio kursui.

Prekybos balansas (angl. *Trade balance*) – skirtumas tarp prekių ir paslaugų eksporto bei importo per tam tikrą laiką. Prekybos balansas nustatomas skaičiuojant realiai įvežtas ir išvežtas prekes bei paslaugas.

Jei skirtumas tarp debeto ir kredito, vadinamasis saldo, teigiamas, arba profitinis, tai eksportuojama daugiau nei importuojama. Jei saldo neigiamas, tai reiškia, kad importuojama daugiau negu eksportuojama (vadinamasis prekybos deficitas). Toks yra JAV prekybos balansas. Žemiau pateikti JAV prekybos deficito duomenys.

2008–2010 metų nominalus JAV prekybos deficitas
(milijardais JAV dolerių)

Šaltinis: „Briefing“ naujienų agentūra (www.briefing.com).

Teigiamas saldo arba neigiamo saldo mažėjimas – nacionalinės valiutos vertės augimo veiksnys.

Prekybos balansas $\uparrow = \uparrow$ šalies valiutos kursas

Jei užsienio prekybos balansas yra teigiamas, tai šalis gauna daugiau užsienio valiutos nei išleidžia. Ji keičiama į vidaus valiutą, todėl padidėja užsienio valiutos pasiūla. Dėl to pastarosios kursas krenta, o vidaus valiutos kursas kyla. Jei užsienio prekybos balansas yra deficitinis, tai, atsiskaitant su užsienio firmomis, šalies valiuta keičiama į užsienio valiutą. Dėl to šalies vidaus valiutos pasiūla didėja, taigi jos kursas krenta, o užsienio valiutos kursas kyla.

Rodiklį skelbia Statistikos biuras (angl. *The Census Bureau of the Department of Commerce*) trečią mėnesio savaitę, dažniausiai ketvirtadienį, 15.30 val. Lietuvos laiku.

Einamoji sąskaita (angl. *Current account*) parodo šalies mokėjimų lygį, kuris lyginamas su kitų šalių per tam tikrą laiką (paprastai per metus), kiek šalis importuoja ir eksportuoja, kiek gauna pajamų iš investicijų užsienyje, kokią grąžą duoda užsienio investuotojams, kiek į šalį įplaukia, išplaukia emigrantų ir užsienyje dirbančių piliečių siunčiamų pinigų bei negrąžinamosios užsienio šalių pagalbos (tokios, kaip Europos Sąjungos (ES) parama Lietuvai). Tai skirtumas tarp mokėjimų iš užsienio ir šalies mokėjimų į užsienį. Į einamosios sąskaitos balansą neįskaičiuojami finansinių aktyvų ir įsipareigojimų pinigų pervedimai, vadinamosios transakcijos. Einamosios sąskaitos lygmuo parodo užsienio prekybos kryptį.

Teigiamas einamosios sąskaitos saldo (arba neigiamo saldo sumažėjimas) – teigiamas valiutos kurso augimo veiksnys. Ketvirčio ataskaita skelbiama 17.00 val. Lietuvos laiku, publikacijos – mėnesio viduryje, o diena nuolat keičiama, bet visada būna žinoma iš anksto.

JAV einamosios sąskaitos saldo $\uparrow = \uparrow$ JAV dolerio kursas

JAV einamosios sąskaitos deficitas 2007 metais pasiekė 6–7% šalies bendrojo vidaus produkto lygio, tai yra daugiau kaip 800 mlrd. JAV dolerių, bet vėliau, prasidėjus finansų rinkos krizei, einamosios sąskaitos deficitas pradėjo mažėti dėl mažėjančio importo. Didžioji grynųjų pinigų srautų deficito su kitomis šalimis priežastis yra ta, kad amerikiečiai importuoja gerokai daugiau prekių ir paslaugų iš užsienio šalių nei eksportuoja į jas.

Kaip veikia JAV ekonomika, jei namų ūkiai, įmonės ir vyriausybė išleidžia daugiau nei uždirba, sutaupo mažiau nei investuoja? Šis skirtumas finansuojamas skolinantis užsienyje. JAV vienu metu pritraukia ir daug prekių, ir daug finansinių išteklių.

Pasaulio mastu visų valstybių einamosios sąskaitos balansų suma būtų lygi nuliui, t. y. vienos šalies deficitas turi būti padengtas kitos šalies pertekliumi. Pavyzdžiui, Kinijos, kitų Pietryčių Azijos valstybių prekybos balansas su JAV yra teigiamas, jos ir finansuoja JAV einamosios sąskaitos deficitą. Kinija ir kitos Pietryčių Azijos šalys vykdo intensyvią, į eksportą orientuotą ekonominę politiką, dirbtinai palaiko savo valiutas, susietas su JAV doleriu, ir turi didelį konkurencinį pranašumą, palyginus su JAV ekonominėmis sąlygomis. Iš prekybos pertekliaus

gautus JAV dolerius minėtos šalys investuoja į JAV vertybinius popierius: į akcijas ir išdo obligacijas. Tai palaiko JAV dolerio kursą, leidžia JAV finansuoti savo didžiulį vartojimą ir investicijas. Antra vertus, užsieniečiams priklauso vis daugiau JAV vertybinių popierių. Jei įsigyta obligacijų, tai už jas reikia mokėti palūkanas, jei turima akcijų – dividendus. Naftą eksportuojančios šalys, taip pat Kinija investuoja į JAV likvidžią finansų rinką todėl, kad šalies viduje negali investuoti dėl prekybos pertekliaus, o JAV tai daroma paprasčiau ir patraukliomis sąlygomis.

Dėl vieno dalyko sutaria visi ekonomistai – iki begalybės einamosios sąskaitos deficitas augti negali. Vieną dieną JAV ūkis gali tiesiog sustoti augti dėl finansinių srautų iš užsienio sumažėjimo arba dėl nuolat didėjančių palūkanų, kurias reikės mokėti, norint paskatinti pirkti JAV vertybinius popierius. Tai žinodami centriniai bankai dalį savo rezervų nuolat keičia iš JAV dolerių į kitas valiutas, pvz., eurus. Kai tik kuris nors centrinis bankas viešai pasvarsto apie galimybę dalį savo rezervų keisti iš JAV dolerių į kitą valiutą, diversifikuojant savo investicijų portfelį, JAV dolerio kursas iškart labai krenta.

JAV einamosios sąskaitos deficito mažinimo sprendimas apima ne vien ekonomines, bet ir politines priemones. Dauguma ekonomistų sutaria, kad problema būtų tinkamai išspręsta, jeigu:

- ❑ Kinija leistų juaniui stiprėti JAV dolerio atžvilgiu ir mažiau orientuotųsi į eksportą, didindama vidaus vartojimą,
- ❑ Europa paspartintų ūkio augimą,
- ❑ JAV sumažintų šalies biudžeto deficitą ir paskatintų namų ūkius daugiau taupyti.

Dar vienas veiksnys, mažinantis einamosios sąskaitos deficitą, – JAV dolerio silpnėjimas didina JAV užsienio investicijų vertę ir pajamas JAV doleriais iš užsienio.

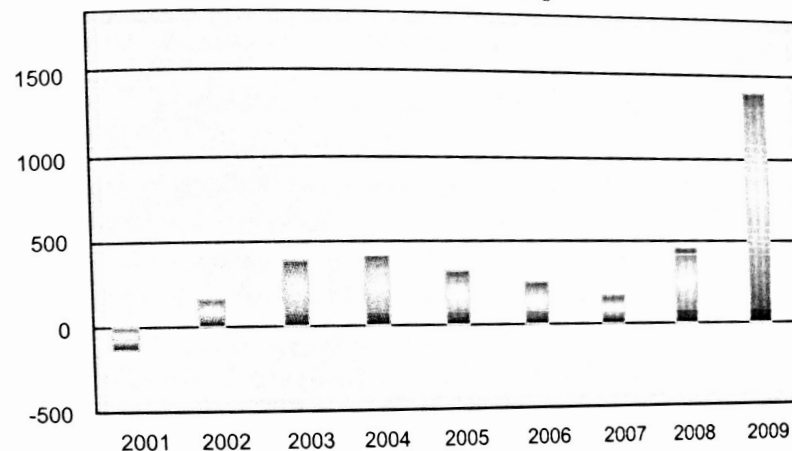
JAV prekybos deficito ketvirčio ataskaita skelbiama 17.00 val. Lietuvos laiku, publikacijos – kartą per ketvirtį, mėnesio viduryje.

JAV federalinis biudžetas (angl. *Federal Treasury budget*), vadinamasis Išdo biudžetas (angl. *Treasury budget*), parodo JAV vyriausybės pajamų ir išlaidų balansą, kuris gali būti deficitinis (dažniausiai taip ir yra), arba prieaugio balansą.

JAV federalinis biudžetas ↓ = ↑ kursas

Ataskaitą skelbia Išdo departamentas (angl. *U. S. Treasury Department*) trečiąją mėnesio savaitę 17.00 val. Lietuvos laiku. Pateikiami praėjusio mėnesio duomenys.

2001–2009 metų JAV federalinio biudžeto deficitas
(milijardais JAV dolerių)

Šaltinis: „Wikipedia“ (www.wikipedia.org).

30. Kokie rodikliai parodo šalies infliacijos lygį?

Infliacija (lot. *Infloatio* – „išpūtimas“) yra prekių ir paslaugų brangimas ar bendro kainų lygio augimas, kuris matuojamas keliais indeksais.

Vartojimo kainų indeksas (VKI) (angl. *Consumer Price Index, CPI*) palygina fiksuoto prekių ir paslaugų krepšelio kainos pokytį per tam tikrą laiką, dažniausiai per mėnesį (taip pat svarbus metų rodiklis). Tai svarbiausias infliacijos rodiklis. Vartojimo kainų indeksą skelbia Darbo departamentas (angl. *Bureau of Labor Statistics, U. S. Department of Labor* (<http://stats.bls.gov>)) 15–21 ataskaitinio mėnesio dieną.

Gamintojų kainų indeksas (GKI) (angl. *Producer Price Index, PPI*) atspindi apie 3 500 prekių rūšių (apie 90 000 produktų ir paslaugų) gamintojų kainų pasikeitimą (baigtos prekės, tarpinės prekės ir žaliavos). Rodiklis apima ne tik

prekes, bet ir paslaugas, kurios sudaro daugiau nei pusę krepšelio. Gamintojų kainų indeksą skelbia Darbo departamentas 9–16 ataskaitinio mėnesio dieną.

Inflacijos spaudimo požymiu laikomas didesnis nei prognozuota infliacijos indeksų augimas. Kuo labiau faktinis rezultatas skiriasi nuo prognozės, tuo didesnį poveikį daro infliacijos duomenų paskelbimas valiutų rinkai. Dėl didesnės infliacijos išauga palūkanų normos: keldamas bazinę palūkanų normą centrinis bankas bando kontroliuoti infliaciją. Išaugusi infliacija padidina palūkanų normas, todėl jos poveikis akcijų rinkai yra neigiamas (akcijų kainos smunka).

VKI/GKI ↑ = ↑ JAV dolerio kursas

Dėl išaugusių palūkanų valiuta turėtų brangti. Nors ir keista, bet infliacijos augimas teigiamai veikia valiutos kainą. Tačiau didesnė infliacija reiškia didesnes kainas, dėl kurių blogėja šalies konkurencingumas, ir valiuta ilgai silpnėja. Todėl viena iš pagrindinių centrinio banko užduočių – kontroliuoti šalies infliacijos lygį. Jau net neverta minėti, kad infliacija – nepageidautinas reiškinys: mūsų piniginės ištuštėja, jų net nepravėrus.

Daugelyje šalių infliacija yra viena svarbiausių ekonomikos problemų. Ją kontroliuoti reguliuojant ekonomiką – viena pagrindinių šalies centrinio banko užduočių. Infliacijos priežastis gali būti biudžeto deficitas, kai vyriausybė nesugeba subalansuoti valstybės pajamų ir išlaidų.

Įdomus dėsningumas: kylant infliacijai, mažėja nedarbas, ir, atvirkščiai, sustabdžius infliaciją, dažniausiai kyla nedarbas. Taigi kiekviena šalis turi rasti kelią, kaip išlaviruoti tarp mažesnės infliacijos (geras ženklas!) ir didesnio nedarbo, kurį tenka įveikti.

Stiprų neigiamą poveikį infliacija daro obligacijų rinkai: jeigu investuotojas įsigyja obligacijų su fiksuotomis palūkanomis, tai kuo didesnė bus infliacija, tuo labiau nuvertės jo investicijos. Atrodytų, kad nulinė ar labai maža infliacija būtų idealu, bet taip nėra. Per maža infliacija rodo ekonomikos sąstingį, šalies ūkio problemas.

Kaip matome iš žemiau esančios diagramos, recesijos laikotarpis (2007–2008 metai) pasižymi nuline arba net neigiama infliacija. Nors neigiama infliacija

vertinama nepalankiai, tačiau ji yra vienas iš ekonominio atsigavimo ženklų, leidžiančių sumažinti per daug užkeltas kainas ir pradėti naują ekonomikos vystymosi ciklą.

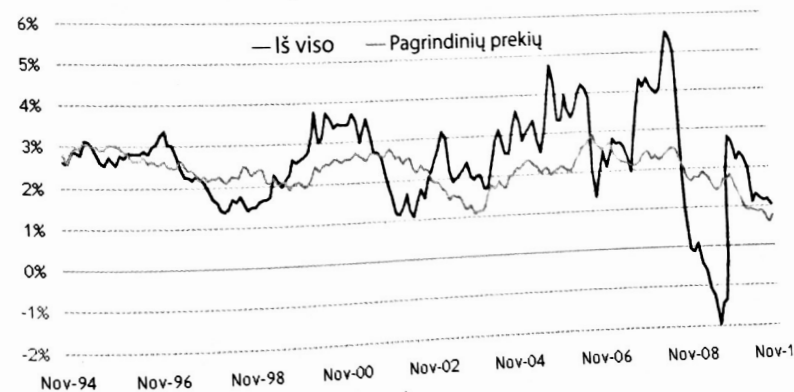
1994–2010 metų JAV vartojimo kainų indeksas, VKI
(metinis pasikeitimas)

Šaltinis: „Briefing“ naujienų agentūra (www.briefing.com).

Mažiau svyruojanti linija parodo pagrindinių prekių infliacijos lygį, išskyrus maisto ir energijos kainas.

1994–2010 metų JAV gamintojų kainų indeksas, GKI
(metinis pasikeitimas)

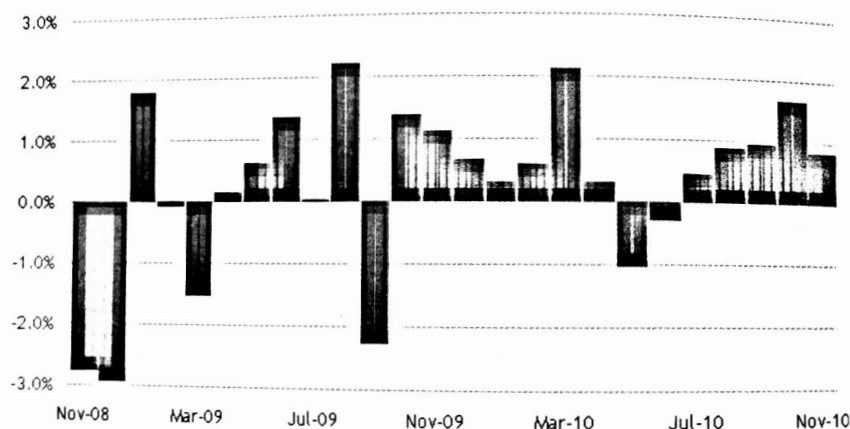

Šaltinis: „Briefing“ naujienų agentūra (www.briefing.com).

Taip pat netiesioginis infliacijos lygio rodiklis yra **mažmeninių prekių pardavimo kiekiai** (angl. *Retail sales*). Jie rodo pardavimo kiekio kaitą mažmeninėje prekyboje, vartotojų paklausą ir išlaidas. Infliacijos lygis glaudžiai susijęs su pardavimo kiekiu: kuo didesnis pardavimas, tuo didesnė infliacijos rizika, – šis rodiklis leidžia daryti prielaidas dėl galimų infliacijos pokyčių. Kita vertus, padidėjęs pardavimas rodo gerėjančią ekonominę situaciją, vartotojų pasitikėjimą ir teigiamai veikia šalies valiutą.

Mažmeninių prekių pardavimo kiekiai ↑ = ↑ kursas

Mažmeninių prekių pardavimo pokyčiai
(pagal mėnesius, nuo 2008 m. lapkričio mėn.)

Šaltinis: „Briefing“ naujienų agentūra (www.briefing.com).

Mažmeninio pardavimo kiekio rodiklis skaičiuojamas įtraukiant visas ataskaitinio laikotarpio mažmeninės prekybos įmonių įplaukas. Rodiklį skelbia Statistikos departamentas. Daugiau informacijos rasite interneto svetainėje adresu <http://www.census.gov/svsd/www/advtable.html>.

31. Kokie yra nedarbo lygio rodikliai ir koks jų poveikis valiutų kursams?

Nedarbo lygis šalyje parodo bedarbių ir darbingų žmonių procentinį santykį. Nedarbo lygį dažniausiai parodo du pagrindiniai rodikliai:

- ☐ **bedarbių paraiškos;**
- ☐ **sukurtų naujų darbo vietų ne žemės ūkyje skaičius.**

Bedarbių paraiškos (angl. *Initial jobless claims*) parodo, kiek žmonių, ieškančių darbo, per ataskaitinį laikotarpį pateikė naujų paraiškų. Kiekvieną ketvirtadienį 15.30 val. Lietuvos laiku Darbo departamentas skelbia praėjusios savaitės duomenis.

Bedarbių paraiškos ↓ = ↑ kursas

Šis rodiklis nelabai paveikus dėl dviejų priežasčių. Pirmiausia jis skelbiamas kas savaitę ir yra labai nestabilus, o jo svyravimai dažniausiai nerodo rinkos pasikeitimų. Antra priežastis yra ta, kad paraiškų skaičius ne toks svarbus, svarbiausias yra darbo rinkos rodiklis – naujos darbo vietos. Bedarbių skaičių didina imigracija, taip pat naujų technologijų diegimas, o dėl pastarųjų dažnai mažėja darbuotojų paklausa. Tai didina bedarbių skaičių, nors gerina darbo našumą ir ekonominę situaciją.

Sukurtų naujų darbo vietų ne žemės ūkyje skaičius (angl. *Non farm payrolls, NFP*) parodo naujų darbo vietų kiekį (išskyrus žemės ūkį) per tam tikrą laikotarpį, dažniausiai per mėnesį. Šis rodiklis geriausiai apibūdina JAV darbo rinką ir yra svarbiausias darbo rinkos rodiklis. Didelis sukuriamų darbo vietų skaičius būdingas ekonominio augimo laikotarpiais, nes įmonės turi didinti darbo jėgą, kad patenkintų paklausą.

Taip pat kartu skelbiami ir dar du rodikliai:

- ☐ **valandinis uždarbis** (angl. *Average Hourly Earnings*) – valandinio uždarbio procentinis prieaugis per tam tikrą laiką, taip pat absoliuti valandinio uždarbio reikšmė,
- ☐ **vidutinė darbo savaitės trukmė** (angl. *Average workweek*).

Visų trijų rodiklių praėjusio mėnesio duomenys skelbiami kiekvieno mėnesio pirmąjį penktadienį 15.30 val. Lietuvos laiku. Juos skelbia Darbo departamentas. Interneto svetainė <http://stats.bls.gov>. Statistika rodo, kad paskelbus šias naujienas, judėjimo vidurkis per kelias valandas pakyla apie 125 punktus – tikrai daug.

Sukurtos naujos darbo vietos ne žemės ūkyje $\uparrow = \uparrow$ kursas
Nedarbingumas $\downarrow = \uparrow$ kursas

Verta analizuoti ir sukurtų naujų darbo vietų ne žemės ūkyje ataskaitą: ji detalai parodo, kokiuose ekonomikos sektoriuose vyko pasikeitimai.

Laikui bėgant situacija darbo rinkoje keičiasi. Kelis pastaruosius dešimtmečius buvo pastebimas nuoseklus žemės ūkio sektoriaus mažėjimas, o prekybos ir paslaugų sektorių augimas. Kvalifikuoti darbuotojai, dirbantys pramonės, finansų srityse, paprastai uždirba daugiau nei dirbantys žemės ūkyje ar paslaugų sektoriuje. Atitinkamai darbo vietų sukūrimas pramonėje ir statybose vertinamas labiau negu paslaugų ir prekybos srityse. Dėl to verta pasidomėti, kas sudaro šį paskelbtą skaičių, nes tai turėti įtakos valiutų kursams.

Kaip matome iš toliau pateiktos 2010 metų lapkričio mėn. ataskaitos, naujų darbo vietų skaičius augo. Tai rodo gerėjančią darbo rinkos situaciją ir galimą ekonominį atsigavimą po finansų rinkos krizės, peraugusios į viso ūkio krizę. Trijų iš eilės mėnesių teigiami ir didėjantys darbo vietų kūrimo skaičiai laikomi vienu iš krizės pabaigos ženklų.

Naujų darbo vietų ne žemės ūkyje 2010 m. lapkričio mėn. ataskaita

Sektorius	2010 m. lapkričio mėn.	2010 m. spalio mėn.	2010 m. rugsėjo mėn.	2010 m. rugpjūčio mėn.	2010 m. liepos mėn.
Iš viso sukurta naujų darbo vietų (tūkst.)	39	172	-24	-1	-66
Gamyba (tūkst.)	-15	3	-10	17	37
Statyba (tūkst.)	-5	3	-11	34	-2
Pramonė (tūkst.)	-13	-11	-6	-26	32
Paslaugų sektorius (tūkst.)	65	157	122	126	80
Mažmeninė prekyba (tūkst.)	-28	13	-4	6	11
Finansai (tūkst.)	-9	0	4	-3	-10
Verslas (tūkst.)	53	50	28	38	-5
Dotacijos (tūkst.)	40	65	27	23	-7
Švietimas, sveikatos apsauga (tūkst.)	30	64	26	41	26
Laisvalaikis (tūkst.)	11	-10	38	24	11

Sektorius	2010 m. lapkričio mėn.	2010 m. spalio mėn.	2010 m. rugsėjo mėn.	2010 m. rugpjūčio mėn.	2010 m. liepos mėn.
Valstybinė tarnyba (tūkst.)	-11	12	-136	-144	-183
Vidutinė savaitės trukmė (val.)	34,3	34,3	34,2	34,3	34,2
Per savaitę gamyboje (val.)	33,5	33,6	33,5	33,5	33,4
Viršvalandžiai (val.)	4,0	3,9	3,9	3,8	3,8
Valandinio darbo užmokesčio pasikeitimas (%)	0,1	0,4	0,2	0,4	0,4
Valandinio darbo užmokesčio vidurkio pasikeitimas (%)	0,0	0,3	0,1	0,3	0,2
Namų ūkių apžvalga					
Nedarbo lygis (%)	9,8	9,6	9,6	9,6	9,5
Darbuotojų skaičiaus pasikeitimas (tūkst.)	103	-254	48	550	-181

Šaltinis: „Briefing“ naujienų agentūra (www.briefing.com).

32. Kokie yra JAV nekilnojamojo turto rinkos rodikliai?

Situacija nekilnojamojo turto srityje stipriai veikia ekonominę padėtį bei vartotojų nuotaikas. Išskiriami keturi pagrindiniai nekilnojamojo turto rodikliai:

- ☐ naujų statybų išlaidos;
- ☐ gyvenamųjų namų statybų išlaidos;
- ☐ esamų namų pardavimas;
- ☐ naujų namų pardavimas.

Naujų statybų išlaidas (angl. *Construction Spending*) sudaro privataus gyvenamojo (angl. *Residential*), negyvenamojo (angl. *Non-residential*) ir visuomeninės paskirties (angl. *Public*) būstų statybų išlaidas. Ataskaita skelbiama kiekvieno mėnesio pirmąją darbo dieną 17.00 val. Lietuvos laiku (2 mėn. senuojo duomenys). Ją skelbia JAV statistikos departamentas.

Naujų statybų išlaidos $\uparrow = \uparrow$ kursas

Daugiau nei 3 mėn. nuoseklus rodiklio augimas laikomas svarbiu.

Gyvenamųjų namų statybų (angl. *Housing starts*) rodiklis parodo pradėtų statyti gyvenamųjų namų skaičių. Kadangi statyboms reikia bankų kreditų, labai reaguojama į palūkanų normų kitimus. Ataskaitą skelbia JAV statistikos departamentas kiekvieną mėnesį apie 16 dieną 15.30 val. Lietuvos laiku (praėjusio mėnesio duomenys).

Gyvenamųjų namų statyba ↑ = ↑ kursas

Naujų leidimų (angl. *Permits*) ir statybų (angl. *Building*) augimas prasideda dažniausiai praėjus keliems mėnesiams po nekilnojamojo turto įkeitimo (hipotekos) tarifo sumažinimo.

Esamų namų pardavimas (angl. *Existing Home sales*) – nenaujų namų pardavimas, išreikštas parduotų namų vienetais. Tai nekilnojamojo turto rinkos įvertinimo rodiklis.

Esamų namų pardavimas ↑ = ↑ kursas

Ataskaitą skelbia JAV nacionalinė nekilnojamojo turto asociacija kiekvieno mėnesio 25 dieną 17.00 val. Lietuvos laiku. Interneto svetainė www.realtor.org.

Naujų namų pardavimo (angl. *New Home sales*) rodiklis parodo parduotų namų skaičių. Ataskaitą skelbia JAV statistikos departamentas paskutinę mėnesio darbo dieną 17.00 val. Lietuvos laiku (praėjusio mėnesio duomenys).

Naujų namų pardavimas ↑ = ↑ kursas

33. Kokie yra svarbiausi JAV gamybos rodikliai?

Pramonės gamyba sudaro apie 30 % JAV bendrojo vidaus produkto. Jos dinamiškumą geriausiai apibūdina **pramonės gamybos indeksas** (angl. *Industrial production index*), kuris matuoja gamybą, padėtį kasybos ir komunalinėse įmonėse. Indeksas išreiškiamas procentais nuo bazinių 1992 metų (100%).

Taip pat yra nemažai smulkesnių indeksų atskiroms pramonės šakoms, pvz., pramoninės, transporto ir elektros įrangos, chemijos ir maisto pramonės bei leidybos.

Pramonės gamyba ↑ = ↑ kursas

Didesnis už planuotą mėnesio rodiklis rodo infliacijos didėjimą, dėl to šokteli palūkanų normos ir smukteli obligacijų kainos. Šį rodiklį skelbia Federalinės rezervų sistemos taryba kas mėnesį (dažniausiai 15 dieną) 15.15 val. Lietuvos laiku.

Pajėgumų panaudojimo (angl. *Capacity utilization*), rodiklis matuoja gamybos pajėgumų panaudojimo procentą gamyboje, kasybos ir komunalinėse įmonėse. Didėjant gamybai, didėja pajėgumų panaudojimas. Šį rodiklį ekonomistai atidžiai seka kaip infliacijos didėjimo požymį. Paprastai manoma, kad panaudojimo normoms pakilus iki 82–85%, pakyla kainos ir ima didėti infliacija.

Pajėgumų panaudojimas ↑ = ↑ kursas

Didesnis nei prognozuota rodiklis traktuojamas kaip infliacinis, dėl to kyla palūkanų normos ir smunka obligacijų kainos. Rodiklį skelbia Federalinės rezervų sistemos taryba dažniausiai kartu su pramonės gamybos rodikliu.

34. Kokius išvestinius ekonominius rodiklius stebi investuotojai?

Bendrą JAV ekonomikos lygį rodo nemažai rodiklių, apžvalgų, indeksų. Analogiškus rodiklius turi ir euro zonos, ir kitos šalys.

Pagrindinis rodiklis (angl. *Leading Indicator*) – ekonomikos matavimo rodiklis, parodantis ekonomikos pokyčius per tam tikrą periodą. Pagrindinis rodiklis priklauso nuo ekonomikos pasiekimų ir perspėja apie artėjančią recesiją.

Pagrindinis rodiklis ↑ = ↑ kursas

Duomenis skelbia nepriklausoma nepelno ekonominių tyrimų organizacija „Conference Board“ trečią mėnesio savaitę 17.00 val. Lietuvos laiku. Interneto svetainė www.tcb-indicators.org.

Vadovaujantis šiuo rodikliu atsižvelgiama į tokius ekonominės statistikos duomenis:

- ☐ palūkanų tarp 10 metų obligacijų ir bazinės palūkanų normos skirtumą;
- ☐ pinigų kiekį M2 (M2 rodiklis parodo grynujų pinigų, esančių apyvartoje (banknotų ir monetų), atsiskaitomosiose bei einamosiose sąskaitose, esančiuose bankuose bei kelionių čekiuose, ir bankų atsargų kiekį);
- ☐ vidutinę darbo savaitės trukmę;
- ☐ vartojimo prekių naujus užsakymus;
- ☐ „S&P 500“ indeksą;
- ☐ Nacionalinės pirkimų valdymo asociacijos (angl. *National Association of Purchasing Managers, NAPM*) indeksą;
- ☐ savaitinio nedarbo paraiškų kiekio vidurkį;
- ☐ statybų leidimus;
- ☐ Mičigano universiteto vartotojų pasitikėjimo indeksą;
- ☐ pagrindinių pramonės prekių gamintojų naujus užsakymus.

Mičigano universiteto vartotojų pasitikėjimo indeksas (angl. *University of Michigan Consumer Sentiment Index*) – tai vartotojų pasitikėjimo apžvalga, kurią rengia Mičigano universitetas. Indeksas tampa vis labiau svarbus investuotojams. Jis parodo investavimo lygį, naudojamas priimant sprendimus dėl investicijų.

Vartotojų pasitikėjimo indeksas $\uparrow = \uparrow$ kursas

Preliminari einamojo mėnesio ataskaita skelbiama antrą mėnesio penktadienį 17.00 val. Lietuvos laiku. Galutinė mėnesio ataskaita – paskutinį mėnesio penktadienį 17.00 val. Lietuvos laiku.

Filadelfijos federalinių rezervų banko verslo perspektyvų apžvalga skelbia Filadelfijos federalinis rezervų bankas (angl. *Federal Reserve Bank of Philadelphia* (www.phil.frb.org)) kiekvieno mėnesio trečiąjį ketvirtadienį 21.00 val. Lietuvos laiku.

Gamybos firmos, priklausančios Filadelfijos federalinio rezervų banko apygardai – rytų Pensilvanijos, Naujojo Džersio ir Delavaro – kas mėnesį ap-

klausiamos paštu dėl bendrų ir specialių sektorių ekonomikos sąlygų pokyčių paskutinį mėnesį. Gauti duomenys pakoreguojami, kad neliktų sezono įtakos, ir skelbiami kaip difuzijos indeksai – skirtumas tarp matančiųjų procento pagerėjimą ir procento pablogėjimą. Indekso reikšmė, esanti virš nulio, rodo srities augimą, o reikšmė žemiau nulio – situacijos blogėjimą.

Verslo perspektyvų rodiklis $\uparrow = \uparrow$ kursas

Filadelfijos verslo apžvalgos rezultatai įtraukiami į šios apygardos Rusvąją knygą.

Tiekimo valdymo instituto indeksas (angl. *Institute for Supply Management index, ISM*) – tai rodiklis, kuris parodo gamybos susitraukimo ar išsiplėtimo apimtį. Kiekvieną mėnesį daugiau nei 400 įmonių pateikia Pasiūlos valdymo institutui (PVI) duomenis apie gamybos kitimą, naujus eksporto užsakymus, darbuotojų skaičių, prekių atsargas bei kainas, palankų ir kritinį tiekimo laiką. Indekso reikšmė, didesnė nei 50%, rodo gamybos pramonės didėjimą, o mažesnė nei 50% – gamybos pramonės sumažėjimą. Rodiklis skelbiamas pirmąją mėnesio darbo dieną 17.00 val. Lietuvos laiku.

Tiekimo valdymo instituto indeksas $\uparrow = \uparrow$ kursas

Du svarbiausi euro zonos rodikliai – verslo nuotaikų rodiklis ir verslo klimato indeksas.

Verslo nuotaikų rodiklį (angl. *Indicator of Economic Sentiment, ZEW*) skelbia Europos ekonomikos tyrimų centras (angl. *Centre for European Economic Research, ZEW* (www.zew.de)). Mėnesio verslo nuotaikų rodiklis rodo santykį tarp optimistiškai ir pesimistiškai nusiteikusių rinkos dalyvių, vertinant kito pusmečio verslo klimatą. Pavyzdžiui, jei 50% apklaustųjų pagal apklausos duomenis, šiuo metu laikomi optimistais, 20% – pesimistais, likę 30% nusiteikę neutraliai, – tai indekso reikšmė bus lygi 30.

Verslo klimato indeksą (angl. *Business Climate Index, IFO*) kas mėnesį publikuoja Miuncheno institutas (angl. *Information and Forschung Institute, IFO* (www.ifo.de)). Jis įvertina gamybos, statybos, mažmeninės ir didmeninės prekybos įmonių verslo aplinkos nuotaikų kaitą. Indeksas pagrįstas 7 000 įmo-

nių apklausa, kurioje prašoma apibūdinti verslo situaciją ir lūkesčius per kitus šešis mėnesius. Tai labiausiai stebimas euro zonos rodiklis.

35. Koks ryšys tarp pinigų kiekio ir valiutų kurso?

Pinigų kiekio rodiklius skelbia šalies centrinis bankas. Dažniausiai pinigų kiekiui (pasiūlai) apibūdinti yra naudojami pinigų elementai (agregatai), t. y. sudėtiniai pinigų rodikliai: M0, M1, M2, M3.

Pinigų kiekį apyvartoje lemia palūkanų normos dydis. Jai didėjant, didėja pinigų kiekis apyvartoje, t. y. banknotai ir monetos, esančios už banko sistemos ribų. Pinigų kiekį valstybėje kontroliuoja šalies centrinis bankas, reguliuodamas šalies komercinių bankų pinigų aktyvus ir vykdydamas pinigų emisiją.

M0, M1, M2, M3 – pinigų kiekiai (angl. *Money supply*);

M0 – gryniesi pinigai apyvartoje (banknotai, monetos);

M1 = M0 + sumos atsiskaitomose bei einamosiose sąskaitose, esančiose bankuose, ir kelionių čekiai;

M2 = M1 + svarbios atsargos bankuose;

M3 = M2 + valstybės vertybiniai popieriai.

Pinigų kiekiai ↑ = ↑ kursas

Ataskaita, skelbiama šalies centrinio banko kiekvieną savaitės ketvirtadienį, turi nedidelį poveikį valiutų rinkai. Galima teigti, kad į šį rodiklį daugiau dėmesio kreipia prekyautojai, kurie valiutų rinkoje vykdo ilgalaikes strategijas.

Istoriškai JAV centrinis bankas praėjusio šimtmečio devintajame dešimtmetyje bandė reguliuoti ekonomiką, kontroliuodamas pinigų kiekį. Vėliau buvo atsisakyta griežtos pinigų kiekio kontrolės ir pereita prie bazinės palūkanų normos ekonomikos reguliavimo, bet rinkos vis dėlto tradiciškai stebi ir domisi šiuo rodikliu.

Kylanti tendencija teigiamai veikia šalies valiutą, nors ryšys nevysiškai patikimas. Paprastai laikomasi teorijos, kad padidėjęs valiutos kiekis skatina

augimą ir veikia infliaciją, kuri lemia aukštesnę valiutos palūkanų normą. Tačiau kai kurie tiki, kad padidėjusi pinigų pasiūla sukelia paklausos mažėjimą, o tai lemia žemesnį valiutos vertinimą.

36. Kokius rodiklius reikia stebėti, o į ką nekreipti dėmesio?

Be jokios abejonės, reikia stebėti tuos rodiklius, kurie labiausiai veikia valiutų kursus. Tai žinome iš rodiklių istorijos ir statistikos, o istorija ir dėsningumas gali pasikartoti. Žemiau pateiktas devynių svarbiausių rodiklių sąrašas ir jų poveikis dienos prekybai. Reikia pabrėžti, kad naujienos poveikis priklauso nuo to, ar prognozė labai skiriasi nuo paskelbtos naujienos. Jei naujiena ypač skiriasi nuo prognozės – poveikis bus gerokai didesnis.

Ilgametė JAV dolerio kurso kryptis punktais po ekonominių rodiklių ataskaitos.

Eil. Nr.	Rodiklis	Judėjimas (punktais per dieną)
1.	Nedarbo lygis (angl. <i>Unemployment</i>)	190
2.	Bazinė palūkanų norma (angl. <i>Interest rate</i>)	140
3.	Tarptautinio kapitalo išde duomenys (angl. <i>Foreign Purchases of US Treasures</i>)	130
4.	Prekybos balansas (angl. <i>Trade balance</i>)	120
5.	Einamosios sąskaitos balansas (angl. <i>Current account balance</i>)	125
6.	Ilgalaikio vartojimo prekių užsakymai (angl. <i>Durable Goods Orders</i>)	125
7.	Mažmeninės prekybos apimtys (angl. <i>Retail Sales</i>)	120
8.	Infliacija, vartotojų kainų indeksas (angl. <i>Inflation, CPI</i>)	115
9.	Bendras vidaus produktas (angl. <i>Gross domestic product, GDP</i>)	110

Čia pateiktas bendras naujienos poveikis rodiklio paskelbimo dieną, nepriklausomai nuo krypties. Šios naujienos daro lemiamą poveikį rinkai, todėl netgi stebint ją pagal techninius rodiklius, taip pat būtina atsižvelgti į minėtas naujienas.

37. Koks ryšys tarp įvairių finansų rinkų?

Patyrę prekyautojai žino daug dėsningumų įvairių finansinių instrumentų kainų pasikeitimuose, kurie padeda geriau atpažinti rinkos tendencijas. Tai gi peržvelkime pagrindinius finansinių instrumentų ryšius. Rinkų koreliacija niekada nebūna visiškai nuspėjama. Pasitaiko atvejų, kai nuspėjamas ryšys tarp skirtingų finansinių instrumentų konkrečiu laikotarpiu nepasiteisina. Vis dėlto tokie laikotarpiai gana trumpalaikiai ir dažnai susiję su ekonominiais įvykiais.

Toliau lentelėje pateiktas pagrindinių finansų rinkos sričių tarpusiuo ryšys (koreliacija).

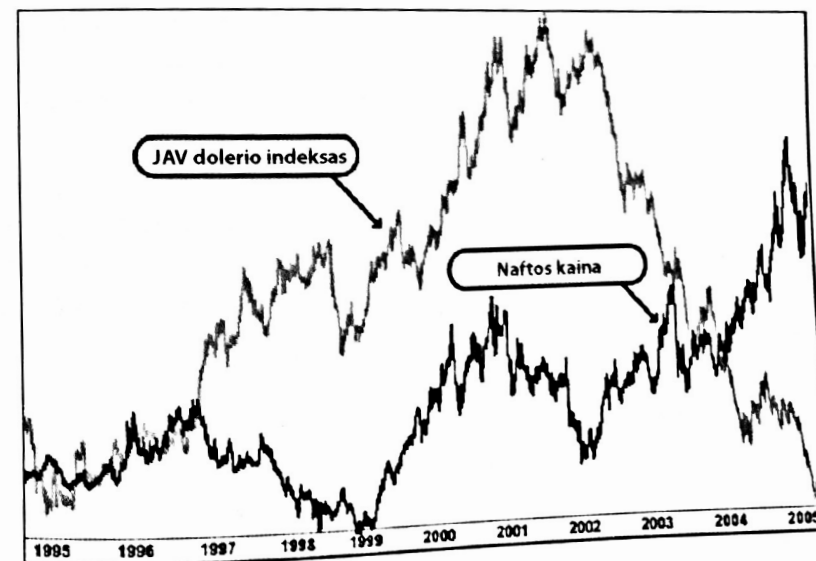
Rinkos poros	Dėsningumas
JAV doleris – auksas (angl. <i>U. S. Dollar – Gold</i>) Koreliaciškai priešingi	JAV ekonomikos klestėjimo ir žemos infliacijos laikotarpiu pinigų srovė į JAV ekonomiką, perkant akcijas ir obligacijas, teigiamai paveikia JAV dolerį. Tokiu metu įsigyti aukso nepartina. Ir atvirkščiai, lėtėjant JAV ekonomikos vystymuisi, esant aukštai infliacijai, politiniam nestabilumui, investuotojai parduoda akcijas ir perka auksą. Infliacija daro auksą labiau patrauklų investuotojams, nes jį perkant galima išsaugoti savo turtą.
JAV doleris – JAV išdo obligacijos (angl. <i>U. S. Dollar – U. S. Treasury Bonds</i>) Koreliaciškai tapatūs	Stipresnis JAV dolerio kursas rodo ir augančią obligacijų rinką dėl JAV dolerio paklausos iš užsienio investuotojų, norinčių pirkti obligacijas ir tam konvertuojančių savo lėšas iš nacionalinių valiutų į JAV dolerį. Politinio ir ekonominio nestabilumo laikais obligacijos dažnai vadinamos saugiomis (angliškai dažnai vartojamas terminas „save-haven“ arba „flight-to-quality“) investicijomis.
Nafta – JAV išdo obligacijos (angl. <i>Crude Oil – U. S. Treasury Bonds</i>) Koreliaciškai priešingi	Staigiai augančios naftos kainos neigiamai veikia JAV išdo obligacijas dėl infliacijos, kurią sukelia naftos kainų augimas. Infliacija kenkia obligacijų rinkai. Taip pat galima pastebėti, kad kylant naftos kainai, kyla ir aukso kaina.
Žaliavos – JAV išdo obligacijos (angl. <i>Raw materials – U. S. Treasury Bonds, CRB</i>) Koreliaciškai priešingi	Augantis žaliavų indeksas (žaliavų krepšelio kainos indeksas) dažniausiai reiškia infliacijos didėjimą ir neigiamą poveikį JAV išdo obligacijų kainai.

Rinkos poros	Dėsningumas
Valiutų ateities sandoriai – JAV doleris (angl. <i>Currency Futures – U. S. Dollar Index</i>) Koreliaciškai priešingi	Valiutų ateities sandoriai, vadinamieji fučerai, tiesiogiai susiję su JAV dolerio indeksu. Jei daugumos valiutų „fučerų“ kainos auga – JAV dolerio indeksas kris. Valiutų prekyautojams reikėtų JAV dolerio indeksą vertinti kaip jo ryšio su kitomis valiutomis rodiklį.
Grūdai – JAV doleris (angl. <i>Grains – U. S. Dollar Index</i>) Koreliaciškai priešingi	Silpnėsnis JAV doleris teigiamai veikia JAV parduodamų grūdų kainas. Kadangi silpnėsnis JAV doleris grūdų eksportą daro konkurencingesnį (pigėsnį užsienyje), būtent eksportas sudaro didesnę prekybos dalį.

38. Koks ryšys tarp JAV dolerio kurso ir naftos kainos?

Nafta yra viena iš žaliavų, kuri glaudžiai siejama su JAV doleriu. Pastarojo indekso palyginimas su naftos kaina (koreliaciškai priešingi) pateiktas diagramoje.

JAV dolerio indekso palyginimas su naftos kaina

Šaltinis: „Briefing“ naujienų agentūra (www.briefing.com).

Nafta nuo 1998 m. iki 2007 m. pabaigos pabrango apie dešimt kartų ir pirmą kartą pasiekė 100 JAV dolerių už barelį ribą.

Staigiai augančios naftos kainos neigiamai veikia JAV ekonomiką, nes ši šalis daugiausiai pasaulyje importuoja naftos. Pirmiausia todėl, kad pabrangsta iš naftos gaminami degalai, kurie, ekonominiu požiūriu, yra labai svarbi ir visą ekonomiką veikianti prekė. Brangimas kenkia šalies ekonomikai: žmonės priversti daugiau pinigų skirti degalams ir mažiau kitoms prekėms pirkti. Tai lėtina ūkio augimą, nes kitų prekių gamintojai gauna mažiau pajamų, samdo mažiau darbuotojų ir t. t. Degalų brangimas didina beveik visų prekių savikainą, nes jas reikia bent jau nuvežti į parduotuves. Tada gamintojai kelia galutines prekių kainas dėl padidėjusių kuro sąnaudų, o tai mažina šių prekių paklausą.

Dar vienas veiksnys – jei šalyje degalai pabrangsta daugiau nei šalyse, į kurias eksportuojama, eksportuojamų prekių sąnaudų padidėjimas gali lemti šalies ūkio konkurencingumo ir eksporto sumažėjimą. Tai, be abejo, neigiamai paveikia ir viso pasaulio ekonomiką. Naftos kainos augimas paveikia ne tik JAV dolerį, bet ir kitų šalių valiutas, tačiau JAV ekonomika yra didžiausia ir dinamiškiausia pasaulyje ir poveikis jai – didesnis.

Ekonomistai yra pastebėję, kad po Antrojo pasaulinio karo devynis kartus iš dešimties JAV nuosmukių naftos kaina gerokai padidėdavo. Šis pasikartojantis faktas rodo, kad naftos kaina yra reikšmingiausia ar net pati svarbiausia ūkio svyravimo priežastis.

Naftos kainą veikia ir sezoniškumas: artėjant žiemos sezonui, šiauriau gyvenančių šalių vartotojai linkę kaupti kuro atsargas, todėl kuro kaštai auga. Taip pat vienas pagrindinių veiksnių, darančių įtaką naftos kainai, yra naftą eksportuojančių šalių organizacijos (angl. *Organization of the Petroleum Exporting Countries*, OPEC) nutarimai dėl naftos išgavimo kvotų.

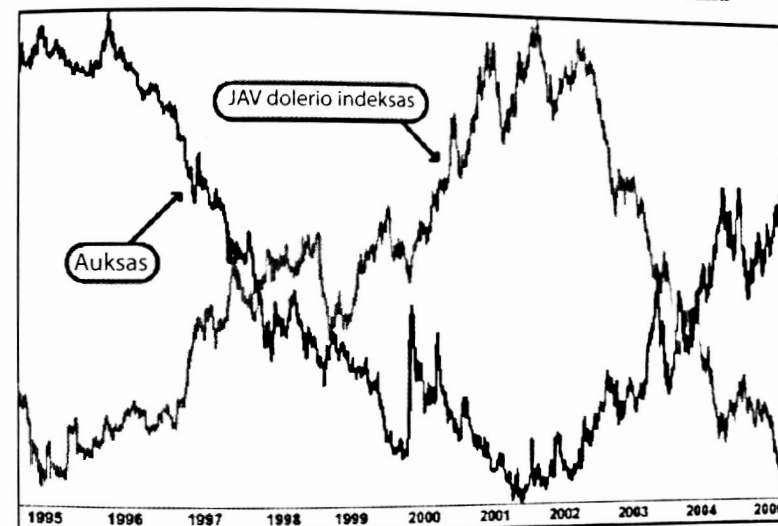
39. Koks ryšys tarp aukso, žaliavų kainos ir JAV dolerio?

Aukso kaina ir JAV dolerio indeksas rodo valiutų krepšelio bei JAV dolerio santykį (koreliaciškai priešingį), nes auksas iki šiol atlieka rezervinės valiutos vaidmenį. Esant nepalankiai makroekonomikai, politiniam ir ekonominiam nestabilumui, pinigai, kurie visada laikomi ten, kur juos galima investuoti

pelningiausiai, pasitraukia iš rinkų, o auksas tampa labai paklausus. Manoma, kad auksas, ilgą laiką esant nepalankioms investavimui aplinkybėms, brangs. Kai akcijų rinkoje matome pagyvėjimą ir augimą, aukso atsargos paverčiamos pinigais, kurie investuojami į akcijų ar kitas rinkas.

JAV dolerio indreso palyginimas su aukso kaina (koreliaciškai priešingį) pavaizduotas diagramoje.

JAV dolerio indreso palyginimas su aukso kaina

Šaltinis: „Briefing“ naujienų agentūra (www.briefing.com).

Auksas yra ne tik saugi investavimo priemonė, bet ir viena iš žaliavų. Jis plačiai naudojamas juvelyrinių papuošalų gamyboje, elektronikoje ir chemijos pramonėje. Kalbant apie tai, koks ryšys tarp kitų žaliavų ir aukso kainų, reikėtų paminėti, kad aukso kaina yra gerokai dinamiškesnė ir greičiau reaguoja į rinkos sąlygų pokytį. Kaip jau buvo minėta anksčiau, žaliavų indeksas juda priešingai nei obligacijų kainos.

40. Koks ryšys tarp akcijų ir JAV dolerio kurso?

JAV dolerio silpnėjimas turi ne vieną neigiamą poveikį. Tarptautine veikla užsiimančios didelės kapitalizacijos įmonės, kurios įtraukiamos skaičiuojant „Dow Jones“ indeksą, gauna pelną vietine valiuta ir konvertuoja ją į JAV dolerius. Taigi akivaizdu, kad investuotojams reikėtų laikytis nuošalyje nuo aukštos kapitalizacijos įmonių, kai JAV doleris silpnas.

Bendra ilgalaikė tendencija rodo, kad augant akcijų kursams, JAV doleris silpnėja. Tai lyg prieštarauja makroekonomikos nuostatom, kad stipresnė ekonomika reiškia ir stipresnę akcijų rinką, ir stipresnį JAV dolerį. Tokį neatitikimą klasikinei interpretacijai galima paaiškinti. Pirmiausia JAV dolerio kursas parodo ne vien JAV ekonomikos stiprumą, bet daugiau ekonominį JAV augimą, palyginus su kitų šalių ekonomikomis. Taip pat anksčiau minėtas globalizacijos reiškinys (apie tai, kaip didesnis pelnas užsienyje padeda gerinti pelningumą) labai veikia akcijų kainų augimą. Pastarasis parodo absoliutų vertės (kapitalo) didėjimą, o valiutų kursai – tik ekonomikų santykį.

Jei dešimtojo dešimtmečio prekyautojai vien pasižiūrėję į akcijų svyravimus galėjo nuspėti, koks šiuo metu yra JAV dolerio kursas, – tai pastaruoju laikotarpiu šis ryšys dažnai būna kur kas painesnis. Ryšys tarp akcijų rinkos ir JAV dolerio kurso būna kur kas stipresnis po svarbių naujienų, skelbiančių esminius makroekonomikos pasikeitimus. Pirmiausia tai bazinės palūkanų normos pokyčiai: mažėjanti palūkanų norma skatina pirkti akcijas už skolintus pinigus, kai skolinimosi kaštai mažėja. Bet mažėjant bazinei palūkanų normai (JAV dolerio pelningumui), trumpalaikis poveikis JAV doleriui būna neigiamas.

Akcijų rinkoje yra daug tiesiogiai su valiutų kursais nesusijusių įvykių. Tai įmonių pelno ataskaitos, atskirų verslo šakų technologijų naujienos, tam tikras sezoniškumas, pvz., didelis pardavimas metų pabaigoje, kurio ypač laukiama rinkoje ir t. t. 2004–2010 m. „Dow Jones“ indekso ir EUR/USD kursų pokyčiai grafiškai pavaizduoti žemiau esančioje diagramoje, kuri sugeneruota „Google Finance“ tarnybos (<http://www.google.com/finance>). Pasinaudodami „Google Finance“ tarnyba jūs galite sudėti vienoje diagramoje kelis grafikus ir palyginti kelis rodiklius, pvz., įvairių valiutų porų judėjimą, ir nustatyti, koks tarp jų ryšys.

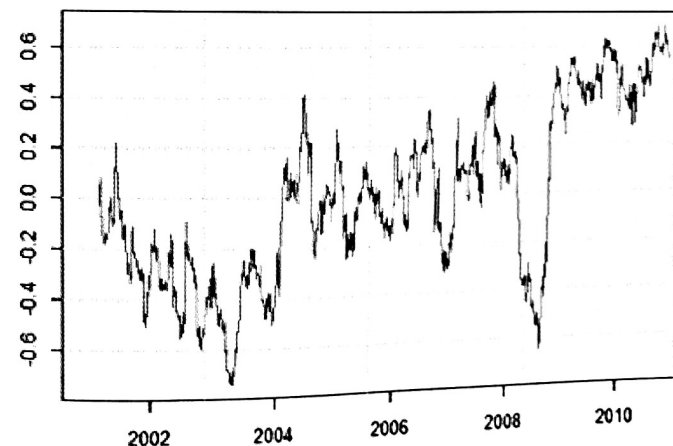
2004–2010 m. „Dow Jones“ indekso ir EUR/USD kursų pokyčiai

Šaltinis: „Google Finance“.

Žemiau esančioje diagramoje pavaizduotas ryšys tarp „Dow Jones“ indekso ir EUR/USD kursų.

2002–2010 m. „Dow Jones“ indekso ir EUR/USD kursų ryšys

Ryšį parodo koreliacijos koeficientas: 0 reikšmė rodo neutralų ryšį arba rodiklių visišką nepriklausomybę, o reikšmės virš ir žemiau 0 reiškia, kad ryšys yra koreliaciškai tuo stipresnis, kuo didesnė reikšmė, 1 arba -1 reikštų visišką rodiklių sutapimą.

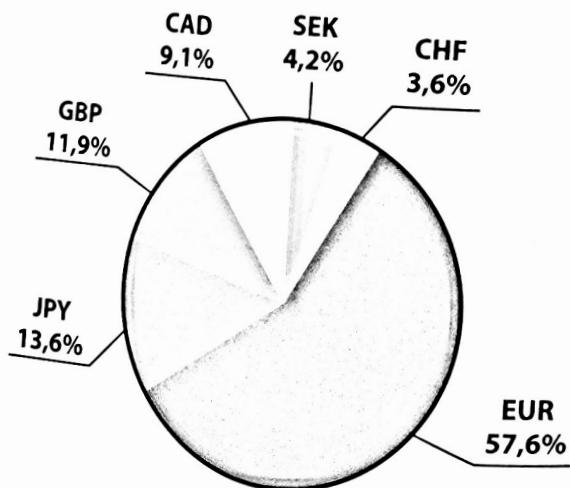
Kaip matome iš diagramos, ilgesnį laikotarpį ryšys tarp „Dow Jones“ indekso ir EUR kurso būna pozityvus, t. y. dažniausiai „Dow Jones“ indekso augimas parodo, kad EUR kursas taip pat gali augti. Tačiau rekomendacija – nesivadovaukite akcijų rinkos rodikliais kaip FOREX rinkos pokyčių indikatoriais, kadangi šių rinkų koreliacija nedidelė ir nevienareikšmė.

41. Kas yra JAV dolerio indeksas?

Jūs tikriausiai puikiai žinote apie „Dow Jones Industrial Average“ (DJIA), „NASDAQ Composite Index“, „Russell 2000“, „S&P 500“ indeksus. JAV doleris taip pat ne išimtis: yra sukurtas ir JAV dolerio indeksas (angl. *U. S. Dollar Index, USD*).

JAV dolerio indeksas matuoja valiutos vertę šešių pagrindinių valiutų krepšelio atžvilgiu, kaip akcijų rinkos indeksas matuoja akcijų krepšelio kainą. JAV dolerio indeksą sudaro šešios valiutos:

- ☐ euras (EUR) 0,576,
- ☐ Japonijos jena (JPY) 0,136,
- ☐ svaras (GBP) 0,119,
- ☐ Kanados doleris (CAD) 0,091,
- ☐ Švedijos krona (SEK) 0,042,
- ☐ Šveicarijos frankas (CHF) 0,036.

JAV dolerio indeksas yra puikus instrumentas pamatuoti JAV dolerio vertės stiprumą pasaulyje. Jei euras kris, kaip keisis JAV dolerio indeksas? Euro „Antieuro“ indeksu.

JAV dolerio indekso formulė:

$$USD\text{X} = 50,14348112 \times \text{EUR}/\text{USD}^{(-0,576)} \times \text{USD}/\text{JPY}^{(0,136)} \times \text{GBP}/\text{USD}^{(-0,119)} \times \text{USD}/\text{CAD}^{(0,091)} \times \text{USD}/\text{SEK}^{(0,042)} \times \text{USD}/\text{CHF}^{(0,036)}$$

Dar vienas JAV dolerio indeksas, kurį naudoja JAV federalinis rezervų bankas, vadinamas prekybos vidurkio JAV dolerio indeksu (angl. *Trade-weighted U. S. dollar index*). JAV centrinis bankas norėjo sukurti JAV dolerio indeksą, kuris tiksliau parodytų JAV dolerio vertę, kai lyginamos JAV prekių kainos su likusio pasaulio šalių prekių kainomis.

Pagrindinį prekybos vidurkio ir JAV dolerio indeksų skirtumą matome valiutų krepšelyje. Jei JAV dolerio indeksas apima 18 šalių valiutas, tai prekybos vidurkio paskaičiavimui JAV centrinis bankas naudoja gerokai didesnę krepšėlį, beveik viso pasaulio valiutų krepšėlį pagal metų prekybos duomenis.

Apie JAV dolerio prekybos vidurkio indeksą daugiau informacijos rasite Federalinio rezervų banko interneto puslapyje <http://www.federalreserve.gov/releases/h10/Summary/>. FOREX rinkoje naudojamas tik JAV dolerio indeksas, nes jis gali būti bet kada nesudėtingai paskaičiuotas ir pateiktas grafiškai. Jis įtrauktas į daugelį prekybos programinių įrangų kaip papildomas rodiklis.

42. Kokia yra JAV centrinio banko pinigų politika?

Viena iš pagrindinių centrinių bankų užduočių – vykdyti pinigų politiką. JAV pinigų politiką vykdo Federalinės rezervų sistemos (FRS) Atviros rinkos komitetas (ARK) (angl. *Federal Open Market Committee, FOMC*).

Pagrindiniai ARK pinigų politikos rodikliai

Realus BVP augimas. Manoma, kad optimalus neinfliacinis ekonomikos augimas siekia 2–2,5%. Jei BVP augimas yra didesnis, FRS tai traktuoja kaip politikos griežtinimo ir bazinės palūkanų normos didinimo veiksnį.

Pajėgumų panaudojimas (angl. *Capacity utilization rate*). Optimalus pajėgumų panaudojimo lygis yra 82–84%. Esant tokiam pajėgumų panaudojimui, infliacija nekelia didelės grėsmės, o pajėgumai pakankamai panaudoti. Jei pajėgumų panaudojimas didesnis, manoma, kad infliacija didėja ir tai yra priežastis didinti bazinę palūkanų normą.

Užimtumas ir nedarbo lygis. Jei per mėnesį atsiranda apie 140 tūkst. naujų darbo vietų, tai yra vidutinis normalus nedarbo lygis. 5–5,5% nedarbo lygis yra normalus, atitinkantis stabilų darbo užmokesčio ir užimtumo augimą. Manoma, kad mažesnis nedarbo lygis negali būti išlaikytas ilgesnį laiką, o mažėjantis nedarbo lygis yra infliacijos didėjimo veiksnys.

Vartotojų ir gamintojų kainos. Jų augimo pokyčiai yra vienas iš pagrindinių infliacijos rodiklių. Vidutinė normali infliacija laikoma 2,5% per metus, svyravimas – 2–3%. Noras kontroliuoti infliaciją, kai ji didėja, yra pagrindinė priežastis, kodėl Centrinis bankas didina bazinę palūkanų normą.

Atsargos ir nauji užsakymai. Mažėjančios atsargos rodo, kad ateityje didės gamyba ir tai gali sukelti perprodukciją. Ir atsargų, ir naujų užsakymų neatlikimas (neįvykdytų užsakymų didėjimas) yra infliacijos didėjimo rodiklis arba požymis, kad reikia griežtinti pinigų politiką.

Pinigų kiekis. Pinigų kiekio M2 rodiklio augimas svyruoja 1–5% per metus, 3% augimas laikomas optimaliu, atitinkančiu stabilias kainas ir BVP augimą. Jei pinigų M2 rodiklio augimas didesnis nei 5%, tai FRS skatina stabdyti ekonomikos augimą ir griežtinti pinigų politiką.

Realioji Federalinių fondų norma (angl. *Real FED funds rate*). Ši norma gaunama iš bazinės palūkanų normos atėmus bazinį vartotojų kainų indeksą (angl. *Core CPI index*). Ji leidžia mums spręsti, kokios pinigų politikos šiuo metu laikosi Centrinis bankas. Jeigu norma yra 2–2,75%, tai vykdoma neutrali pinigų politika (Centrinis bankas nei skatina, nei stabdo ekonomiką). Jei norma yra žemesnė nei 2%, FRS vykdo ekonomiką skatinančią pinigų politiką, jei didesnė nei 2,75%, vykdo griežtą, ekonomikos aktyvumą ir infliaciją slopinančią politiką.

43. Kas tai yra palūkanų skirtumo prekyba?

Palūkanų skirtumo prekyba – investuotojo bandymas užsidirbti iš valiutų skirtumo, tuo pačiu gaunant pelną ir iš bazinių palūkanų normų skirtumo. Spekuliacinėje valiutų prekyboje investuotojai skolinasi mažų palūkanų valiutas, tokias kaip jena, ir įsigyja didesnės grąžos aktyvus.

Kaip pavyzdį panagrinėkime Naujosios Zelandijos dolerio ir Japonijos jenos (NZD/JPY) porą. Pelno gavimo schema būtų tokia:

Investuotojas skolinasi 1 000 000 Japonijos jenų už 0,5% metinių palūkanų.

Jenos konvertuojamos į Naujosios Zelandijos dolerius.

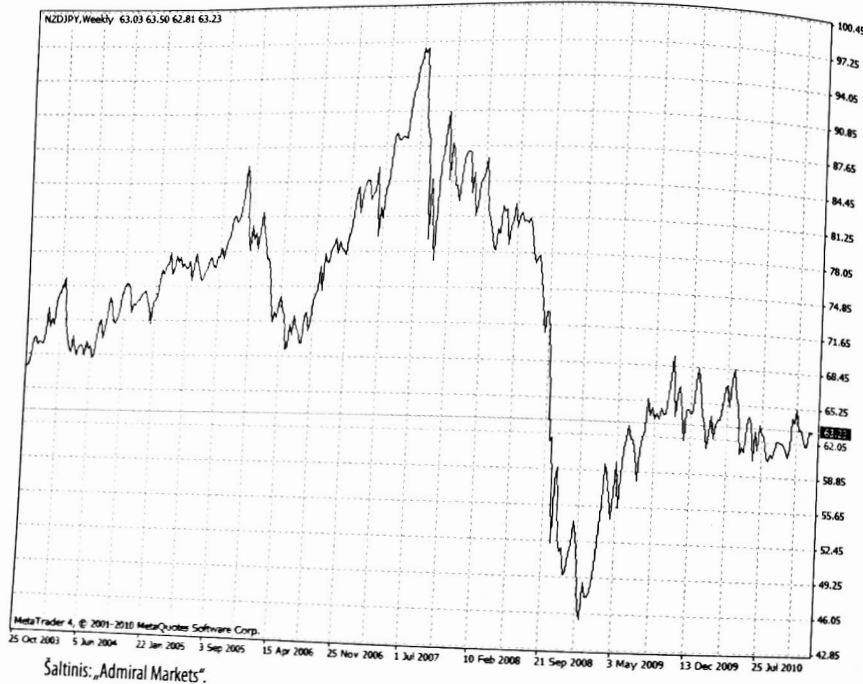
Perkamos Naujosios Zelandijos (NZD) denominuotos 8% pelningumo obligacijos.

Per investicinį laikotarpį gaunama 7,5% dydžio metinių palūkanų (8%–0,5%).

Per ataskaitinį laikotarpį NZD/JPY kursas, be abejonės, nestovėjo vietoje. Per 2007 metus buvo galima gauti dar apie 20% pelno iš valiutų skirtumo, ne-skaitant 7,5% investicinio pelno. Bet pradėjus kristi Naujosios Zelandijos dolerio kursui, per finansų krizės įkarštį buvo galima prarasti tiek pat ar net daugiau. Praktiškai buvo galima prarasti visą iš valiutų kursų pokyčio uždirbtą pelną.

NZD/JPY kursas 2003–2010 metais

Matome, kad nuo 2007 metų rugpjūčio mėn. prasidėjo stiprus Naujosios Zelandijos dolerio kritimas. Tai vyko neatsitiktinai: būtent tuo laiku buvo paskelbta apie gilėjančią JAV paskolų rinkos krizę. Ar tai jau palūkanų skirtumo prekybos pabaiga? Be abejo, tendencija mažinti bazinę palūkanų normą, kuri pasireiškia krizės metu, mažina norą pelnytis iš palūkanų skirtumo, bet prekyba valiutomis ir toliau lieka įdomus bei patrauklus spekuliacijos būdas. Šia investavimo strategija aktyviai naudojasi investiciniai fondai, taip pat fundamentaliosios strategijos šalininkai, investuojantys pakankamai ilgam laikotarpiui. FOREX rinkoje investuojama nuo kelių savaičių iki kelių mėnesių, kur kas rečiau – keliolikai mėnesių ar net metams.

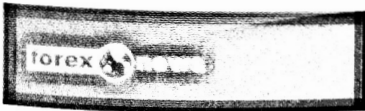
44. Kokiais informacijos šaltiniais galima pasikliauti?

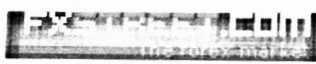
Kaip pasakė vienas nežinomas autorius, „patarimai yra vienintelė prekė, kurios pasiūla visada didesnė nei paklausa“. Internetu yra be galo daug informacijos šaltinių, kurie pateikdami informaciją dažniausiai atlieka rinkotyrą. Tai daro arba marketingo tikslais (rinkotyra skatina parduoti ar pasiūlyti investavimo ir prekybos paslaugas), arba parduodama kaip atskira prekė.

Pirmiausia reikėtų atskirti pirminės informacijos šaltinius, kuriuose jūs galite greitai sužinoti paskutines naujienas, ir įvairius naujienų portalus, kurie, perspausdinę pirmines naujienas, pateikia savo interpretaciją.

Pirminę ekonomikos rodiklių informaciją, kuri pateikiama kaip ekonominis kalendorius, reikėtų stebėti puslapiuose, kurie paskelbtą informaciją atnaujina nedelsiant, pvz., *forexfactory.com* puslapyje. Vertinant pagal patogumą ir operatyvumą žemiau pateikiami ekonomikos kalendorių ir naujienų populiariausi šaltiniai.

Ekonominių naujienų šaltiniai

Portalas	Trumpa charakteristika
 www.forexfactory.com	Čia jūs rasite ne tik puikiai sutvarkytą kalendorių, kuris padės nustatyti vietinį laiką, bet taip pat aktyviai veikiantį valiutų spekuliantų forumą. Deja, kai naujienų daugiau, kartais nesugebama aptarnauti didelio lankytojų skaičiaus. Kai skelbiamos svarbios naujienos, dažnai vietoj kalendoriaus pateikiamas užrašas, kad serveris šiuo metu perkrautas.
 www.forexnews.com	Vienas seniausių FOREX rinkai skirtų portalų. Duomenų atnaujinimas ne itin operatyvus, bet po jo atsiranda įdomių rinkos analizės straipsnių. Ambicija turėti vienoje vietoje viską nepasiteisino: forumas beveik neveikia, mokymo medžiaga paviršutiniška.

Portalas	Trumpa charakteristika
 www.briefing.com http://www.briefing.com/Investor/Public/Calendars/EconomicCalendar.htm	Viena solidžiausių naujienų agentūrų. Ekonomikos naujienų kalendorius galėtų būti tiesiog etalonu: pateikia istorinės informacijos grafiką, nuorodas į pirminius šaltinius, savo vertinimus ir netgi prognozes. Reikia paminėti ir trūkumus – kalendorius orientuotas į JAV vartotojus ir skelbia tik JAV naujienas, taip pat aprašomos tik pagrindinės, stipriai rinką paveikiančios naujienos.
 http://www.dailyfx.com http://www.dailyfx.com/calendar/	Tai vieno iš brokerių antrinis puslapis. Kai kas iš brokerių, kurdami įvairius šaltinius puslapius, nori padidinti savo rinkos dalį. Reikia pripažinti, kad puslapis informatyvus, yra visų pateiktų rodiklių išsamūs aprašai, vertinimai, nuorodos į rodiklio skleidėją ir netgi į atitinkamus „Reuters“ ar kitų šaltinių straipsnius.
 http://www.fxstreet.com	Tai dar vienas bandymas sukurti išsamų portalą apie FOREX rinką ir, reikia pripažinti, vienas iš labiausiai pavykusių. Čia rasite beveik viską: nuo ekonominio kalendoriaus ir įvairių šaltinių prognozių iki valiutų ir „pivot point“ kalkuliatorių. Vieni iš pirmųjų pradėjo skelbti vaizdo medžiagą, taip pat mokamąją, vadinamąją „Webinar“ medžiagą. Vienas iš geriausių portalų, norintiems sužinoti kitų nuomonę apie rinkos situaciją.
Dow Jones news MetaTrader 4.0 news stream	Turėdami „MetaTrader“ programinę įrangą jūs galite gauti operatyvias „Dow Jones“ naujienas tiesiai į prekybos programinę įrangą. Jomis naudojasi daugelis brokerių, dirbančių su „MetaTrader“ programa. Naujienos dažniausiai yra vienos eilutės ir skirtos operatyviai pranešti apie paskelbtus rodiklius, įvykius akcijų biržose, netgi apie rinkos nuotaikas ir gandus.

Šaltiniai lietuvių kalba šiuo atveju nėra itin kritiški ir operatyvūs, jie tik perspausdina dalį informacijos iš kitų šaltinių. Žinios vėluoja jau vien dėl to, kad jas reikia išversti.

Ekonominių naujienų šaltiniai

Portalas	Trumpa charakteristika
 www.reuters.com	Tai solidžiausia agentūra, turinti daugybę skyrių ir partnerių. Galima sakyti, kad tai vienas didžiausių pasaulyje naujienų didmenininkų, teikiantis naujienas laikraščiams, televizijai ir kitoms visuomenės informavimo priemonėms. FOREX rinkai „Reuters“ ypač svarbi ir dėl to, kad yra viena iš didžiausių valiutų kursų teikėjų: apie 1 600 bankų pasaulyje dirba per „Reuters“, jų „Reuters Dealing 2000“ yra viena populiariausių bankinių sistemų.
 www.bloomberg.com	Viena didžiausių pasaulio naujienų agentūrų, pateikianti savo žinias ne tik per mokamus kanalus visuomenės informavimo priemonėms, bet ir savo portale.
 www.businessweek.com	Rubrikoje „Investing“ rašo apie rinkas ir ekonomiką, akcijas, nekilnojamąjį turtą, investavimą ir netgi apie filantropiją.
 CNN financial network money.cnn.com	Geriausias būdas vienu žvilgsniu pamatyti, kas vyksta pasaulio biržose, – tiesiog apsilankyti šiame puslapyje. Jei pabandytėte gilintis į atskirų įmonių akcijų kainų judėjimus – nustebsite, kiek daug analitinės informacijos čia surinkta. „Money“ nepriklausomą portalą nupirko CNN grupė, kuriai priklauso garsūs „cnn.com“, „time.com“, „cnnTraveler.com“ ir kiti portalai.
 www.forbes.com	Puikus portalas norintiems daugiau sužinoti apie ilgalaikes perspektyvas. Čia, rubrikoje „MARKETS“, rasite skiltį „CURRENCIES“, rašančią apie fundamentaliąsias naujienas, dažnai neaktualias FOREX rinkai. Ko galima tikėtis iš įmonės, kurios mėgstamiausias užsiėmimas – turtingiausių pasaulio žmonių sąrašas.
 www.forextrv.com	Tai pirmoji FOREX rinkos televizija, laikui bėgant tapusi portalu. Matyt, „kalbančios galvos“ modelis nesudomino FOREX rinkos auditorijos, nes dabar tai klasikinis portalas, rašantis apie naujienas, reklamuojantis FOREX rinkos brokerius ir pagražintas tik keliais vaizdo fragmentais, interviu ir apžvalgomis.

Portalas	Trumpa charakteristika
 REUTERS MediaExpress This system contains Reuters confidential and proprietary information which may be protected by international copyright/databases laws. Use is only permitted by authorized users in accordance with any rules of conduct displayed on the service and upon Reuters' contract. Access beyond your level of authority or misuse of personal data may be an offense and/or breach of contract. Passwords should not be shared. Your use of this system, including sometimes data collection or other use, may be reviewed by your employer without notice in accordance with its policy and by Reuters in accordance with its privacy policy. Reuters will not disclose your information to third parties without your consent. Reuters and its subsidiaries from risk and to ensure compliance with all applicable laws and company policies. Personal data may be transferred worldwide internationally in line with such privacy policies.	Be nemokamų informacijos šaltinių, galima naudotis ir uždarais, mokamais naujienų šlaisiais. Vienas iš tokių yra „Reuters“ paslauga „MediaExpress“. Už 500 eurų per mėn. gausite apie 300 tekstinių žinučių per dieną, kurios informuoja apie viską. Apie gaisrą „Mažeikių naftoje“ jie pranešė anksčiau nei Lietuvos žiniasklaida. Naudojimosi patirtis rodo, kad „MediaExpress“ naujienos nesuteikia didelio pranašumo FOREX rinkoje. Apie FOREX rinką rašoma nedaug, be to, tas pačias žinutes dažniausiai jau po pusvalandžio galima matyti ir nemokamame „Reuters“ portale.

Oficialūs JAV informacijos šaltiniai

Skelbėjai	Skelbiami rodikliai
 NBER National Bureau of Economic Research JAV nacionalinis ekonomikos tyrimų biuras (angl. <i>National Bureau of Economic Research</i>, NBER) www.nber.org U.S. Department of Commerce, Bureau of Economic Analysis www.commerce.gov	NBER ekonomikos rodiklių suskirstymas pagal svarbą: 1. Nedarbo lygis; 2. Bazinė palūkanų norma; 3. Infliaciją; 4. Prekybos balansą; 5. Bendrąjį vidaus produktą. Einamoji sąskaita (mokėjimų balansas) (angl. <i>Current account</i> (<i>Balance of payment</i>)); Bendras vidaus produktas (BVP) (angl. <i>Gross domestic product</i>, GDP); BVP defliatorius (angl. <i>GDP deflator</i>); Tarptautinė prekyba (prekybos balansas) (angl. <i>International Trade</i> (<i>Trade Balance</i>)); Asmeninės pajamos (angl. <i>Personal Income</i>), asmeninės išlaidos (angl. <i>Personal Spending</i>), suvartojimas (angl. <i>Consumption</i>); Importo kainos (angl. <i>Import prices</i>), eksporto kainos (angl. <i>Export prices</i>).

Skelbėjai	Skelbiami rodikliai
 U.S. Department of Labor Bureau of Labor Statistics Stats.bls.gov	Valandinis uždarbis (angl. <i>Average hourly earning</i>), vidutinė darbo savaitė (angl. <i>Average workweek</i>); Vartotojų kainų indeksas (angl. <i>Consumer Price Index</i>, CPI); Darbo kaštų indeksas (angl. <i>Employment cost index</i>); Bedarbių paraiškos (angl. <i>Jobless claims</i> (<i>Initial Claims</i>)); Sukurtų darbo vietų ne žemės ūkyje skaičius (angl. <i>Nonfarm payrolls</i>); Gamintojų kainų indeksas (angl. <i>Producer price index</i>, PPI); Realūs darbo užmokesčiai (angl. <i>Real Earnings</i>), nedarbo lygis (angl. <i>Unemployment Rate</i>); Produktyvumas (angl. <i>Productivity</i>).
U.S. Census Bureau U.S. Census Bureau www.census.gov Board of Governors of the Federal Reserve System U.S. Government, Federal Reserve www.federalreserve.gov	Statybos leidimai (angl. <i>Building Permits</i>), gyvenamųjų namų statyba (angl. <i>Housing starts</i>); Naujų namų pardavimas (angl. <i>New home sales</i>), verslo inventorių (angl. <i>Business inventories</i>); Naujų statybų išlaidos (angl. <i>Construction spending</i>); Ilgalaikio vartojimo prekių užsakymai (angl. <i>Durable goods orders</i>); Pastatytų namų pardavimas (angl. <i>Existing home sales</i>); Gamyklų užsakymai (angl. <i>Factory Orders</i>), mažmeninės prekybos apimtys (angl. <i>Retail Sales</i>); Didmeninės prekybos inventorių (angl. <i>Wholesale inventories</i>). Rusvoji knyga (angl. <i>Beige book</i>); Pajėgumų panaudojimas (angl. <i>Capacity utilization</i>); Vartotojų paskolos (angl. <i>Consumer Credit</i>); Pramonės gamybos indeksas (angl. <i>Industrial production</i>); Pinigių kiekis (angl. <i>Money supply</i> (M1, M2, M3)).

Skelbėjai	Skelbiami rodikliai
 ISM Institute for supply management National Association of Purchasing Managers (NAPM) Institute for Supply Management www.ism.ws	Verslo aktyvumo indeksas (angl. <i>Chicago PMI index</i>); Nacionalinės pirkimų valdymo asociacijos indeksas (angl. <i>NAPM index (National Association of Purchasing Managers Index)</i>); Nacionalinės pirkimų valdymo asociacijos paslaugų indeksas (angl. <i>NAPM services index</i>); Tiekimo valdymo instituto indeksas (angl. <i>ISM Index</i>).
 The Conference Board JAV nacionalinė pramonės asociacija www.conference-board.org	Pagrindinis rodiklis (angl. <i>Leading indicators index</i>); Pasaulio verslo ciklo rodikliai (angl. <i>Global Business Cycle Indicators (www.tcb-indicators.org)</i>); Vartotojų pasitikėjimas (angl. <i>Consumer confidence</i>).

3 skyrius

Techninė analizė

Idėjos yra paprastos, bet jų įgyvendinimas – sudėtingas.

Jeff Bezos

45. Kas yra techninė analizė?

Techninė analizė – vienas pagrindinių būdų analizuoti ir prognozuoti kainą, jos pokytį, rinkos perspektyvas. Techninės analizės pagrindas – kainos pokyčių nubrėžta kreivė – grafikas (angl. *Chart*). Techninė analizė (TA) nenagrinėja kainos judėjimo priežasčių (tai daro fundamentalioji analizė), ji analizuoja pasekmes. Tam naudojama daug instrumentų bei žinomų metodų (žvakių formos grafikai, Dau Džonso (Dow Jones) teorija, Elioto bangų teorija, Fibonačio skaičių sekos, kainos judėjimo modeliai, linijinė analizė).

Techninėje analizėje naudojami matematiniai metodai, kurių pagrindu sukurti įvairūs indikatoriai. Pastarųjų naudojimo tikslas – kuo anksčiau suprasti, kas vyksta rinkoje, ir tinkamai tuo pasinaudoti. Indikatoriai priklauso nuo kainos judėjimo, kuris lemia pagrindinį techninės analizės trūkumą – vėlavimą. Nepaisant to, TA yra populiarus ir efektyvus priemonė kainai prognozuoti.

Kadangi kaina rodo paklausos ir pasiūlos pusiausvyrą, galime drąsiai teigti, kad grafikas vaizduoja jos pokyčius. Bet kainos nepastovumas nerodo įvykusio pokyčio, pvz., kainos augimo lėtėjimo ar pagreičio. Būtent matematiniai metodai padeda nekreipti dėmesio į kasdienį rinkos nepastovumą ir pamatyti objektyvų analizuojamo laikotarpio kainos pokytį.

Kodėl mes galime pasitikėti technine analize? Šiuolaikinė techninė analizė turi tris pagrindines nuostatas:

☐ Rinka į viską atsižvelgia

Įvairūs veiksniai (politiniai, ekonominiai, psichologiniai), galintys lemti kainos pokyčius, yra matomi rinkoje. Analitikui tenka tirti kainų judėjimą, nesigilinant, kodėl taip įvyko (tai labai svar-

bu rinkos krypties keitimo momentais, kai vykstančių permainų priežastys gali būti dar nežinomos).

❑ **Kainos juda kryptingai**

Kainos juda kokia nors viena kryptimi (aukštyn, žemyn arba į šoną). Toks judėjimas tęsiasi tol, kol tendencija baigiasi. Analitiko užduotis – numatyti prasidėsiančią tendenciją kuo anksčiau.

❑ **Istorija kartojasi**

Kokia tikimybė, kad, prognozuodami tokį pat gerą (ar blogą) orą kaip ir šiandien, jūs nesuklysite? Pasirodo, tokia tikimybė gali būti net apie 60–70%! Istorija kartojasi. Tai galioja ir žmonijai, ir finansų rinkoms.

Dažniausiai veiksmas, kuris vyko praeityje, turi tendenciją pasikartoti. Įsibėgėjęs traukinys negali iš karto sustoti, jis net ir staigiai stabdomas kurį laiką iš inercijos judės ta pačia kryptimi. O norint pajudėti atgal, reikia pirmiausia sustoti!

Taigi nieko nuostabaus, jog techninė analizė daro prielaidą, kad norint suvokti ateitį, reikia nagrinėti praeitį. Nustatydamas besikartojančias tendencijas, analitikas turi pagrindo manyti, kad jos ir kitą kartą pasikartos.

Teigiama, kad techninės analizės tikslumas siekia net 80%. Tačiau jis priklauso nuo analizės pritaikymo ir interpretavimo. Naudojant pavienius indikatorius (osciliatorius, kainos lygius ir kt.) negalima garantuoti tinkamos rinkos analizės prognozės, nors interpretacija ir būtų teisinga. Taip nutinka dėl atskirų instrumentų vienpusiškumo. Norint išsamiai suvokti rinkos situaciją, reikia derinti skirtingus instrumentus, pradedant nuo kainos grafiko ir baigiant sudėtingais indikatoriais. Patikrinus vieno instrumento signalus kitų parodymais, prognozės tikslumas padidėja.

Techninę analizę naudojantis prekyautojas pasirenka tokius instrumentus, kurie jam atrodo patikimiausi, ir bando sukurti pelningą strategiją. Tik suradę ir suderinę tinkamus techninės analizės instrumentus, galite tikėtis daugiau nei 50% tikslumo (išimtiniais atvejais ir daugiau nei 80%).

Sakoma, kad techninė analizė tikslesnė tuomet, kada ji taikoma ilgesnio laikotarpio grafikuose. Tikrai, yra pagrindo taip manyti. Techninė analizė – tai

pastebėjimų, pasikartojančių, ne atsitiktinių pokyčių ieškojimas. Labai smagu stebėti neilgų laikotarpių grafikus: kaina nestabili ir kiekvienas šiek tiek didesnis kainos šuolis duoda nemažai pelno. Tačiau per gana ilgą laiką kaina, svyruodama aukštyn arba žemyn, gali likti beveik nepakitusi. Ilgo laikotarpio, pvz., 4 valandų, grafike, kuriame pavaizduota 2 metų kainos judėjimo statistika, per dieną pakis tik labai nedidelis fragmentas. Būtent tokio laikotarpio pokyčiai yra labai svarbūs ir atspindi makroekonomikos pokyčius. Svarbiausios fundamentaliosios analizės naujienos skelbiamos kas mėnesį arba kas ketvirtį. Tikėtina, kad ir kainos esminiai pokyčiai turėtų išryškėti per panašų laikotarpį.

Per ilgesnį laiką pastebėti dėsningumai formuojasi dėl makroekonominių priežasčių, todėl jų vertinimas yra daug svarbesnis. Taigi nevertėtų pamiršti, jog labai didelę reikšmę techninės analizės patikimumui turi laiko intervalas.

46. Kokie techninės analizės privalumai ir trūkumai?

Prekyba FOREX rinkoje kelia didelę psichologinę įtampą: rinka nepastovi ir beveik visada atidarant poziciją galima tikėtis ne tik pelno, bet ir nuostolio. Techninė analizė padeda valdyti psichologinę įtampą: remiantis palaikymo arba pasipriešinimo lygiais, kainos modeliais bei indikatoriais, lengviau objektyviai įvertinti rinką. Dirbant pagal griežtai nustatytas taisykles, lengviau uždaryti poziciją su nuostoliu – dėl psichologinių priežasčių.

Techninė analizė leidžia derinti įvairius metodus, taip parodydama esamus ir prognozuodama tolesnius pokyčius. Kaip privalumą reikėtų paminėti automatinės prekybos galimybę. Pagrindinis techninės analizės trūkumas – ji remiasi istorine informacija ir todėl indikatorių parodymai visada vėluoja. Techninė analizė vertina ne priežastis, o pasekmes. Negalime tikėtis, jog rimtas pasekmes pajusime iš karto po įvykio, kuris lems tolesnę rinkos kryptį.

Kitas techninės analizės trūkumas – indikatorių ar kitų įrankių nesuderinamumas. Neretai nutinka taip, kad biržos spekuliantai, naudodami panašias strategijas techninėje analizėje, gauna visiškai skirtingus prekybos rezultatus. Kodėl taip yra? Skirtingas periodiškumas, nevienodas signalų suvokimas, kainų duomenų neatitikimas lemia skirtingą pelną. Kitaip sakant, techninė analizė

nevienareikšmė. Tai kiekvieno žmogaus požiūris į gautus duomenis (tiek esamus, tiek buvusių). Retai, bet pasitaiko, kad skirtingose programinėse įrangose brėžiami grafikai nesutampa. Iš pirmo žvilgsnio galėtų atrodyti, kad techninė analizė visiškai nepatikima, tačiau taip nėra. Skirtingų šaltinių parodyti kainų skirtumai gali būti labai trumpalaikiai, o ilgesnį laiką visai nereikšmingi. Techninė analizė padeda suvokti rinkos situaciją ir leidžia prognozuoti ateitį.

Kuo daugiau žmonių naudoja tą patį techninės analizės instrumentą (t. y. mato tą patį grafinį vaizdą ir panašiai interpretuoja), tuo didesnis techninės analizės tikslumas. Tai rodo techninės analizės dvejopą naudą: pirma – ją gali atlikti patiems, antra – žinant kitų biržos spekuliantų analizės instrumentus, galima nuspėti, ką jie mano, ir kokių pokyčių rinkoje reikėtų tikėtis.

Dar viena grafikų nevienodo interpretavimo priežastis yra ta, kad galima braižyti skirtingus grafikus: linijinį, brūkšninį arba žvakių formos. Kiekvienas braižymo būdas specifinis – ką rodo žvakių formos grafikas, ne visada pastebėsime linijiniame grafike. Patarčiau neapsiriboti vienu braižymo būdu. Reikėtų bandyti derinti skirtingus indikatorius, braižymo būdus ir grafikų analizės priemones.

47. Kaip apskaičiuojami techniniai indikatoriai?

Pasižiūrėję į kainos grafiką, pabandykite atsakyti į klausimą: „Ar kainos augimas arba kritimas greitėjo ar lėtėjo?“ Kainos nepastovumas neleidžia pamatyti tikro rinkos kryptingumo, tačiau tai leidžia padaryti techniniai indikatoriai. Jie matematiškai ir pakankamai objektyviai įvertina situaciją, padeda nekreipti dėmesio į rinkoje kylančius nuogastavimus ir išžvelgti būtent tai, kas prognozuojama. Taigi, indikatoriai padeda stebėti, kaip keičiasi ne pati kaina, o jos judėjimo parametrai (pokyčio pagreitis, kainos nepastovumas ir kt.), rinkos duomenys, padedantys interpretuoti kainos pokyčius ir duodantys pirkimo arba pardavimo signalus.

Prie daugelio indikatorių aprašų pateikiamos ir jų skaičiavimo formulės. Skaičiavimą automatiškai atlieka techninės analizės programa, tačiau formulės leidžia suprasti skaičiavimo principą. Kadangi dažnai pateikiamos skirtingos to paties indikatoriaus formulės ir skirtingose programose jų skaičiavimo al-

goritmai skiriasi, tai kai kur pasitaiko keli to paties indikatoriaus formulių variantai.

Be to, kad būtų aiškiau ir trumpiau, visose formulėse naudojami vienodi raidiniai simboliai:

H – didžiausia kaina;

L – mažiausia kaina;

C – uždarymo kaina;

O – atidarymo kaina;

Hn – didžiausia „n“ periodų laikotarpio kaina („n“ – periodų skaičius);

Ln – mažiausia „n“ periodų laikotarpio kaina;

Cn – uždarymo kaina prieš „n“ laikotarpį;

MA_n – „n“ periodų slankusis vidurkis, pvz., MA 14 reiškia 14 periodų slankųjį vidurkį;

EMA_n – „n“ periodų eksponentinis slankusis vidurkis.

Praktikoje į indikatorių taikymo formules galima nekreipti dėmesio. Pakanka žinoti, kada indikatorius duoda pirkimo arba pardavimo signalus, ir svarbiausia, reikia turėti indikatoriaus taikymo realioje rinkoje praktikos. Prieš taikydami indikatorių generuojamus pirkimo arba pardavimo signalus realioje prekyboje, įsitikinkite, kad per ilgą laikotarpį jūsų indikatoriaus parodymais paremta prekybos strategija rodo teigiamą rezultatą!

48. Kokie dažniausiai naudojami indikatoriai?

Techninių indikatorių naudojimas išpopuliarėjo tobulėjant kompiuteriams. Indikatorių funkcijos yra įtrauktos į daugelį programinės techninės analizės paketų, pvz., „MetaTrader“ prekybos programinėje įrangoje yra daugiau nei 40 įvairių techninių indikatorių ir ji gali būti papildyta naujais, nes suteikia galimybę programuoti indikatorius savarankiškai. Jie yra objektyvesni negu kainų modeliai, tačiau neretai jų parodymai prieštarauja vieni kitiems. Labai svarbu suprasti, kaip jie sudaryti, kada duoda tiksliausių signalus. Tik tada galima pasikliauti indikatorių duomenimis.

Indikatoriai gali būti skirstomi į tris pagrindines grupes:

- ❑ **krypties indikatoriai** (angl. *Trend indicators*),
- ❑ **osciliatoriai** (angl. *Oscillators*),
- ❑ **mišriuosius indikatoriai** (angl. *Miscellaneous indicators*).

Tai tikrai ne visos rūšys. Keletas indikatorių gali būti priskiriami kelioms kategorijoms arba nepriklausyti nė vieni.

Indikatorių pasiūla yra labai didelė. Šiais laikais kompiuteriai ir taikomosios programos leidžia patiems juos susikurti. Dėl to jų nuolat daugėja. Tačiau tai nereiškia, jog visi indikatoriai naudingi. Daugelis jų yra antriniai, kombinuoti. Kitaip sakant, nemažai indikatorių yra kito indikatoriaus fragmentas ar jo išvestinis rodiklis. Tinkamų indikatorių komplektą patartina rinktis itin kruopščiai. Reikia suprasti, ką daro pirminiai indikatoriai (kurių pagrindu sukurta kiti), kad jų kombinacijos būtų kuo patikimesnės. Žemiau išvardyti pagrindiniai, labiausiai naudojami ir patikrinti indikatoriai. Juos galite naudoti kurdami savo prekybos strategiją ar planą.

Plačiausiai paplitusios techninės analizės koncepcijos ir indikatoriai

Indikatorius	Trumpas aprašas
Krypties linijos (angl. <i>Trendlines</i>)	Krypties linijas analitikai naudoja stebėdami kainų kilmą ar kritimą. Kai kaina kerta liniją, tai rodo apie jos kilmą arba kritimą. Žinoma, tai gali reikšti kainų korekcijos pabaigą ir naujos tendencijos formavimosi pradžią. Yra daug įvairių rūšių linijų, tarp kurių būtina paminėti Gano linijas (angl. <i>Gann lines</i>) bei Fibonačio linijas (angl. <i>Fibonacci Fan</i>).
Bolingerio ribos (angl. <i>Bollinger bands, BB</i>)	Kainų nepastovumo indikatoriai. Ypač efektyvus, kai rinkoje nėra aiškaus kainos kryptingumo.
Prekių kanalo indeksas (angl. <i>Commodity Channel Index</i>)	Jį sukūrė Donaldas Lambertas (Donald Lambert) prekių rinkoms analizuoti. Tačiau pavadinimas „Prekių kanalo indeksas“ nėra svarbus, nes indikatoriaus tinka ir FOREX rinkai. Jis matuoja kainos variaciją nuo statistinio kainos vidurkio.

Elioto bangos (angl. <i>Elliott wave</i>)	Elioto bangų teorija, vadinamoji bangų analizė, padėjo pastebėti, kad rinka vystosi pagal tam tikrą 8 bangų modelį. Analitikai bando tą modelį atpažinti realioje prekyboje.
Slankieji vidurkiai (angl. <i>Moving averages</i>)	Analizės metodas, kurio pagrindu sukurta pagrindiniai ir labiausiai naudojami indikatoriai. Slankusis vidurkis išlygina nagrinėjamo laikotarpio kainos svyravimus ir padeda atpažinti tikrą kainos judėjimo kryptingumą ir pokyčius.
Slankiųjų vidurkių konvergencijos ir divergencijos histograma, arba histograma, SVKH (angl. <i>Moving Average Convergence/Divergence Histogram, MACD Histogram</i>)	Histograma sukurta pagal eksponentiškai išlygintus slankiuosius vidurkius. Geriausiai veikia kryptingoje rinkoje. Parodo vyraujančią rinkos kryptingumą, jo galimą pabaigą ir krypties apsisukimo tašką. Vienas dažniausiai naudojamų indikatorių.
Impulso indikatoriai (angl. <i>Momentum</i>)	Parodo kainos keitimosi tempus.
Fibonačio indikatoriai (angl. <i>Fibonacci instruments</i>)	Fibonačio indikatoriai pagrįsti skaičių seka ir jų pagrindu suskaičiuotais koeficientais. Techninėje analizėje pagal Fibonačio indikatorių lygius analitikai nustato svarbiausių pokyčių laiką ar kainų kitimo ribas.
Parabolinis laiko arba kainos indikatoriai (angl. <i>Parabolic SAR</i>)	Dažniausiai naudojamas kaip indikatoriaus, informuojantis apie kainų kilimo ar kritimo pabaigą.
Rinkos judėjimo ašis (angl. <i>Pivot point, PP</i>)	Apskaičiuojant kainos judėjimo vidurkius, prognozuojamas ateities kainos intervalas, nustatomi keli artimesni ir tolimesni dabartinei kainai palaikymo ir pasipriešinimo lygiai.
Santykinio stiprumo indeksas, SSI (angl. <i>Relative Strength Index, RSI</i>)	Tai indikatoriaus, parodantis kainos kitimo tempus. Tiksliausiai santykinio stiprumo indeksas veikia konsoliduotoje rinkoje.
Stochastinis indikatoriai (angl. <i>Stochastic oscillator</i>)	Indikatoriaus (kaip ir santykinio stiprumo indeksas) rodo kainos kitimo tempus. Tiksliausiai veikia konsoliduotoje rinkoje. Esant kryptingai rinkai, duoda klaidingus signalus.
Krypties stiprumo indeksas (angl. <i>Directional Movement Index, DMI</i>)	Kaip ir histograma, tai vienas dažniausiai naudojamų indikatorių, parodantis vyraujančią tendenciją (kilimo ar smukimo) arba rinkos konsolidaciją.

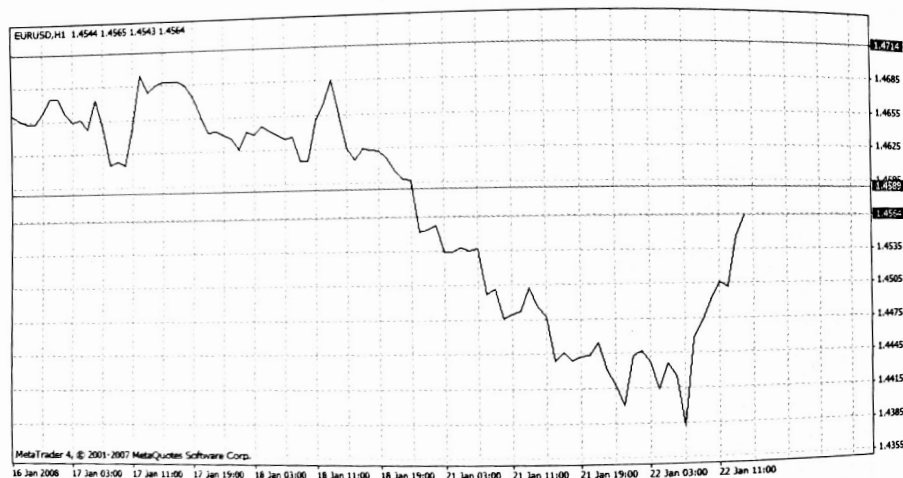
49. Ką reikia žinoti apie grafikus?

Apžvelgsime tris populiariausius grafikų brėžimo būdus:

1. Linijiniai grafikai (angl. *Line charts*)

Matuoja tiksliai vieną kurią nors kainą (pvz., uždarymo kainą) ir ignoruoja kraštutinius, trumpam pasiektus lygius (ekstremumus). Linija sujungia visas stebimo laikotarpio pirkimo ar pardavimo kainas. Kadangi taškų skaičius grafike yra ribotas – dalis kainos pokyčių didesniame grafike tiesiog nematomi.

Linijinis grafikas

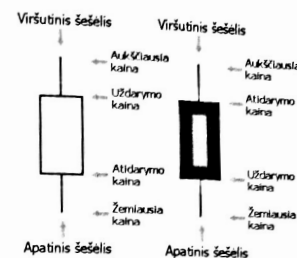

Šaltinis: „MetaTrader 4.0“ prekybos programinė įranga.

2. Žvakių formos grafikai (angl. *Candlesticks Charts* arba *Candlebars*)

Braižomi aptariamo laikotarpio keturių kainų lygių pagrindu (H, L, C, O) žvakių formos grafikai. Jeigu nagrinėsime, pvz., H1 grafiką, tai matysime tiek žvakių, kiek valandų pavaizduota grafike. Žemiau parodyta:

- ☐ kylančios rinkos (angl. *Bullish*) tuščiavidurės žvakės formos grafikas („yang“ žvakė),
- ☐ krentančios rinkos (angl. *Bearish*) užpildytos žvakės formos grafikas („yin“ žvakė).

Žvakių formos grafikas

Šaltinis: „MetaTrader 4.0“ prekybos programinė įranga.

Akivaizdus trūkumas, kurį galime matyti palyginę aukščiau pateiktus to paties periodo linijinį ir žvakių formos grafikus – linijos nesiekia kraštutinių reikšmių (pastarosios žymimos horizontaliomis linijomis).

3. Brūkšniniai grafikai (angl. *Bar charts*)

Brūkšniniai grafikai formuojami taip, kad horizontalus brūkšnys žymi laikotarpio atidarymo ir uždarymo kainą, o vertikalus rodo, kokiose ribose svyravo kaina (didžiausia ir mažiausia per laikotarpį pasiekta kaina). Brūkšninis grafikas parodo tai, ką ir žvakių formos grafikas. Jūs galite rinktis, kokį grafiką braižysite: labiau JAV paplitusį brūkšninį, ar Japonijoje ir Europoje populiarią žvakių formos grafiką (dažnai net vadinamą japoniškuoju).

Brūkšninis grafikas

Šaltinis: „MetaTrader 4.0“ prekybos programinė įranga.

Itin svarbu pasirinkti prekybai tinkamą laiko periodą. Įmanomi tokie grafikai:

- ☐ minučių: M1, M5, M15, M30,
- ☐ valandų: H1, H4,
- ☐ dienos: D1,
- ☐ savaitės: W1,
- ☐ mėnesio: MN.

Taip pat yra momentinis kainos grafikas (angl. *Tick chart*), kuris rodo kiekvieną kainos pokytį grafike ir priklauso nuo laiko. Momentinis grafikas nenaudojamas techninėje analizėje, bet reikalingas besikeičiančioje rinkoje, kai norime rasti valiutos pirkimo ar pardavimo momentą palankesne mums kaina.

Grafikų analizės laikotarpio pasirinkimas priklauso nuo strategijos ir nuo laikotarpio, kuriam planuojama atsidaryti pozicijas. Jeigu norima atsidaryti trumpą prekybos poziciją, tai grafiko analizės reikia atlikti per minutę.

FOREX rinkoje populiariausi grafikai: H1, H2, H4, D1. Smulkiai prekybai tinka M1, M5, M15 grafikai, o dienos prekybai – M15, M30, H1, H4 grafikai.

50. Kas yra krypties linijos ir kanalai?

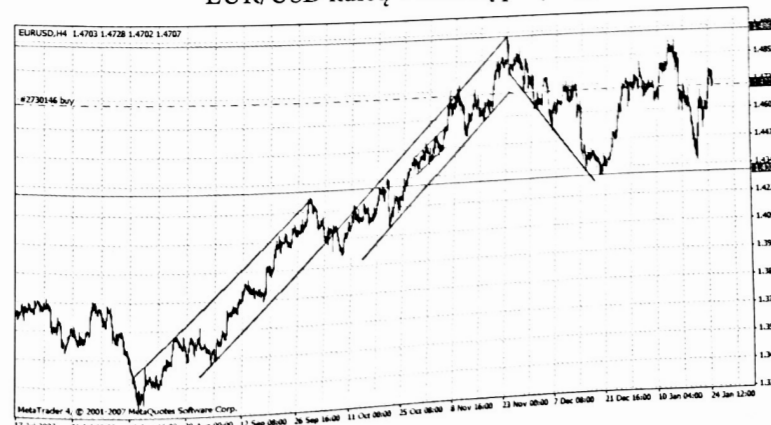
Kainos gali įgauti kryptį ir jos laikytis. Grafikuose tai vaizduoja krypties linijos ir krypties judėjimo kanalai. Krypties linijos – tai linijos, parodančios kryptingumą. Jos yra dvi:

- ☐ **palaikymo, arba atraminė linija** (angl. *Bullish trend line* arba *Support line*), parodo, kad kainos svyravimas vyksta kryptingai aukščiau nubrėžtos linijos, paliesdamas ją ar netgi trumpam kirsdamas, bet visą laiką išlikdamas virš jos;
- ☐ **pasipriešinimo linija** (angl. *Bearish trend line* arba *Resistance line*) parodo kainos svyravimo kryptingumą, kai kaina svyruoja žemiau nubrėžtos linijos, paliesdama ją ar netgi trumpam kirsdama, bet visą laiką išlikdama žemiau šios linijos.

Kai nubrėžiame linijas, apribodami kainą iš abiejų pusių, tada gaunamas **kryptingo judėjimo kanalas** (angl. *Channel*). Jei judant kanalu kaina pakyla aukščiau ar krinta žemiau nubrėžtų linijų – tai vadinama kanalo pramušimu. Jei kainos kreivė iškrypsta iš krypties kanalo, prasideda krypties kitimas. Kanalai – vienas iš akivaizdžiausių ir plačiai naudojamų techninės analizės instrumentų. Dukart pasiektas, bet nepramuštas (nekirstas) lygis leidžia daryti prielaidą, kad formuojasi kanalas. Tada reikėtų stebėti tolesnę situaciją.

Palaikymo arba pasipriešinimo lygiai

EUR/USD kursų 4 valandų pokyčių grafikas

Šaltinis: „MetaTrader 4.0“ prekybos programinė įranga.

Keli patarimai, išanalizavus pateiktą grafiką:

- ☐ dažnai palaikymo linija tampa pasipriešinimo linija, todėl jau pramuštą lygį prekiautojai labai atidžiai stebi;
- ☐ įmanomi nedideli trumpalaikiai ištrūkimai iš kanalo (kai kaina pramuša vieną kanalo ribą, bet vėl sugrįžta į kanalo nubrėžtas ribas). Tokiu atveju svarbus indikatorius – ištrūkimo laikotarpis. Jis neturėtų būti didesnis nei grafiko laikotarpis, pvz., valandos grafike ištrūkimas galėtų būti skaičiuojamas minutėmis, tačiau bet kuriuo atveju turėtų būti trumpesnis nei valanda – ilgesnis ištrūkimas dažniausiai rodo krypties keitimą;
- ☐ kanalo viduje gali susidaryti mažesni kanalai, kurie stebimi trumpesnio laikotarpio grafike. Vienu metu galima stebėti kelių skirtingų kanalų formavimąsi: įvairaus laikotarpio ir net kryptingumo.

Dažnai klystama, kai manoma, jog krypties linijos – elementarus, beveik primityvus indikatorius. Bandoma atrasti vis kitus indikatorius su ypač sudėtingais algoritmais. Tokios paieškos gali tęstis be galo. Manau, nereikia keisti senų, gerų ir patikrintų analizės instrumentų, pakaktų juos papildyti. Krypties linijos gali būti atramos taškas, kuriant strategiją, nes leidžia susidaryti aiškų vaizdą, kada palanku įeiti į rinką, kada – pasiimti pelną, o kada – riboti nuostolius. Suabejokite, kai kiti indikatoriai prieštarauja krypties linijų suformuotam vaizdui. Išbandykite pastaruosius realioje rinkoje ir tik tada spręskite, ar verta pasilikti ir toliau juos naudoti.

51. Kas yra slankieji vidurkiai?

Slankieji vidurkiai – vienas pagrindinių techninės analizės įrankių. Jis naudojamas norint išlyginti kainų svyravimus, nekreipiant dėmesio į trumpalaikius kainos nuokrypius. Tinkamas parametrų parinkimas ir jų taikymas prekyboje padeda nustatyti rinkos kryptį, galimą krypties pasikeitimą, kartais – pastovumą. Slankieji vidurkiai taip pat gali būti naudojami kaip kainos suapvalinimo ir grafiko išlyginimo instrumentas. Jie padeda įvertinti rinkos situaciją ir nekreipti dėmesio į nereikšmingus, dažnai chaotiškus kainų pokyčius. Slankieji vidurkiai padeda pamatyti ilgalaikę rinkos kryptingumą ir jos pokyčių tempus: ar kainų pokyčiai greitėja, ar lėtėja.

Elementariausia slankiųjų vidurkių forma yra **paprastieji slankieji vidurkiai (PSV)** (angl. *Simple moving average, SMA*). Jei kaina kerta slankiųjų vidurkių liniją iš apačios, tai rodo kylančią (bulių) rinką, jei iš viršaus – krentančią (meškų) rinką.

Šio indikatoriaus formulė – paprastas aritmetinis vidurkis: sudedamos visos tam tikro periodo kainos (gali būti atidarymo, aukščiausios arba žemiausios kainos), o suma padalijama iš reikšmių (periodų) skaičiaus.

$$PSV_n = (1 \text{ kaina} + 2 \text{ kaina} + 3 \text{ kaina} + \dots + n \text{ kaina}) : n$$

n – periodų skaičius

Šis algoritmas skaičiuojamas po bet kokio kainos pokyčio. Esama ir buvusi reikšmės vaizduojamos grafike brėžiant liniją, kuri parodo to periodo kainos vidurkį. Kuo periodas didesnis, tuo į paprastųjų slankiųjų vidurkių reikšmę įskaičiuojama daugiau buvusių kainų. Taip vidurkio linija tampa lygesnė ir mažiau priklausoma nuo esamos kainos pokyčių. Kuo daugiau periodų vienu metu, tuo indekso linija lygesnė, nes mažiau reaguoja į paskutinius kainos pokyčius. Kai laikotarpis ilgesnis, kaina atsiranda vienoje ar kitoje indekso linijos pusėje.

Slankiesiems vidurkiams apskaičiuoti galima naudoti tokias kainas:

- ☐ periodo pabaigos kainą;
- ☐ didžiausios ir mažiausios kainų vidurkį $((H+L) : 2)$;
- ☐ didžiausios, mažiausios ir periodo pabaigos kainų vidurkį $((H + L+C) : 3)$;
- ☐ periodo didžiausios, mažiausios, pradžios ir pabaigos kainų vidurkį $((H + L + O + C) : 4)$;
- ☐ centruotą ties pabaigos kaina, didžiausios, mažiausios ir periodo pabaigos, apskaičiuotas du kartus, kainų vidurkį $(H+L+C+C) : 4$.

Analitikai išskirtinį dėmesį skiria dienos uždarymo kainai, nes skaičiavimams dažniausiai naudojamos analizuojamo grafiko periodo pabaigos kainos. Dienos grafike tai ir bus dienos uždarymo kaina.

Labai svarbus ir periodų skaičius, nes nuo jo priklauso slankiojo vidurkio naudingumas prekyboje. Praktikoje dažnai naudojami tokie slankieji vidurkiai:

- ☐ **labai trumpo laikotarpio** (5–13 dienų slankusis vidurkis);
- ☐ **trumpo laikotarpio** (14–25 dienų slankusis vidurkis);
- ☐ **trumpo vidutinio laikotarpio** (26–49 dienų slankusis vidurkis);
- ☐ **vidutinio laikotarpio** (50–100 dienų slankusis vidurkis);
- ☐ **ilgo laikotarpio** (100–200 dienų slankusis vidurkis).

Skirtingose rinkose periodų skaičiai gali kisti. Periodo parinkimo rekomendacijos, pateiktos aukščiau, labiau taikomos akcijų rinkoje. FOREX rinkoje dažniausiai naudojamas 14 dienų periodas.

Paprastasis slankusis vidurkis naudojamas labai dažnai, nes šį indikatorius buvo galima apskaičiuoti be ypatingų techninių priemonių. Slankieji vidurkiai nurodo rinkos krypties tendenciją, bet jie nerodo krypties stiprumo ir rinkos situacijos. Tai yra didelis jų trūkumas.

Be to, slankiųjų vidurkių duomenys visada vėluoja, todėl neparodo rinkos pokyčių, kol jie neįvyksta. Kuo ilgesnis slankiojo vidurkio periodas, tuo labiau vėluoja signalas, o kuo jis trumpesnis, tuo dažniau kaina kerta vidurkio liniją, kuri yra arti. Todėl kuo labiau kaina kinta, tuo ilgesnis turi būti slankusis vidurkis, o kuo kainos pokytis mažesnis, tuo slankusis vidurkis trumpesnis. Bet kuriuo atveju analitikas, atsižvelgdamas į rinkos specifiką ir taikomą strategiją, turi pasirinkti, kas yra geriausia.

Norint bent iš dalies įvertinti laiko poveikį, buvo sukurtos „svorinės“ (skirtingoms kainoms suteikiančios skirtingus svorius) slankiųjų vidurkių atmainos:

- ☐ **svertinis slankusis vidurkis (SSV)** (angl. *Weighted moving average, WMA*),
- ☐ **eksponentinis slankusis vidurkis (ESV)** (angl. *Exponential moving average, EMA*).

Paprastojo slankiojo vidurkio trūkumas tas, kad visų periodų duomenų poveikis jam yra vienodas. Svertiniam slankiajam vidurkiui šis trūkumas nebūdingas – jis suteikia daugiau reikšmės naujesniems duomenims. Pavyzdžiui, keturių dienų svertinis slankusis vidurkis būtų skaičiuojamas taip:

$$SSV_4 = (0,1 \times 1 \text{ kaina} + 0,2 \times 2 \text{ kaina} + 0,3 \times 3 \text{ kaina} + 0,4 \times 4 \text{ kaina}) : 4$$

Paprastasis ir svertinis slankieji vidurkiai atspindi tik pasirinkto laikotarpio duomenis. Eksponentinis slankusis vidurkis didesnę reikšmę teikia naujesniems duomenims, tačiau įvertina ir praėjusius laikotarpius. 5 dienų eksponentinis slankusis vidurkis apima ne tik 5 dienų laikotarpį, bet ir visą duomenų bazę iki jos skaičiavimo pradžios, tačiau didžiausias dėmesys skiriamas paskutiniams 5 periodams. Eksponentinio vidurkio vertė apskaičiuojama geometrinės progresijos principu. Kiekviena ankstesnė vertė yra vis nereikšmingesnė ir, bėgant laikui, mažėja beveik iki nulio. Norint apskaičiuoti eksponentinį vidurkį, reikia sudėtingų skaičiavimų, kurie beveik neįmanomi be kompiuterio.

$$ESV = \text{kaina šiandien} \times K + ESV \text{ vakar} \times (1 - K)$$

$$K = 2 : n + 1$$

n – eksponentinio vidurkio periodų skaičius;

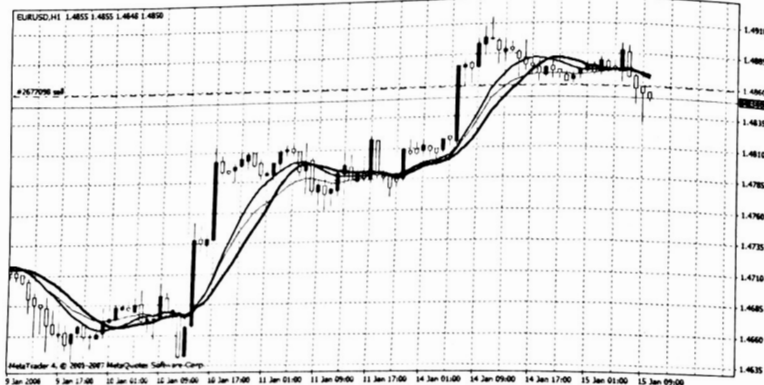
K – sverto koeficientas;

ESV vakar – eksponentinio vidurkio ankstesnio periodo vertė.

Skirtumas tarp visų to paties periodo slankiųjų vidurkių skaičiaus nėra didelis. Tačiau paprastojo vidurkio parodymai atsilieka nuo eksponentinio, o juos abu savo duomenimis lenkia svertinis.

Buvo bandyta skaičiuoti ir daug kitų, dar sudėtingesnių slankiųjų vidurkių, tačiau pasitvirtino, kad geriausiai veikia paprastasis slankusis vidurkis. Analitikams reikėtų apsispręsti, kurį vidurkį pasirinkti. Tačiau nederėtų pamiršti, kad slankieji vidurkiai skirti išlyginti kainų svyravimus. Kompiuterizuotose prekybos programinėse įrangose dažniausiai naudojamas eksponentinis slankusis vidurkis.

EUR/USD kursų vienos valandos pokyčių grafikas

Šaltinis: „MetaTrader 4.0“ prekybos programinė įranga.

52. Kaip slankieji vidurkiai naudojami prekyboje?

Jau daug metų slankieji vidurkiai įvairiomis formomis naudojami prekybos signalams gauti. Slankiuosius vidurkius galima grafiškai vaizduoti diagramoje, tiesiog ant kainos grafiko, o beveik visiems kitiems indikatoriams reikia brėžti atskirą grafiką žemiau kainos grafiko.

Norint gauti prekybos signalus, galima naudoti kelis metodus. Paprasčiausias – naudoti vieną slankųjį vidurkį, kadangi jis rodo rinkos kryptį. Jei kainos linija kerta slankiojo vidurkio liniją, tai reiškia galimą rinkos krypties pokytį. Tokiu atveju kainos linija, kirsdama vidurkio liniją iš viršaus, skatina parduoti, o kirsdama vidurkio liniją iš apačios – pirkti. Šis principas pasiteisina, kai tinkamai pasirenkamas slankiojo vidurkio periodų skaičius.

Prekiaujant vadovaujantis vienu slankiuoju vidurkiu, geri rezultatai gaunami tik kryptį turinčioje rinkoje. Jei rinka nekryptinga, galima naudoti du slankiuosius vidurkius – ilgesnį ir trumpesnį. Pastarasis vidurkis yra nepastovus ir jautresnis. Jis vaizduoja mažiausius kainos pokyčius, todėl gali būti naudojamas kaip trumpalaikių kainos svyravimų pakaitas. Pirkimo ir pardavimo signalus generuoja dviejų vidurkių susikirtimai. Toks pat principas, kaip

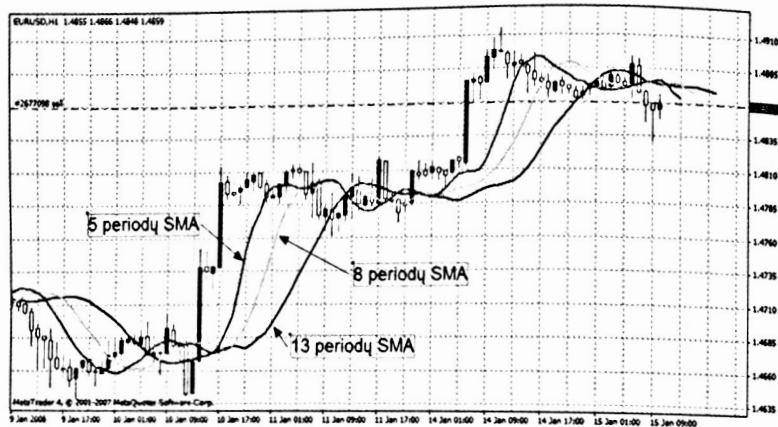
ir naudojant vieną slankųjį vidurkį, tik čia kainos liniją rodo trumpesnis slankusis vidurkis, o slankųjį vidurkį – ilgesnis slankusis vidurkis. Kai trumpalaikis vidurkis kerta ilgalaikį iš apačios, reikia pirkti, o kai kerta jį iš viršaus – reikia parduoti. Sankirtos turi net specialius terminus. Kai trumpesnis vidurkis kerta ilgesnį iš apačios į viršų, būna „auksinis kirtimas“ (angl. *Golden cross*), o kai atvirkščiai – „mirtinas kirtimas“ (angl. *Dead cross*).

Paprastai naudojamos 5–20 dienų arba 10–40 dienų vidurkių kombinacijos. Dažnai naudojami trys skirtingų laikotarpių slankieji vidurkiai, pvz., 4, 9 ir 18 dienų. Pozicijos atidaromos, kai trumpiausio slankiojo vidurkio grafikas kerta ilgiausio slankiojo vidurkio grafiką, o vidurinysis slankiojo vidurkio grafikas, kirsdamas ilgiausio laikotarpio slankiojo vidurkio grafiką, patvirtina rinkos krypties pokytį. Pelnas gaunamas, kai trumpiausias slankusis vidurkis kerta vidurinįjį, tačiau manoma, kad rinkos krypties pokytis nėra patvirtinamas, kol trumpiausias slankusis vidurkis nekirs ilgiausio vidurkio.

Trijų slankiųjų vidurkių privalumas yra tas, kad parodoma neutrali zona, kurioje tam tikrą laiką nerekomenduojama nei pirkti, nei parduoti arba keisti pozicijų. Neutralioje zonoje reikia sekti, kokie bus kainos pokyčiai, ir laukti permainingų. Pelną trijų vidurkių sistemoje rekomenduojama pasiimti anksčiau, nei trumpiausias grafikas kerta ilgiausiąjį, todėl tikimybė, kad uždelsite ir turėsite nuostolių, yra mažesnė. Nepaisant šių privalumų, slankieji vidurkiai nelabai veikia tada, kai rinkoje konsolidacija.

Kiek rečiau naudojami keturi skirtingo ilgio laikotarpių slankieji vidurkiai. Du trumpiausi naudojami prekyboje, o du ilgiausi tik nurodo rinkos kryptį. Prekiaujama tik ta kryptimi, kurią apibrėžia du ilgesnieji vidurkiai, ir nekreipiama dėmesio į per konsolidaciją įvykusius kainų pokyčius.

Žemiau matote „Aligatorius“ indikatorius, kurio pagrindas – trys paprasčiausi 13, 8 ir 5 dienų slankieji vidurkiai. Indikatorio kūrėjas Bilas Viljamsas (Bill Williams) teigia, kad būtent toks laikotarpių derinys pasiteisina labiausiai.

Šaltinis: „MetaTrader 4.0“ prekybos programinė įranga.

53. Kaip veikia slankiųjų vidurkių konvergencijos ir divergencijos histograma?

Slankiųjų vidurkių konvergencijos ir divergencijos histogramą sukūrė Džeraldas Apelis (Gerald Appel). Šis indikatorius yra trijų eksponentinių slankiųjų vidurkių derinys. Histograma yra vienas geriausių techninės analizės instrumentų, rodančių ne tik tai, kokia yra rinka – kylanti ar smunkanti, bet ir tai, kada kilimas ar smukimas stiprėja arba silpsta. Histograma gali būti skaičiuojama naudojant 9, 12 ir 26 dienų eksponentinius slankiuosius vidurkius (ESV 9, ESV 12 ir ESV 26). Minėtus laikotarpius naudoja daugelis techninės analizės programinių įrangų.

Histograma rodo skirtumą tarp 12 ir 26 periodų eksponentinių slankiųjų vidurkių bei koks atstumas tarp ESV 12 ir ESV 26. Signalinę liniją, skirtą pirkimo arba pardavimo signalams nustatyti, sudaro 9 periodų pirmosios linijos eksponentinis slankusis vidurkis. Be standartinių ESV 9, ESV 12 ir ESV 26, kartais naudojami ESV 5, ESV 7 ir ESV 34.

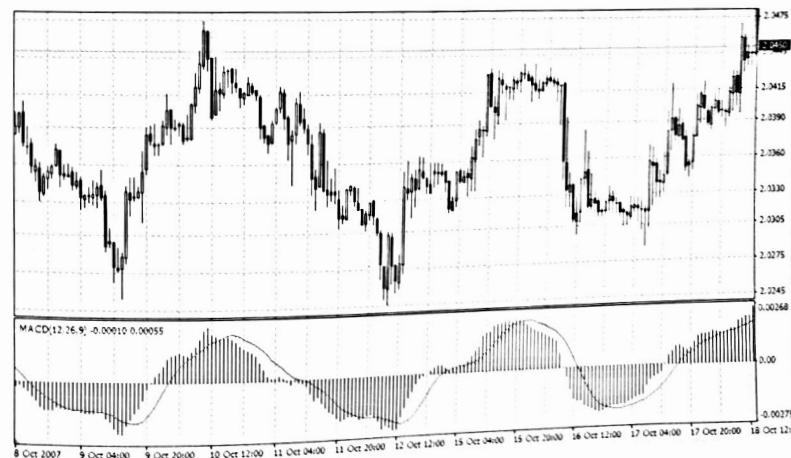
Pagrindinį signalą parodo linijų susikirtimas. Histogramos linija, signalizuojančią liniją kertanti iš viršaus, duoda pirkimo signalą, o kertanti iš apačios – pardavimo signalą. Tačiau, kaip ir du paprastieji slankieji vidurkiai, histogra-

ma teisingus signalus parodo tik kryptį turinčioje rinkoje. Kai rinkoje vyrauja konsolidacija, histograma duoda neteisingus signalus.

Jei signalizuojanti linija yra virš histogramos linijos ir stulpeliai yra aukščiau nulio, tai rodo bulių rinką, jei po histogramos linija ir stulpeliai yra žemiau nulio, tai parodo kad vyrauja meškų rinka. Kai linijos kertasi, histograma yra nulinė, ir stulpelio nėra. Kai skirtumas tarp histogramos linijos ir signalizuojančios linijos didėja, stulpelių ilgis didėja.

Histograma rodo, kad rinkos dalyvių nuomonės dėl ilgo ir trumpo laikotarpio skiriasi. Kai histograma kyla, tai rodo bulių rinkos stiprėjimą, o kai smunka – stiprėja meškų rinka.

Histogramos statusas ir nuolydis yra svarbesni už jos padėtį centrinės linijos atžvilgiu. Rekomenduojama parduoti, kai histogramos stulpeliai artėja prie centrinės linijos, bet dar yra virš jos. Tai rodo, kad bulių rinka silpsta. Rekomenduojama pirkti, kai histogramos stulpeliai artėja link centrinės linijos, bet dar yra žemiau jos. Tai rodo, kad meškų rinka silpsta.

Šaltinis: „MetaTrader 4.0“ prekybos programinė įranga.

Aukščiau pateiktas grafikas vaizduoja histogramą su parametrais, kurie rekomenduojami „MetaTrader 4.0“ programinėje įrangoje ir pateikiami kaip

standartinės reikšmės, t. y. histograma kuriama pagal tris slankiuosius vidurkius, kurių periodai atitinkamai 12, 26 ir 9 dienos.

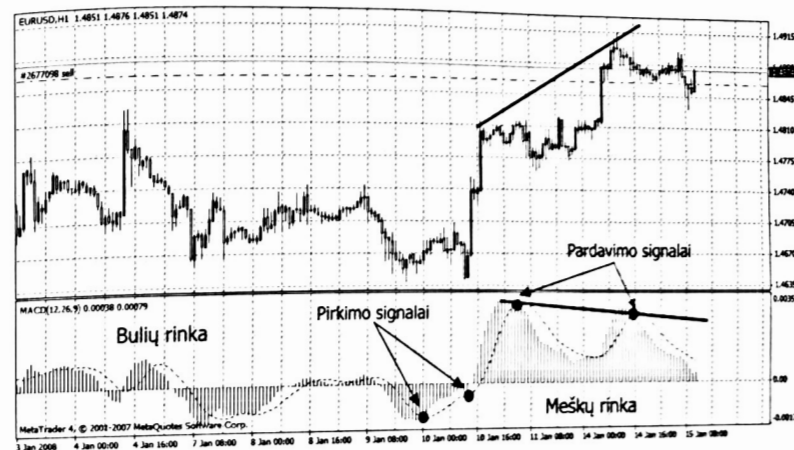
Jeigu atsiranda histogramos ir kainos krypties divergencija (išsiskyrimas), gaunamas vienas iš stipriausių prekybos signalų techninėje analizėje. Divergencija atsiranda retai, bet kai taip atsitinka, tai kainos krypties pokytis labai tikėtinas.

Histogramą dar galima naudoti atramos ir pasipriešinimo lygiams rasti. Grafikuose nulinė linija, kertama histogramos, dažnai nurodo šiuos lygius. Be to, histogramą galima panaudoti perpirktai ir perparduotai rinkai bei divergencijoms aptikti.

Vienas pagrindinių histogramos privalumų – ji yra ir impulso, ir kryptingos rinkos indikatorius. Jei rinka kryptinga, slankiųjų vidurkių panaudojimas histogramos algoritmuose leidžia sekti rinkos kryptį. Kainų divergencija taip pat didelis privalumas, ji gali parodyti, jog rinkos kryptis gali pasikeisti. Deja, tie patys slankieji vidurkiai lemia ir vieną iš histogramos trūkumų: pirkimo ir pardavimo signalus rodo pavėluotai, kai rinkos krypties keitimą jau rodo ir kiti techninės analizės instrumentai. Tai akivaizdžiai galima matyti konsoliduotoje rinkoje.

Žemiau pateiktame grafike matome, kad histograma duoda signalus:

- ☐ rodo, kokia rinka vyrauja – meškų ar bulių (virš nulinės linijos – bulių, žemiau – meškų);
- ☐ kerta ašį (nulinę liniją) iš apačios į viršų (pirkimo signalas) arba iš viršaus į apačią (pardavimo signalas);
- ☐ duoda konkrečius pirkimo arba pardavimo signalus, kai susikerta jos ir signalinė linija;
- ☐ jei vyksta divergencija, tai rodo galimą rinkos krypties pokytį.

Šaltinis: „MetaTrader 4.0“ prekybos programinė įranga.

Praėjusių laikotarpių grafikuose gana lengva pastebėti divergencijos požymius, tačiau realiu laiku – ne visuomet. Reikia įsitikinti, jog tai jau susiformavusi viršūnė, taip pat patikrinti kitų histogramų signalus ir pažiūrėti, ar jų parodymai sutampa. Jei prasideda divergencija, svarbu nesuklysti dėl besiformuojančių histogramos viršūnių: visiškai susiformavusią viršūnę mums parodo ir signalinės linijos kirtimas.

Žemiau pateiktame grafike vaizduojama klaidinga divergencija, nubrėžta punktyrine linija, ir tikra divergencija, nubrėžta ištisine linija. Šiame pavyzdyje matome akivaizdžiai susiformavusį pardavimo signalą, kurį ir patvirtina divergencija.

Šaltinis: „MetaTrader 4.0“ prekybos programinė įranga.

Akivaizdus linijų išsiskyrimas duoda patikimą pardavimo signalą. Žinoma, galėtume patikrinti, ar divergencijos signalą patvirtina kiti analizės instrumentai, pvz., toje pačioje vietoje susiformavę žvakių modeliai. Rinkos apsisukimo vietoje dažnai matome „krentančios žvaigždės“ žvakę (angl. *Shooting start candle*). Taigi turime patikimą signalą įeiti į rinką.

Histograma gali padėti nustatyti apytiksliai išėjimo iš rinkos kainą. Jei pardavėte ir po kiek laiko matote pirkimo signalą – laikas fiksuoti pelną ir pagalvoti apie pirkimą.

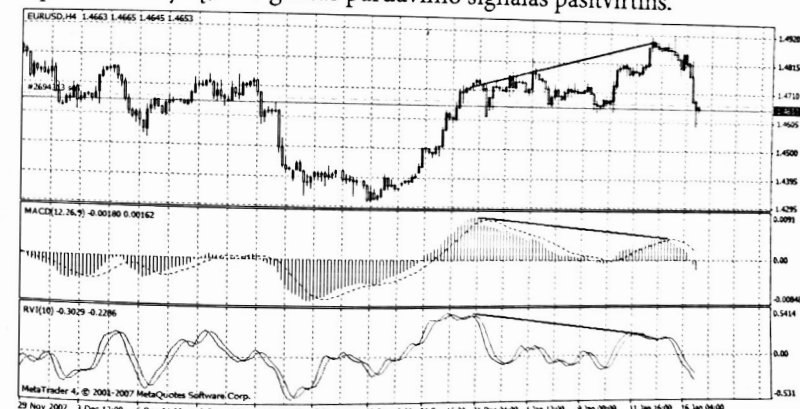
54. Kas tai yra divergencija?

Bulių ir meškų rinkų divergencija (kainos ir indikatorius parodymų išsiskyrimas) yra tipinis histogramos signalas. Jį gali rodyti ir kiti indikatoriai. Divergencijos analizės metodą sugalvojo J. Vilis Vailderis (J. Welles Wilder). Divergencijos principas yra grindžiamas tuo, kad kainai vis didėjant, indikatorius nepajėgia pasiekti naujų aukštesnių viršūnių, kainos augimas ar kritimas pradeda lėtėti ir tai rodo krypties keitimą. Be indikatorių vargu ar jūs tai galėsite pastebėti, būtent jų divergencija mums ir parodo, kai kainos viršūnė yra žemiau ar aukščiau už ankstesniąją. Taip ir įvyksta išsiskyrimas, meškų rinkos

divergencija, kuri rodo galimus rinkos pokyčius. Divergencija yra ir tada, jeigu viena iš krypties linijų nuožulni, o kita horizontali. Meškų rinkos divergencija rodo, kad kaina kyla, tačiau artėja posūkio į meškų rinką momentas. Bulių rinkos divergencija rodo, kad kaina smunka, tačiau artėja posūkis į bulių rinką.

Divergencija tarp kainos ir indikatoriaus krypties negarantuoja kainų krypties pokyčio ir neparodo galimo kainos lygio. Divergencija rodo tik galimą kainos krypties pokytį. Pamačius divergenciją ir norint nustatyti galimą kainos pokytį, reikia atkreipti dėmesį į kitus indikatorius – atramos ir pasipriešinimo lygius, kainos grafiko formą ir kt.

Toliau pateiktoje diagramoje matome histogramos ir santykinio stiprumo indekso (SSI) parodymus (šis indikatorius atskirai nenagrinėjamas, reikalingas tik kaip pavyzdys, kad galėtume palyginti su histograma). Abu indikatoriai atpažino divergenciją, nors apskaičiuojami skirtingai, o toks sutapimas tik sustiprina tikimybę, kad gautas pardavimo signalas pasitvirtins.

Šaltinis: „MetaTrader 4.0“ prekybos programinė įranga.

55. Kas tai yra perpirkta ar perparduota rinka?

Rinkoje veikia du pagrindiniai investuotojų tipai: buliai ir meškos. Jų santykis rinkoje nepastovus. Akivaizdu, kad ilgą laiką perkant vieną ar kitą valiutą, norinčiųjų ir toliau ją pirkti mažės, tačiau atsiras vis daugiau norinčiųjų parduoti. Kokie techniniai indikatoriai padeda atpažinti tokią padėtį rinkoje? Tam reikalingi osciliatoriai.

Osciliatoriai rodo, kuri grupė turi persvarą rinkoje. Jei joje dominuoja meškos, tai investuotojai parduoda turimus finansinius instrumentus, todėl kaina smunka. Osciliatorius dažniausiai irgi smunka ir tai tęsiasi iki vadinamojo perparduoto lygio, kuris rodo, kad žada įsivyrėti meškų rinka, o dauguma investuotojų siekia uždaryti pozicijas. Osciliatoriaus smukimas iki perparduoto lygio rodo žemiausią galimą kainos reikšmę (dugną) per tam tikrą laikotarpį ir kad pardavėjai, uždarę turimas pozicijas, taps pirkėjais. Priešingai, jeigu rinkoje vyrauja buliai, tai osciliatorius pasiekia vadinamąjį perpirtą lygį, kuris prognozuoja galimą kainos kilimą. Kiekvienas osciliatorius turi savo specifinius perpirtus ir perparduotus lygius. Pavyzdžiui, santykinio stiprumo indeksui dažniausiai taikomi 70% perpirtos ir 30% perparduotos rinkos indikatorius lygiai, stochastiniam indikatoriumi atitinkamai – 80% ir 20%.

Reikia atkreipti dėmesį į dar vieną dalyką. Jeigu osciliatorius yra aukščiau kurio nors lygio ir tam tikrą laiką išlieka šioje pozicijoje, tai prognozuojamas ne kainos pokytis, o kainos krypties tąsa. Jeigu indikatorius (bet ne slankiuosius vidurkius) sudaro dvi linijos ir jo vertė svyruoja nuo 0 iki 100, tai linijų susikirtimas, peržengus perpirtą lygį, duoda pardavimo signalą, o peržengus perparduotą lygį, – pirkimo signalą.

Kai kurių indikatorius parodymai svyruoja ties nuliu, vadinamąja centrine linija. Jeigu indikatorius kerta pastarąją iš apačios, tai duodamas pirkimo signalas, jeigu iš viršaus – pardavimo signalas.

56. Kaip veikia Bolingerio ribų indikatorius?

Bolingerio ribų indikatorius, kurį sukūrė Džonas Bolingeris (John Bollinger), žymi kainos standartinius nuokrypius (angl. *Standard deviations*) aukščiau ir žemiau kainos slankiojo vidurkio. Jis brėžiamas tiesiog ant kainos grafiko. Ribų atstumą nuo slankiojo vidurkio nulemia kainų nepastovumas: kuo daugiau pokyčių, tuo platesnės ribos. Standartinis nuokrypis yra statistinis matavimo vienetas, rodantis duomenų susikaupimą ties vidurkiu. Vienas standartinis nuokrypis apima 68% kainų reikšmių, du standartiniai nuokrypiai – 95% kainų reikšmių. Tai reiškia, kad jeigu bus brėžiamos ribos per du standartinius nuokrypius abipus slankiojo vidurkio, tai 95% kaina svyruos nepažeisdama ribų. Tikėtina, kad dideli kainos pokyčiai gali būti, kai Bolingerio

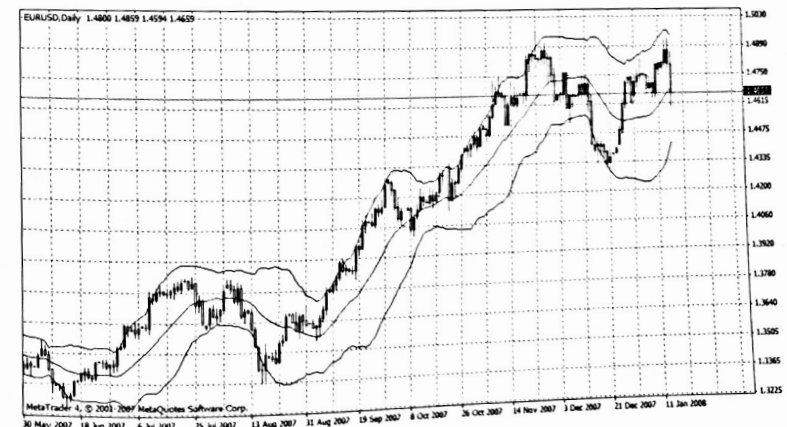
ribos susiaurėjusios, o rinkos nepastovumas sumažėjęs. Jei kainos prasiveržia pro Bolingerio ribas, tai po kiek laiko jos visada sugrįžta. Be to, prie vienos ribos prasidėjęs kainos kitimas turi tendenciją tęstis iki kitos ribos.

Dažniausiai skaičiuojamas 14 periodų slankusis vidurkis. Kai kurie analitikai siūlo naudoti 20 periodų slankųjį vidurkį, tačiau bet kuriuo atveju nereikėtų rinktis trumpesnio už 10 periodų slankiojo vidurkio, nes jis per daug svyruoja, todėl prastai veikia. Dažniausiai šioms riboms skaičiuoti imama 2, 2,5 arba 1,5 standartinio nuokrypio.

Kai rinka konsoliduota, Bolingerio ribų indikatorius parodo atramos ir pasipriešinimo lygius. Nederėtų prekybai naudoti vien tik ribų, jas reikia derinti su kitais indikatoriais. Gerai tinka santykinio stiprumo (SSI), histogramos (SVKH) ir vidutinės krypties (VKI) indikatoriai. Jei kaina smunka iki apatinės ribos, o santykinio stiprumo indeksas yra daugiau nei 30, kainos kryptis turėtų tęstis; jeigu pastarasis žemiau nei 30, kryptis turėtų pakeisti kryptį. Kainai pasiekus viršutinę ribą, o santykinio stiprumo indeksui 70 ar daugiau, taip pat galimas krypties pokytis.

Bolingerio ribos

EUR/USD kursų dienos pokyčių grafikas

Šaltinis: „MetaTrader 4.0“ prekybos programinė įranga.

Daugiau informacijos apie Bolingerio ribų taikymo taisykles galima rasti adresu <http://www.bollingerbands.com>.

57. Kas tai yra oscilatoriai?

Krypties indikatoriai parodo rinkos kryptį, bet prastai numato galimus jos posūkio taškus. Dėl indikatorių parodymų vėlavimo konsoliduotoje rinkoje patiriami nuostoliai. O **oscilatoriai**, vadinamieji impulso indikatoriai, geriausiai veikia konsoliduotoje rinkoje, tačiau duoda neteisingus signalus kryptį turinčioje rinkoje.

Kartu su kitais indikatoriais oscilatoriai gali parodyti, kada rinka praranda judėjimo pagreitį (impulsą) ir gali daryti krypties posūkį. Reikia pabrėžti, kad impulso indikatoriai yra antriniai, arba pagalbiniai. Kainų grafiko modeliai labiau paveikia sprendimus negu šie indikatoriai.

Oscilatoriais galima vadinti santykinio stiprumo, impulso, stochastinį ir kitus techninius indikatorius. Oscilatoriai yra aplenkiantys (t. y. parodantys krypties keitimąsi iš anksto) arba sutampantys (t. y. parodantys krypties keitimąsi, kai jis vyksta) indikatoriai. Taip yra dėl to, kad bet kuris pokytis dažniausiai formuojasi iš lėto, pvz., prieš pasikeičiant augančios kainos kryptčiai, dažniausiai matome augimo lėtėjimą, trumpą kainos sustojimą ir vėliau krypties keitimą. Būtent tokią situaciją puikiai pastebi oscilatoriai.

Nors buvo minėta, kad impulso indikatoriai gerai veikia tik konsoliduotoje rinkoje, tačiau kartais juos galima naudoti signalams gauti kryptį turinčioje rinkoje. Vienas iš atvejų – meškų arba bulių rinkų divergencijų atsiradimas. Kitas atvejis, kai impulso indikatoriui taip pat galima nubrėžti tiesią krypties liniją, kuri juda į tą pačią pusę kaip ir rinka. Kai indikatoriaus krypties linija kertama, tuo pačiu metu kryptį keičia ir rinka. Toks kainos ir indikatoriaus krypties linijos kirtimas rodo stiprų kainos krypties pokytį. Tai nėra griežta taisyklė, tačiau dažnai ji pasitvirtina.

58. Kaip veikia santykinio stiprumo indeksas?

Santykinio stiprumo indeksas (SSI) sukurtas, palyginus esamo ir buvusio periodo uždarymo kainas. Šio oscilatoriaus amplitudė kinta nuo 0 iki 100. Taip pat naudojamos perpardavimo ir perpirkimo ribos, o santykinio stiprumo indekse iš anksto numatomos atitinkamai 30% ir 70% ribos. Šios ribos (kai kaina pasiekia ar kerta jas) ir yra galimas įėjimo į rinką taškas.

Santykinio stiprumo indeksas yra labiausiai naudojamas ir žinomas impulso oscilatorius. Jo tikslas – parodyti perpirktas ir perparduotas rinkas, ypač tada, kai rinka neturi krypties ir yra konsoliduota. Šis oscilatorius yra paplėtęs tiek dėl savo paprasto interpretavimo, tiek ir dėl aiškių, patikimų parodymų.

Santykinio stiprumo indeksą sukūrė J. Vilis Vailderis, tyręs paprastąjį impulso indikatorių ir aptikęs keletą jo trūkumų. Pirmasis trūkumas buvo nepastovumas, sukeltas staigaus kainų pokyčio praeityje, dėl kurio, net ir esant stabiliai dabatinei kainai, impulso indikatoriaus parodymai staigiai keičiasi. Antras trūkumas – reikia pastovių ribų, tarp kurių impulso grafikas galėtų svyruoti. Jis leistų palyginti duomenis bei galėtų būti naudojamas rinkos būklei nustatyti. Paprastasis impulso indikatorius svyruoja apie nulį, o jį apibrėžiančių ribų nėra. J. Vilis Vailderis pasiūlė indikatorių, neturinčią šių trūkumų. Kai nėra ryškaus kurso kilimo ar kritimo (tendencijos), dažniausiai naudojami 14 ir 20 dienų santykinio stiprumo indeksai, tačiau galima naudoti ir 5 arba 30 dienų laikotarpius.

Kuo mažesnis laikotarpis, tuo gaunamos mažesnės ar didesnės santykinio stiprumo indekso reikšmės. Standartinės 30% perparduotos rinkos ir 70% perpirktos rinkos ribos labiausiai pasiteisina, kai yra 14 dienų laikotarpio santykinio stiprumo indeksas. Kai kas naudoja 40% ir 80% lygius bulių rinkai, o 20% ir 60% lygius – meškos rinkai. Kai indikatoriaus parodymai priartėja prie vienos iš šių reikšmių, reikia elgtis priešingai, nes galima laukti kainos krypties pokyčio. Tačiau indikatoriaus parodymai gali ir nepasiekti nurodytų reikšmių, nors kaina pakeičia kryptį. Pasikliaujant santykinio stiprumo indeksu, taip pat galima patirti didelių nuostolių, jei rinka turi aiškią kryptį. Visada reikia atminti, kad santykinio stiprumo indeksas yra skirtas ne turinčiai kryptį, o konsoliduotai rinkai.

Geriausius signalus duoda kainos ir santykinio stiprumo indekso divergencijos. Be to, šiam indikatoriui labai tinka kainos grafikui taikomi metodai – atramos ir pasipriešinimo lygiai, „Galvos ir pečių“ formuotės. Jeigu kainos labai nepastovios, santykinio stiprumo indeksas kainų formuotes ir atramines bei pasipriešinimo lygius rodo net geriau už kainas.

Santykinio stiprumo indeksas GBP/USD kursų valandos pokyčių grafikas

Šaltinis: „MetaTrader 4.0“ prekybos programinė įranga.

Pavyzdyje pirmas vertikalus brūkšnyas parodo pirkimo signalą (žemiau 30% santykinio stiprumo indekso), antras – pelno paėmimo ar pardavimo signalą (daugiau nei 70%).

Kaip matome, nors kaina svyruoja nemaža amplitude, santykinio stiprumo indekso osciliatorius išlieka pakankamai stabilus. Todėl signalai būna reštesni, tačiau tikslesni. Kaip ir bet kokio kito techninio indikatoriaus, santykinio stiprumo indekso taip pat nepatartina naudoti vieno. Jį reikia derinti su kitais indikatoriais, kurie nagrinėja kitokius rinkos dėsningumus ir patvirtina santykinio stiprumo indekso parodymus. Gavus prieštarungus skirtingų indikatorių parodymus, geriau neskubėti ir laukti palankesnės situacijos.

59. Kaip veikia impulso indikatorius?

Impulso indikatorius yra pagrindinis kainos judėjimo stiprumo indikatorius. Juo skaičiuoti labai paprasta, nes matuojamas kainos pokyčio greitis, o ne pokytis. Kuo mažesnis laikotarpis skaičius, tuo didesni grafiko svyravimai.

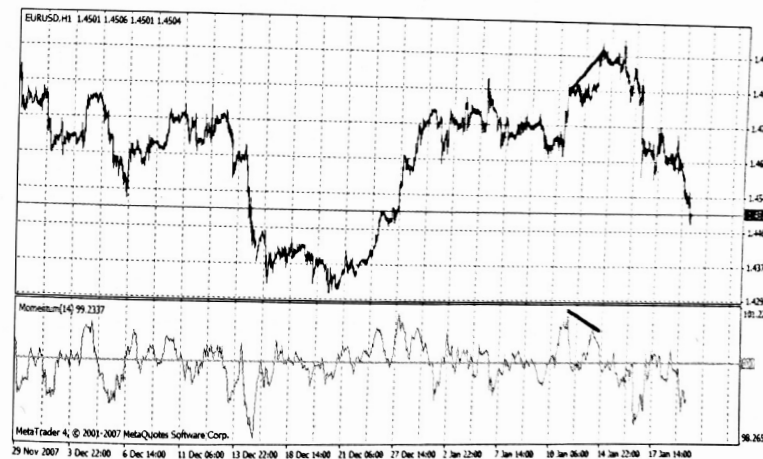
Impulso indikatorius skaičiuojamas pagal dabartinės kainos santykį su pasirinkto periodo (dažniausiai 14 dienų) ankstesne kaina. Kitaip tariant, 5 periodų impulso indikatorius apskaičiuojamas iš paskutinės uždarymo kainos atimant uždarymo kainą prieš 5 periodus. Rezultatas yra teigiamas arba neigiamas punktų skaičius, žymimas apie pagrindinę (nulio) liniją.

Jeigu kainos didėja, tai indeksas grafike bus virš nulio linijos. Jei impulso linija kyla, tai impulsas stiprėja. Jei linija horizontali, tai kainos augimas yra panašaus dydžio kaip prieš 5 periodus. Jei linija smunka, bet yra virš nulio linijos, tai kainos vis didėja, tačiau lėčiau.

Impulso indikatorius

EUR/USD kursų valandos pokyčių grafikas

Pažymėta divergencija, taip pat ašies linija, atitinkanti impulso indikatoriaus parodymus, lygius 100.

Šaltinis: „MetaTrader 4.0“ prekybos programinė įranga.

Impulso grafiko viršūnė nerodo, kad kainos kryptis pasikeitė. Tik nulinės linijos kirtimas rodo kainos krypties pokytį. Kadangi impulso linija keičia kryptį anksčiau negu kaina, tai impulsas dažnai parodo krypties keitimą anksčiau, nei jis pasirodo grafike, ir dėl to vadinamas pirmaujančių indikatoriumi. Deja, šis signalas gali būti ir klaidingas, jei kaina judėjimui sulėtėjus ir toliau

judės ta pačia kryptimi. Taigi SSI puikiai tinka konsoliduotai rinkai, bet gali klaidinti kryptingoje rinkoje. Kadangi kaina keičia kryptį kirsdama nulinę liniją, kai kurie šį kirtimą interpretuoja kaip pirkimo arba pardavimo signalą. Tačiau yra taisyklė – visada prekiauti pagal kainos kryptį. Šiuo atveju labai rizikinga prekiauti prieš rinkos kryptį, tikintis joje pokyčių, ir pasikliauti aplenkiančiu indikatoriumi. Impulso indikatoriumi reikia naudotis tik kaip antraeiliu, nes jis nepakankamai tiksliai rodo, kada pirkti ar parduoti. Labai aukštos ar labai žemos impulso reikšmės rodo, kad kryptis dar kurį laiką tęsis.

Impulso indikatorius gali parodyti ir divergencijos signalus. Bulių rinkos divergencija: rinkos kaina pasiekia naujas žemumas, o impulso indikatorius nepasiekia žemesnių ribų. Meškų rinkos divergencija: rinkos kaina pasiekia naujas aukštumas, o impulso indikatorius nepasiekia aukštesnės ribos.

60. Kaip veikia stochastinis indikatorius?

Stochastinis indikatorius, kaip ir santykinio stiprumo indeksas, parodo kainos kitimo tempus. Šį indikatorių sukūrė Džordžas Leinas (George Lane). Pagrindinė nuostata – kai kainos kyla, yra tendencija, kad uždarymo kaina bus kainos pokyčio ribų per dieną viršuje, t. y. aukščiausios dienos kainos pusėje, o kai kainos smunka – kainos pokyčio ribų per dieną apačioje, t. y. žemiausios kainos pusėje.

Stochastiniai indikatoriai yra skirti išreikšti santykį tarp paskutinio laikotarpio uždarymo kainos ir tarp atstumo nuo aukščiausios iki žemiausios periodo kainos per pasirinktą periodą skaičių.

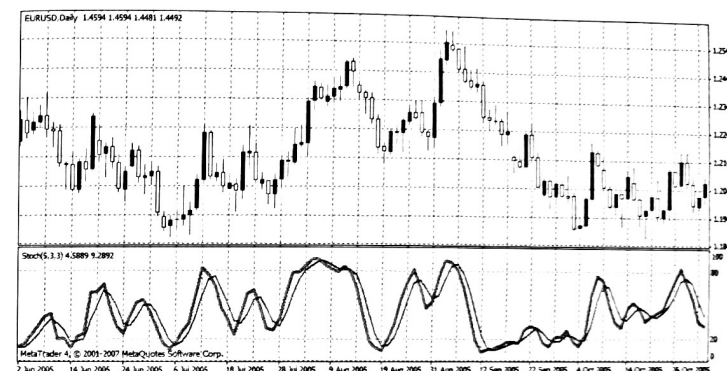
Stochastinis indikatorius turi dvi formas – greitąją ir lėtąją. Lėtojoje formoje svyravimai būna mažesni, ir ji labiau naudojama. Ilgesni laikotarpiai padeda pastebėti pagrindinius rinkos krypties posūkius, o trumpesni duoda daugiau signalų.

Rodiklio formulė leidžia apskaičiuoti dvi linijas, kurios, panašiai kaip santykinio stiprumo indekso, svyruoja nuo 0 iki 100 ir kartais kertasi. Pagrindinė linija %K, o %D – slankusis vidurkis, kuris sukuria pirkimo arba pardavimo signalus. Kai %K kerta %D iš apačios, gaunamas pirkimo signalas, o kai %K kerta %D iš viršaus, gaunamas pardavimo signalas.

Stochastinis indikatorius

EUR/USD kursų valandos pokyčių grafikas

Storoji linija – pagrindinė indikatoriaus linija (%K), plonesnioji – signalinė linija (%D)

Šaltinis: „MetaTrader 4.0“ prekybos programinė įranga.

20% lygis rodo perparduotą rinką, o 80% lygis – perpirtą rinką.

Patikimi pardavimo signalai gaunami indikatoriaus reikšmėms pakilus aukščiau nei 80% ir susikirtus pagrindinei ir signalinei linijoms. Šį indikatorių patartina taikyti tik konsoliduotoje rinkoje. Kryptingoje rinkoje signalai būna apgaulingi. Geriausiai pirkti tada, kai įvyksta indikatoriaus ir kainos grafikų divergencija.

Stochastinis indikatorius gali būti naudojamas bet kurio laikotarpio rinkoje. Paprastai savaitės stochastinis indikatorius keičia kryptį savaitę prieš savaitės histogramos krypties pokytį. Kai savaitės stochastinis indikatorius keičia kryptį, tai ženklas, kad po savaitės kryptį gali keisti ir histograma. Jeigu naudojamas vien tik stochastinis indikatorius, tai jį reikėtų rinktis ne tokį jautrų, ilgesnio laikotarpio. Jeigu jis derinamas su kitu indikatoriumi, tai gali būti ir trumpesnio laikotarpio.

61. Kaip veikia parabolinis laiko arba kainos indikatorius?

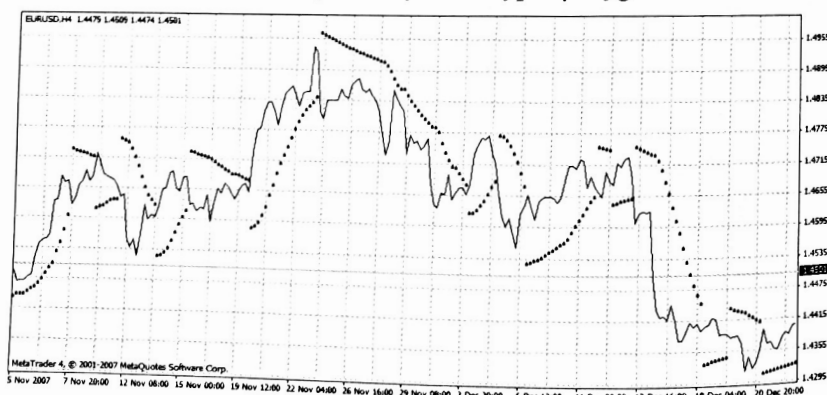
Parabolinis laiko arba kainos indikatorius, sukurtas ir aprašytas J. Vilio Vailderio, leidžia numatyti rinkos kryptingumą, taip pat kainos kilimo ar kritimo pabaigą. Parabolės kryptis visada sutampa su rinkos kryptimi. Rinkos kryptingumas tęsis tol, kol parabolinio indikatoriaus brėžiami taškai bus kainos viršuje ar apačioje.

Kai parabolinio indikatoriaus brėžiami taškai yra aukščiau kainos, jie rodo kritimo tendenciją ir yra pardavimo signalas. Kai parabolino indikatoriaus taškai yra žemiau kainos, jie rodo kilimo tendenciją ir yra pirkimo signalas. Keturi iš eilės parabolinio indikatoriaus taškai aukščiau ar žemiau kainos laikomi stipriu signalu.

Situacija, kai indikatorius keičia savo parodymus, dažnai vadinama krypties keitimo tašku. Krypties keitimo taške mes gauname signalą uždaryti turimą poziciją ir galbūt atidaryti priešingos krypties poziciją. Agresyvi prekybos strategija numato krypties keitimą iškart po priešingos krypties taško atsiradimo, konservatyvesnė – laukiama bent jau 4 taško, patvirtinančio krypties stabilumą.

Parabolinis laiko arba kainos indikatorius

EUR/USD kursų keturių valandų pokyčių grafikas

Šaltinis: „MetaTrader 4.0“ prekybos programinė įranga.

62. Kaip veikia vidutinės krypties indikatorius?

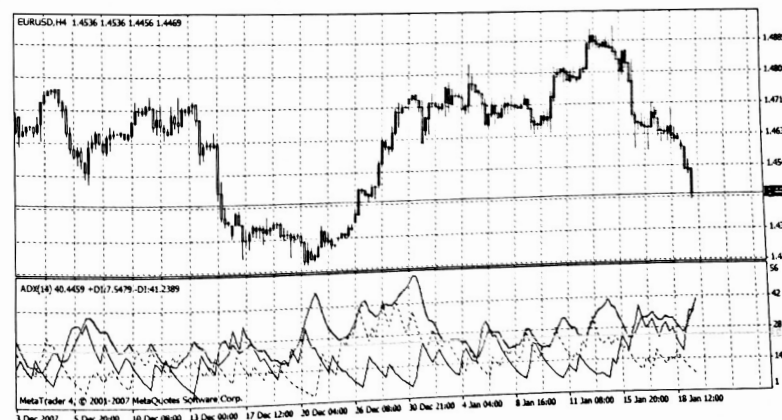
Slankiųjų vidurkių indikatoriai gerai veikia kryptingose rinkose, o impulso indikatoriai – konsoliduotose rinkose. Visi puikiai supranta ir sutinka, kad reikia prekiauti rinkos kryptimi. Bet kaip atskirti, kokia rinka yra tam tikru metu? Koks rinkos kryptingumas, padeda sužinoti vidutinės krypties indikatorius.

Vidutinės krypties indikatorius (VKI) (angl. *Average Directional Movement indicator, ADX*) skirtas nustatyti, kokios būklės yra rinka – konsoliduota ar kryptinga. Šį indikatorių sukūrė J. Vilis Vailderis. Indikatorius padeda nustatyti, kokie kainos pokyčiai vyko šią dieną, lyginant su vakarykšte kaina. Indikatorius skaičiuojamas penkiais etapais pagal sudėtingą formulę. Pažvelgus į pastarąją, sunku nuspėti, ko galima tikėtis iš taip sudėtingai apskaičiuojamo indikatoriaus. Taigi panagrinėkime jo panaudojimo galimybes.

Vidutinės krypties indikatorius

EUR/USD kursų keturių valandų pokyčių grafikas

Vidutinės krypties indikatorius brėžia tris linijas: -DI, +DI ir VKI. Storoji linija žymi VKI, punktyrinė – +DI, plonoji – -DI, taip pat pažymėta ašis (25). Techninės analizės paketuose dėl patogumo linijos žymimos skirtingomis spalvomis.

Šaltinis: „MetaTrader 4.0“ prekybos programinė įranga.

Jeigu rinkos kryptis stiprėja, skirtumas tarp -DI ir +DI didėja. Vidutinės krypties indikatorius brėžiama linija kyla. Jeigu brėžiama linija krinta, tai rinkos kryptingumas mažėja, atsiranda įvairių svyravimų ir rinka gali tapti konsoliduota.

Vidutinės krypties indikatorius brėžiamos linijos kilimas nereiškia, kad rinkos kryptis yra kylanti. Kylanti linija dažniausiai rodo, kad rinkoje yra kryptis, nesvarbu, kylanti ar besileidžianti.

Kai +DI yra virš -DI, reikėtų pirkti, kai -DI yra virš +DI, reikėtų parduoti. Geriausia pirkti, kai +DI ir vidutinės krypties indikatorius yra virš -DI, tada vidutinės krypties indikatorius brėžiama linija kyla. Geriausia parduoti – kai -DI ir vidutinės krypties indikatorius yra virš +DI, o vidutinės krypties indikatorius brėžiama linija kyla. Kai pastaroji ima smukti, reikėtų nesekti kryptimi, o kai nukrinta žemiau abiejų DI linijų ir yra žemiau ašies lygio (25), rinkoje nėra didelių svyravimų. Reikia atidžiai stebėti rinką, nes paprastai po tokių ramybės laikotarpių prasideda kryptingi pokyčiai. Kuo ilgiau vidutinės krypties indikatorius būna žemiau DI linijų, tuo stipresnis impulsas būna kryptčiai. Kai vidutinės krypties indeksas yra aukščiau už abi linijas, didelė tikimybė, kad rinkoje kryptis baigsis. Tada geriausia pasiimti turimą pelną iš kainos padidėjimo arba sumažėjimo.

Kai kuriuose techninės analizės kompiuterinės programos paketuose vidutinės krypties indikatorius grafike taip pat brėžiama horizontali linija ties 25 reikšme. Daugelis prekyautojų mano, kad vidutinės krypties indikatorius reikšmė, didesnė nei 25, rodo aktyvią kryptingą rinką. Taip pat +DI ar -DI iškilimas aukščiau ašies lygio rodo sustiprėjusį signalą, o kai +DI ir -DI linijos yra žemiau ašies linijos, rinka yra konsoliduota. Vidutinės krypties indikatorius taip pat gali parodyti divergenciją, kai kaina pasiekia vis naujas viršūnes, o tuo pat metu vidutinės krypties indikatorius linija turi žemėjančią kryptį. Tai nereiškia, kad rinka keis kryptį, bet parodo, kad ji turi tendenciją pereiti iš kryptingos rinkos į konsoliduotą ir į tai reikia atsižvelgti planuojant prekybą.

Vidutinės krypties indikatorius reikšmės ir rinkos kryptingumo ryšys parodytas lentelėje.

Vidutinės krypties indikatorius reikšmė	Rinkos kryptingumas
0–25	Nekryptinga rinka
25–50	Silpnas kryptingumas
50–75	Stiprus kryptingumas
75–100	Labai stiprus kryptingumas

63. Kas yra rinkos judėjimo ašis?

Rinkos judėjimo ašimi (RA) vadinami rinkos judėjimo taškai, kurie nurodo tą dieną galimas kainos judėjimo ribas. Šios ribos nustatomos remiantis ankstesniu rinkos kainos judėjimu. Rinkos judėjimo ašys yra populiarus indikatorius tarp prekyautojų ir vertinamas kaip patikimas palaikymo ir pasipriešinimo linijų nustatymo būdas. Kiekviena ašies linija – riba, ties kuria kaina gali pakeisti kryptį. Jei kaina viršys ją (lygis bus kirstas), kryptis išliks nepakitusi.

Šie taškai yra naudingi prekyaujantiems trumpą laikotarpį. Rinkos judėjimo taškai gali būti naudojami tiek konsoliduotoje, tiek kryptingoje rinkoje. Tai gana universalus įrankis ištrūkimo (angl. *Break out*) bei svyravimų (angl. *Swing*) tipų prekybos sistemose.

Rinkos judėjimo ašies lygių skaičiavimai

Ašis:

$RA = (\text{aukščiausia kaina} + \text{žemiausia kaina} + \text{uždarymo kaina}) : 3$

Pasipriešinimo (R) ir palaikymo (S) lygiai:

$R1 = (RA \times 2) - \text{žemiausia kaina};$

$S1 = (RA \times 2) - \text{aukščiausia kaina};$

$R2 = RA - S1 + R1$

$S2 = RA + S1 - R1$

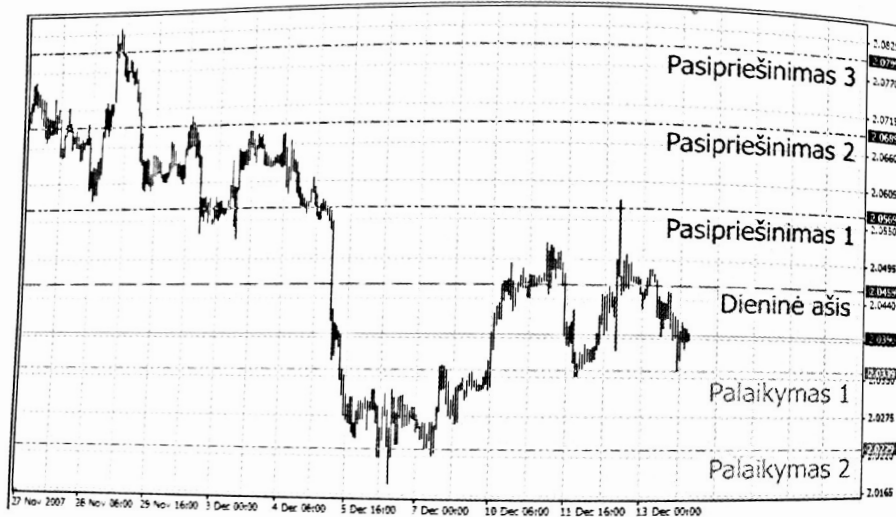
$R3 = RA - S2 + R2$

$S3 = RA + S2 - R2$

Dažniausiai aukščiausia, žemiausia ir uždarymo kainos imamos tokios, kaip ir analizuojamos dienos žvakės formos grafiko parametrai. Rečiau šios

kainos skaičiuojamos tuomet, kada uždarama Niujorko sesija, t. y. 21.00 val. (dienos grafiko uždarymo kainos gali skirtis priklausomai nuo brokerio). Žinoma, rinkos judėjimo taškus galima skaičiuoti ir mažesniais periodais, tačiau taip prarandamas jų tikslumas. Įvairios programinės įrangos suteikia skirtingas šio algoritmo realizacijas, tačiau vizualiai jos gana panašios – brėžiamos horizontalios linijos, parodančios atitinkamus palaikymo ir pasipriešinimo lygius.

Rinkos kaina ir ašies judėjimo lygiai

Šaltinis: „MetaTrader 4.0“ prekybos programinė įranga.

Daugelis prekiauja remdamiesi RA lygiais, todėl stengiasi susieti savo prekybos strategiją su iš anksto apskaičiuotais lygiais: įeina ir išeina su savo pozicijomis netoli šių lygmenų.

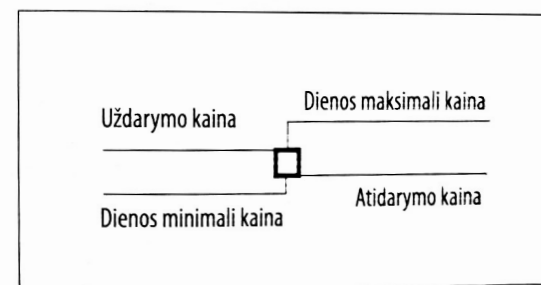
Pagrindinė rinkos judėjimo ašies naudojimo taisyklė – perkate ir parduodate tada, kai ašį kerta rinkos kaina. Daugiausia pirkimo arba pardavimo atidėtų sandorių susidaro apie ašį, nes daugelis prekyautojų naudoja šį tašką dienos rinkai įvertinti – ar rinka auganti, ar krentanti.

Rinkos prekybinę kryptį daugelis prekyautojų nustato pagal dienos grafiko judėjimo kryptį ir kitus techninės analizės įvertinimus. Reikėtų pastebėti, kad rinkos judėjimo ašis yra tikslesnė, kai naudojama nesvarbiose ekonominėse ataskaitose.

64. Kokie žvakių formos japoniškų grafikų panaudojimo pranašumai?

Populiariausi ir plačiausiai paplitę linijiniai grafikai rodo, kas vyko nagrinėjamu periodu. Linijinis grafikas sujungia visas kainas per nagrinėjamą laikotarpį į vieną ištisą liniją, kuri ir parodo kainos svyravimus. Tačiau šis metodas turi ir savo trūkumų: kuo ilgesnį laikotarpį stebėsime, tuo mažiau taškų tilps į mūsų grafiką. Tai lems, kad linijinis grafikas išlygins kainos judėjimo kreivę: kai kurie trumpalaikiai kainos šuoliai liks nepavaizduoti linijiniame grafike.

Dažnai prekyautojui svarbu matyti ne tik kainos pokytį, bet ir prekybos ribas. Šiam tikslui puikiai tinka žvakių formos grafikai. Tokiame grafike fiksuojama pasirinkto prekybos periodo pradžios, pabaigos, aukščiausia ir žemiausia kainos. Pavyzdžiui, jei mes nagrinėjame dienos grafiką, tai žvakės bus brėžiamos kiekvienos į grafiką telpančios dienos.

Jei žvakė yra baltos spalvos, šios dienos tendencija – kainos kilimas, jei juodos spalvos – kainos kritimas. Stačiakampis tarp uždarymo ir atidarymo kainų vadinamas **žvakės kūnu**. Susiformavusi vertikali linija, žyminti atstumą tarp dienos maksimalios kainos iki uždarymo kainos ir tarp minimalios dienos kainos iki atidarymo kainos, vadinama **šešėliu**.

Žvakės formos grafikai ne tik parodo, kaip kaina kito praeityje. Japonai sugalvojo tam tikrus modelius, pagal kuriuos galima spėti, kaip kaina kis ateityje. Yra dvi pagrindinės modelių kryptys: **krypties pasikeitimo** (angl. *Reversal patterns*) ir **krypties pratęsimo** (angl. *Continuation patterns*). Žinodami modelių interpretaciją jūs galite prognozuoti galimus kainos judėjimus. Analitikai

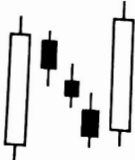
žvakių formos grafikus plačiai naudoja kainų kilimo pradžiai ar pabaigai numatyti.

Norint atpažinti modelius, patartina derinti linijinius ir žvakių formos grafikus, pvz., krypties keitimo modelio „Galva ir pečiai“ „galvos“ formuotėje galite pastebėti patvirtinančias kainos krypties keitimą žvakes, dažniausiai – žvakę „Krentanti žvaigždė“ arba „Plaktukas“. Iš viso suskaičiuojama daugiau nei šimtas žvakių modelių formuočių, todėl norint jas atpažinti ir taikyti tikrai reikia daug laiko bei pastangų.

Norėdami geriau suprasti žvakių formos grafikus ir jų taikymą praktikoje, skirstykime juos į kelias kategorijas:

- ☐ kylančio ir krentančio kryptingumo modeliai;
- ☐ viršaus ir apačios apsisukimo signalai;
- ☐ pusiausvyros modeliai;

Esant kylančio ar krentančio kryptingumo rinkai, reikėtų vadovautis tokią žvakių formos grafikų interpretacija:

Žvakės modelis	Modelio pavadinimas	Modelio aprašas	Interpretacija
Kylančio kryptingumo modeliai			
	Balta didelė žvakė (angl. <i>Big White Candle</i>)	Balta pailga žvakė. Ji turi ilgą kūną su mažais šešėliais.	Kainos kilimo modelis.
	Bulių trejetukas (angl. <i>Bullish 3</i>)	Dvi baltos žvakės, o tarp jų įsiterpusios mažos juodos žvakės.	Tęsiasi kainos kilimas.

Žvakės modelis	Modelio pavadinimas	Modelio aprašas	Interpretacija
	Bulių harami (angl. <i>Bullish Harami</i>)	Didelė juoda žvakė, o šalia jos yra maža balta žvakė.	Kainos kilimas, kai baigiasi kritimo kryptis.
	Ilgas apatinis šešėlis (angl. <i>Long Lower Shadow</i>)	Žvakė, turinti ilgą apatinę dalį (šešėlį).	Kainos kilimo signalas.
	Kylantis langas (angl. <i>Rising Window</i>)	Kai yra tarpas tarp dviejų kylančių žvakių.	Tarpas tarp žvakių parodo kainos palai-kymo lygmenį.
	Atskiros linijos (angl. <i>Separating Lines</i>)	Kai rinkoje kainos kyla, juodą žvakę seka balta žvakė su ta pačia atidarymo kaina.	Krypties tąsa. Turi tęstis pirminė kryptis.
	Baltas kūnas (angl. <i>White Body</i>)	Žvakė susiformuoja, kai uždarymo kaina yra aukščiau atidarymo kainos.	Kainos kilimo signalas.
	Plaktukas, (angl. <i>Hammer</i>) arba nupjautas viršus (angl. <i>Shaven Head</i>)	Mažas kūnas su ilga apatine riba ir trumpa viršutine riba arba be jos.	Jei kaina krenta, tai jos kilimo modelis, jei kyla – kritimo modelis.

Žvakės modelis	Modelio pavadinimas	Modelio aprašas	Interpretacija
Krentančio kryptingumo modeliai			
	Ilga juoda žvakė (angl. <i>Big Black Candle</i>)	Labai ilga žvakė su mažais šešėliais.	Kainos kritimo modelis.
	Ilgas viršutinis šešėlis (angl. <i>Long Upper Shadow</i>)	Žvakė su ilga viršutine dalimi, kuri lygi arba ilgesnė už žvakės kūną.	Kainos kritimo modelis.
	„Kaklo“ linija (angl. <i>On Neck-Line</i>)	Kainai krentant, už juodos žvakės brėžiama maža balta žvakė su uždarymo kainos lygiu, artimu juodos žvakės apatinei ribai.	Kainos kritimo modelis. Kaina turėtų pajudėti žemyn, o kita žvakė turėtų formuotis žemiau baltos žvakės.
	Krentantis langas (angl. <i>Falling Window</i>)	Tarpas tarp apatinės pirmosios žvakės ir viršutinės antrosios žvakės ribų.	Tarpas tarp žvakių interpretuojamas kaip pasipriešinimo linija.
	Šaunanti žvaigždė (angl. <i>Shooting Star</i>)	Žvakė su mažu kūnu ir viršutine dalimi. Apatinė dalis trumpa arba jos nėra.	Kainos kilimo modelis.
	Meškų harami (angl. <i>Bearish Harami</i>)	Po ilgos baltos žvakės seka maža juoda žvakė.	Kainos kritimo modelis, kai patvirtintas buvęs kainos kilimas.

Žvakės modelis	Modelio pavadinimas	Modelio aprašas	Interpretacija
	Meškų trejetukas (angl. <i>Bearish 3</i>)	Dvi ilgos juodos žvakės, o tarp jų įsiterpusios mažos baltos žvakės.	Modelis, kai tęsiasi kainos kritimas.
	Juodas kūnas (angl. <i>Black Body</i>)	Juoda žvakė su ilga kūno dalimi brėžiama tada, kai uždarymo taškas yra žemiau atidarymo taško.	Žvakė yra svarbi signalo dalis, kai kaina krenta.
	Atskiros linijos (angl. <i>Separating Lines</i>)	Kai kaina krenta, po baltos žvakės seka juoda žvakė su tuo pačiu atidarymo tašku.	Tęsiasi ankstesnė kryptis.
	Pakaruoklis (angl. <i>Hanging Man</i>)	Mažas žvakės kūnas su ilga apatine dalimi ir trumpa viršutine dalimi arba visai be jos. Apatinė dalis keletą kartų ilgesnė nei kūnas.	Kainos kritimo modelis, kai numatomas kilimas.

Nagrinėjant galimus viršaus ar apačios apsisukimo lygius, reikėtų vadovautis tokia žvakių formos modelių interpretacija:

Žvakės modelis	Modelio pavadinimas	Modelio aprašas	Interpretacija
Viršaus apsisukimo signalai			
	Antkapio dodžas (angl. <i>Gravestone Doji</i>)	Atidarymo ir uždarymo kainų ribos viename taške.	Viršaus apsisukimo signalas. Ilgesnis šešėlis – kainos kritimo signalas.
	Trys juodi varnai (angl. <i>Three Black Crows</i>)	Trys ilgos juodos žvakės, einančios iš eilės su žemesniais uždarymo taškais.	Viršaus apsisukimo signalas.
	Meškų harami kryžius (angl. <i>Bearish Harami Cross</i>)	Dodžas kartu su balta ilga žvake.	Viršaus apsisukimo signalas.
	Vakarinė žvaigždė (angl. <i>Evening Star</i>)	Ilga balta žvakė, po kurios seka kita žvakė mažu kūnu su tarpu viršūnėje tarp baltos ilgos ir mažos žvakių. Trečiosios juodos žvakės formavimasis uždengia 50% ar daugiau baltos žvakės.	Viršaus apsisukimo signalas.
	Vakarinė dodžo žvaigždė (angl. <i>Evening Doji Star</i>)	Ilga balta žvakė, po kurios seka dodžas su tarpu viršūnėje tarp baltos ilgos žvakės ir dodžo. Trečiosios juodos žvakės formavimasis uždengia 50% ar daugiau baltos žvakės.	Viršaus apsisukimo signalas.

Žvakės modelis	Modelio pavadinimas	Modelio aprašas	Interpretacija
	Ilgų kojų dodžas (angl. <i>Long Legged Doji</i>)	Dodžo modelis su ilgais šešėliais iš viršaus ir apačios bei sutampančia atidarymo arba uždarymo kaina.	Viršaus apsisukimo signalas.
	Praryjanti meškų linija (angl. <i>Engulfing Bearish Line</i>)	Maža balta žvakė su visiškai ją uždengiančia ilga juoda žvake.	Viršaus apsisukimo signalas.
	Tamsių debesų užtama (angl. <i>Dark Cloud Cover</i>)	Ilga balta žvakė, kurią seka juoda ilga žvakė. Juoda žvakė pradeda formuotis aukščiau baltos žvakės ir uždengia 50% ar daugiau baltos žvakės.	Viršaus apsisukimo signalas kylant kainai.
Apačios apsisukimo signalai			
	Praryjanti bulių linija (angl. <i>Engulfing Bullish Line</i>)	Paskui mažą juodą žvakę seka balta ilga žvakė, visiškai uždengianti juodąją žvakę.	Apačios apsisukimo signalas.
	Dodžo žvaigždė (angl. <i>Doji Star</i>)	Dodžas tarp juodos ir toliau besiformuojančios baltos žvakės.	Reversinis signalas, kurį patvirtino sekanti žvakė. Toliau turėtų formuotis balta didelė žvakė, kuri patvirtina apsisukimą į viršų.

Žvakės modelis	Modelio pavadinimas	Modelio aprašas	Interpretacija
	Dodžas (angl. <i>Doji</i>)	Atidarymo ir uždarymo taškai tie patys. Ši žvakė yra reikšmingesnė, kai susiformuoja ilgesni šešėliai (vertikalios linijos).	Dodžai yra daugelio žvakių formos modelių komponentai.
	Bulių harami kryžius (angl. <i>Bullish Harami Cross</i>)	Dodžas kartu su ilga juoda žvake.	Apačios apsisukimo signalas.
	Apverstas plaktukas (angl. <i>Inverted Hammer</i>)	Apverstas plaktukas. Rinkos kritimo žvakė, susiformuoja ilgas viršutinis šešėlis, o atidarymo ir uždarymo kainų skirtumas minimalus. Gali būti ir baltos spalvos.	Apačios apsisukimo signalas, kurį patvirtina susiformavusi kita juoda žvakė.
	Rytinė dodžo žvaigždė (angl. <i>Morning Doji Star</i>)	Tarp ilgos juodos žvakės ir trečiosios baltos žvakės, kurios kūnas uždengia 50% ar daugiau juodos žvakės, seka dodžas su tarpu apačioje.	Apačios apsisukimo signalas.
	Rytinė žvaigždė (angl. <i>Morning Star</i>)	Ilga juoda ir maža žvakės. Tarp jos ir juodos ilgos žvakės yra tarpas. Trečioji balta žvakė besiformuodama uždengia 50% ar daugiau juodosios žvakės.	Apačios apsisukimo signalas.

Žvakės modelis	Modelio pavadinimas	Modelio aprašas	Interpretacija
	Perverianti linija (angl. <i>Piercing Line</i>)	Ilga juoda žvakė, po kurios seka balta ilga žvakė. Ji atsidaro žemiau juodos žvakės ir užsidaro, kai 50% ar daugiau uždengia juodą žvakę.	
	Trys balti kareiviai (angl. <i>Three White Soldiers</i>)	Trijų baltų žvakių seka su vis didesnėmis uždarymo kainomis.	Apačios apsisukimo signalas.

Konsolidacijos laikotarpiu, kai rinka yra neutrali ir vadovaujantis technine analize neįmanoma pasakyti, koks bus tolesnis kainos judėjimas, dažniausiai formuojasi pusiausvyros modeliai.

Žvakės modelis	Modelio pavadinimas	Modelio aprašas	Interpretacija
Pusiausvyros modeliai			
	Sukantysis viršus (angl. <i>Spinning Top</i>)	Mažo kūno žvakė be ryškių šešėlių.	Neutralus modelis, neduodantis jokio signalo. Po jo formuojasi kitos žvakės.
	Gnaibanti viršūnė (angl. <i>Tweezer Tops</i>)	Dvi ar daugiau žvakių su panašiomis viršutinėmis ribomis.	Rinkos konsolidacijos požymis.
	Gnaibanti apačia (angl. <i>Tweezer Bottoms</i>)	Dvi ar daugiau žvakių, kurių apačia sutampa. Žvakių spalvos ir dydžiai nesvarbūs.	Rinkos konsolidacijos požymis.

Teorija ir praktika apie žvakių formos grafikus puikiai aprašyta Styvo Nisono (Steve Nison) knygoje „The Candlestick Course“, išleistoje 2003 metais. Kas nori panagrinėti tik pagrindinius žvakių formos grafikus ir jų taikymą praktikoje, rekomenduočiau Melvino Pasternako (Melvin Pasternak) knygą „21 Candlesticks Every Trader Should Know“, išleistą 2006 metais. Pagrindiniai žvakių formos grafikai aprašyti investuotojų portale <http://www.investopedia.com>.

Žvakių formos grafikai – tik vienas iš įrankių, padedančių sėkmingai prekiauti. Juos reikėtų naudoti kartu su kitais metodais ir indikatoriais.

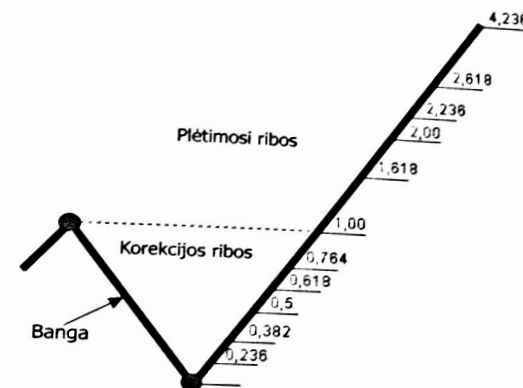
65. Kas tai yra Fibonačio indikatoriai?

Fibonačio indikatoriai (dar vadinami studijomis) yra sukurti remiantis garsaus matematiko Leonardo Fibonačio (Leonardo Fibonacci) atrasta skaičių seka ir apskaičiuotais koeficientais.

Fibonačio skaičių seką (0, 1, 1, 2, 3, 5, 8, 13, 21, 34, 55, 89, 144 ir t. t.) sudaro skaičiai, gaunami sudėjus du prieš tai eilutėje esančius skaičius. Fibonačio koeficientus, išreikštus procentais, sudaro tokia skaičių seka: 23,6; 38,2; 50; 61,8; 76,4; 100; 161,8; 200; 223,6; 261,8; 423,6 ir t. t. Nors minėti koeficientai yra tik matematiškai gaunami skaičiai, jie parodo tam tikras proporcijas, dažnai aptinkamas daugelyje gamtos ir architektūros kūrinių. Žmogaus kūno proporcijos, Didžiosios Gizos piramidės Egipte proporcijos atitinka Fibonačio skaičių seką. Fibonačio koeficientai atspindi tam tikrus gamtos dėsnius, kurie būdingi ir finansų rinkoms. Jie sėkmingai naudojami finansų rinkose, norint nustatyti ir prognozuoti kainų judėjimus.

Pastebėta, kad kainos dažnai konsoliduojasi (grupuojasi) ar keičia kryptį ties Fibonačio proporcijų nustatytomis linijomis. Jei kaina kerta bet kurią Fibonačio liniją iš apačios, tai rodo, kad kaina kils, jei – iš viršaus, tai rodo, kad kaina kris. Fibonačio skaičių koeficientai sėkmingai naudojami techninėje FOREX rinkos analizėje, taikant Fibonačio indikatorius.

Fibonačio proporcijos

Remiantis Fibonačio skaičiais ir koeficientais yra sukurti tokie techniniai indikatoriai:

- ☐ **arkos** (angl. *Fibonacci arcs*);
- ☐ **vėduoklės** (angl. *Fibonacci fan*);
- ☐ **grįžimo lygiai** (angl. *Fibonacci retracement*);
- ☐ **plėtimosi ribos** (angl. *Fibonacci expansion*);
- ☐ **laiko zonos** (angl. *Fibonacci time zones*).

Techninėje analizėje Fibonačio indikatorių linijos analitikams padeda nustatyti esminių pokyčių datas ar kainų kitimo ribas. Panagrinėkime du svarbiausius Fibonačio instrumentus.

Grįžimo lygiai

Fibonačio grįžimo lygiai gaunami, brėžiant krypties liniją tarp dviejų ekstremumų, pvz., dugno ir sekancios viršūnės, ir po to brėžiami atitinkami lygiai ties 0,0% (viršūne), 23,6%, 38,2%, 50%, 61,8%, 100% (dugnu) ir 261,8% bei 423,6% žemiau dugno lygio.

ninius indikatorius. Taigi galima sakyti, kad fundamentinės naujienos parodo kryptį, o techninė analizė – tos krypties ribas ir galimus kainos svyravimus. Stebinčiam rinką teks ne kartą pamatyti, kaip pagal techninius indikatorius viena kryptimi turinti judėti rinką, paskelbus naujienas, staiga pasuka priešingą kryptimi ir, be abejo, tenka iš naujo atlikti techninę analizę.

Reikėtų atkreipti dėmesį į vieną pastebėjimą: kai skelbiamos stipriai rinką veikiančios naujienos – dominuoja fundamentiniai veiksniai; kai prekyba rami ir rinkos ilgai nepaveikia jokios ekonominės naujienos, politiniai įvykiai ar gandai – dominuoja prekyba, kurią veikia techninė analizė.

Kalbant apie techninės analizės metodus ir indikatorius (jų įvairovė tiesiog stulbina, sukurta per 1 000 įvairių techninių indikatorių) reikėtų vadovautis tokiu principu: sistema turi būti kuo paprastesnė, su aiškiomis taisyklėmis, kurios pasitvirtino stebint rinką.

Būtų galima išskirti kelis svarbius elementus.

- Pasirinkti metodą, kuris padėtų nustatyti, ar rinką kryptingą, ar konsoliduotą. Dauguma profesionalų, vien pažvelgę į kainos grafiką, gali pasakyti, ar rinką konsoliduota, ar kryptingą. Konsolidacijos laikotarpiu kainos kitimo diapazonas yra siauras ir dažniausiai neturi aiškos krypties, kryptingoje rinkoje kainos bangos vis aukštėja arba žemėja, priklausomai nuo vyraujančios tendencijos. Norint nustatyti, ar rinką kryptingą, reikėtų naudoti vidutinės krypties indikatorius (angl. *ADX*). Apie tai, ar prasidėjęs kryptingas kainos judėjimas bus ilgalaikis, daug pasako ir fundamentiniai indikatoriai, ypač jei norime apžvelgti didesnę laikotarpį.
- Atpažinti ir pažymėti palaikymo ir pasipriešinimo lygius ir kanalus.
- Išanalizuoti ir pažymėti kainos modelius. Kainos pratęsimo ir krypties keitimo modelius reikia atpažinti ne tik pastarojo laikotarpio, bet visame stebimame grafike. Kainos modelį reikia pažymėti net tada, kai jis nepasiteisino. Analizuojant modelius, patartina derinti linijinį ir žvakių formos grafikus, pvz., turint „Galvos ir pečių“ modelį reikia analizuoti, kokia žvakių figūra susidaro „galvos“ formotėje.

- Kai rinką kryptingą, pasirinkti jai tinkamus vieną ar kelis slankiuųjų vidurkių indikatorius: paprastą arba eksponentinį slankiųjų vidurkių, B. Viljamso indikatorius „Aligatorius“ ir kt.
- Esant konsoliduotai rinkai, pasirinkti vieną iš osciliatorių: santykinio stiprumo, impulso, stochastinį ar kitą. Visi indikatoriai gali būti naudojami kartu, bet reikia nepamiršti, kurie iš jų labiausiai tinka šiuo metu vyraujančioje rinkoje.
- Tik atlikus šį paruošiamąjį darbą, taikyti papildomus metodus ir indikatorius: bangų analizę, Fibonačio grįžimo ir plėtimosi ribų indikatorius ir kt.
- Analizuojant įvairių laikotarpių grafikus, pradėti nuo didžiausio, pvz., dienos (D1), pereinant prie mažesnių, pvz., H4, H1. Pirmenybę reikėtų teikti didesnių, o ne mažesnių grafikų parodymams.

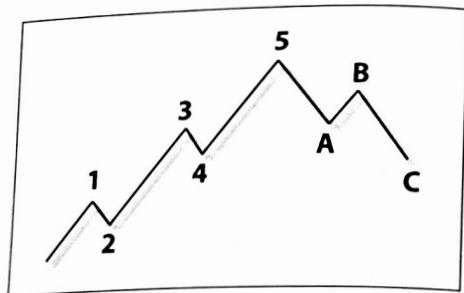
Šios paprastos taisyklės padės sukurti savo prekybos sistemą, kurią toliau galėsite išbandyti ir su praeities duomenimis, ir realioje rinkoje.

67. Kas yra Elioto bangų teorija?

Elioto bangų teoriją sukūrė ir aprašė Ralfas Nelsonas Eliotas (Ralph Nelson Elliot) dar 1934 m., taikydamas ją akcijų rinkai. Anot šios teorijos, prekiautojų elgesys nuolat keičiasi, formuojant žinomus grafinius modelius. Naudojamas istorinius biržos duomenis R. N. Eliotas pastebėjo, kad nuolat kintanti rinkos kaina turi tam tikrą struktūrą, kuri atkartoja tam tikrus gamtos dėsnius.

R. N. Eliotas studijavo akcijų kainų pokyčius ir nustatė, kad jos rinkose kinta pagal tam tikrus dėsningumus. Jis pastebėjo, kad kaina, užuot judėjusi atsitiktinai, turi tendenciją vystytis tam tikru nuoseklumu, kuris atspindi rinkos dalyvių psichologiją. Bangos nuolat kartojasi rinkos kainų modeliuose ir yra panašios savo forma. Skiriasi tik jų amplitudė ir laiko intervalas.

Kainos kryptingose rinkose turi tendenciją vystytis penkių bangų seka (1, 2, 3, 4, 5 bangos – impulsas), o kai rinką pakeičia kryptį, kainos vystosi trijų bangų seka (A, B, C bangos – korekcija). Tai buvo įrodymas, kad kolektyvinė rinkos reakcija į įvykius nuolat kartojasi. Todėl jis išskyrė 5 pagrindines, arba impulso, bangas (1, 2, 3, 4, 5) ir tris korekcijos bangas (A, B, C).

Panagrinėkime bangų formavimosi rinkos psichologiją. Pradėjus pirkti vis brangstančią valiutą, jos kaina ima kilti, formuojasi pirmoji (1) banga. Ji dažniausiai būna nesusijusi su prieš tai vykusiu kainų svyravimu ir formuojasi paskelbus naujienas. Bet vis dar yra manančiųjų, kad kaina grįš į buvusias prekybos ribas, o jai smarkiai pakilus, verta parduoti. Dalis pirkusiųjų pradeda fiksuoti pelną parduodami, todėl kaina krenta, sudarydama antrąją (2) bangą.

Kainai šiek tiek nukritus, atsiranda naujų pirkėjų, kuriuos ši kaina tenkina. Daugelis rinkos dalyvių įsitikina, kad tai neatsitiktinis kainos judėjimas. Kaina pradeda staigiai kilti, sudarydama trečiąją (3) bangą. Ji tęsiasi tol, kol dalis pirkėjų (pirkusių 1 ar 2 bangoje) nusprendžia, jog jie jau pakankamai uždirbo ir laikas fiksuoti pelną. Jiems ėmus pardavinėti, kaina nukrenta, susidaro ketvirtoji (4) banga. Nukritusi kaina tenkina rinkos dalyvius, kurie mano, kad bulių rinka tęsis ir toliau. Jie ima aktyviai pirkti, todėl kaina vėl kyla (penktoji (5) banga). Kainai pakilus, pirkėjai nebenori pirkti tokia aukšta kaina, todėl augimo tempai lėtėja. Be to, dalis anksčiau pirkusiųjų pradeda pardavinėti, bijodami patirti nuostolį. Kaina ima greitai kristi, dažnai stipriai susvyruodama ir sudarydama korekcijos bangas (A, B, C).

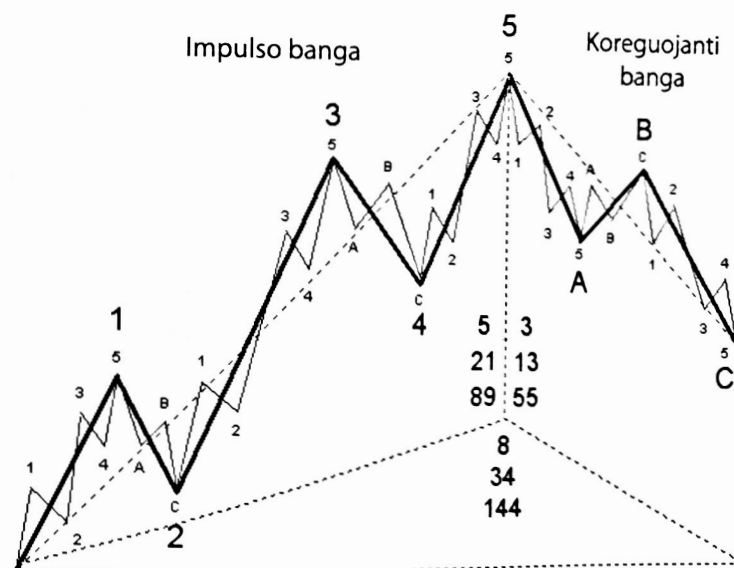
Gana dažnai impulso bangos nėra tiesios, išsiplėtoja į papildomas bangas, kurios gali būti apskaičiuojamos pagal Fibonačio koeficientus. Juos taikydamos, Eliotas pastebėjo, kad:

- susiformavus penkioms bangoms, kainos turi tendenciją grįžti iki prieš tai einančios vienu laipsniu žemesnės ketvirtosios bangos lygio arba (taip pat labai dažnai) iki prieš tai einančios vienu laipsniu žemesnės antrosios bangos ekstremumo (minimumo) kylančioje bulių rinkoje;

- jei peržengiamas ketvirtosios bangos lygis, tai antrosios bangos ekstremumo taškas tampa atraminiu lygiu;
- po A, B, C formos korekcijų, kainos dažniausiai grįžta iki ankstesnio B bangos lygio.

Tai nėra griežtos taisyklės, greičiau R. N. Elioto pateikti orientyrai, į kuriuos nuolat reikia atsižvelgti. Žemiau pateikta Elioto bangų diagrama, kurioje žemesnio lygio išsiplėtojimas nubrėžtas pagal Fibonačio skaičių proporcijas. Tai, be abejo, modelis, kuris retai pasitaiko realioje prekyboje, proporcijos gali stipriai skirtis, bet yra keli pagrindiniai principai, kurie negali būti pažeisti. Eliotas nustatė tris taisykles:

1. Antroji banga visada yra trumpesnė už pirmąją;
2. Trečioji banga niekada nebūna trumpesnė už pirmąją arba penktąją bangą. Dažniausiai, bet ne visada trečioji banga yra ilgiausia;
3. Ketvirtoji banga niekada nekerta pirmosios bangos viršūnės.

Šaltinis: www.investopedia.com.

Bangų santykiai pagal Fibonačio koeficientus turi tokias proporcijas (tai nėra griežtos taisyklės, o tik nuorodos):

Impulso bangos

- ☐ pirmoji banga neturi ryšio su ankstesne banga;
- ☐ trečioji banga dažnai pasiekia 161,8% arba 261,8% pirmosios bangos. Rečiau gali būti 423,6%;
- ☐ penktoji banga dažniausiai pasiekia 61,8% atstumo nuo pirmosios bangos iki trečiosios bangos. Jeigu penktoji banga yra išplėsta, tai ji sudaro 161,8% šio atstumo. Kartais ji lygi pirmajai arba trečiajai bangai.

Koreguojančios bangos

- ☐ antroji banga tiksliai nepakartoja kitų bangų. Jos ilgis gali svyruoti nuo 23,6% iki 100% pirmosios bangos. Jeigu antroji banga yra trečiosios bangos aukštesnio laipsnio dalis, tai ji neturėtų būti didesnė nei 50% pirmosios bangos;
- ☐ ketvirtoji banga dažniausiai sudaro 38,2% trečiosios bangos, nors kartais pasitaiko ir 50%.

Daugelis techninės analizės instrumentų (pvz., histograma, kainos judėjimo stiprumo, stochastinis ir kt. indikatoriai) yra vėluojantys indikatoriai, t. y. jie rodo tai, kas jau įvyko tam tikrame periode, bet neparodo ateities. Elioto bangų teorija itin patraukli tuo, kad bando nuspėti ateitį ir dažnai tai daro sėkmingai.

Elioto bangų teorijos šalininkai teigia, kad ji geriausiai atspindi žmonijos vystymosi modelį – negali visada būti tik progresas. Pasitaiko tam tikrų etapų. Trys pirmyn – du atgal, o tiksliau, penki pirmyn – trys atgal.

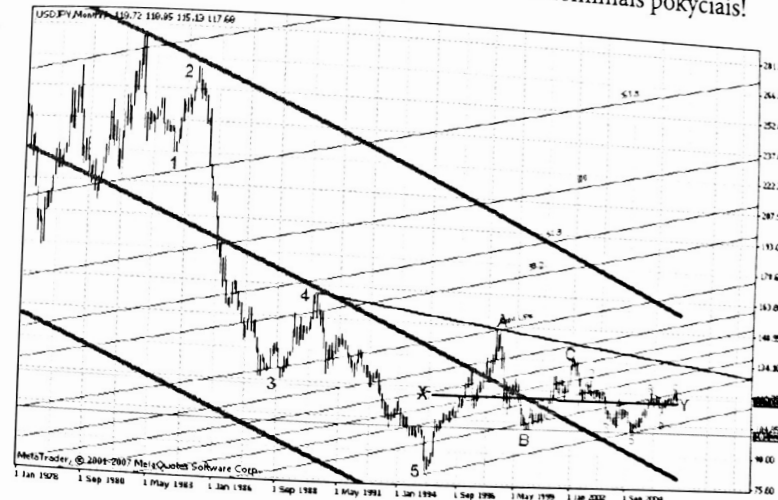
Logiškos Elioto teorijos pagrindinis trūkumas yra sudėtingas jos taikymas praktikoje. Netgi ištikimiausi teorijos šalininkai dažnai ginčijasi, kokia banga yra šiuo metu: ar tai dar tik ketvirtoji impulso banga, ar jau A korekcijos banga. Netgi atsirado įmonių, siūlančių mokamą paslaugą – Elioto bangų analizę. Ar įmanoma nuolat kintantį pasaulį su visais politiniais įvykiais, karais, akcijų ir nekilnojamojo turto pokyčiais sutalpinti į penkias augimo ir tris korekcijos bangas? Paskelbus naujienas, bangas dažnai tenka perbrėžti iš naujo, o tai prekyboje neišvengiamai sukeltų nuostolių. Akivaizdus faktas, kad Elioto

bangų teorija nėra stebuklingas Šventasis Gralis, o tik dar vienas instrumentas, kurį galite naudoti, derindami su kitais analizės metodais.

Elioto bangos

USD/JPY kursų mėnesio pokyčių grafikas

Skaičius ar raidė žymi bangos pabaigą. Penkių bangų rinkos kritimas yra visiškai kas kita nei teorinis Elioto bangų modelis, nors visiškai atitinka aukščiau pateiktas bangų proporcijas. Kaip matome, korekcijos banga (A, B, C) kur kas mažesnė, nei galėtume tikėtis iš teorinio modelio, bet nepamirškime, kad šiame grafike pavaizduoti 25 metai su įvairiais ekonominiais pokyčiais!

Šaltinis: „MetaTrader 4.0“ prekybos programinė įranga.

Daugiau informacijos apie Elioto bangų teoriją ir jos taikymą praktikoje rasite adresu <http://www.elliottwave.com>.

68. Kokias pelno arba nuostolio ribas nustatyti?

Nuostolio dydžio nustatymą galima skirstyti į dvi kategorijas:

1. Statistinę,
2. Prekybinę.

Statistikos metodais paremtas nuostolio ribos nustatymas yra gana nelankstus ir neleidžia atsižvelgti į realios rinkos situaciją. Tačiau šis metodas naudojamas gana sėkmingai. Jis pagrįstas rizikos arba atlygio santykio (angl. *Risk Reward Ratio, RRR*) skaičiavimu ir jo optimizavimu tiek bendroms, tiek ir skirtingoms valiutų poroms. Šio metodo pagrindinė tezė yra ta, jog nuostolio ribojimas turi būti mažesnis už norimą gauti pelną. Tarkime, biržos prekiautojas, nustatęs 30 punktų nuostolio ribą ir 90 punktų pelno ribą, turės rizikos arba atlygio 3/9 arba 1/3 santykį. Kitaip sakant, jis turėtų gauti pelną bent iš trečdallo operacijų, kad neturėtų nuostolio. Turint pusę pelningų operacijų, prekiautojas jau turės pelną. Dažnai rekomenduojama išlaikyti bent 1/2 nuostolio ir pelno santykį.

Galima rekomenduoti kai kuriuos nuostolio ribos dydžius: M30 ar smulkesniame grafike nuostolio ribos dydis galėtų būti nuo 15 iki 40 punktų, H1 – 40 punktų ir daugiau, H4 – apie 80 punktų. Praktinė patirtis rodo, kad nuostolius per mažą nuostolio ribą, prekyba tampa priklausoma nuo nedidelių ir gana atsitiktinių kainos svyravimų. Reikia nepamiršti, jog šie nuostolio ribos dydžiai yra tik statistiniai duomenys, viskas priklauso nuo jūsų naudojamos strategijos ir rinkos situacijos.

Prekybinis nuostolio ribos nustatymo metodas nėra iš anksto žinomi skaičiai, jis priklauso nuo konkrečios situacijos. Tačiau šis metodas naudojamas daug dažniau. Kiekvieno nuostolio ribos nustatymas gali būti skaičiuojamas pagal įvairias formules, kurios gali įvertinti tiek signalo stiprumą, tiek rinkos aktyvumą ir kainos svyravimo ribas.

Vienas labiausiai paplitusių metodų – nustatyti nuostolio ribą ties tam tikrais pasipriešinimo arba palaikymo lygiais, kurie yra svarbūs kainų judėjimui. Taip bandoma apsidrausti nuo nepalankios valiutų kursų krypties bei galimo nuostolio.

Pavyzdyje matome susiformavusį augančios rinkos kanalą su palaikymo arba pasipriešinimo linijomis, kurias galėjome nubrėžti susiformavus 1, 2, 3, 4 taškams. Perkant, pvz., 4 taške, nuostolio ribą reikėtų nustatyti gerokai žemiau (brūkšnys), ji būtų apie 80 punktų. Tuo metu kanalo plotis ir pelno potencialas sudaro apie 400 punktų.

Kanalas, įėjimo taškai, nuostolio ribų lygiai
NZD/USD kursų keturių valandų pokyčių grafikas

Šaltinis: „MetaTrader 4.0“ prekybos programinė įranga.

Galėtume nuosekliai taikyti tokią pirkimų arba pardavimų strategiją:

- Pirkimas 4 taške – pelno paėmimas 5 taške,
- Pardavimas 5 taške – pelno paėmimas 6 taške,
- Pirkimas 6 taške – pelno paėmimas 7 taške,
- Pardavimas 7 taške – pelno paėmimas 8 taške,
- Pirkimas 8 taške – nuostolio riba, jei kaina krinta žemiau 8 taško.

Paskutinis pirkimas būtų nuostolingas, bet iš penkių pozicijų nuostolinga būtų tik viena, o nuostolio ribos dydis būtų mažesnis negu vienos pozicijos pelnas. Nors kanalo plotis sudaro net 400 punktų, nereikėtų tikėtis gauti tiek pelno iš vienos pozicijos. Kur kas patikimesnis pirkimas ar pardavimas tada, kai turime patvirtinimą, jog krypties lygis nepramuštas ir kainos svyravimas vyksta kanalu.

69. Kuo dažniausiai vadovaujamasi FOREX rinkoje?

Oficialios statistikos šiuo klausimu nėra, tačiau, remiantis bendromis tendencijomis, apytiksliai 25% dalyvių vadovaujami tik fundamentaliąja analize. Tai rinkos dalyviai, kurie turi daug ekonominių žinių, pozicijas laiko gana ilgai. Jiems nesvarbūs nedideli svyravimai (juos padeda nagrinėti techninė analizė). Tad norint taip prekiauti, reikia gerai suvokti esminius kainos judėjimus. Tokie prekiautojai pozicijas laiko kelias savaites, dažnai – mėnesius. Taip pat galima naudotis impulsyviu, ekonominių rodiklių paskelbimo momentu atsiradusiu kainos šuoliu (šiuo metu tai labai populiariu). Šį metodą galima priskirti tik fundamentaliajai analizei. Tokie prekiautojai dažniausiai į rinką įeina tuoj pat paskelbus ekonominę naujieną ir tikisi jiems palankios rinkos reakcijos. Tokiu atveju iš rinkos išeinama taip pat labai greitai. Tai paprasčiausias fundamentališios analizės pavyzdys, kuris gana rizikingas.

Techninė analizė remiasi visi, kas stebi grafikus. Galima teigti, kad tie, kurie naudoja nuo paprasčiausio iki sudėtingų indikatorių grafiko, remiasi techniniais instrumentais. Prekiautojas, kuris turi pakankamai žinių apie techninę analizę (reikia pastebėti, jog ekonominės žinios čia nebūtinai), gali labai racionaliai jas panaudoti. Tokių prekiautojų, kurie remiasi vien technine analize, turėtų būti daug daugiau.

Tie prekiautojai, kurie vadovaujami abiem analizės būdais, sudaro absoliučią daugumą. Apgalvotai derinant šiuos du būdus, dažnai pasiekiamas labai geras rezultatas. Netgi prekiautojas, teigiantis, jog vadovaujami tik technine analize, tačiau neprekiauja paskelbus svarbias ekonomines naujienas, ar prekiautojas, kuris vadovaujami tik fundamentaliąja analize, tačiau kartas nuo karto užmeta akį į grafikus, sąlyginai gali būti mišrios analizės šalininkas.

70. Kas yra kaupimosi arba išsiskyrimo indikatoriai?

Kaupimosi arba išsiskyrimo indikatoriaus (K/I) (angl. *Accumulation/distribution, A/D*) pagrindą sudaro uždarymo kainos reikšmė tarp aukščiausio ir žemiausio dienos lygio. Šį indikatorių sukūrė Markas Čaikinas (Marc Chaikin).

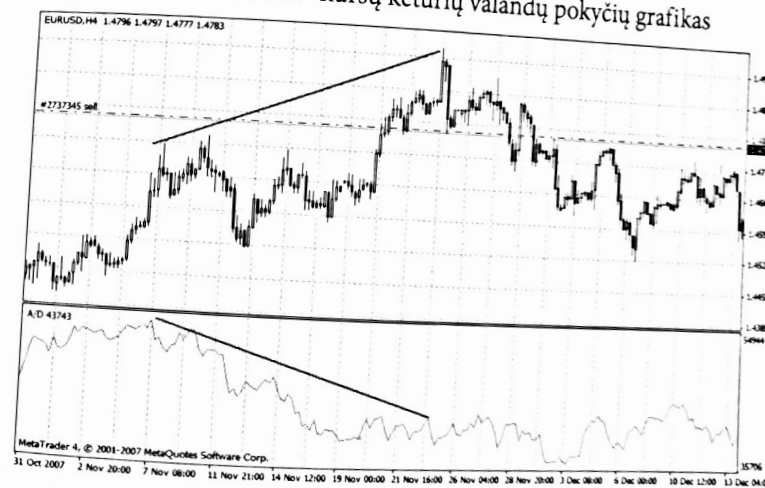
Indikatoriaus pradinė reikšmė (ribos yra nuo -1, kai uždarymo kaina sutampa su žemiausia dienos kaina, iki +1, kai uždarymo kaina sutampa su aukš-

čiausia dienos kaina) kas dieną papildoma prekybos diapazono, padauginto iš tos dienos indikatoriaus reikšmės.

Kaupimosi arba išsiskyrimo indikatoriaus reikšmė priklauso nuo absoliučių kainos reikšmių pokyčių ir nuo dienos pokyčio diapazono. Kai kaupimosi arba išsiskyrimo indikatoriaus auga, tai reiškia tolesnį augimą ir pirkimo signalą, kai indikatoriaus krenta, tai reiškia pardavimą.

Divergencija tarp kaupimosi arba išsiskyrimo indikatoriaus ir kainos rodo galimą kainos krypties pokytį. Kai yra divergencija, kaip parodyta žemiau pateiktame grafike, kaina turi tendenciją judėti indikatoriaus kryptimi. Taigi pastarajam augant, o kainai krentant, turite žinoti, jog tai stiprus krypties keitimo signalas.

Kaupimosi arba išsiskyrimo indikatoriaus divergencija
EUR/USD kursų keturių valandų pokyčių grafikas

Šaltinis: „MetaTrader 4.0“ prekybos programinė įranga.

71. Ką parodo grafikų modeliai ir kaip juos panaudoti?

Grafikų modeliai – per tam tikrą laiką susidarantių grafikų figūros, kurios padeda prekiautojui tiksliau numatyti galimą kainos judėjimo kryptį. Jie gali formuotis bet kokią laiką tarpą – keletą valandų ar net keletą metų.

Grafikų modeliai skirstomi į dvi kategorijas:

- ❑ **krypties tęstinumo modelius** (angl. *Continuation Patterns*), kurie susidaro, kai rinka po konsolidacijos toliau palaiko buvusią kryptį;
- ❑ **krypties keitimo arba apsisukimo modelius** (angl. *Reversal Patterns*), kurie susidaro, kai rinka pakeičia kryptį.

Taip pat reikėtų paaiškinti, kodėl modeliai formuojasi ir turi vienokią ar kitokią interpretaciją. Modeliai formuojasi todėl, kad bet kuri kryptinga rinka pasiekia būseną, kai prekiautojai jau nebenori ar nebegali (norintis pirkti arba parduoti jau panaudojo savo lėšas) taip brangiai pirkti (rinkai kylant) ar taip pigiai parduoti (rinkai krentant). Sakoma, kad rinka tada pasiekia konsolidaciją, kuri gali būti įvairių tipų.

Rinka – mūsų laukas, kurį tyrinėdami pastebėsime, kad nugali arba builiai, arba meškos. Vienas veiksmingiausių būdų nuspėti tolesnę kainos svyravimo eigą – susiformavusių modelių analizė. Taigi, stebėkime, koks grafikų modelis susiformuos!

Žodis *spekulantas* yra kilęs iš lotyniško žodžio „specular“ – stebėtojas. Rinkos konsolidacijos laikotarpiu turite tik du pasirinkimus – spėlioti arba stebėti ir laukti, kol susiformuoja tam tikras modelis, kuriuo pasinaudoję padidinsite savo sėkmės šansus.

Reikia pabrėžti, kad modelių tikslumas siekia iki 80%, tokia dalis modelių pasitvirtina. Taigi visiškos garantijos, kad įvykiai susiklostys būtent taip, jūs neturėsite niekada. Gyvenimas yra daug spalvingesnis, jis nebūna tik juodas arba tik baltas. Bet toks didelis modelių pasitvirtinimo prekyboje procentas suteikia milžinišką pranašumą.

72. Kokie pagrindiniai krypties tęstinumo modeliai?

Pagrindiniai krypties tęstinumo modeliai yra penki:

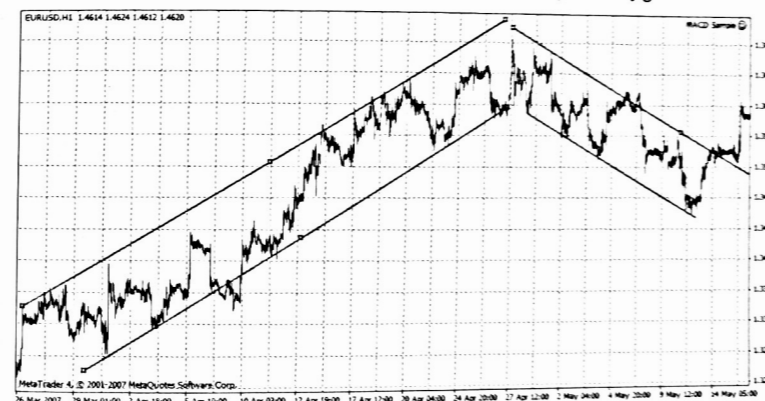
1. **Kanalai,**
2. **Stačiakampiai,**
3. **Vėliavos,**
4. **Gairėlės,**
5. **Trikampiai.**

Statistika rodo, kad šių modelių tikslumas, nusakant tolesnę kainų kryptingumą, yra nuo 60% iki 80%. Tai pakankamai didelė persvara, kuri leidžia kurti sėkmingą strategiją.

Panagrinėkime kiekvieną iš jų.

1. Kanalai (angl. *Channels*) – dažniausiai naudojamas ir, ko gero, aktyviausias iš visų modelių. Žemiau esančiame grafike pateikti EUR/USD kursų per valandą 2007 m. balandžio–gegužės mėn. susiformavę kanalai. Atkreipkite dėmesį, kad kanalo ribos ne tokios tikslios kaip teorijoje. Manoma, kad kanalas nubrėžtas tiksliai, jei 95% laiko kaina išlieka jo viduje, nors įmanomi ir trumpalaikiai ištrūkimai.

EUR/USD kursų per valandą susiformavusių kanalų grafikas

Šaltinis: „MetaTrader 4.0“ prekybos programinė įranga.

Nustačius kanalo ribas, tolesni veiksmai gana paprasti: parduodame, kai kaina pakyla iki pasipriešinimo linijos, perkame, kai kaina nukrenta iki palaikymo linijos. Pelnas fiksuojamas pasiekus priešingą kanalo pusę, pozicija uždaroama ir tuo pačiu metu atidaroma priešingos krypties pozicija. Nuostolio riba nustatoma aukščiau pasipriešinimo ir žemiau palaikymo lygių. Kai rinka kryptinga, kaip mūsų pavyzdyje, dažnai rekomenduojama atidaryti pozicijas tik ta kryptimi, kuri šiuo metu vyrauja. Kryptingas ar horizontalus kanalas baigiasi, kai viena iš jo ribų pramušama, tada prekyba nerekomenduojama.

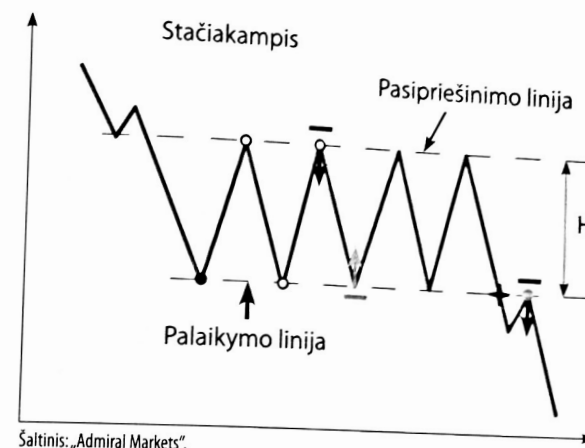
Tai gana agresyvi strategija. Konservatyvūs prekyautojai dažniausiai dirba tik ta kryptimi, kuria nukreiptas kanalas, pvz., kai rinkos kanalas kyla, perka nuo palaikymo lygio, o pasitraukia iš rinkos tik kanalo pabaigoje. Kanalo kryptingumas neparodo, kuri riba bus pramušta, todėl patartina stebėti, kaip jis atrodo didesniame grafike, ar nėra didesnio modelio dalis.

2. Stačiakampiai (angl. *Rectangles*) yra savotiškas kanalas, dažniausiai trumpalaikis, bet su aiškia tęstinumo kryptimi – ta pačia kryptimi, nuo kurios jis ėmė formuotis. Tai konsolidacijos laikotarpis, kai nėra svarbių naujienų, o prieš tai buvusios jau pakankamai įskaičiuotos į dabartinę kainą. Tai savotiška pertrauka, kainai toliau kylant arba kriztant ta pačia kryptimi.

Kadangi tai krypties pratęsimo modelis, tikėtina, kad stačiakampio pratęsimas bus ta pačia kryptimi, kurią matėme iki jam susiformuojant. Norint žinoti, ar modelis patikimas, reikia 4 atraminių taškų (pažymėta taškais). Panagrinėkime pavyzdį, kaip dirbti su stačiakampiu, kai yra meškų rinka.

Agresyvi strategija. Parduodama nuo pasipriešinimo lygio su maža nuostolio riba virš pasipriešinimo lygio, fiksuojant pelną palaikymo lygyje. Perkama nuo palaikymo lygio, kai jis nepramuštas, o nuostolio riba žemiau palaikymo lygio. Pelnas fiksuojamas ties pasipriešinimo lygio riba. Tikėtina, kad vienas iš pardavimų gali būti nesėkmingas, jei kaina pramuš stačiakampį. Jei nėra jokių ryškesnių požymių, kada stačiakampis uzsibaigs, tikėtina, kad ir pasipriešinimo, ir palaikymo lygiai bus pasiekti daug kartų – ši strategija pasiteisina.

Konservatyvi strategija. Parduodama, kai pramušama stačiakampio apačia su nuostolio riba aukščiau pramušto palaikymo lygio (horizontalus trumpas brūkšnys). Šios strategijos trūkumas tas, kad gali prireikti daug laiko, kol kanalas bus pramuštas.

Šaltinis: „Admiral Markets“.

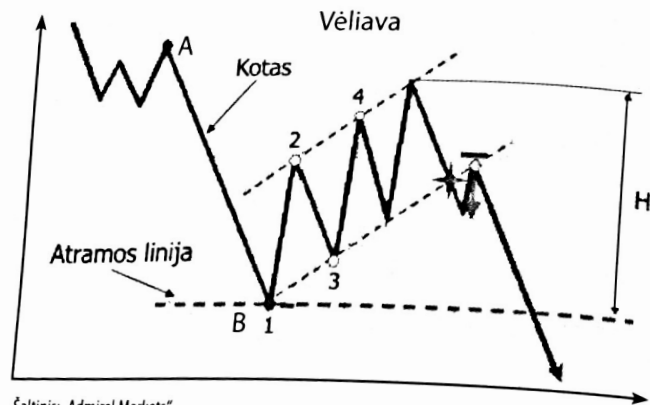
Žemiau pateiktame EUR/USD kursų pokyčių dienos grafike susiformavęs stačiakampis apima septynių mėnesių laikotarpį – tiek reikėjo laiko rinkai apsispręsti dėl tolesnės krypties. Stačiakampio plotis siekia daugiau nei 300 punktų.

Septynių mėnesių stačiakampis, susiformavęs 2006 metais
EUR/USD kursų dienos pokyčių grafikas

Šaltinis: „MetaTrader 4.0“ prekybos programinė įranga.

3. Vėliavos (angl. *Flags*) brėžiamos pagal 4 taškus (1, 2, 3, 4). A–B linija vadinama vėliavos kotu.

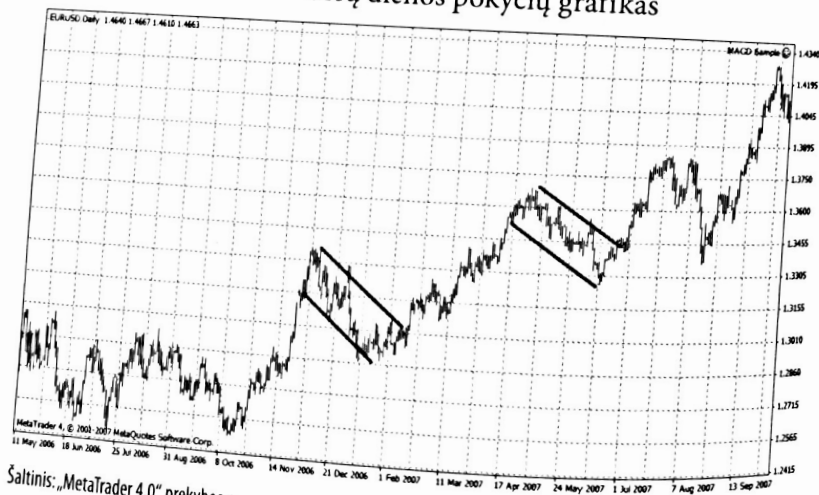
Šaltinis: „Admiral Markets“.

Agresyvi strategija. Parduodama nuo pasipriešinimo lygio, fiksuojant pelną palaikymo lygyje, jei neįvyko jo pramušimas.

Konservatyvi strategija. Parduodama po palaikymo lygio pramušimo su nuostolio riba aukščiau pramušto lygio (horizontalus trumpas brūkšny).

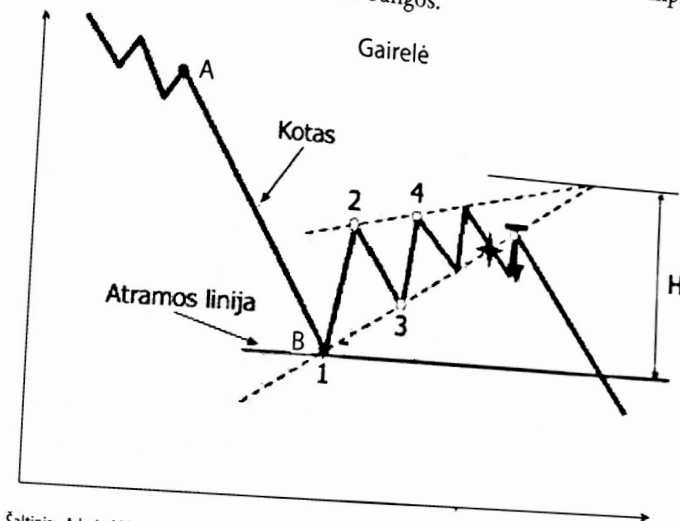
Augančio kryptingumo vėliavos

EUR/USD kursų dienos pokyčių grafikas

Šaltinis: „MetaTrader 4.0“ prekybos programinė įranga.

4. Gairėlės, arba trikampės vėliavos (angl. *Pennants*), brėžiamos kaip ir vėliavos – pagal 4 taškus (1, 2, 3, 4). A-B linija vadinama gairėlės kotu. Skirtingai nuo vėliavos, kurios ilgis sunkiai apibrėžiamas, gairėlės trikampi, kaip ir visus trikampi, dažniausiai sudaro 5 bangos.

Šaltinis: „Admiral Markets“.

Panagrinėkime pavyzdį, kaip dirbti su gairėlėmis, kai yra meškų rinkla.

Agresyvi strategija. Parduodama, kai kaina pasiekia viršutinės gairėlės ribą (2, 4 taškai). Papildomai parduodama, kai kaina pramuša trikampi.

Konservatyvi strategija. Parduodama, kai kaina pramuša apatinę trikampo ribą (pažymėtą žvaigždute) arba kai pramušimas patvirtinamas (rodyklė į apačią) su nuostolio riba aukščiau pramušimo taško (horizontalus trumpas brūkšny).

Meškų rinkos gairės

USD/JPY kursų valandos pokyčių grafikas

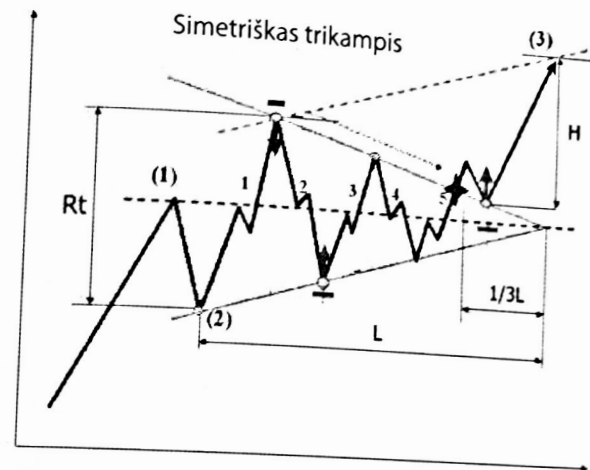
Šaltinis: „MetaTrader 4.0“ prekybos programinė įranga.

5. Trikampiai (angl. *Triangles*) būna simetriniai ir nesimetriniai, tačiau analizuojami labai panašiai. Taigi paanalizuokime simetrinio trikampio grafiką.

Pirmi simetrinio trikampio požymiai yra augimo lėtėjimas, nedidelis kainos sugrįžimas (1 – 2) ir pirmoji trikampio banga, pažymėta skaičiumi 1. Geriausia trikampį brėžti pagal susiformavusius 4 taškus (du žymintys palai- kymo ir du – pasipriešinimo lygius). Punktyrinė linija, vadinamasis „kaklo“ lygis, – savotiška trikampio ašis.

Išskirtinė trikampio ypatybė – labai dažnai pasikartojančios 5 bangos jo viduje. Įdomu, kad trikampis dažniausiai brėžiamas apie 2/3 tariamo ilgio iki trikampio viršūnės ir beveik niekada tos viršūnės nepasiekia. Dažniausiai pramušamas ta pačia kryptimi, kuria rinka judėjo prieš tai, kai iki jo viršūnės lieka apie 1/3, o trikampio viduje susiformuoja 5 bangos (mūsų grafike bangos pažy- mėtos skaičiais 1, 2, 3, 4, 5). Rekomenduojama pelno riba (H) yra proporcinga trikampio aukščiui (Rt).

Minimalus pelnas gali būti apskaičiuotas pagal įsivaizduojamo kanalo vir- šutinę ribą (punktyrinė linija, 3 taškas). Tai maždaug atitinka trikampio aukštį (Rt).

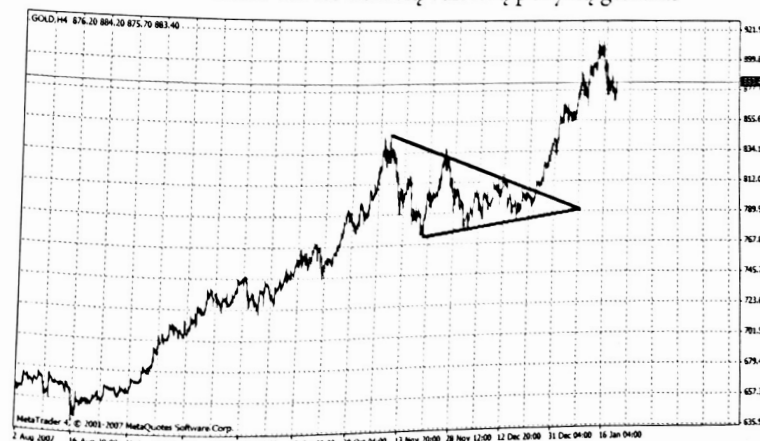
Šaltinis: „Admiral Markets“.

Agresyvi strategija. Reikėtų pirkti arba parduoti, kai kaina pasiekia trikam- pio palaikymo arba pasipriešinimo ribas, išskyrus 5 bangą.

Konservatyvi strategija. Sulaukus trikampio pramušimo (penktos bangos pabaiga) perkama (rodyklė į viršų) su nuostolio riba žemiau „kaklo“ lygio („ka- klo“, arba ašies, lygis pažymėtas punktyrine linija, nuostolio riba – žemiau jo).

Bulių rinkos simetrinis trikampis

Aukso vertės keturių valandų pokyčių grafikas

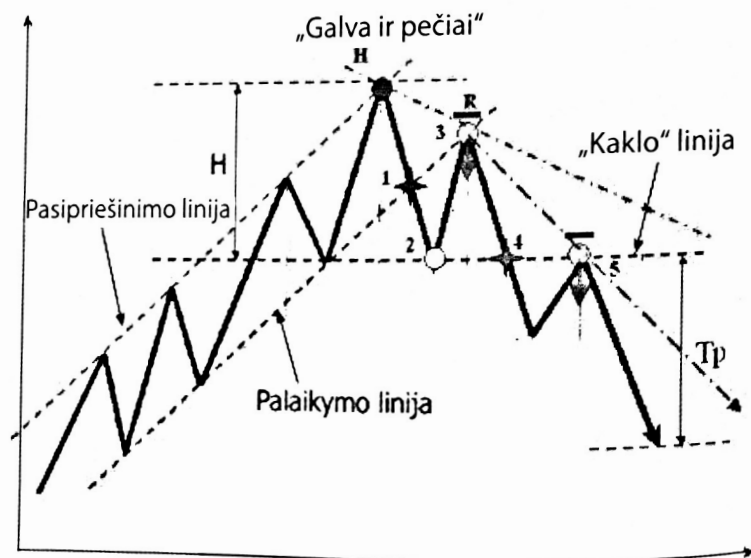

Šaltinis: „MetaTrader 4.0“ prekybos programinė įranga.

73. Kokie yra pagrindiniai kainos krypties keitimosi modeliai?

Panagrinėkime pagrindinius kainos krypties keitimosi arba apsisukimo modelius:

1. „Galvą ir pečius“,
2. „Dvigubą (trigubą) viršūnę ir dvigubą dugną“,
3. „Kylantį arba krentantį pleištus“,
4. „123 aukščių žemėjimą, žemumų aukštėjimą“,
5. „Apvalią apačią“.
1. „Galva ir pečiai“ (angl. *Head and Shoulders*) – vienas populiariausių kainos apsisukimo grafikų, kuris, laiku išbandytas, tiksliai parodo kainos krypties keitimąsi. Kryptingas kainos judėjimas kanalu (tarp palaikymo ir pasipriešinimo lygių) baigiasi kanalo pramušimu (1 taškas). Palaikymo lygis tampa pasipriešinimo lygiu (3 taškas).

Šaltinis: „Admiral Markets“.

2 taškas parodo „kaklo“ lygį, kurio pramušimas 4 taške patvirtina pasikeitusį kryptingumą. Realiam gyvenime „Galvos ir pečių“ modelio forma dažnai

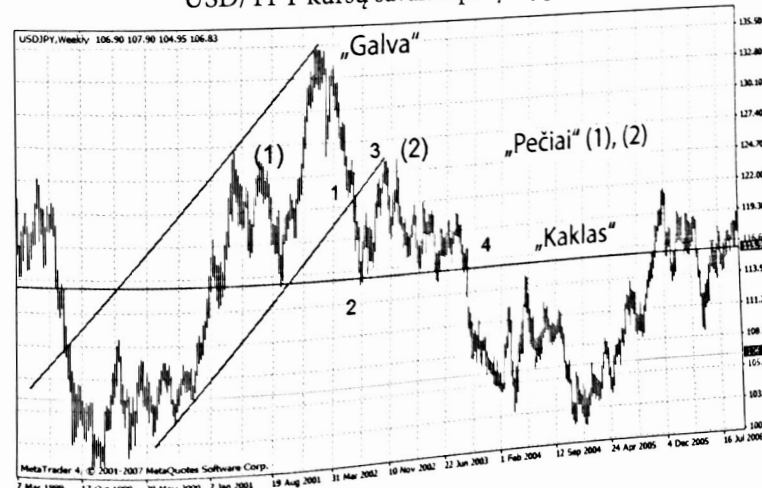
būna kur kas labiau iškreipta, pvz., po kanalo pramušimo kaina nebegrįžta į buvusį pasipriešinimo lygį ir formuojasi žemesniame lygyje, bet tai nesumenkina modelio naudingumo. Kaip dirbama su modeliu „Galva ir pečiai“?

Agresyvi strategija. Galima parduoti, kai kaina pasiekia 3 tašką, o nuostolio riba aukščiau pasipriešinimo linijos. Reikia pastebėti, kad 3 taškas formuojasi ne visada, kai stiprus kanalo pramušimas, korekcija gali ir nepasiekti prieš tai buvusio palaikymo lygio. Tada konsolidacija po kanalo pramušimo formuojasi žemiau ir pardavimo taškai būtų žemiau, artimi „kaklo“ lygiui. Taip pat yra rekomendacijų parduoti iškart po kanalo pramušimo: tokia strategija, manau, pernelyg rizikinga, tai gali būti klaidingas pramušimas, kai kaina po kurio laiko grįžta į prieš tai buvusias ribas. Būtent „kaklo“ lygio ir naujo kanalo žemyn formavimasis ir yra būdas atpažinti krypties keitimąsi.

Konservatyvi strategija. Galima parduoti, kai kaina pasiekia „kaklą“ (4 tašką arba „kaklo“ lygio patvirtinimo 5 tašką), o nuostolio riba aukščiau „kaklo“ lygio. Pirmas pelno paėmimo lygis apskaičiuojamas kaip atstumas nuo „kaklo“ lygio žemyn (Tp), jis lygus atstumui nuo „kaklo“ lygio iki modelio „Galva ir pečiai“ aukščiausio taško (H).

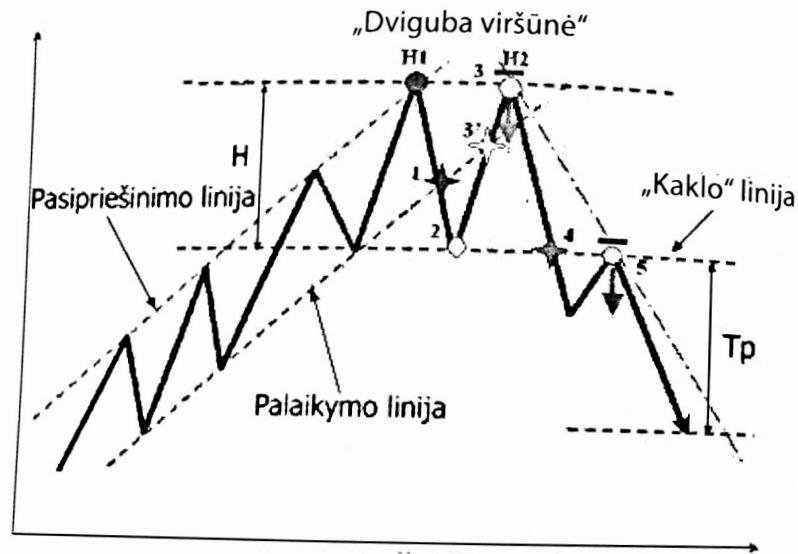
„Galvos ir pečių“ modelis

USD/JPY kursų savaitės pokyčių grafikas

Šaltinis: „MetaTrader 4.0“ prekybos programinė įranga.

2. „Dvigubos (trigubos) viršūnės ir dvigubo dugno“ (angl. *Double Tops and Bottoms*) modelis labai panašus į modelį „Galva ir pečiai“. Skirtumas tas, kad kryptingumas keičiasi po dviejų „galvų“ formuotės (H1, H2).

Šaltinis: „Admiral Markets“.

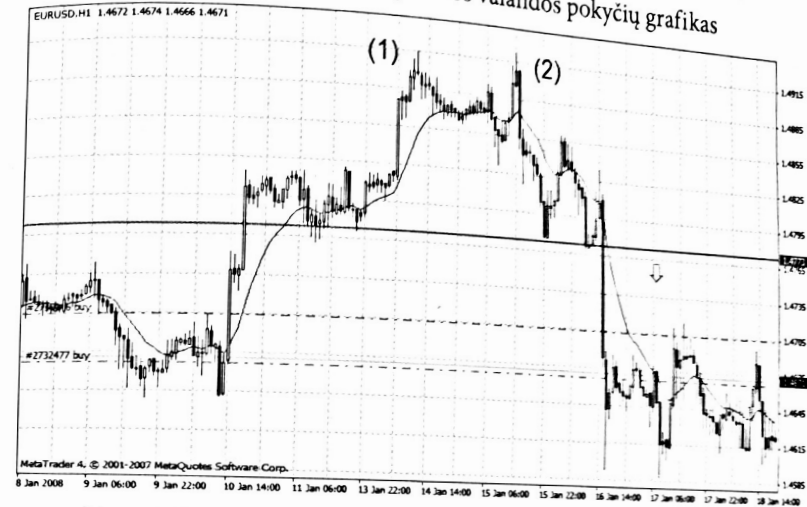
Kaip dirbama su modeliu „Dviguba viršūnė“.

Agresyvi strategija. Galima parduoti po antros „galvos“ formavimosi (3 taškas), papildomai parduoti nuo 4 ar 5 taško.

Konservatyvi strategija. Siekiant pelno, kurio dydis (T_p) proporcingas modelio aukščiui (H), galima parduoti, kai kaina pasiekia „kaklo“ lygį (5 tašką) ar žemesnį.

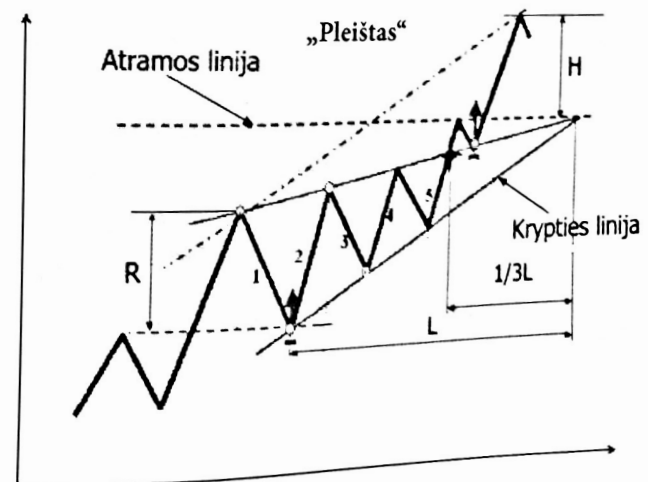
Taip pat retkarčiais gali susiformuoti ir triguba viršūnė. Darbas su ja būtų visiškai analogiškas kaip ir su dvigubos viršūnės modeliu. Strategiją taikome paskutinei iš susiformavusių viršūnių.

„Dviguba viršūnė“
EUR/USD kursų vienos valandos pokyčių grafikas

Šaltinis: „MetaTrader 4.0“ prekybos programinė įranga.

3. „Kylančio arba krentančio pleišto“ (angl. *Ascending/ Descending Wedges*) modelis labai panašus į trikampį krypties pratęsimo modelį.

Šaltinis: „Admiral Markets“.

Pagrindinis skirtumas yra tas, kad „pleištas“ formuojasi kryptingoje rinkoje. Nors jis ir priskiriamas prie krypties keitimo modelių, vis dėlto statistinė krypties keitimo tikimybė yra apie 59%, t. y. krypties pratęsimo ir keitimo šansai yra beveik vienodi, todėl reikėtų stebėti realios rinkos įvykius. Kaip dirbti su modeliu „Kylantis arba krentantis pleištas“?

Agresyvi strategija. Modelio pradžioje, formuojantis palaikymo arba pasipriešinimo lygiams, sekti „pleišto“ kryptimi. Kaip ir bet kurį „trikampio“ modelį, „pleišto“ dažniausiai sudaro penkios bangos. Penktoje bangoje sekti rinką pramušimo kryptimi.

Konservatyvi strategija. Reikėtų laukti, kol „pleištas“ visiškai susiformuos: idealiame modelyje tai parodo penkios bangos viduje ir 1/3 atstumo nuo kainos iki prognozuojamos „pleišto“ viršūnės. Nors „pleištas“ ir yra krypties keitimo modelis, tačiau skiriasi tuo, kad tai „nesimetriško trikampio“ modelis. Reikėtų sulaukti trikampio pramušimo ir įsitikinti, kad kaina ilgesnį laiką nebegrižta į prieš tai buvusias trikampio ribas. Patartina atidaryti poziciją ta kryptimi, kuria įvyko pramušimas. Modelis gana prieštaringas, todėl nerekomenduočiau juo labai pasitikėti.

„Kylantis pleištas“

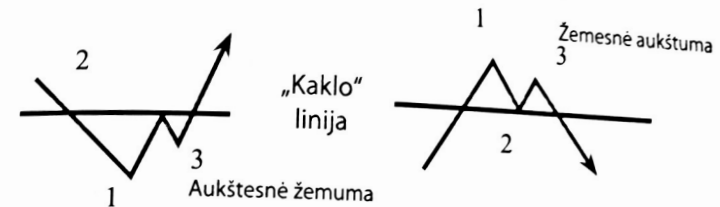
EUR/USD kursų savaitės pokyčių grafikas

Krypties keitimas šiuo atveju nepasitvirtino, bet tikrai buvo verta jį išžvelgti ir stebėti.

4. „123 aukščių žemėjimas, žemumų aukštėjimas“ (angl. 123, Higher Lows, Lower Highs), psichologiniu požiūriu, reiškia, kad yra dar pakankamai daug pardavėjų, manančių, kad kritimas prasitęs, bet rinkoje jau vyrauja pirkėjai. Antras taškas parodo pasipriešinimo lygį, kurio pramušimas tampa krypties keitimo patvirtinimu.

„123 aukščių žemėjimas, žemumų aukštėjimas“

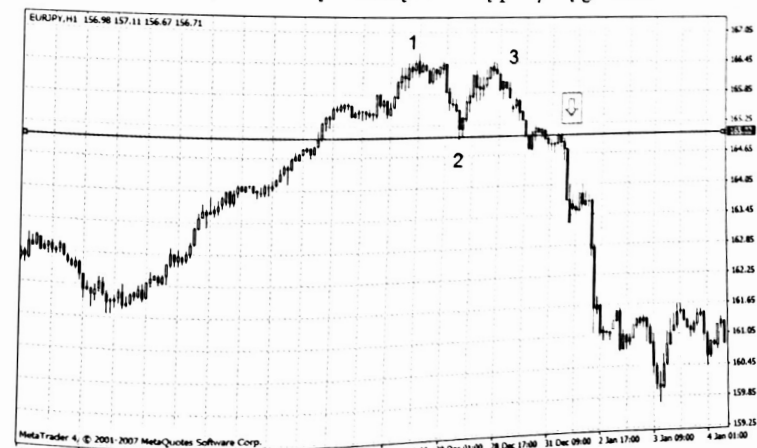

Šaltinis: „Admiral Markets“.

Kaip dirbama su „123“ modeliu? Kai žemėja aukščiai, susiformavus 1, 2, 3 taškams, pardavimas įeinant į rinką nuo „kaklo“ lygio ar žemiau „kaklo“ lygio su nuostolio riba aukščiau „kaklo“ lygio. Kai aukštėja žemos – tokia pat tvarka tik priešinga kryptimi.

„123“ modelio grafikas

EUR/JPY kursų keturių valandų pokyčių grafikas

5. „Apvali apačia“ (angl. *Round bottom*) ar apvalus viršus formuojasi todėl, kad daugeliu atvejų pokyčiai vyksta pamažu ir rinkos kryptis formuojasi ilgą laiką.

„Apvali apačia“

EUR/USD kursų keturių valandų pokyčių grafikas

Šaltinis: „MetaTrader 4.0“ prekybos programinė įranga.

Kaip dirbama su modeliu „Apvali apačia“? Patartina nesiremti vien šio modelio parodymais, bet derinti jį su kitais indikatoriais, pvz., histograma ar santykinio stiprumo indikatoriumi. Norėdami įsitikinti, kad kryptis keičiasi, naudokite vidutinės krypties indikatorius, kad matytumėte krypties stiprumą. Taip pat verta stebėti slankiuosius vidurkius, kurie kur kas geriau parodo „apvalią apačią“ bei jos dugną.

Agresyvi strategija. Pirkimas po pirmų krypties keitimo požymių dažnai nepasiteisina. Prieš pakeisdama kryptį rinka dažnai stipriai susvyruoja ir tikimybė „pagauti“ nuostolio ribą labai padidėja.

Konservatyvi strategija. Ši strategija yra kur kas patikimesnė. Reikia sulaukti kitų indikatorius patvirtinimo.

Bendros rekomendacijos, padėsiančios dirbti su grafiniais modeliais: naudokite juos kartu su kitais techninės analizės instrumentais ir stenkitės priimti sprendimus, derindami grafinių modelių bei indikatorius duomenis. Žinoma, nepamirškite ir fundamentaliųjų indikatorius.

4 skyrius

Prekybos strategija

Aš negaliu pakeisti vėjo krypties, tačiau galiu pakreipti bures, kad visada pasiečiau savo tikslą.

Jimmy Dean

74. Kas tai yra prekybos strategija?

Prekybos strategija – tai iš anksto nustatytos taisyklės, prekiautojų sukurta prekybos valdyti. Jos privalumas – aiškos taisyklės neleidžia prekiaujant emocijoms paveikti sprendimų. Prekiautojas, vykdamas savo strategijos nuostatus, visada žino, ką daryti, nežiūrint į rinkos pokyčius. Prekiautojas, neturintis savo strategijos, bando daryti sprendimą tada, kai rinka įgauna kryptį, galvodamas, kad turės pelno. Kuo ypatingas momentas, kai stebime rinkos pokyčius? Niekuo! Rinka nepastovi, o trumpalaikių augimo arba kritimo bangų būna kiekvieną dieną. Negalima sureikšminti konkretaus momento, kai prekiautojas sėdi prie kompiuterio ir stebi rinką. Nesureikšminame netgi to, kas jau nubrėžta grafike. Kai daromas sprendimas stebint rinką realiu laiku, prekiautojas dažnai nevertina rinkos objektyviai. Bando ieškoti informacijos ir naujienų apie jau sudarytus pirkimo ar pardavimo sandorius. Tačiau nesudėtinga surasti ir teigiamų, ir neigiamų atsiliepimų apie tą pačią situaciją. Neturėdamas iš anksto paruošto atsakymo į klausimą: „Ką aš darysiu, jei mano prielaida nepasitvirtins ir rinka pajudės priešinga kryptimi?“, prekiautojas dažnai ima panikuoti, o nuostolius labai sunku pamiršti. Be to, prarandamas pasitikėjimas savo žiniomis ir jėgomis.

Antras aspektas, kurį norėčiau paminėti – turėdami gerą strategiją, nešvaistote brangaus laiko stebėdami rinkoje vykstančius mažiausius kainos svyravimus. Per dieną rinkos kaina pasikeičia apie 20 tūkst. kartų. Sukurti sėkmingą strategiją tikrai nelengva, tačiau apsisprendus, kokiais grafikais

ir analizės instrumentais naudotis – viskas tampa paprasta. Jūs netgi galite pasinaudoti automatinės prekybos galimybėmis ir stebėti, kaip jūsų strategija veikia, tobulinti ją, eksperimentuoti. Grafiko pokyčių stebėjimas gali būti smagus ir įdomus užsiėmimas, tačiau tik tam tikrą laiką. Rinkos supratimas bei jo panaudojimas kuriant ir taikant strategiją yra tobulėjimas. Tačiau tobulėjama tik tada, kai tinkamai interpretuojami rinkos ir grafikų pokyčiai bei taikoma pasirinkta prekybos strategija.

Ar būtina kurti savo strategiją? Žinoma, būtina! Be strategijos investavimas taptų žaidimu. Tam tikras žaidimo pobūdis visada išlieka – jūs apskaičiuojate tikimybę ir sprendžiate, ar apsimoka rizikuoti. Tačiau tai turi būti valdomas procesas.

Daug kas mano, kad sėkminga strategija – kažkas visiškai nauja, ko dar niekas nežino, ir tik tokia strategija gali būti sėkminga. Apie tai gerai pasakė žymus investuotojas Ričardas Denisas (Richard Dennis) viename iš interviu: „Aš nemanau, kad prekybos strategijos tampa neveiksmingos, jeigu žmonės apie jas žino. Jeigu tai, ką tu darai, yra teisinga, tai suveiks net tada, jeigu žmonės ir turi apie tai bendrą supratimą. Aš visada sakau, kad galima išspausdinti taisykles laikraštyje, tačiau niekas jų nesilaikys. Svarbiausia logika ir disciplina!“ Ką kles laikraštyje, tačiau niekas jų nesilaikys. Svarbiausia logika ir disciplina!“ Ką čia ir bepridursi! Disciplina galėtų būti strategijos sinonimas: prekyboje nepakanka suprasti rinką, reikia žinias taikyti, turėti kantrybės strategiją vykdyti. Praktika rodo, kad daryti išvadas, ar strategija ir prekybos metodai pasiteisina, galime tik po pakankamai ilgo laikotarpio – mažiausia po pusės metų ar net metų. Labai didelė tikimybė, kad kelerius metus sėkmingai pasiteisinusi strategija ir toliau neš pelną. Vadinasi, pusmetį ar metus jūs turite nuosekliai taikyti savo strategiją, stebėti jos trūkumus, tobulinti ją ir tobulėti patys.

Dažnai nepakanka vien apmąstyti strategiją, daug kam padeda patarimas užsirašyti savo prekybos taisykles. Tai skatina susisteminti žinias, savo patirtį, o pamąstymai tampa aiškia sistema. Pasižiūrėkite į ją kritiškai, išbandykite ją. Ir tik tada taikykite prekiaudami rinkoje!

Labai svarbu neturėti išankstinių nuostatų. Kvailiausia, ką esu girdėjęs, tai ši frazė: „Esu tvirto JAV dolerio šalininkas“. Gal su nostalgija prisimenate laikus, kai santaupas laikėte JAV doleriais? Gal nesigilindami į Jungtinių Ame-

rikos Valstijų ekonomikos subtilybės manote, kad JAV doleris visada išliks tvirtas? Jei palygintume JAV dolerio augimo ir kritimo laikotarpius, tai jie būtų beveik lygūs! JAV doleris, kaip ir kitos valiutos, nuolat svyruoja, nors per ilgą laikotarpį visada galime išskirti kryptingumą.

Dažnai prekiautojai skundžiasi, kad valiutų kursų nepastovumas veda juos į neviltį! Jei nusiperka – kursas krenta, jei parduoda – būtinai ima augti. Ką daryti? Tai požymis, kad prekiautojas neturi aiškos strategijos ir kantrybės laukti, kol valiutų kursai stipriau pajudės. Prekybai pasirinkite tinkamą laiką, atitinkantį jūsų strategiją.

75. Iš ko sudaryta strategija?

Kurdami savo prekybos strategiją, atsižvelkite į:

- ☐ *laiką,*
- ☐ *valiutų porų pasirinkimą,*
- ☐ *įėjimo į rinką taisykles* (sandorio sudarymą),
- ☐ *išėjimą iš rinkos* (sandorio uždarymą),
- ☐ *pinigų valdymą.*

Laikas. Labai svarbu nuspręsti, kiek laiko įgyvendinsite savo strategiją. Iš dalies sprendimą lemia tai, kiek laiko galite skirti prekybai. Reikia priimti dar vieną sprendimą – kiek sandorių galite tikėtis. Pagal laiką galima išskirti keturis pagrindinius strategijos vykdymo būdus:

Strategija	Prekybos trukmė	Duomenys prekybai
Ilgalaikė	Mėnesio ir ilgiau	Daily, Weekly, Monthly
Vidutinės trukmės	Savaitės ar kelių savaitių (ne ilgiau nei mėnuo)	H4, Daily, Weekly
Trumpalaikė	Dienos ar kelių dienų (ne ilgiau nei savaitė)	M15, H1, H4
Dienos	Valandų (ne ilgiau nei diena)	M1, M5, M15, H1

Ilgalaikė strategija yra mažiau priklausoma nuo pirkimo ir pardavimo kainų skirtumo, siekia didesnio pelno, todėl turėtų būti itin patraukli. Bet FOREX rinkos statistika rodo, kad tik apie 1% prekiautojų laiko atidarytas pozicijas mėnesį ar ilgiau. Taip nutinka dažniausiai dėl prekiautojams puikiai žinomo rin-

kos nepastovumo: daugelis bando užsidirbti pasinaudodami kryptingais kainos svyravimais, kurie tęsiasi nuo valandos iki kelių dienų ar savaitių, retai kas taiko strategiją ilgiau. *Trumpalaikė strategija* atneša mažesnę pelną, bet prekybos sandorių skaičius būna daug didesnis.

Panagrinėkime pavyzdį. Pirmoji strategija, pavadinkime ją 1 sistema, per vieną sandorį duoda vidutiniškai 250 punktų pelno, bet suveikia tik 4 kartus per metus. Kita strategija, pavadinkime ją 2 sistema, atneša vidutiniškai tik 10 punktų pelno nuo vieno sandorio, bet per metus pastarųjų sudarome apie 200. 1 sistema leidžia uždirbti 1 000 punktų per metus, bet 2 sistema – 2 000 punktų.

Lyginant šias dvi strategijas reikėtų įvertinti, kad:

- ❑ turint tik 4 sandorius per metus 1 sistemai kiekvienas sandoris yra labai svarbus ir, praleidus galimybę pasipelnėti, kito šanso reikėtų laukti ilgai. 2 sistema duoda naują signalą pirkti ar parduoti beveik kiekvieną dieną. Todėl tik nuo jūsų priklauso, ar spėjote juo pasinaudoti;
- ❑ taikant 1 sistemą reikia didesnio kapitalo, kadangi ne tik pelno, bet ir nuostolio ribos turi būti gerokai didesnės, kad jų nepaveiktų nepalankūs kursų svyravimai;
- ❑ naudojant 2 sistemą, reikia atlikti daugiau prekybos operacijų, taip pat skirti daugiau laiko kasdienės prekybos duomenų analizei;
- ❑ 2 sistema naudotis paprasčiau, nes galimi mažesni nuostoliai. Gerai patikrinta, sėkminga dienos prekybos strategija per mėnesį retai būtų nuostolinga.

Kuri sistema geresnė? Tai priklauso nuo daugelio veiksnių, kurių svarbiausias yra jūsų asmeninis pasiruošimas ir disciplina. Taigi geriausia strategija yra ta, kuri tinka jums!

Valiutų porų pasirinkimas. Kitas etapas, kuriant prekybos strategiją – kuo mes prekiausime, kokiais prekybos instrumentais pasinaudosime, įgyvendindami strategiją. Be valiutų porų, yra ir kitų instrumentų (akcijų, tauriųjų metalų, žaliavų ateities sandoriams).

Pasirinkdami valiutų porą, atsižvelkite į tokius parametrus:

- ❑ valiutų poros nepastovumą (angl. *Volatility*). Iš pagrindinių valiutų porų itin nepastovi GBP/USD valiutų pora. Tuo galima įsitikinti, palyginus šios poros dienos svyravimus su kitų valiutų porų svyravimais: EUR/USD pajudėjęs 60–90 punktų, GBP/USD retai pajuda mažiau nei 100 punktų. Taip pat labai svyruoja kryžminės valiutų poros su Japonijos jena. Nuo pasirinktos valiutų poros nepastovumo priklausys nuostolio ribos ir reikalingos maržos dydžiai.
- ❑ pirkimo bei pardavimo kainų skirtumą ir valiutų apsisikeitimo sandorių dydžius. Pagrindinių valiutų porų pirkimo ir pardavimo kainų skirtumas būna mažiausias. Jis paveikia pagrindiniai ekonominiai rodikliai, todėl akivaizdu, kad jomis ir verta prekiauti.

Valiutų apsisikeitimo sandoris aktualus tik ilgalaikių pozicijų prekiautojams. Jis bus reikalingas tik perkėlus poziciją į kitą dieną. Dažniausiai vienos dienos valiutų apsisikeitimo sandoris yra lygus ar mažesnis už pirkimo ir pardavimo kainų skirtumą, taigi, jei nerizikuosite, iš apsisikeitimo sandorio užsidirbti nepavyks. Ilgalaikė strategija, kai pasiskolinama valiuta su maža bazine palūkanų norma ir perkama „pelningesnė“ valiuta, vadinamoji palūkanų skirtumo prekyba, naudingiausia su tomis valiutų poromis, su kuriomis galima sudaryti teigiamus valiutų apsisikeitimo sandorius. Bet nepamirškime, kad ši strategija taip pat rizikinga kaip ir pati prekyba FOREX rinkoje: sudarę teigiamą valiutų apsisikeitimo sandorį galime kur kas daugiau prarasti, nepalankiai pasikeitus valiutų poros kursui.

- ❑ gaunamas naujienas apie valiutą. Nežiūrint į tai, kokia valiutų pora prekiausite, reikia stebėti naujienas iš JAV, kadangi jos labiausiai paveikia valiutų rinką. Taip pat reikia stebėti naujienas ir žinoti ekonominę padėtį šalies ar šalių, kurių valiuta jūs prekiaujate. Pavyzdžiui, dirbant su Naujosios Zelandijos dolerio ir Japonijos jenos pora (NZD/JPY), reikėtų žinoti šių dviejų šalių ekonominę situaciją, kada bus artimiausios naujienos ir ko iš jų tikėtis, kokios šalių bazinės palūkanų normos, jų pokyčių perspektyvos ir kt. Taip pat įsitikinkite, kad jūsų prekybos programinėje įrangoje yra pasirinkto instrumento ankstesnių duomenų – tai itin svarbu išbandant strategiją.

Įėjimo į rinką taisyklės (sandorio sudarymas). Turite nuspręsti, kaip ir kada bus sudarytas sandoris. Techniškai tai tik kelių klavišų paspaudimas – labai paprasta, bet visa esmė, kokiais kriterijais jūs vadovaujatės įeidami į rinką. Reikia iš anksto apskaičiuoti savo riziką ir už kokią sumą prekiausite (tai ypač svarbu, todėl tam bus skirtas atskiras klausimas). Nusprendžiate, kokio dydžio ir nuo kurio lygio pirksite ar parduosite. Realioje prekyboje labai retai būna taip, kad sėdėtume prie kompiuterio būtent tuo metu, kai valiutos kursas pasiekia mūsų norimą lygį, taigi dažniausiai naudojame atidėtus įsakymus.

Išėjimas iš rinkos (sandorio uždarymas). Pasirinkus išėjimo iš rinkos valiutų kainas, reikėtų nepamiršti populiaraus posakio: „Auginkit pelną – neauginkit nuostolių“.

Iš rinkos išeinama su nuostoliu. Prekybos praktikoje tai reiškia, kad nuostoliui pasiekus jūsų nepageidaujamą lygį, sandorį reikia tuoj pat uždaryti ir neleisti nuostoliui didėti. Nuostoliai neišvengiami, nes dirbate realiu laiku veikiančioje rinkoje, kurią valdo nekontroliuojamas rinkos paklausos ir pasiūlos dėsnis. Niekada nekelkite tikslo dirbti be jokių nuostolių: dirbti be nuostolio mėnesį ar metus įmanoma, bet kasdien dirbti be nuostolio – tas pat, kas žinoti ateitį. Taigi, jei nežinote rytojaus įvykių, pripažinkite, kad tai, ką jūs darote pirkdami ar parduodami valiutas, yra tik jūsų prielaida, kuri gali ir nepasitvirtinti.

Iš rinkos išeinama su pelnu. Jeigu prekiaujate tik dieną, rekomenduojama dienos pabaigoje sandorį uždaryti tam, kad nereikėtų rizikuoti ir naktį. Jei dieną buvo kryptinga ir stipriai judanti rinka – labai tikėtina, kad dienos pabaigoje rinka bus netoli aukščiausio arba žemiausio taško, todėl sandorio uždarymas dienos pabaigoje atrodo logiškas. Tačiau labai dažnai po stipraus kursų augimo ar kritimo matome korekcijos laikotarpį, taigi prekiaudami nustatytomis valandomis neturite jokio pagrindo manyti, kad būtent tam tikra valanda bus tinkamiausia pozicijai uždaryti. Pelno fiksavimui taikykite du metodus:

- ❑ dinaminę nuostolio ribojimo komandą, kuri priklauso nuo rinkos situacijos. Ji leis auginti pelną, bet ribos riziką;

- ❑ fiksuotą pelno ribos lygį – iš anksto numatytą pelno paėmimo tašką.

Strategijos tobulinimas. Aptarkime, kaip būtų įmanoma pagerinti prekybos rezultatus. Tai galite padaryti dviem būdais:

- ❑ padidinę pelną, kurį gaunate iš pelningų pozicijų, ir maksimaliai sumažinę nuostolius. Tai nereiškia, kad nuostolio riba turi būti kuo mažesnė, o pelno riba kuo didesnė. Turite būti realistai ir visada nustatyti pelno arba nuostolio lygius ne pagal savo užgaidas, bet pagal rinkos situaciją: jei nustatysite pernelyg mažą nuostolio ribą, tai jūsų sandoriai nuolat bus uždaromi, o tai ne tik nepagerins pelno rodiklių, bet gali iš esmės juos pabloginti;
- ❑ sumažinę nuostolingų pozicijų kiekį, vykdomą strategiją išbandykite realioje rinkoje. Taip pat galite didinti ir mažinti prekybos intensyvumą priklausomai nuo situacijos.

Pinigų valdymas. Po visų nustatų prekybos taisyklių, jūs nuspręsite, ar verta rizikuoti kiekvienoje atviroje pozicijoje. Geras pinigų valdymas padeda neprarasti didelių pinigų ar net visos sąskaitos iki tol, kol jūsų strategija ima veikti ir duoda teigiamų rezultatų. Tad neprekiaukite taip, kad nuo vienos ar kelių nesėkmių priklausytų tolesnės jūsų prekybos likimas, nerizikuokite ypač didelėmis sumomis.

Reikėtų paminėti ir tai, kokius reikalavimus turėtume iškelti savo kuriamai prekybos strategijai. Ji turėtų:

- ❑ padėti įvertinti laikotarpio, kuriame jūs dirbate, vyraujančią rinkos tendenciją ir tuo pasinaudoti,
- ❑ padėti vykdyti aiškią pinigų valdymo strategiją, apsaugančią nuo staigaus pinigų praradimo ir suteikiančią pranašumą.

Prekiautojo užduotis – suderinti šiuos du prieštarą turinčius tikslus ir sukurti strategiją, kuri padėtų anksčiau sužinoti rinkos tendencijas ir mažiau klysti. Ypač dažnai klystama, kai bandoma kuo anksčiau numatyti rinkos pokyčių kryptį.

76. Kaip valdyti riziką?

Žmogus dažniau mokosi iš savų klaidų nei iš svetimų. Nepasitikėjimas kitų patirtimi leidžia tobulėti – tik susidūrę su tai, kas nežinoma ir nepatirta, galime tikėtis padaryti atradimus. Vis dėlto iš savo ir kitų patirties norėčiau jums patarti, kaip valdyti riziką.

Sudarę sandorį iškart nustatykite nuostolio ir pelno ribas. Tai apsaugos jūsų poziciją nuo netikėtų rinkos įvykių ir sumažins psichologinę įtampą.

Užstatui panaudokite tik nedidelę dalį turimų pinigų. Galimas jūsų nuostolis turėtų būti ne didesnis nei 10%, o geriau 3–5% jūsų depozito dydžio. Kai kurie ekspertai rekomenduoja apriboti galimą nuostolį iki 2–3% depozito dydžio.

Keiskite nuostolio ribą tik taip, kad nuostolis mažėtų, o pelnas didėtų. Bet per dažnai nesusigundykite tokiu rizikos valdymu: mažas nepalankus judėjimas greitai pasieks jūsų nuostolio ribą. Jei pokytis bus pernelyg arti dabartinės kainos, kaina pasieks jūsų norimą pelno ribos lygį, tačiau jūsų pozicija jau bus uždaryta.

Neuždarykite pozicijos anksčiau, nei bus pasiektos nuostolio arba pelno ribos. (Išimtis, kai pozicija atidaryta ilgiau nei dvi darbo dienas ir situacija iš esmės pasikeitė.) Tai galioja ir tada, kai nuostolio ar pelno ribas nustatėte ne prekybos programinėje įrangoje, bet turite omenyje ir operaciją atliksite rankiniu būdu. Jei jūs taikote nuostolio ribos dydį daugiau nei 50 punktų, pelno ribos – daugiau nei 100 punktų, tai pozicija vidutiniškai bus atidaryta dvi dienas. Jei kaina per šį laiką nepajudėjo jūsų atidarytos pozicijos kryptimi – labai tikėtina, kad ji pajudės priešingai. Neverta laukti, kol bus pasiektas nuostolio ribos lygis. Uždarykite poziciją iškart, kai įsitikinsite, jog jūsų prognozuojamas kainos judėjimas (reakcija į naujienas) nepasitvirtino.

Nustatydami nuostolio ir pelno ribas stenkitės išlaikyti 2/1 pelno ir nuostolio santykį. Nuostolio riba negali būti mažesnė nei 20–30 punktų nuo įėjimo į rinką kainos. Jei toks santykis šiuo metu rinkoje jums atrodo nerealus, neskubėkite atidaryti sandorio, palaukite palankesnės situacijos. Atsižvelgiant į 2/1 pelno arba nuostolio santykį, pelno ribos orderiai turi būti ne arčiau 40–60 punktų nuo pradinio taško. Taip jūs apsisaugosite nuo nedidelių kasdinių ju-

dėjimų, o iškeltas tikslas bus realus. Santykis tarp pelno ir nuostolio galėtų būti ir kitoks, svarbiausia, kad jis būtų pelningas.

Jei turite nuostolingų pozicijų, neatidarykite dar vienos. Atidarę naują poziciją ta pačia kryptimi kaip ir turima nuostolinga, jūs įsivaizduojate, kad bendras rezultatas neblogas, ypač, kai paskutinė pozicija po kurio laiko tampa pelninga. Tačiau faktas, kad jūs turėjote nuostolingų pozicijų rodo, kad jūs jau suklydote, ir rinka juda ne jūsų numatyta kryptimi. Taigi atidarius dar vieną poziciją lyg ir geresne kaina nei prieš tai, bendras rezultatas, deja, negerėja – tai bloga strategija. Išimtį galime taikyti tuo atveju, jei jūs iš anksto planuojate į rinką įeiti su keliomis pozicijomis ir pasirenkate geresnius įėjimo lygius.

Niekada nebandykite atsilošti. Preferanso lošėjai žino posakį: „Tėvas barė sūnų ne už tai, kad jis lošė, bet už tai, kad norėjo atsilošti“. Rinkoje niekam nesvarbu, ar jūs šiandien laimėjote, ar pralaimėjote, rinka visiškai nepriklauso nuo jūsų veiksmų. Tačiau bandydami atsilošti, jūs negalite ramiai priimti racionalių sprendimų. Taigi bandymas atsilošti dažniausiai veda prie dar didesnių nuostolių.

Laiku pailsėkite. Ilsėkitės ne tik tada, kai turite nuostolių ir jums reikia atgauti pusiausvyrą bei apsvarstyti tolesnius veiksmus. Ne mažiau svarbu pailsėti ir tada, kai turite pelno ir esate apimti euforijos bei teigiamų emocijų. Niekada nebandykite investuoti, kai jaučiatės pavargę, net jei situacija jums atrodo palanki.

77. Kuri strategija geresnė – trumpalaikė ar ilgalaikė?

Kiekvienas prekiautojas turi pasirinkti jam tinkančią prekybos strategiją. FOREX rinkoje galima gauti pelną per trumpą laiką (įprastoje vertybinių popierių rinkoje tai neįmanoma). Kiekvienas pasirenka individualią prekyvimo strategiją, nes nėra vieno teisingo būdo. Galima pasirinkti, ar prekiauti 10 minučių, ar 10 dienų – viskas priklauso nuo prekiautojo norų ir galimybių.

Panagrinėkime, kodėl reikėtų rinktis trumpesnio laikotarpio prekybos strategiją.

- ☐ Kad ir kas nutiktų rinkoje, dienos pabaigoje galima baigti prekybą ir nesijaudinti dėl tolesnių įvykių. Nesvarbu, ar per naktį įvyko

ekonominė suirutė, ar prasidėjo karas: dienai baigiantis uždaryte poziciją, o kitą dieną pradėsite iš naujo.

- ❑ Jums nereikia laukti kokios nors ypatingos tendencijos, per dieną nutinka daug įvykių, kurie suteikia galimybę uždirbti pinigų. Svarbu, kad rinka būtų likvidi ir nepastovi.

Su viena mokinių grupe padarėme eksperimentą: ant lentos užrašėme kiekvienos dienos tam tikros valandos (mokymų pradžios) euro ir JAV dolerio valiutų poros kursą. Kaina svyravo nuo 40–50 iki 100 punktų ir daugiau. Įdomiausia, kad paskutinę dieną pamatėme tą patį kursą kaip ir prieš tris savaites! Skirtumas buvo tik keliolika punktų. Tai konsoliduotos rinkos pavyzdys. Ilgalaikės strategijos taikymas, nesvarbu, ko mes besitikėtume, neduotų jokie rezultato, bet galimybių užsidirbti buvo kasdien.

Reikia aptarti ir priežastis, kodėl reikėtų rinktis ilgesnio laikotarpio prekybos strategiją:

- ❑ Siekdami ilgalaikių tikslų, atsisakote rizikingų trumpalaikių svyravimų. Kuo trumpesnę laikotarpį paimsite, norėdami numatyti kurso pokyčius, tuo sunkiau bus prognozuoti. Juk per vieną minutę neįmanoma nusakyti, kokio dydžio bus pokytis.
- ❑ Vykdam ilgalaikę prekybą gauti pelno yra gerokai didesnė tikimybė nei prekiaujant trumpai. Teoriškai, suskaičiavus visus pokyčius per dieną, galima teigti, kad trumpalaikė prekyba turi daugiau galimybių. Tačiau viso potencialo jūs niekaip neišnaudosite, o bandydami sekti besiformuojančius judėjimo modelius pastebėsite, kad reguliariai patiriate nuostolių ir dar neaišku, ar turėsite teigiamą balansą. Prekiaudami pagal ilgalaikę strategiją – jei tik nesuklydote dėl rinkos pokyčių – tikrai turėsite pelno.

Apibendrinamas ilgalaikes ir trumpalaikes strategijas norėčiau rekomenduoti pradėti nuo rinkos vertinimo: ar rinka konsoliduota (tada labiau tiktų trumpalaikę strategiją), ar kryptinga (tada geriau ilgalaikę strategiją, kurios galėtumėte laikytis iki pat rinkos konsolidacijos).

Žemiau palyginami prekybos būdai:

Prekybos būdas	Prekiautojo apibūdinimas	Prekybos privalumai	Prekybos trūkumai
Trumpalaikė	Prekiautojas siekia atidaryti ir uždaryti prekybos pozicijas per kelias minutes, o dėl didelio svarto nori pasinaudoti nedideliais kainų svyravimais.	Dėl itin intensyvių prekybos pelnas arba nuostoliai patiriami nedelsiant, galima panaudoti rinkos nepastovumą.	Reikia labai rizikuoti norint pasipelnyti iš nedidelių kainų svyravimų, reikalingas itin didelis svertas.
Vidutinės trukmės	Prekiautojas dažniausiai užima pozicijas vieną ar kelias dienas, dažnai pasinaudoja palankiomis techninėmis situacijomis.	Reikia mažesnio pradinio kapitalo, prekyba nepriklauso nuo nedidelių trumpalaikių svyravimų, galima sekti ilgesnio laikotarpio kryptingumą.	Prekiaujant šiuo būdu sunkiau rasti galimybių pasipelnyti, jos pasikartoja labai retai.
Ilgalaikė	Prekiautojas laiko pozicijas keletą mėnesių ar net metų, sprendimus priima atsižvelgęs į ilgalaikius fundamentaliuosius veiksnus.	Gaunamas ilgalaikis pelnas, nes jis priklauso nuo patikimų fundamentaliųjų veiksnių, sekamos ir naudojamas ilgalaikės tendencijos.	Norint padengti svyravimus, nepalankius atviroms pozicijoms, reikia turėti didelį kapitalą.

78. Kas tai yra apsisaugojimas?

Apsisaugojimas (angl. *Hedging*) – laikinas rizikos kompensavimas kitose lygiagrečiose rinkose, siekiant jos išvengti, pvz., valiutų kursų pokyčių per tam tikrą laiką. Investuodami visada rizikuojame, kad investicijų vertė kris. Valiutų rizikos galima išvengti atvirkštine pozicija ta pačia ar kita valiuta. Norint sumažinti investicijų riziką, ypač naudinga diversifikacija, kurią galėtume apibūdinti kaip „kiaušinių sudėjimą į skirtingas pintines“. (Palyginkime su liaudies posakiu: „Nedėk visų kiaušinių į vieną pintinę“.)

Dažnai prekiautojas turi kelias atidarytas pozicijas. Panagrinėkime, kokie prekybos variantai įmanomi ir kada prasminga juos taikyti.

Tos pačios valiutų poros tos pačios krypties pozicijos

Dažnai prekiautojai, ypač pradedantieji, atidarę poziciją, po kurio laiko

duosiančią neigiamą balansą, bando atidaryti dar vieną poziciją ta pačia kryptimi: jei pirkto, dar perka dabar jau palankesne kaina. Atrodytų, kad bendra pozicija lyg ir pagerinta, o nuostolis jau ne toks didelis, bet tai tik iliuzija. Dar nupirkti valiutos ir pridėti prie nuostolingos pozicijos – kaip rodo praktika, dažnai pražūtinga. Jei jūs turite nuostolingą poziciją – didelę tikimybę, kad einate prieš rinką. Tokiu atveju pozicijos didinimas tik didins riziką ir nuostolį. Poziciją rekomenduojama didinti tik gaunant pelną.

Tos pačios valiutų poros priešingos krypties pozicijos

Dažniausiai naudojamas apsisaugojimo būdas – kai atidaromos tos pačios valiutų poros, vienodo dydžio, bet priešingų krypties pozicijos. Kaip pavyzdį galime panagrinėti tokią situaciją: pirkote EUR/USD už 1 lotą. Po kurio laiko, turėdami nuostolį ir matydami, kad padėtis nesikeičia, o jūsų nuostolis tik didėja, parduodate EUR/USD už 1 lotą. Tokiu būdu nuostolis daugiau nedidėja, bet ir nemažėja. Taip daroma dažniausiai tam, kad nepatirtumėte dar didesnių nuostolių. Taip pat tikimasi, kad po kurio laiko nuostolinga pozicija taps pelninga. Jūs tarsi „užsaldote“ situaciją, iš kurios galite trauktis, uždarę vieną iš dviejų turimų pozicijų. Kurią ir kada uždaryti? Praktika rodo, kad dažniausiai prekiautojai laukia, kol viena ar kita pozicija tampa pelninga. Tada fiksuoja pelną vienoje pozicijoje, tačiau lieka su dar didesniu nuostoliu kitoje. Jeigu atsidūrėte tokioje situacijoje, norėčiau patarti, kaip iš jos kuo sėkmingiau pasitraukti. O trauktis reikėtų ne tada, kai tik pamatote pelną, bet atsižvelgti į rinkos situaciją. Būtina iš anksto nustatyti nuostolio ir pelno ribas pagal jūsų susikurtą prekybos strategiją. Apskritai reikia vengti tokio apsisaugojimo būdo, geriau uždarykite nuostolingą poziciją, kad nuostolis neaugtų.

Skirtingos valiutų poros skirtingos krypties pozicijos

Tikrasis apsisaugojimas prasideda tada, kai numatote pirkti arba parduoti kelias valiutų poras. Kuo mažesnis ryšys tarp valiutų porų – tuo didesnė apsauga.

Vienu metu pirkdami EUR/USD ir GBP/USD jūs beveik nieko neišlošite ir nepralosite, kadangi šios poros turi labai glaudų ryšį ir per ilgesnį laiką

beveik sinchroniškai juda ta pačia kryptimi. Tačiau situacija bus kitokia, jei pirssite EUR/USD ir USD/JPY poras, kurių ryšys ne toks glaudus, o kursų judėjimai gerokai skiriasi. Paskirstę savo investiciją tarp jų, turėsite sąlygiškai saugesnę investiciją, nei dirbdami su viena pora. Norėčiau patarti „nedaryti žirklių“ – nepirkti ir neparduoti JAV dolerio vienu metu, nors ir skirtingose porose – abejoju, ar toks veiksmas būtų naudingas.

Skirtingų instrumentų (valiutos, aukso, naftos) pozicijos tuo pačiu metu

Pateikiu klasikinį diversifikacijos pavyzdį. Žinodami, koks yra ryšys tarp skirtingų finansinių instrumentų, vienu metu investuokite skirtingomis kryptimis, pvz., pirkite EUR/USD porą ir auksą. Krentant JAV doleriui, aukso kaina dažniausiai auga, o kritimo ir augimo ribos bei dydžiai gali gerokai skirtis. Taigi investuodami į kelis instrumentus, apsisaugojame nuo rinkos nepastovumo.

79. Kaip apskaičiuoti depozito dydį?

Siūlau skaičiuoti galimą nuostolį ir jo poveikį depozitui. Tarkime, mūsų prekybos strategijoje nustatome 40 punktų nuostolio ribą. Prekiaujant lotais, po vienos nesėkmingos operacijos nuostolis būtų 400 JAV dolerių. Tačiau jis neturėtų sudaryti daugiau kaip 5–10% jūsų turimo depozito. Dauguma patyrusių prekiautojų apriboja nuostolį iki 3% turimo depozito. Štai ir aišku, kiek pinigų mums reikia. Prekiaujant lotais ir taikant 40 punktų nuostolio ribą, rekomendučiau turėti ne mažesnę kaip 4 000 JAV dolerių depozitą.

Kodėl reikia riboti riziką? Kai rizika didelė, kiekviena klaida stipriai paveikia sąskaitą. Praradus 20% turimos sumos, ją reikia padidinti apie 25%, norint sugrįžti į pradinę padėtį. Praradus 40% – didinti 66%, o praradus 80% – didinti net 600%, deja, tai beveik neįmanoma.

Kad taip neatsitiktų, naudojamos rizikos ribos su galimais maksimaliais nuostoliais. Rizikos ribos pagal pinigų valdymo (angl. *Money management*) nuostatas negali būti didesnės nei 5–10% depozito (balanso) dydžio. Tokios nuostatos ribos neturi didelės įtakos balansui. Procentą, kuriuo jūs rizikuojate nuostolio ribos neturi didelės įtakos balansui. Procentą, kuriuo jūs rizikuojate

atidarydami poziciją, galėtume apskaičiuoti taip:

$$R = (L : \text{Deposit}) \times 100\%$$

Santrumpų reikšmės:

R – rizikos lygis (%);

L – suma, kurią galite skirti nuostoliams (JAV doleriais);

Deposit – sąskaitos ar balanso dydis.

Rizikos ribos leidžia įvertinti prekybos dydį ir jo galimą poveikį balansui. Žinant galimą nuostolio sumą, nesunku nustatyti galimus maksimalius ir minimalius prekybos dydžius. Maksimalią priimtina sandomio nuostolio ribą galite paskaičiuoti pagal formulę:

$$L = R (5-10\%) \times \text{Deposit} : 100\%$$

Santrumpų reikšmės:

R – rizikos lygis (%);

L – suma, kurią galite skirti nuostoliams (JAV doleriais);

Deposit – sąskaitos ar balanso dydis.

Depozitą galite paskaičiuoti pagal tokią formulę:

$$\text{Deposit} = L \times 100\% : R$$

Pavyzdžiui, rizikuojant 200 JAV dolerių ir nustačius 5% rizikos ribą (ji turėtų būti numatyta strategijoje), turėtume gauti depozitą:

$$\text{Deposit} = 200 \times 100 : 5 = 4\,000 \text{ (JAV dolerių)}$$

80. Koks ryšys tarp rizikos ir galimo pelno?

Paeksperimentuokime. Turėdami pradinį 1 000 Lt depozitą, pabandykime apskaičiuoti prekybos rezultata, jeigu prekyba vyktų taip: 4 pelningos ir 3 nuostolingos pozicijos (P, N, N, N, P, P, P; P – pelnas, N – nuostolis). Visą laiką taikome tą patį rizikos lygį nuo tuo metu turimo depozito: rizikos ribą keisime nuo 1% iki 95%. Taip pat darome prielaidą, kad galimas pelnas ir nuostolis kiekvienoje pozicijoje lygus rizikos procentui: kiek rizikuojame prarasti, tiek galime gauti pelno.

Rizika	Pirminis	P	N	N	N	P	P	P
(%)	depozitas	+	-	-	-	+	+	+
1	1 000	1 010	999,9	989,9	980,0	989,8	999,7	1 009,7
10	1 000	1 100	990,0	891,0	801,9	882,1	970,3	1 067,3
15	1 000	1 150	977,5	830,9	706,2	812,2	934,0	1 074,1
20	1 000	1 200	960,0	768,0	614,4	737,3	884,7	1 061,7
30	1 000	1 300	910,0	637,0	445,9	579,7	753,6	979,6
50	1 000	1 500	750,0	375,0	187,5	281,3	421,9	632,8
80	1 000	1 800	360,0	72,0	14,4	25,9	46,7	84,0
90	1 000	1 900	190,0	19,0	1,9	3,6	6,9	13,0
95	1 000	1 950	97,5	4,9	0,2	0,5	0,9	1,8

Matome, kad esant 1% rizikai, sandoriui pasibaigus, turėtume 1 009,7 Lt depozitą, t. y. 9,7 Lt pelno, o esant 10% rizikai – 67,3 Lt pelno. Tai gal riziką didinti dar labiau? Riziką padidinus iki 15%, rezultatas dar pagerėja, bet toliau ima kristi, todėl turime didžiulį nuostolį – rizikuodami 95% beveik sunaikiname depozitą.

Galime padaryti dvi svarbias išvadas: mažai rizikuojant galimybė gauti pelno labai maža, labai rizikuojant – nėra jokių galimybių tikėtis pelno, jei iš eilės bus patirtos kelios nesėkmės. Rizika kaip nuodai: nedidelės dozės gali būti vaistai, bet padauginus – mirštama.

81. Kokios pagrindinės pradedančių investuotojų klaidos?

Įvairiuose šaltiniuose pradedančiųjų investuoti darbo rezultatai skirtingai vertinami, nes dažniausiai patiriami nuostoliai. Taigi pabandykime išsiaiškinti, kodėl taip nutinka. Jei analizuosime nesėkmingą prekiautojų darbą, pastebėsime bendrą tendencijų. Pagrindinius norėčiau paminėti.

Nežinojimas, kaip taikyti analizės priemones

Nė vieno žaidimo nepradėtumėte žaisti, nežinodami taisyklių. Taip ir investuojant – turite susipažinti su žinomais rinkos analizės metodais, mokėti juos derinti, suprasti rinkos dalyvių logiką. Iš pradžių sužinokite taisykles, o tik po to bandykite tapti geriausiaisiais!

Prekybos filosofijos bei dinamikos nesupratimas

Pavyzdys iš pradedančių investuotojų praktikos: rekomenduojama daryti išvadas apie rinkos kryptį atsižvelgus į ilgalaikius grafikus (pirmiausia žiūrime dienos grafiką, po to – valandos ir darome išvadą apie rinkos kryptingumą). Tačiau 5 minučių grafike pamatome palankų pokytį ir įeiname į rinką. Nustatome įprastas nuostolio ir pelno ribas. Staiga suveikia nuostolio riba. Pykstate ir kaltiname save, kad nustatėme tokią mažą ribą. Valandos grafikas rodo priešingą kryptingumą. Tačiau tada rinka pasikeitė ir buvo pasiekta nuostolio riba.

Pinigų valdymo taisyklių nesilaikymas

Darbas be nuostolio ribų. Jei dirbate apriboję nuostolius, tai nereiškia, kad jūs būtinai turite techniškai nustatyti nuostolio ribą, kuri besąlygiškai bus įvykdyta. Tai gali būti mentalinė nuostolio riba – tiesiog jūs nusprendžiate, kad valiutų kursui pasiekus tam tikrą nepalankų lygį, jūs trauksitės iš rinkos. Dažnai pasitraukimo lygis gali būti kur kas palankesnis nei nuostolio riba, bet tikėtis pelno ten, kur patyrėte nuostolių, yra naivu. Reikalavimo nustatyti pasitraukimo iš rinkos ribas nesilaikymas žlugdo labiausiai.

Per mažos nuostolio ribos. Nuostolio ribas galime apskaičiuoti: jei įprastas rinkos svyravimas sudaro apie 10–15 punktų, palaikymo ar pasipriešinimo lygio paklaida – apie 10 punktų, atstumas nuo jūsų įėjimo taško iki lygio, kurį galėtume pavadinti palaikymo ar pasipriešinimo pramušimu, dar 10–15 taškų, tai nuostolio riba bus apie 30–40 punktų. Toks atstumas nuo įėjimo kainos yra minimalus, techniškai pagrįstas ir praktikoje pasiteisinantis. Mažesnės nuostolio ribos tiesiog nenaudingos.

Santykio tarp pelno ir nuostolio ribų nesilaikymas. Rekomenduočiau laicytis tinkamo galimo pelno ir prisiimtos rizikos santykio, pvz., 2/1. Šiuo principu vadovaujamės labai dažnai to net nepastebėdami, pvz., pirkdami loterijos bilietą (investuojame nedaug ir su itin maža tikimybe, bet verta) ar pasiimdami skėtį, jei tikimės lietaus.

Pelno fiksavimas po 5 punktų, t. y. tada, kai nuostoliai siekia 100 punktų ir daugiau, yra pelno ir nuostolio santykio taisyklės nesilaikymas. Naudojant tokią taktiką, reikia 95% tikslumo vien tam, kad neturėtumėte nuostolingų operacijų. To, ko gero, ir Dž. Sorosas nesugebėtų padaryti! Net profesionalus analitikas gali pasigirti tik 60–80% tikslų prognozių.

Per trumpi analizės periodai

Rinkoje visada yra tam tikrų pokyčių, pvz., bankas gauna didelį užsakymą ir superka tam tikrą valiutų porą, kurios kursas pajuda per 10–15 punktų, bet netrukus grįžta į buvusį lygį. Tokiu atveju 1 minutės grafiko analizė mums gali rodyti 15 punktų pelno galimybę, tačiau tai labai atsitiktinis dalykas. 5 minučių grafike pamatytas 40 punktų pelnas jau mažiau priklausys nuo atsitiktinių kasdienių judėjimų. O valandos grafikas su 150 punktų pelno galimybe jau visiškai nepriklausys nuo tokių nedidelių kasdienių judėjimų ir bus nulemtas esminių įvykių – naujienų bei techninių prekybos lygių.

Minėti skaičiai labai sąlyginiai, bet svarbu pats principas: rinkos pokyčius galima prognozuoti tik per gana ilgą laiką. Jei jums nesiseka gauti pelno FOREX rinkoje – pasvarstykite, ar prekiaudami vadovaujatės šiuo principu.

82. Kuriomis valiutų poromis geriausia prekiauti ir koks ryšys tarp įvairių valiutų porų?

Prekiaukite tomis valiutų poromis, apie kurias žinote daugiausiai. Nepamirškite, jog turite suprasti, kas veikia valiutų poros pokyčius, ir sekti visas naujienas.

Panagrinėkime, koks yra ryšys tarp įvairių valiutų porų, ir kas tai yra koreliacija. Ryšys tarp įvairių valiutų porų akivaizdus: jei jūs, pvz., prekiauja-

te GBP/JPY pora, tai reiškia, kad pasirinkote išvestinį GBP/USD ir USD/JPY porų instrumentą, GBP/JPY pora susijusi ir su viena, ir su kita pora, todėl jos prekyba daro poveikį pastarosioms.

Koreliacija finansų pasaulyje yra statistinis matas, parodantis, kaip yra susijusios valiutų poros. Koreliacijos koeficientas svyruoja tarp -1 ir +1. Koreliacija +1 reiškia, kad valiutų poros visą laiką juda ta pačia kryptimi, o koreliacija -1 – priešinga kryptimi. Jei koreliacijos reikšmė lygi nuliui, tai ryšys tarp valiutų porų yra visiškai atsitiktinis.

Žinodami, kokia yra koreliacijos reikšmė, pasižiūrėkime į lenteles, kuriose pateiktos 2005 metų (pradedant kovo mėn.) įvairių valiutų koreliacijos.

EUR/USD	AUD/USD	USD/JPY	GBP/USD	NZD/USD	USD/CHF	USD/CAD
1 mėn.	0,94	-0,92	0,92	0,94	-0,99	-0,32
3 mėn.	0,47	-0,37	0,83	0,57	-0,98	-0,61
6 mėn.	0,71	0,83	0,91	0,78	0,96	0,67
1 metai	0,85	-0,86	0,91	0,93	-0,98	-0,89

AUD/USD	EUR/USD	USD/JPY	GBP/USD	NZD/USD	USD/CHF	USD/CAD
1 mėn.	0,94	-0,91	0,95	0,96	-0,94	-0,17
3 mėn.	0,47	-0,24	0,81	0,90	-0,44	-0,14
6 mėn.	0,74	-0,70	0,75	0,89	-0,70	-0,54
1 metai	0,85	-0,87	0,79	0,90	-0,78	-0,81

Iš anksčiau pateiktų lentelių galime suprasti, kad kovo mėn. EUR/USD ir AUD/USD buvo susiję 0,94 punkto, o per ilgesnį laiką šis ryšys labai kinta. EUR/USD ir USD/CHF yra beveik visiškai priešingos poros, jau vien todėl, kad pirkdami eurą EUR/USD poroje mes parduodame JAV dolerį. O JAV dolerio pirkimo ir pardavimo operacijos, atliktos vienu metu skirtingose porose, beveik garantuoja koreliaciją, artimą -1.

Apskaičiuoti koreliaciją labai paprasta: beveik visos prekybos programinės įrangos suteikia galimybę eksportuoti kainas (perkelti jas į Excel ar kito formato failą). Taigi perkeltkite dviejų valiutų porų kainas į Microsoft Excel programą ir surašykite į du atskirus stulpelius. Excel turi funkciją CORREL, kuri

automatiškai apskaičiuoja koreliaciją, pvz., jei norite išsiaiškinti EUR/USD ir GBP/USD porų koreliaciją ir perkėlėte jų kotiruotes į A ir B stulpelius (darykime prielaidą, kad mes turime 100 kotiruočių), jums reikia įrašyti formulę =CORREL(A1:A100,B1:B100). Formulės rezultatas bus skaičius, rodantis valiutų koreliaciją. Taigi valiutų koreliacijos rodo, ko reikėtų vengti prekyboje: nupirkus neparduoti ir pardavus nepirkti valiutų porų, turinčių didelę koreliaciją.

Koreliacija padeda suprasti ir valiutų judėjimo kryptingumą. Dažnai ne visos valiutos pajuda vienu metu, taigi stebėdami kitas valiutas (nors jomis ir neprekiuojate), gaunate netiesioginės informacijos apie galimus jūsų prekiaujamos valiutų poros judėjimus.

83. Ar tiesa, kad daug nesėkmingai prekiaujančiųjų skundžiasi dėl pradinio kapitalo trūkumo?

Mąstymas, kad nesėkmes lemia pinigų trūkumas, yra vienas plačiausiai paplitusių mitų. Noriu pacituoti ištrauką iš klasiko Aleksandro Eldero (Alexander Elder) knygos „Trading for a Living“.

Dauguma, kuriems nepasiseka, mano, kad jiems būtų pavykę užsidirbti, jei būtų turėję didesnę kapitalą. Visi nesėkmingai prekiaujantys išmetami iš žaidimo po vienos ar kelių nesėkmių. Dažnai uždarius visas pozicijas, kurios tuo metu yra nepelningos, rinkoje įvyksta pokytis ir ji pajuda ta kryptimi, kurios prekiautojas tikėjosi. Tokiu atveju pikta ir dėl savo, ir dėl brokerio veiksmų: „Jeigu būčiau palaukęs dar savaitę, būčiau gavęs didelį pelną!“

Pastebėjęs rinkos krypties pokyčius, nesėkmingai prekiaujantis mano, kad jo metodai geri. Jis uždirba arba sutaupo pinigų tam, kad vėl atidarytų nedidelę sąskaitą. Istorija kartojasi ir jam vėl nepasiseka. Gal rinka ir pakeis kryptį, „įrodydama“, kad jis buvo teisus, bet per vėlai – sąskaita vėl tuščia. Tada prekiautojas ir pagalvoja: „Jeigu turėčiau didelę sąskaitą, poziciją galėčiau laikyti ilgiau ir turėčiau pelno.“

Pralaimėtojai trūksta ne kapitalo, o žinių. Jis gali prarasti didelę sąskaitą beveik taip pat greitai kaip ir mažą, nes labai rizikuoja. Jis investuoja netinkamai, o jo kapitalo valdymo strategija nepasiteisina. Nežiūrint į tai, ar jo strategija yra gera, keli nesėkmingi sandoriai lemia tolesnę prekybą.

Pradedantieji investuoti dažnai manęs klausia, kiek pinigų reikia turėti, kad būtų galima prekiauti. Jie mano, kad turėdami tam tikrą sumą, atlaikys laikiną jų turto kainos smukimą, ir tikisi, praradę nemažai pinigų, dar daugiau uždirbti!

Prekiautojas dažnai nepagalvoja, kad jis turės nuostolių, ir jiems nesiruošia. Mano, kad visa esmė priklauso nuo turimo kapitalo, todėl jis nesilaiko disciplinos ir neturi finansų valdymo plano.

Prekyboje visada galima pasirinkti norimą investavimo dydį, ypač dabar, kai brokeriai siūlo prekiauti turint tik 0,01 loto dydžio pozicijas. Anksčiau, kai norint sudaryti sandorį, reikėjo 1 loto, buvo suprantama, jei prekiautojas neturėjo pinigų tinkamam depozitui. Tačiau dabar pernelyg didelė rizika – klaidingas sprendimas, kuriam nėra jokio pateisinimo. Niekada nepamirškite, kad prekiaujate rizika, o jos dydį visada galite reguliuoti ne tik pasirinkę tinkamo dydžio poziciją, bet ir apriboję riziką bei nustatę nuostolio ribas.

Nebandykite pateisinti savo nesėkmių mažu depozitu, rinkoje vykstančiais pokyčiais ar nepalankiomis sąlygomis. Rinkoje nėra rizikos, kol mes jos patys neprisiimame. O prisiimti reikėtų tiek, kiek norime ir manome sugebėsią suvaldyti. Nesėkmės gali ištikti, jei pasirinksimė blogą strategiją ar netinkamai valdysime pinigus.

84. Kokie automatinės prekybos sistemos privalumai ir trūkumai?

Vieniems prekiautojams, pvz., Aleksandrui Elderui, automatinė prekybos sistema tik dar vienas mitas, kitiems, pvz., Ričardui Denisui (Richard Dennis) – geriausias ir patikimiausias prekybos būdas.

Internetu nemokamai (arba už nedidelį mokestį) galite surasti daug mechaninių prekybos sistemų, garantuojančių dešimtis ar net šimtus procentų pelno per mėnesį. Dauguma tokių automatinų patarėjų (ekspertų) rodo rezultatus, kurie buvo optimaliai įvertinti, bet dažnai patiria nesėkmę realioje prekyboje. Negi niekam nekykla klausimas, kodėl toks ekspertas pats netampa milijonieriumi, panaudodamas savo vertingus patarimus, bet nori juos parduoti? Tiesa ta, kad analitikų įžvalgos ir patarimai, kaip naudotis automatine prekybos programa, – tik dar viena verslo sritis. Analitikai ir ekspertus pa-

ruošiantys programuotojai užsidirba būtent iš sistemos kūrimo, o ne iš savo kuriamų prekybos sistemų rezultatų.

Kurti mechaninių prekybos sistemų patarėjus (pvz., vienai iš populiariausių prekybos programinių įrangų „MetaTrader“ kuriami ekspertai (angl. *Expert advisors*)) – galimybė, prieinama kiekvienam norinčiajam. Bet vis dėlto, kodėl aviakompanijos, turėdamos lėktuvus su autopilotais, už didelius pinigus samdo tikrus pilotus? Autopilotas tik padeda, bet neatstoja žmogaus. Taip ir automatinis patarėjas (ekspertas) nepakeis besimokančio žmogaus, galinčio pastebėti daugiau veiksnių nei bet kuris automatas. Akivaizdu, kad naudodamiesi svetima prekybos sistema jūs netobulėsate ir greičiausiai negalėsite paaiškinti, nei kodėl jums sekasi, nei kodėl nesiseka. Naudokitės ekspertu tik tada, jei patys jį sukūrėte ir tiksliai žinote, kaip jis veikia.

Automatinė prekyba turi ir privalumų:

- ☐ nereikia sėdėti prie kompiuterio ištisas dienas ir laukti, kol atsiras palanki situacija pirkti arba parduoti;
- ☐ prekiautojas nepatiria psichologinio spaudimo, nes operacija atliekama automatiškai, kai prekybos sąlygos atitinka nustatytas taisykles.

85. Kokie populiariausi praktiniai patarimai prekiaujančiam FOREX rinkoje?

Dažnas prekiautojas savo patirtį suformuoja trumpais posakiais. Norėčiau paminėti populiariausius.

Nežaiskite prieš rinką. Rinka visada turi kryptį, tik ne visuose grafikuose ją įmanoma pamatyti. Pradėkite analizę nuo didesnio laikotarpio grafiko, o baikite mažesnės trukmės grafiku. Prekiauti pradėkite tik nustatę, kokios krypties rinka (ar bulių, ar meškų, o gal rinka konsoliduota). Nuo jos turi priklausyti jūsų prekybos strategija. Svarbiausia kryptingumas – niekuo kitu rinkoje jūs negalite pasikliauti.

Pirkite pigiai, parduokite brangiai. Pagrindinė strategija, nepriklausomai nuo to, kaip mes ją pavadintume, – pirkti ir parduoti palankia kaina. Pradedančiam prekiautojui reikėtų stengtis suprasti ne tik tai, ar pasiektas dugnas

arba viršūnė, bet ir dominuojančias tendencijas. Niekada neatidarinėkite pozicijų, jei manote, kad rinkoje gali įvykti priešingas pokytis.

Negaudykite viršūnių – gaudykite strategijas. Nėra jokių indikatorių, parodančių, kad pasiekta viršūnė yra rinkos pokyčio taškas, todėl jų duomenys visada vėluoja. Taigi iš ko galima spręsti, kad kaina pasiekė viršūnę? Kad taip įvyko, suprasime tik tada, kai kaina pajudės priešinga kryptimi. Negaudykite viršūnių ir nesistenkite gauti viso įmanomo pelno. Žinoma, gali pasisekti atspėti, bet spėliojant tikimybė yra gerokai mažesnė nei naudojant strategiją! Taip pat nesistenkite visų techninės analizės veiksnių atlikti idealiai, nepamirškite, kad pasikeitus nuotaikoms – tai svarbiausia – po kurio laiko pasikeis ir techninis vaizdas.

Neprekiaukite pagal tvarkaraštį – sprendimas turi būti pagrįstas. Nesureikšminkite laiko, kurį praleidote prie kompiuterio, svarbus tik momentas, kai prasideda kainos judėjimas, vyksta jos lūžiai, kada atsiranda naujos informacijos. Nusistatę konkretų laiką prekiauti, jūs apribojate savo galimybes. Iš rinkos reikia pasiimti kuo daugiau – ir tai jau strategijos subtilybės.

Iš anksto sudarykite veiksnių planą. Laukdami naujienų jūs turite žinoti, koks poveikis gali būti, jei naujiena atitiks prognozę, jei ji bus gerokai palankesnė ar visiškai nepalanki. Turite žinoti, kad nepasitvirtinus prognozei rinka bus itin nepastovi – nuo to priklauso ir jūsų strategija, pvz., maža nuostolio riba beveik garantuotai suveiks, nepriklausomai nuo to, ar jūs atspėsite rinkos kryptingumą. Turėdami veiksnių planą galėsite tobulėti – suprasite klaidas ir kitą kartą koreguosite savo strategiją.

Laikykitės nustatytos tvarkos. Labai svarbu ne tik turėti savo požiūrį ir strategiją, bet ir nuosekliai ją vykdyti. Pagrindinis pozicijos atidarymo stimulus turi būti ne noras dirbti, bet supratimas, kas vyksta rinkoje, palankios situacijos įeiti į rinką pastebėjimas. Jei kainos svyravimas neatitinka nė vieno jūsų veiksnių plano, – didelė tikimybė, kad tai tiesiog chaotiškas rinkos judėjimas, nepalankus prekybai.

Darbas rinkoje – tai ne miklus klavišų spaudinėjimas, bet rinkos analizė ir taisyklių nustatymas, tai pirmiausia analitinis verslas ir griežtas pinigų valdymas. Atidarę poziciją ir nustatę nuostolio bei pelno ribas, laikykitės savo

sprendimo, nekaitaliokite jo be pagrindo, turėkite kantrybės išlaukti, kol rinka padarys savo darbą.

Leiskite augti pelnui, o ne nuostoliams. Manau, kad sunkiausia pradedantiesiems prekiauti – leisti pelnui augti. Matydami, kad uždirba, jie griebia pelną iškart, kai tik jis nustoja augti ar pradeda mažėti. Rinka juda bangomis, todėl jūs nuolat matysite, kaip jūsų pelnas mažėja. Tačiau nereikia pamiršti, kad svarbus tik galutinis rezultatas. Psichologinis spaudimas verčia neuždaryti nuostolingos pozicijos: prekiautojas mato, kad nuostolis mažėja, ir tikisi, kad jis ne tik sumažės, bet ir pavirs pelnu, nors situacija tam visiškai nepalanki. Retkarčiais taip nutinka, tačiau jei rinkoje įvyks nors vienas kurso pokytis priešinga kryptimi, o jūs būsite neapriboję rizikos, stipriai sumažinsite turimą sumą.

Stenkitės nustatyti didesnes pelno, o ne nuostolio ribas. Tai rizikos valdymo klausimas. Bent jau suvienodinkite iš tos pačios pozicijos galimą gauti pelną ir nuostolį. Jeigu jūs prekiaujate ne atsitiktinai, o pagal iš anksto numatytą strategiją – jūs visada žinote, kada norėtumėte fiksuoti pelną, o kada reikėtų trauktis. Jūsų pelno ir nuostolio ribos pagrįstos rinkos situacija, o ne noru daugiau užsidirbti ir kuo mažiau prarasti. Taigi, jei įeidami į augančią rinką jūs matote 20 punktų augimo perspektyvą, o artimiausias palaikymo lygis yra už 50 punktų, jūs pirkdami labai rizikuojate: jūsų galimas nuostolis du su puse kartų gali padidinti jūsų pelno galimybes; vien tam, kad nebūtų nuostolių, reikės turėti pelningas šešias iš dešimties tokių pozicijų. Šiuo konkrečiu atveju, suvienodinus pelno ir nuostolio ribas (20 punktų), nustatytumėte netinkamas nuostolio ribas. Vadinas, situacija įeiti į rinką nepalanki, todėl reikėtų palaukti.

Apribokite informacijos kiekį. Pradedantieji prekiauti mano, kad kuo daugiau jie skaitys, tuo daugiau supras rinką. Pradžioje tikrai daug dėmesio reikia skirti ekonominiams dėsniams, bet tai nereikia, kad jūs turite nuolat gilintis į ekonomines subtilybes. Jūs nustebsite sužinoję, kad profesionalai skaito labai mažai – mažiau nei pradedantieji. Jie skaito tik patikimus šaltinius ir tik tam tikras temas. Verta prisiminti dar vieną posakį: „Neskaityk daug, skaityk tai, kas naudinga!“

Nepainiokite mokslinių požiūrių su prekyba. Jūs galite domėtis akademinės visuomenės ekonominiais ar politiniais požiūriais dėl pasaulio ekonomi-

kos perspektyvų, bet tai nieko neduoda, kai prekiaujate praktiškai. Svarbiausia – pasirinkite tinkamus informacijos šaltinius. Realus pirkimas ar pardavimas ir nuomonė apie rinką bei ekonomiką – ne tas pat. Vieni kuria teorijas, kiti prekiauja – ir tai daro ne tie patys žmonės.

Išlikite ramūs. Prekiautojas ramiai jaučiasi, kai turi pakankamai žinių ir į šį užsiėmimą žiūri filosofiškai. Prekyba, skirtingai nei, tarkime, statyba (statomi namai turi bent jau nesugriūti), reikalauja kitokio požiūrio į darbą – ji turi duoti teigiamą rezultatą per tam tikrą laikotarpį. Taigi nuostolius reikia priimti kaip neatsikiriamą prekybos dalį. Dideli kainos šuoliai – didelės pelno galimybės. Nepriklausomai nuo to, ar jūs pelną matote savo sąskaitoje, ar tik vaizduotėje, tai sukelia euforiją. (Kainos šuoliai tokie įspūdingi dėl didelio svarto: per šimtą punktų išaugęs JAV dolerio kursas FOREX rinkoje laikomas dideliu judėjimu, bet realioje ekonomikoje šimto JAV dolerio kupiūros perkamoji galia pasikeistų tik vienu procentu.) Reikia išlikti ramiems, kad neprarastumėte darbingos nuotaikos, neišsektumėte.

Neskubėkite prekiauti – rinka niekur nedings. Paskutinis patarimas – neskubėkite. Euforija, kad turite pelningų pozicijų ir dirbate sėkmingai, ne mažiau pavojinga negu bandymas atsilošti. Užfiksavę pelną, nesistenkite iškart atidaryti naujos pozicijos, siekdami uždirbti dar daugiau. O patyrę nuostolį nebandykite atsilošti – nepamirškite, kad pozicijos turi būti susijusios tik su rinkos situacija, bet ne su jūsų emocijomis. Rinka niekur nedings. Dažnai pradedantieji prekiauti pašėlusiai greitai ištuština savo pirmąją sąskaitą, negalėdami vėliau paaiškinti, kodėl atidarė pozicijas. Labai retai viena ilgalaikė pozicija, kuriai dažniausiai ruošiamasi kruopščiai, galėtų atnešti tokį nuostolį, koks buvo patirtas prekiaujant dažnai ir tik trumpą laiką. Nepamirškite, kad tendencijos pasireiškia tik per pakankamai ilgą laiką. O trumpalaikės pozicijos, nors ir negali padaryti labai didelių nuostolių, yra sunkiai prognozuojamos. Taigi, reikia sulaukti palankios situacijos įeiti į rinką ir laukti tol, kol palanki situacija nepasikeis. Tikras prekiautojo darbas yra ne pirkti ar parduoti, bet laukti. Ne veltui priekiautojai sako: „Dar niekas neuždirbo pirkdamas ar parduodamas – visi uždirba laukdami“.

86. Ko galėtume pasimokyti iš žymiausių investuotojų?

Ko gero, žymiausias spekuliantas valiutomis yra Džoržas Sorosas, pagrindinis investicinės bendrovės „Quantum“, valdančios apie 20 mlrd. JAV dolerių fondus, savininkas. Jo asmeninis turas vertinamas apie 8 mlrd. JAV dolerių.

Didžiausią visų laikų spekuliaciją valiutomis Dž. Sorosas atliko Juodąjį trečiadienį (1992 m. rugsėjo 16 d.), kai Didžiosios Britanijos valdančioji Konservatorių partija nusprendė trauktis iš Europos Sąjungos pinigų sistemos. Tada Dž. Sorosas iš viso pardavė apie 10 mlrd. JAV dolerių vertės svarų portfelį, pasipelnędamas iš situacijos, kai Anglijos centrinis bankas nesugebėjo palaikyti savo nacionalinės valiutos lygio. Galų gale Anglijos centrinis bankas buvo priverstas devaluoti svarą. Sorosas dėl to laimėjo apie 1,1 mlrd. JAV dolerių ir buvo pavadintas „žmogumi, parklupdžiusiu Anglijos banką“.

Keli garsiausi finansų rinkų spekuliantai

Liza Čival (Liz Cheval), „EMC Capital“ kompanijos prezidentė, gyvena Čikagoje, Ilinojaus valstijoje. Anksčiau dirbo tarnautoja. Šiuo metu valdo daugiau nei 100 mln. JAV dolerių fondą.

Salemas Abrachamas (Salem Abraham), „Abraham Trading“ kompanijos prezidentas, gyvenantis Kaneidiano mieste, Teksaso valstijoje. Pradėjo prekiauti baigęs universitetą. Šiuo metu valdo apie 100 mln. JAV dolerių.

Bilas Danas (Bill Dunn), „Dunn Capital“ kompanijos prezidentas, gyvena Stuarto mieste, Floridoje. Anksčiau dirbo mokytoju, o šiuo metu valdo 900 mln. JAV dolerių.

Džonas Henris (John Henry), „John Henry and Co“ kompanijos prezidentas, gyvena Boka Ratono mieste, Floridoje. Anksčiau buvo ūkininkas, o šiuo metu valdo 1 mlrd. JAV dolerių. 1984 m. turėjo tik 16,313 JAV dolerių.

Laris Viljamsas (Larry Williams) pasiekė didžiulį rekordą – dukart pradėjo prekybą su 10 000 JAV dolerių, o baigė su 1 mln. JAV dolerių! Taip būna labai retai, dažniausiai galima užsidirbti 30–80% per metus, jei labai sekasi – 100–150% per metus.

Sėkmingai dirbantis biržos prekiautojas ir žinomas dėstytojas A. Elderas dalijasi savo atradimais ir patarimais jau minėtoje knygoje „Trading for a Living“. Dar keletas jo pastabų ir rekomendacijų:

Reikia prekiauti turint aiškų metodą. Būtina suvaldyti emocijas, kurios apima priėmus protingą sprendimą.

Rašykite savo prekybos dienoraštį, kuriame argumentuotai pagrįskite pozicijų atidarymą ir uždarymą. Ypač atidžiai aprašykite tas situacijas, kai kartojasi jūsų naudojama prekavimo taktika. Nesiseka tiems, kurie nesimoko iš praeities klaidų.

Niekada nekeiskite planų, kai turite atidarytą poziciją.

Kad pasisektų, reikia taupiai elgtis su pinigais. Geras prekiautojas stebi savo kapitalą taip, kaip patyręs nardytojas oro spaudimą akvalange.

„Nerizikuok visais pinigais!“ – pirmoji prekiautojo taisyklė.

Sudarydamas sandorius profesionalus prekiautojas rizikuoja tik maža dalimi kapitalo. Diletantas negali investuoti, kaip alkoholikas – gerti: iš pradžių mėgaujasi, o dienas baigia griovyje. Jei nežinote, ką daryti su atidarytu sandoriu, fiksukite pelną ir dar kartą įvertinkite rinkoje esančią situaciją. Kai nerizikuojate pinigais, gali aiškiai mąstyti. O uždaryti ir vėl atidaryti sandorį iš naujo nenuostolinga.

Tikras profesionalas visada išlieka ramus – ir laimėjęs, ir pralošęs.

Jums gali pasisekti, jei į prekybą žvelgsite rimtai, jei jūsų sprendimų nevaldys emocijos.

Pagrindinis azartiško prekiautojo bruožas – nejveikiamas noras laimėti. Jei manote, kad spekuliuojate labai didelėmis sumomis, bent vieną mėnesį neprekiuokite. Per šį laiką galėsite įvertinti savo veiksmus.

Grupė prekiautojų gali pastebėti rinkoje vyraujančią tendenciją, tačiau tikrai visi nepastebės kurso pokyčio. Pradėjęs prekiauti žmogus elgiasi kaip vaikas – seka kitų pavyzdžiu. Tačiau norint sėkmingai investuoti, reikia mąstyti savo galva.

Savo knygos pabaigoje A. Elderas rašo, kad prekiautojai dažnai bijo „pašpausti gaiduką“, t. y. pradėti pirkti arba parduoti. Ši baimė yra pagrindinė prekiautojo problema. „Jeigu jūs turite viską, ko reikia – prekybos strategiją, kapitalo valdymo taisykles, psichologines nuostatas, apsaugančias nuo nuostolių – vadinasi, laikas prekiauti“, – padaro išvadą A. Elderas.

87. Kaip rašyti prekybos dienoraštį?

Daug aktyvių prekiautojų pataria pradėti rašyti prekybos dienoraštį, kuriame būtų fiksuojamos prekybos operacijos, priežastys, kodėl pozicija buvo atidaryta, ir rezultatai. Dauguma sutinka, kad užrašyti savo sprendimo priežastis dar nepaaiškėjus rezultatui – svarbus mokymosi ir tobulėjimo žingsnis. Deja, labai mažai žmonių klauso šios rekomendacijos, nes tai reikalauja papildomų pastangų, o valdydami savo asmenines lėšas tiesiog neprivalome niekam atsiskaityti.

Kaip rašyti dienoraštį? Žemiau pateiktas prekybos aprašymo būdas: kiekvienai atliktai operacijai reikia pildyti atskirą lapą, kuriame būtina nurodyti:

- ☐ operacijos datą ir laiką;
- ☐ su kuria valiutų pora ir koku kiekiu atliekama pirkimo ar pardavimo operacija;
- ☐ laiko periodą, kuriam priimamas sprendimas ir nustatomi palaikymo arba pasipriešinimo lygiai (grafiko laiko periodas);
- ☐ palaikymo ir pasipriešinimo lygius: nurodomi iki trijų lygių nuo dabartinės kainos (gali būti ir mažiau);
- ☐ įėjimo kainą, rodančią, kokia kaina buvo piršta ar parduota;
- ☐ pelno ribas, kada mes norėtume pasiimti pelną;
- ☐ nuostolio ribas, kurios ribotų nuostolį;
- ☐ punktus, kurie paskaičiuoja galimą pelną (D) ir galimą nuostolį (E);
- ☐ pelno arba nuostolio santykį, kuris rodo, kiek galimas pelnas didesnis už nuostolį (jei $F > 1$), ar, atvirkščiai, kiek galimas nuostolis didesnis už pelną ($F < 1$). (Rekomenduojama numatyti $F > 1$.);
- ☐ komentarą apie sąlygas, kurioms esant buvo atidaryta pozicija. Turėtų būti nurodyta aiški priežastis, kodėl buvo verta šią poziciją atidaryti (palankios naujienos ar techninės analizės prielaida). Tai leis vėliau įvertinti sprendimo pagrįstumą;
- ☐ išėjimo tašką, rodantį, kokia kaina pozicija buvo uždaryta;
- ☐ pelno arba nuostolio finansinę išraišką, dažniausiai skaičiuojamą brokerio sąskaitos bazine valiuta.

Prekiautojo dienoraštis

lapas Nr. _____

Data:		Laikas:	
Valiutų pora:		Kiekis:	
Laiko periodas:		Pirkimas ☐	Pardavimas ☐
Pasipriešinimas:	#1 #2 #3		
Iėjimo kaina (A):			
Palaikymas:	#1 #2 #3		
Tikslas (B): (pelno riba, kaina)		Punktai (D): $D = B - A$	
Nuostolio riba (C): (nuostolio riba, kaina)		Punktai (E): $E = C - A$	
		Pelno arba nuostolio santykis (F): $F = D : E$	

Komentarai:

Išėjimo taškas:

Pelnas:

Nuostolis:

Pildydami tokius lapus kiekvienai atidarytai pozicijai, esame priversti susimąstyti dėl visų esminių klausimų: kokiomis aplinkybėmis sudarome sandorį, kiek rizikuojame, kada pasiimsime pelną ir kada pasitrauksime, jei ištiks nesėkmė.

Nagrinėjant šį klausimą reikėtų paminėti, kad dienoraštis yra prekybos plano sudedamoji dalis. Prekybos planas apima daug daugiau klausimų – viską, su kuo susiduriama prekiaujant, pradedant nuo prekiautojo motyvacijos ir baigiant detalio strategija. Rekomenduojama sukurti savo prekybos planą raštu. Bet kuriuo atveju, ar jums pakaks ryžto paruošti savo prekybos planą raštu, ar tiesiog turėsite jį galvoje, jums reikia apmąstyti esminius klausimus.

1. Savęs vertinimas

- 1.1. Kokie mano prekybos ilgalaikiai finansiniai tikslai (metinio pelno tikslas, mėnesio ir savaitės tikslai)?
- 1.2. Kokie mano privalumai ir trūkumai prekyboje, ką reikėtų tobulinti?
- 1.3. Kaip vertinu asmeninės disciplinos ir strategijos vykdymo gebėjimus?
- 1.4. Kiek laiko per dieną galėsiu skirti prekybai, strategijai kurti ir tikrinti?
- 1.5. Ar pakanka mano darbo kompiuteriu įgūdžių, prekybos programinės įrangos valdymo žinių ir patirties?
- 1.6. Ar pakankamai turiu žinių apie ekonominius rodiklius ir statistiką, kaip vertinu savo ekonomikos žinias?
- 1.7. Ar sugebėsiu dirbti vienas, savarankiškai atlikti rinkos analizę ir priimti sprendimus?

2. Kokiais rinkos instrumentais ir kokiais laikotarpiais bus prekiaujama

- 2.1. Kokiomis valiutų poromis ir kokiais kiekiais prekiausiu? Ar taikoma strategija buvo išbandyta su šiais instrumentais, kokie buvo rezultatai?
- 2.2. Kokį laikotarpį tarp pozicijos atidarymo ir uždarymo pasirinksiu prekiaudamas?
- 2.3. Kokios sąlygos turi būti, kad atidaryčiau poziciją?

- 2.4. Ar atlikta praėjusios dienos arba praėjusio laikotarpio rezultatų analizė, kokios išvados dėl patirtų nuostolių, kaip buvo gautas pelnas?
3. **Naudojamos analizės priemonės, informacijos šaltiniai**
 - 3.1. Kokie informacijos šaltiniai bus naudojami?
 - 3.2. Kokiais grafikais ir kokiomis techninės analizės priemonėmis (indikatoriais, kainų modeliais ir kt.) naudosisi?
 - 3.3. Kokių informacijos šaltinių duomenys ar analizės ataskaitos bus naudojamos, kokios naujienos bus skelbiamos? Dienos darbo plano sudarymas.
 - 3.4. Kokia yra rinkos būsena, ar ji kryptinga, ar konsoliduota?
4. **Rizikos ir pinigų valdymas**
 - 4.1. Kokios rizikos ribos nustatomos (pvz., bet kuriuo prekybos momentu rizikuoti ne daugiau 5% nuo turimo kapitalo)?
 - 4.2. Koks yra galimo pelno arba nuostolio santykis ir ar jis taikomas prekyboje?
 - 4.3. Kokios nuostolio ir pelno ribos numatomos?
 - 4.4. Kokio dydžio depozitą turėsiu pas brokerį? Ką darysiu nuostolio atveju: papildysiu sąskaitą ar mažinsiu prekiaujamos pozicijos dydį?
5. **Naudojama prekybos strategija**
 - 5.1. Kokie kriterijai ir techniniai indikatoriai naudojami, kai priimamas sprendimas dėl pirkimo arba pardavimo?
 - 5.2. Ar priimti sprendimai atitinka mano išbandytą strategiją, ar atlikta prieš tai buvusių pozicijų analizė?
 - 5.3. Kokios mano penkios populiariausios (gali būti ir dešimt) prekybos taisyklės?
 - 5.4. Kokios taisyklės taikomos įėjimo į rinką ir išėjimo iš rinkos atveju?
6. **Prekybos dienoraštis**
 - 6.1. Ar rašau prekybos dienoraštį, ar atlieku jo analizę ir kaip tai padeda prekyboje?
 - 6.2. Apie ką turėčiau pagalvoti patyręs nuostolį ar pasiėmęs pelną?

7. Darbo tęstinumo planas

- 7.1. Ką darysiu, jei suges mano kompiuteris, o tuo metu turėsiu atidarytas pozicijas?
- 7.2. Ar žinau savo brokerio (-ių) duomenis kontaktams (telefoną, el. pašto adresą, darbo laiką, atsižvelgiant į laiko juostą)?
- 7.3. Ar turiu užsirašęs, prisimenu slaptažodžius, reikalingus prekybai?

88. Ar vadovautis kitų rekomendacijomis?

Jeigu jūs interneto paieškos sistemoje įrašysite „FOREX trading systems“ ar „FOREX trading signals“ – gausite gausybę pasiūlymų pasinaudoti „niekada neklystančia“, „90% pasiteisinančia“ ar kitokia strategija, dažniausiai už kelis šimtus JAV dolerių. Prieš susigundydami tokiu pasiūlymu, įvertinkite jį kritiškai. Dauguma šių strategijų tikrai veikia, bet prekiautojams pritrūksta kantrybės vykdyti strategijos reikalavimus ir pinigų valdymo principus realioje prekyboje.

Kita vertus, užuot sumokėję šimtus JAV dolerių už kitų sukurtą produktą, jūs galite be jokių finansinių investicijų sukurti savo strategiją, o pinigus panaudoti kaip pradinį kapitalą. Asmeninė patirtis visada geriau negu svetimos išvados ir atradimai!

Ką jums reiškia gauti pelną vykdant kitų rekomendacijas? Ar tai sėkmė, jei aklai vykdydami kitų patarimus laimite? O ką darysite, jei kitą dieną pralaimėsite? Svarbiausias bet kurios veikiančios strategijos reikalavimas – žinojimas, kodėl gaunate pelną ir kodėl turite nuostolį. Tuo ir skiriasi investicijos nuo žaidimo. Žinodami rezultato priežastį, galite tobulinti strategiją ir tobulėti patys.

Per biržos ir FOREX rinkos istoriją buvo nemažai autoritetingų guru, kurie skelbė atradę paslaptį, kaip suvaldyti rinką. Deja, tik nedaugelis jų sugebėjo savo patarimus paversti milijonais. Parašyta labai daug knygų apie tai, kaip reikia prekiauti. Sukurti startegiją lengva, sudėtinga yra vykdyti strategijos reikalavimus realioje prekyboje.

89. Kokios yra populiariausios strategijos?

Dauguma prekyautojų turi savo vienintelę gerą strategiją, kuria visiškai pasitiki. Kitos jiems atrodo netinkamos ir jie užsispyrę vykdo tuo metu gerai veikiančią strategiją. Tačiau vieną dieną ji tiesiog tampa neveiksminga. Dažniausiai tada atrandama kita, ne mažiau gera strategija, kuri taikoma vietoj pirmosios. Panašios geros strategijos paieškos tęsiasi iki visiško sąskaitos ištuštinimo. Deja, tokia yra pradedančiųjų prekyautojų praktika.

Kur kas racionaliau nuo pat pradžių turėti nuostatą, kad tas, kas veikia – veiks visada. Rinka keičiasi, ir prekyautojas turi keisti savo strategiją pagal tai, kokia yra rinka, bet ne atvirkščiai – nustatęs savo prekybos taisykles tikėtis, kad rinkoje taip viskas ir susiklostys.

Populiariausi prekybos būdai

Prekyba pagal rinkos kryptį (angl. *Trend following*)

Tai bandymas užsidirbti iš didelių rinkos judėjimų, dažniausiai kelių savaitių ar net mėnesių, kai rinka pasiekia naujas aukštumas ir žemumas, sekdamas susiformavusią kryptį iki pat jos apsisukimo. Tai puikus ir visiems patinkantis prekybos būdas, bet turi ir kelis trūkumus:

- ☐ tokios kryptys susiformuoja retai, tik apie 15% viso laiko rinka būna kryptinga;
- ☐ bandymas gaudyti kryptį, kai jos nėra, būna nuostolingas;
- ☐ reikia turėti pakankamai didelę pinigų sumą, kad gaudydami kryptį galėtumėte apriboti savo riziką;

Prekyba prieš rinkos kryptį (angl. *Countertrend trading*)

Ši strategija priešinga prekybai pagal rinkos kryptį. Tai bandymas užsidirbti parduodant, kai rinka auga, ir perkant, kai rinka krenta. Strategija leidžia manyti, kad bet kuris judėjimo impulsas ilgainiui nusilpsa ir rinka bent trumpam keičia kryptį. Čia geriausias patarėjas ir instrumentas – kainos palaikymo ir pasipriešinimo lygiai, nuo kurių kainos ir keičia kryptį.

Svyravimų strategija (angl. *Swing trading*)

Iš esmės tai tokia pat strategija, kaip ir prekyba pagal rinkos kryptį, tik ji taikoma pakankamai trumpam laikotarpiui ir tik tam, kad būtų galima panau-

doti stipriausią impulso dalį, kai rinka staigiai pajuda (dažniausiai dėl stipriai paveikiančių naujienų). Prekiautojai, kurie naudoja svyravimų strategiją, iš esmės prekiauja fundamentaliais veiksniais.

Dienos prekyba (angl. *Day trading*)

Tai ne atskira strategija, bet noras užsidirbti perkant ir parduodant per dieną, o dienos pabaigoje pasitraukti iš rinkos. Dienos prekyboje naudojami ir prekybos pagal, ir prekybos prieš rinkos kryptį strategijos elementai.

Pagrindiniai prekybos tipai

Spekuliavimas

Spekulantas (angl. *Scalper*) – asmuo, per dieną atliekantis tuzinus ar net šimtus sandorių. Jis bando pasinaudoti prašomos bei siūlomos kainos skirtumu ir iš kiekvieno sandorio uždirbti bent nedidelį pelną.

Techninė prekyba

Techniniai (angl. *Technical*) prekyautojai didelį dėmesį skiria diagramoms ir grafikams. Stebėdami akcijų ir indeksų grafikų linijas jie ieško susiliejimų ar nuokrypių, kurie rodo pirkimo ar pardavimo galimybes.

Fundamentalioji prekyba

Prekyba vykdoma fundamentaliųjų veiksnių analizės pagrindu. Prekiautojai analizuoja ekonomines naujienas ir rodiklius, veikiančius valiutų rinką, ir priima dažniausiai ilgalaikį strateginį sprendimą dėl valiutų poros krypties. Fundamentaliosios prekybos šalininkai prekiauja retai, tačiau ilgai laiko atviras pozicijas. Nors tai suteikia didžiulę pelno galimybę, bet tuo pačiu reikalauja didelių nuostolio ribų. Šia strategija dažniausiai vadovaujami investiciniai fondai arba stambūs investuotojai.

90. Kas tai yra trejopo tikrinimo prekybos sistema?

Trejopo tikrinimo sistemą (angl. *Triple screen trading system*) sukūrė A. Elderas 1986 metais. Jis aprašė ją minėtoje knygoje „Trading for a Living“.

Šios sistemos pagrindinis principas – kiekvienam galimam veiksmui (pirkimui ar pardavimui) taikyti tris skirtingų laiko periodų testus. Jei jie visi ar du pagrindiniai (ilgiausio ir trumpiausio laikotarpio) parodo tą patį, situaci-

ja tinkama prekybai. Iš praktikos visi puikiai žinome, kad skirtingų laikotarpių grafikų duomenys gali nesutapti, pvz., savaitės grafikas rodo rinkos kilimą, o dienos grafikas – rinkos kritimą. Pirmiausia reikėtų atsižvelgti į ilgiausio laikotarpio kainos grafiką – savaitės grafikas dažniausiai gerokai tiksliau parodo tikrą rinkos kryptingumą, o trumpesnio laikotarpio rinkos situaciją nulemia ilgalaikis kryptingumas.

Pagal šią sistemą pirmiausia testuojamas ilgesnio laikotarpio, negu planuojama prekiauti, grafikas, pvz., savaitės. Taikomi indikatoriai, kurie padėtų nustatyti ilgo laikotarpio kainos kryptį. A. Elderas naudojo histogramą, nors galėtų būti ir kiti krypties indikatoriai ar kelių indikatorių derinys. Pirmas testas nustato, kokią veiksmą reikia atlikti: pirkti, parduoti ar nieko nedaryti, laukti, kol indikatoriai parodys rinkos kryptingumą. Veiksmas gali būti atliktas tik tada, kai patvirtins kiti testai.

Antram testui pasirenkame smulkesnį grafiką, pvz., dienos. Jei savaitės grafikas rodo kilimą, tai atsižvelgiama tik į pirkimo signalus. Pardavimo signalai, jei tokie yra, tiesiog ignoruojami, kadangi mes siekiame kylančios rinkos signalo patvirtinimo. Šiam testui A. Elderas naudojo jėgos indeksą ir Eldero spindulius, taip pat tinka stochastinis indiktorius.

Trečias testas rodo kryptingumą valandos grafike, kuris parenka palankiausią įėjimo į rinką momentą. Gali būti naudojami ir kiti įvairūs kryptingumo nustatymo metodai. Svarbu, kad įėjimas į rinką būtų daromas tikintis tos pačios krypties kaip ir savaitiniame grafike. Vidutinio laikotarpio indikatorių parodymai ar kryptingumas gali ir prieštarauti dviejų pagrindinių laikotarpių – ilgiausio ir trumpiausio – kryptingumui. Svarbiausia, kad pirkimas ar pardavimas atitiktų ilgiausio – šiuo atveju savaitės – laikotarpio kryptingumą.

Pati idėja, kad skirtingų laikotarpių indikatoriai patvirtintų vienas kitą, neoriginali, tai natūralus prekiautojų noras. Praktikoje, deja, tai gana retai patenka į taiką, taigi reikia rinktis, ar apsiriboti tik dviejų laikotarpių indikatorių parodymų sutapimu, ar prekiauti itin retai, bet su didesne sėkmės tikimybe.

„MetaTrader 4.0“ sistemoje nesudėtinga nustatyti visų trijų laikotarpių parodymus viename ekrane ir taip stebėti rinką.

Žemiau pateiktame pavyzdyje matome tris GBP/USD valiutų poros grafikus: valandos, 4 valandų ir dienos. Kiekvienam grafikui taikomi histogramos ir santykinio stiprumo indikatoriai. Histogramos parodymai valandos ir dienos grafikuose nesutampa, nes vienas rodo pardavimo, kitas – pirkimo signalus. Nors dienos grafikas rodo pirkimui palankią situaciją, tačiau reikėtų palaukti, kol ir valandos grafikas parodys pirkimo signalą.

GBP/USD valiutų valandos, keturių valandų ir dienos pokyčių grafikas

Šaltinis: „MetaTrader 4.0“ prekybos programinė įranga.

Nesudėtinga sukurti ir keturių ar penkių testų tikrinimo sistemą – svarbu pats principas ir tai, kad ši strategija pasiteisina realioje prekyboje.

91. Kas yra Martingailo strategija?

Martingailo strategija (angl. *Martingale strategy*), ištikus nesėkmei, rekomenduoja didinti riziką. Ji paremta matematiniais skaičiavimais ir gali būti naudojama ne tik FOREX rinkoje, bet ir įvairiuose lošimuose, kazino ir kt. Ši strategija turi vieną trūkumą: jei nesėkmės kartotųsi keletą kartų iš eilės, būtų rizikuojama didele pinigų suma dėl mažo pelno. Tačiau remiantis tikimybių teorija, tarkim, aštuonių iš eilės pasikartojančių nesėkmių tikimybė itin maža.

Taigi pagal šią strategiją, išsirenkame pradinį skaičių ir perkame, pvz., EUR/USD porą už 0,1 loto, nustatome +100 punktų pelno ribą ir -100 punktų nuostolio ribą, o tada laukiame. Jei valiutos porų santykis pakyla ir pasiekia tiek, kiek tikėjomės, laimime 100 JAV dolerių ir viską kartojame iš naujo.

Jei ištinka nesėkmė, skaičių dvigubiname ir dabar jau perkame EUR/USD porą už 0,2 loto. Vėl nustatome +100 punktų pelno ribą ir -100 punktų nuostolio ribą. Jei rinka kyla, laimime 200 JAV dolerių. Atėmę nuostolį po pirmosios nesėkmės, turime 100 JAV dolerių pelno ir kartojame viską nuo 0,1 loto.

Jei ištinka antra nesėkmė iš eilės, EUR/USD porą perkame jau už 0,4 loto, vėl nustatome pelno ir nuostolio ribas. Sėkmės atveju uždirbame 400 JAV dolerių pelno. Atėmę nuostolius po pirmosios ir antrosios nesėkmių, turime 100 JAV dolerių pelno ($400 - 100 - 200 = 100$) ir vėl kartojame nuo 0,1 loto.

Trečiosios nesėkmės atveju viskas kartojama iš naujo, t. y. sėkmės atveju turime 100 JAV dolerių pelno, nesėkmės – santykis dvigubinamas ir t. t. Kad lengviau būtų orientuotis, galime susisteminti duomenis lentelėje:

Prekiaujama lotais, EUR/USD	Pelnas sėkmės atveju (JAV doleriais)	Nuostolis (su-kauptas nuostolis) nesėkmės atveju (JAV doleriais)	Galutinis pelnas sėkmės atveju (JAV doleriais)	Reikalingo užstato dydis (eurais)
1	100	0	100	1 000
2	200	100	100	2 000
4	400	300	100	4 000
8	800	700	100	8 000
16	1 600	1 500	100	16 000
32	3 200	3 100	100	32 000
32	6 400	6 300	100	64 000

Įmanomos ir įvairios kombinacijos, nes FOREX rinkoje galima ne tik pirkti, bet ir parduoti. Norėdami padidinti sėkmės procentą, atsižvelkite ir į techninės analizės indikatorius ir prognozes. Be to, pradėjus ne nuo 0,1 loto, o, tarkim, nuo 2, sėkmės atveju pelnas bus ne 100 JAV dolerių, o 200 JAV dolerių.

Siūlau šios strategijos net nebandyti praktikoje, nes ji pagrįsta ne žinio- mis apie rinką, o matematine teorija. Strategija sukelia įspūdį, kad investuoja- ma be pralaimėjimo, bet nepamirškite, kad, ištikus kelioms nesėkmėms, jūsų pradinis kapitalas turės didėti labai greitai. Kai norint didinti pozicijas pritrūks pradinio kapitalo, prekyba baigsis.

Vietoj šios strategijos siūlyčiau naudoti **antimartingailo strategiją**. Jos esmė – didinti riziką laimint ir mažinti riziką nesėkmės atveju. Taip rizika iš- laikoma tame pačiame lygyje.

Panagrinėkime pavyzdį. Pradinis prekiautojo balansas sudarė 10 000 JAV dolerių. Prekiaudamas 1 loto dydžio sandoriais prekiautojas užsidirbo 15 000 JAV dolerių ir dabar gali prekiauti sandoriais po 1,5 loto. Jei balansas būtų su- mažėjęs iki 8 000 JAV dolerių, reiktų ir riziką mažinti iki 0,8 loto.

Toks rizikos proporcijos išlaikymas suteikia prekybai stabilumo ir leidžia „nesudėti visų kiaušinių į vieną pintinę“, išbandyti strategijos privalumus per ilgą laikotarpį.

Taip pat jūs galite naudoti ir **pelno didinimo ribojant riziką strategiją**. Tarkime, pradėjote prekiauti turėdami 10 000 JAV dolerių, o netrukus turite jau 15 000 JAV dolerių. Visą sumą padalinate į pradinį kapitalą, t. y. 10 000 JAV dolerių, nuo kurio patariama rizikuoti konservatyviai (ne daugiau 2% nuo kiekvieno sandorio), ir į likusią dalį, t. y. 5 000 JAV dolerių, kuriai riziką galite padidinti net iki 10%. Ši strategija leidžia jums gerokai padidinti pelną sėkmės atveju, tuo pačiu metu nedidinant rizikos jūsų pirminiam įneštam kapitalui.

92. Kaip vykdoma piramidės strategija?

Piramidės strategija naudojama prekybos sandorių didinimui per kelias nuosekliai atidaromas rinkos pozicijas. Ją itin mėgsta rinkos krypties sekimo šalininkai. Prekiautojai šią strategiją dažnai taiko kryptingoje rinkoje. Atidarydami didelę poziciją labai rizikuojame: kai situacija tampa gana aiški, geriausia proga pasipelninti dažnai jau būna praleista, todėl uždirbama nedaug. Taigi piramidės strategija – savotiškas kompromisas, nes rizikuojame ne daug ir tik matydami palankią situaciją.

gumo pokytį, mūsų nagrinėjamame pavyzdyje tai pavyko padaryti. Viso galimo pelno užsidirbti tiesiog neįmanoma, svarbu turėti gerą strategiją.

Taikant piramidės strategiją, įmanoma įvairiai varijuoti su pozicijos dydžiu, nuostolio ribomis ir pasitraukimo strategija:

- ❑ pirma pozicija atidaroma didesnė, o kita nuosekliai mažinama, pvz., E1 – 1 lotas, E2 – 0,5 loto, E3 – 0,25 loto, E4 – 0,15 loto ir t. t.
- ❑ traukiamasi ne pasiekus pirmą palaikymo lygį, bet kai kaina krinta iki priešpaskutinio įėjimo lygio. Tai sumažina pelną, bet užtikrina, kad kaina tikrai pakeitė kryptį, o ne atsitiktinai susvyravo;
- ❑ nuostolio riba po paskutinio pelningo įėjimo pakeliama iki įėjimo taško lygio. Deja, tai taikoma tik labai kryptingose rinkose.
- ❑ norint uždaryti visas pozicijas, reikėtų naudoti krypties indikatorių parodymus (histogramos, „Aligatoriaus“ ir kt.). Šis metodas leidžia pastebėti kainos krypties pokyčius ir, anksčiau uždarius pozicijas, padidinti pelną.

93. Kas tai yra vėžlių strategija?

Vėžlių strategija (angl. *Turtles strategy*) – krypties sekimo strategija (angl. *Trend following strategy*), taikoma bet kuriai rinkai, o pavadinta pagal garsaus projekto pavadinimą. Ji nenurodo, kada konkrečiai pirkti ar parduoti, tai greičiau rinkos filosofija, kurios pagrindas prekiauti tik pagal rinką, visos pastangos ir instrumentai panaudojami vienam tikslui – naudojant techninius indikatorius pastebėti stiprų ir ilgalaikį kryptingumą, sekti juo tol, kol nebe matysite krypties pokyčių. Taigi pozicija gali tęstis nuo kelių dienų iki kelių mėnesių ar net metų. Vienas garsiausių vėžlių strategijos šalininkų R. Denisas, pats to gal ir nenorėdamas, davė jai pavadinimą.

1983 metais du garsūs biržos prekyautojai Ričardas Denisas ir Viljamas Eckhartas (William Eckhardt) susilažino, ar prekiauti biržoje gali tik ypatingus gebėjimus turintis žmogus, ar tai amatas, kurio galima išmokyti bet kurį, norintį tuo užsiimti?

V. Eckhartas teigė, kad prekyba yra menas, o ne mokslas. Sėkmingai prekiaujančiais gimstama, o ne tampama. Neįmanoma sukurti Elvio Preslio ar

Rembranto, nes jie unikalūs, o jų gebėjimai – gamtos dovana. R. Denisas su tokia partnerio nuomone kategoriškai nesutiko. Jis tvirtino, kad savo amato, atnešusio jam ne vieną dešimtį milijonų, jis laisvai galėtų išmokyti nors ir gatvės praeivį – jei tik šis norėtų mokytis ir būtų užsispyręs dirbti.

Ginčas buvo toks kategoriškas ir karštas, kad R. Denisas nusprendė, jog vienintelis būdas išsiaiškinti tiesą – įrodyti teiginius praktikoje. Tuo metu jie buvo Singapūre, šalia vėžlių fermos, ir R. Denisas rėžė: „Mes galime auginti prekyautojus taip, kaip jie augina vėžliukus!“ Taip iš dviejų garsių biržos guru ginčo atsirado vadinamasis legendinis vėžlių projektas.

Ginčo dalyviai į „Wall Street Journal“, „Barron's“ ir „New York Times“ davė skelbimus, kad priima paraiškas iš visų norinčiųjų dalyvauti eksperimente. Skelbė, kad be jokių išankstinių reikalavimų bus atrinkta grupė žmonių. Jie bus apmokyti R. Deniso prekybos strategijos ir penkeriems metams gaus valdyti po milijoną JAV dolerių. Prie 10 pirmųjų atrinktų ir apmokytų dalyvių po metų prisijungė dar 13. Jie gavo tą patį – mokymus ir vidutiniškai po milijoną JAV dolerių kapitalo. Taigi daug anksčiau, nei buvo sukurti televizijos šou, tokie kaip Donaldas Trumpos „Pretendentas“ ir kiti, R. Denisas įvykdė vieną iš įspūdingiausių eksperimentų, skirtų žmogaus prigimčiai tirti.

Visas šis projektas, strategija ir rezultatai, išsamiai pirmą kartą aprašyti 2007 metais išleistoje knygoje „Way of the Turtle“, kurią parašė sėkmingiausias projekto dalyvis Kartis M. Feizas (Curtis M. Faith) – jauniausias dalyvis, tada jam buvo tik 19 metų. Žinomas prekyautojas Vanas Tarpas (Van K. Tharp), „The Van Tharp Institute“ prezidentas, minėtą knygą įvertino kaip vieną iš penkių visų laikų geriausių knygų apie prekybą biržoje.

Taigi, po penkerių metų 20 dalyvių (trys buvo pašalinti už taisyklių nesilaikymą ir tvarkos pažeidimus) bendrai uždirbo R. Denisui daugiau nei 100 milijonų JAV dolerių pelno! Vien K. M. Feizas atnešė 31,5 mln. JAV dolerių pelno, tiesa, jam R. Denisas davė 2 milijonų pradinį kapitalą kaip sėkmingiausiai dirbančiam naujokui.

Strategija yra labai paprasta. R. Denisas, nieko neslėpdamas, ją dėstė projekto dalyviams, o vėliau papasakojo apie ją viename iš interviu. Jo žodžiai puikiai apibūdina, kodėl strategijos neverta slėpti: „Aš visada sakau, kad galima

išspausdinti taisykles laikraštyje, tačiau niekas jų nesilaikys. Svarbiausia – logika ir disciplina“.

R. Denisas įrodė savo tiesą neginčijamai ir visiems laikams – prekyba, be abejonės, yra menas, bet prekybos meno galima išmokti. Pagrindinė mintis ir pamoka, kurią nuosekliai dėsto K. M. Feizas savo knygoje, kad sėkmė – tai ne prekybos sistema, tai prekybos sistemos įgyvendinimas, kasdienis nuoseklus sistemos vykdymas. Kodėl dvidešimties žmonių, kurie visi buvo apmokyti visu metu ir turėjo beveik vienodas pradinės prekybos sąlygas, rezultatai skiriasi? Skirtumą lemia prekybos psichologija ir gebėjimas laikytis taisyklių.

Geriausias rezultatas buvo daugiau nei 100% pelno kasmet. Niekas nuostabaus, kad K. M. Feizas gavo 31,5 mln. JAV dolerių pelno, pradėjęs nuo 2 mln. JAV dolerių kapitalo. Jo veikla buvo nuosekliausia, jis vykdė strategiją nedvejodamas ir tikėdamas pastarosios veiksmingumu. Tai paaiškina, kodėl vieni dalyviai dirbo sėkmingiau už kitus – rinkos psichologija dažnai būna nenuspėjama. Šis projektas – puikus žmonių, turėjusių vienodas pradinės sąlygas, bet nuėjusių skirtingais keliais ir gavusių visiškai skirtingus rezultatus, pavyzdys.

Kita pamoka, kurią galime išmokti nagrinėdami vėžlių strategijos atsiradimą, yra rinkos psichologijos suvokimas ir tai, kaip prekyautojas turi mąstyti, kaip žaidimo elementai panaudojami realioje prekyboje. Jūs ilgai galite būti neteisingi, turėti nuostolių. Kas suteikia pasitikėjimo? Įsitikinimas, kad sistema veikia ir duoda pelną! Visi prekyautojai svajoja apie strategiją, kuri puikiai veiktų visose rinkose. Ir tokių teorijų, ir strategijų, puikiai veikusių praeityje, tikrai yra. Be to, neturime pagrindo manyti, kad jos neveiks ateityje. Pasirodo, visa paslaptis – tai gebėjimas pritaikyti šią patirtį prekiaujant. Pavyzdžiui, kainos palaikymo ir pasipriešinimo lygiai, kuriuos jums parodys net pradedantieji prekyautojai, puikiai žinomi visiems, bet jie taikomi tik suvokus jų naudą. Taigi, norint sukurti gerą prekybos strategiją, reikia išmokti prekybininko amato.

Vėžlių strategija niekada nebando nuspėti tolesnės rinkos krypties, bet ieško įrodymų, kokioje būsenoje rinka yra. Tai viena šio projekto pamokų: sėkmingai dirbantis prekyautojas stebi rinkos judėjimą bei nusprendžia, kokia rinka šiuo metu yra ir kokią strategiją taikyti. Nors ši rinkos filosofija lyg ir leistų eksperimentuoti su įvairiomis strategijomis, tačiau strategija, kuri buvo

taikoma vadinamajame vėžlių projekte, labai panaši į anksčiau aprašytą prekybą pagal rinkos kryptį.

Pagrindiniai bet kurios strategijos elementai – periodas, kuris naudojamas norint nustatyti rinkos būseną, ir gaunami pirkimo arba pardavimo signalai. Vidutinio laikotarpio sistemoje naudojama 20 dienų, o strateginėje sistemoje – 60 dienų laikotarpis rinkos judėjimui apibūdinti ir kryptčiai pastebėti. Buvo naudojami tokie analizės metodai ar indikatoriai: ATR kanalas, Bolingerio ribos, Donchiano kanalas, dvigubas ir trigubas slankiųjų vidurkių indikatoriai (trijų slankiųjų vidurkių indikatoriai, kurį B. Viljamsas pavadino „Aligatoriumi“, buvo naudojamas vėžlių projekte daug anksčiau). Tačiau šio projekto esmė – ne techninių indikatorių pasirinkimas. Anot K. M. Feizo, „prekybos paslaptis ir vėžlių strategijos sėkmė – pelninga prekyba pritaikant idėjas ir koncepcijas, puikiai žinoma ir paskelbta prieš daugelį metų. Svarbiausia ją nuosekliai įgyvendinti“.

Daugiau informacijos rasite adresu <http://www.turtietrader.com>.

Kas yra Ričardas Denisas?

Džeko Švagerio (Jack D. Schwager) knygoje „Market Wizards“ jūs galite surasti interviu su Ričardu Denisu. Čia aprašyta jo istorija. R. Denisas gimė 1949 m. Čikagoje. 1970 metais jis pasiskolino 1 600 JAV dolerių iš savo šeimos narių ir už didesnę pinigų dalį – 1 200 JAV dolerių – nusipirko vietą „Mid America Exchange“ biržoje, o su likusiais 400 JAV dolerių pradėjo prekiauti. 1983 metais jo turtas buvo vertinamas 200 milijonų JAV dolerių! 1987–1988 metais, krizės metu, jis patyrė apie 50 mln. JAV dolerių nuostolių. Tai paskatino 1989 metais R. Denisą pasitraukti iš biržos. Kalbėdamas su Džeku Švageriu jis pasakė, kad paliko biržą, o visą savo laiką skirs politinei ir labdaros veiklai. Bet tai tęsėsi neilgai, 1994 m. R. Denisas vėl ėmė prekiauti, dabar visą dėmesį skirdamas mechaninėms prekybos sistemoms, vadinamiesiems ekspertams – kompiuterinėms programoms, kurios pagal tam tikrą algoritmą duoda pirkimo ar pardavimo signalus. Viename paskutiniųjų interviu jis teigė, kad tai – lengviausias būdas užsidirbti.

94. Ko galime pasimokyti iš Bilo Viljamso?

Bilas Viljamsas sukūrė keletą analizės instrumentų, ne tik atskirus indikatorius, bet ir metodiką, kaip kelis indikatorius naudoti vienu metu ir taip atrinkti labiausiai patikimus pirkimo arba pardavimo signalus, vienų indikatorių parodymus patikrinti kitais. Pagrindiniai techniniai B. Viljamso indikatoriai:

- ☐ „Aligatorius“ (angl. *Aligator*);
- ☐ „Fraktalai“ (angl. *Fractals*);
- ☐ „Stebuklingas indikatorius“ (angl. *Awesome Oscillator*);
- ☐ „Gator osciliatorius“ (angl. *Gator Oscillator*);
- ☐ „Rinkos palengvinimo indeksas“ (angl. *Market Facilitation Index*).

„Aligatorius“ – svarbiausias ir įdomiausias iš visų indikatorių. Tikriausiai nėra kito tokio paprasto indikatoriaus, kurį supranta netgi naujokai. Be to, B. Viljamsas sugalvojo įdomų indikatoriaus pavadinimą, palyginęs jį su gyvūno – aligatoriaus – elgesiu. „Aligatorius“ naudojamas rinkos krypties pradžia ir pabaigai nustatyti. Jį sudaro trys slankieji vidurkiai – balanso linijos.

„Aligatoriaus lūpos“ (angl. *Alligator lip*) – jautriausia, greičiausiai judanti balanso linija, tai dažniausiai 5 periodų slankusis vidurkis. „Lūpų“ judėjimas parodo trumpalaikį kryptingumą.

„Aligatoriaus dantis“ (angl. *Alligator teeth*) – vidutinio jautrumo linija, 8 periodų slankusis vidurkis. Tai vidutinio laikotarpio kryptingumas.

„Aligatoriaus žandikaulis“ (angl. *Alligator jaw*) – lėčiausia balanso linija, dažniausiai 13 periodų slankusis vidurkis, kuris labai vėluoja, bet parodo ilgalaikį kainos kryptingumą.

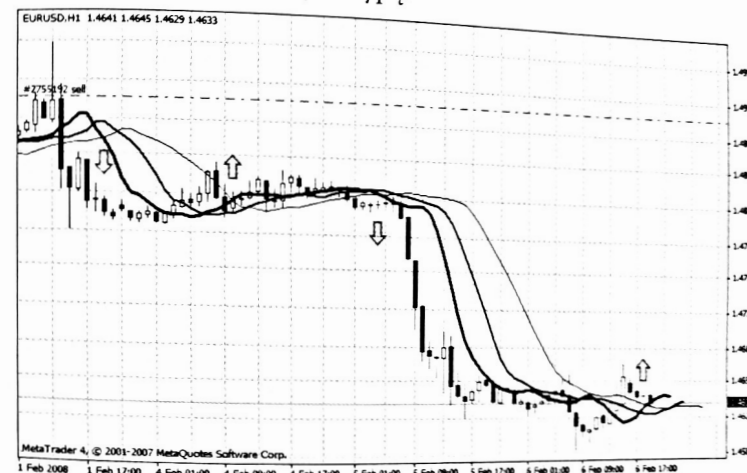
„Aligatorius“ duoda tam tikrus signalus. Jei balanso linijos išsiskyrusios (nesusipynusios) ir nukreiptos žemyn – tai rodo meškų rinkos kryptingumą, o išsiskyrusios balanso linijos, nukreiptos į viršų, rodo bulių rinką. Susipynusios linijos rodo, kad rinka turi neutralų kryptingumą ir yra konsoliduota (dažnai vadinama šoniniu kryptingumu). Pirkimo ar pardavimo signalai atsiranda tada, kai „lūpų“ linija kerta „dantų“ liniją (vidutinio stiprumo signalas), o „lūpų“ linija – „žandikaulių“ liniją (stiprus signalas).

„Aligatorius“ puikiai veikia kryptingose rinkose, bet dažnai duoda klaidingus signalus konsoliduotoje. Taip pat, kaip ir dauguma techninių indikatorių, jo rodomi duomenys vėluoja. Taigi neverta pasitikėti vien „Aligatoriaus“ parodymais, kurie pasiteisins tik labai stipraus kryptingumo rinkoje, nes pamatysite tik kryptingą judėjimo pabaigą.

Rekomenduojama derinti „Aligatorių“ ir „Fraktalus“.

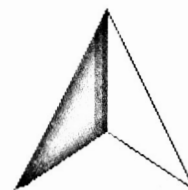
EUR/USD „Aligatoriaus“ indikatorius

Stora linija – „lūpos“, plona – „žandikaulis“, vidutinė – „dantis“. Rodyklės rodo signalų atsiradimo vietą ir kryptį.

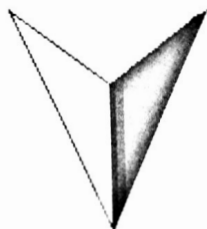

Šaltinis: „MetaTrader 4.0“ prekybos programinė įranga.

„Fraktalai“. Bulių „Fraktalas“ – tai 5 žvakių serija, kur 1, 2, 4, 5 žvakių maksimumai yra žemesni už 3 žvakės maksimumą. Jei taip nutiko, virš trečiosios žvakės brėžiamas „Fraktalo“ ženklukas.

Analogiškai brėžiamas ir meškų rinkos „Fraktalas“ – jis atsiranda tada, kai iš 5 žvakių 1, 2, 4, 5 žvakių minimumai yra aukštesni už trečiosios žvakės minimumą. Žemiau pastarosios žvakės brėžiamas „Fraktalo“ ženkliukas.

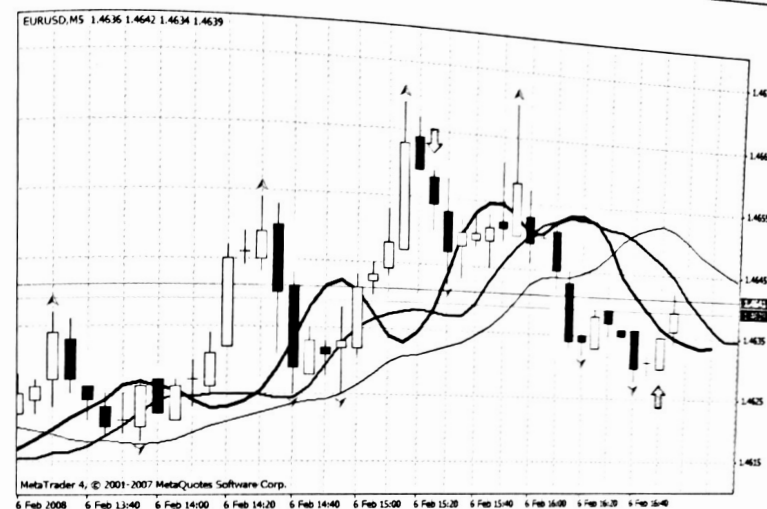

„Fraktalų“ parodymai naudojami kartu su „Aligatoriumi“. Kai bulių „fraktalas“ (rodyklė į viršų) yra aukščiau „Aligatoriaus“ linijų – signalas parduoti. Kuo aukštesnė žvakė, kurioje matome „Fraktalą“, tuo didesnė tikimybė, kad signalas bus teisingas. Analogiškai su pirkimo signalais: „Fraktalas“ turi būti žemiau „Aligatoriaus“ parodymų ir kuo jis bus labiau nutolęs nuo kitų viršūnių – tuo geriau.

„Aligatorius“ ir „fraktalai“

EUR/USD kursų penkių minučių pokyčių grafikas

Nors „Fraktalų“ matome pakankamai daug, tikri pardavimo ir pirkimo signalai atsiranda tik tada, kai antra po „Fraktalo“ žvakė būna aukščiau (pardavimas) arba žemiau (pirkimas) „Aligatoriaus“ balanso linijų.

Šaltinis: „MetaTrader 4.0“ prekybos programinė įranga.

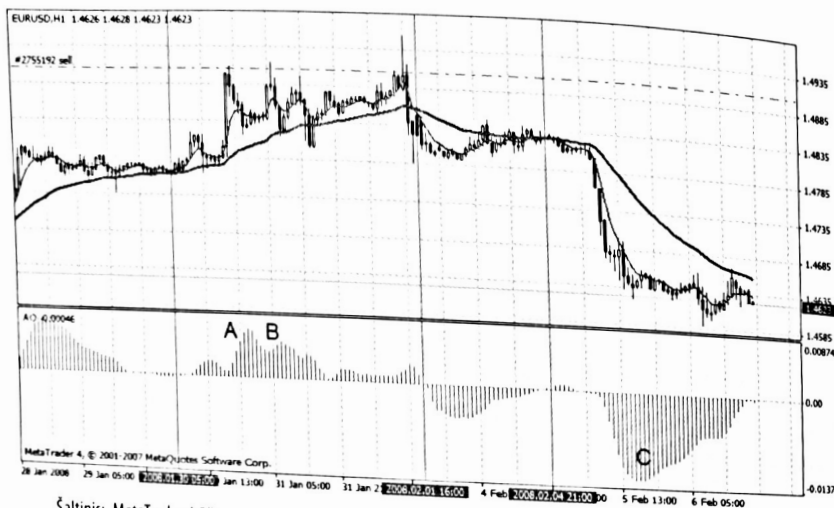
Grafike „Fraktalų“ parodymai atrodo labai įspūdingai, nes nuspėja judėjimo kryptį. Tačiau nepamirškime, kad „Fraktalas“ atsiranda ne anksčiau kaip prieš dvi žvakes nuo dabartinės kainos – toks jų brėžimo principas. Nežiūrint į tai, „Aligatoriaus“ ir „Fraktalų“ derinys puikiai parodo signalus.

„Stebuklingas indikatorius“ matuoja rinkos krypties stiprumą. Jis brėžiamas kaip paprastas slankusis vidurkis su 5 periodais ir paskaičiuojamas pagal medianos kainą (aukščiausia kaina + žemiausia kaina, padalinta iš dviejų, o iš jos atimamas 34 periodų slankusis vidurkis ir brėžiama histograma). Jei o iš jos atimamas 34 periodų slankusis vidurkis ir brėžiama histograma). Jei „Stebuklingas indikatorius“ virš nulinės linijos, tai reiškia, kad yra bulių rinka, jei žemiau nulinės linijos – meškų rinkos požymis. Ir kuo žemiau, tuo kryptingumas stipresnis.

„Stebuklingas indikatorius“

EUR/USD kursų valandos pokyčių grafikas

Grafike nubrėžtas 5 periodų (plona linija) ir 34 periodų (stora linija) slankusis vidurkis.

Šaltinis: „MetaTrader 4.0“ prekybos programinė įranga.

Atkreipkite dėmesį, kad vertikaliosiomis linijomis pažymėtos 5 ir 34 periodų slankiųjų vidurkių susikirtimo vietos. Jos sutampa su „Stebuklingojo indikatoriaus“ nuline (ašies) linija.

„Stebuklingas indikatorius“ duoda tris pirkimo arba pardavimo signalus:

- ❑ **nulinės linijos kirtimą** – nulinės linijos kirtimas iš apačios į viršų duoda pirkimo signalą, iš viršaus į apačią – pardavimo, tačiau šis signalas labai vėluoja;
- ❑ **dvi viršūnės** – kur kas geriau praktikoje pasitvirtina dvi viršūnės (A ir B viršūnės pateiktame pavyzdyje);
- ❑ **lėkštutę** – kai susiformuoja apvalus viršus (A viršūnė), duodamas pardavimo signalas, kai apvalus dugnas (C viršūnė) – pirkimo signalas. Prekybos programinėje įrangoje indikatorius brėžiamas

spalvotai: auganti histograma brėžiama žaliai, kritimo atveju – raudonai. Lėkštutės atveju histograma keičia spalvą.

„Gator osciliatorius“ duoda tuos pačius signalus kaip ir „Aligatorius“, tik brėžiamas ne virš kainos grafiko, bet atskirame lange (panašiai kaip histograma). Tai patogu, kai norite naudotis dviejų indikatorių parodymais, nes juos lengva palyginti.

Rinkos palengvinimo indeksas

Tai galėtų būti geriausias iš visų FOREX rinkos indikatorių, jei tiksliai žinotume, kokiais kiekiais kiekvienu momentu prekiaujama konkrečia valiutų pora. Norint apskaičiuoti indeksą, naudojama laikotarpio aukščiausia, žemiausia kaina ir prekybos apimtis.

Deja, FOREX rinka necentralizuota, todėl negalima apskaičiuoti tikrų prekybos apimčių. Tam naudojama punktų apimtis, t. y. kiek punktų judėjo valiutų poros, nepriklausomai nuo krypties (susumuojamas bendras punktų skaičius, kuris daugiau rodo rinkos aktyvumą, bet ne tikrą apimtį). Nors tam tikras ryšys tarp aktyvumo ir apimčių yra, bet aktyvumo vietoj apimties panaudojimas iškreipia tikrą vaizdą, todėl, manau, šis indikatorius nepatikimas.

95. Ar įmanoma pragyventi iš prekybos valiutomis?

Jeigu pekiauti taip paprasta – tai kur nauji FOREX rinkos milijonieriai? Tikslios statistikos nėra, bet įvairūs šaltiniai nurodo, kad visame pasaulyje apie 60 mln. asmenų aktyviai dirba FOREX rinkoje. „Forbes“ žurnale buvo paskelbtas sąrašas turtingiausių žmonių. Apie 24% jų susikrovė savo turtus iš investicijų, o daugelis – iš FOREX rinkos.

Taigi atsakymas, atrodo, ir paprastas, ir sudėtingas. Operacijos FOREX rinkoje gali būti priskirtos analitinio verslo kategorijai. Sėkmės sulaukia tik tie, kurie, turėdami informacijos ir taikydami įvairius analizės metodus, gali prognozuoti būsimą kainų judėjimą. Ne mažiau svarbi ir intuicija, todėl prekiautojas privalo turėti išskirtinių gebėjimų.

Darbas FOREX rinkoje neturint specialaus pasirengimo prilygsta žaidimui kazino: jeigu patyręs prekiautojas dažniau išlošia nei pralošia ir per ilgesnį

laiką susikrauna nemažai pelno, tai naujokų šansai dažnai nedideli. Tai ką daryti pradedantiesiems prekiauti? Jiems organizuojamos paskaitos, yra daug literatūros apie įvairius FOREX rinkos prekybos aspektus: techninę, fundamentaliąją analizę, rinkos psichologiją. Reikia tik noro ir ryžto mokytis, o susikūrus savo prekybos strategiją – dirbti su realiais pinigais!

Savo galimybių pervertinimas, godumas, emocinis nestabilumas gali turėti liūdnų pasekmių. Tad norėdami pradėti aktyvią investicinę veiklą, gerai apmąstykite ir galimybes. Tik gebėjimas valdyti riziką leis pasiekti maksimalių rezultatų. Žinios ir pasitikėjimas savimi šioje veikloje lemia viską.

5 skyrius

Prekybos psichologija

Žymiausi žmonės tapo garsūs ne dėl ypatingų talentų ar galimybių, bet kad išlavino įgimtus gebėjimus.

Bruce Barton

96. Kokia psichologijos reikšmė prekybai?

Jei prekiaudami negalėsite suvaldyti emocijų – jūs prarasite pinigus. Psichologijos žinios reikalingos tam, kad kontroliuotumėte emocijas. Siekdami pagerinti darbo rezultatus, jūs turite stengtis suprasti savo veiksmus.

Savęs pažinimas gali suteikti jums pranašumą investuojant, tačiau jo ieškoma dažniausiai ne ten, kur galima rasti. Nesu psichologijos specialistas, bet, manau, ne tik virėjas gali įvertinti patiekalo skonį ir ne tik psichologas gali pastebėti psichologijos poveikį prekiautojui. Mano tikslas pasidalyti patirtimi, kuri padėtų pagerinti rezultatus ir įgyti psichologinį pranašumą.

Pradedantiesiems prekiauti viskas nauja, įdomu, jie nejaučia baimės, netiki prietarais ar mėnulio fazės poveikiu prekybai, neturi stebuklingų amuletų. Ar ne todėl naujokams dažnai sekasi?

Prekyboje kaip šokyje – iš pradžių reikia sutelkti dėmesį į tai, ar teisingai juda kojos, ar ne juokingai atrodote taip judėdami, ar neužminsite partneriui (-iui) ant kojos. Įgyjus patirties, kūnas valdomas lengvai, bet vis tiek reikia pastangų – būti geriausiu reiškia ne būseną, kurią jūs galite pasiekti, bet ilgą tobulėjimo procesą.

Prekyboje netinka logika, kuria vadovaujatės kasdieniame gyvenime. Kiekvienas nueina profesionalumo kelią nuo mokyklos, universiteto iki praktinio darbo ir tikisi, kad daugiau klaidų nebedarys. Statybų inžinierius išmoka statyti namus. Galima sakyti, kad jis sėkmingai dirba, jei stato tvirtus, gražius namus. Dabar įsivaizduokite, kad jo sėkmė – du trečdaliai tvirtų namų ir vienas trečdalis sugriuvusių. Tikriausiai visi sutiks, kad tai nėra sėkmė! O turėdami vieną trečdalį nuostolingų operacijų FOREX rinkoje jūs

būsime laikomi puikiausiu investuotoju! Nuostoliai – sudėtinė prekybos dalis. Nesugebėjimas susitaikyti su kartais patiriamais nuostoliais ir suprasti, kad jie neišvengiami investuojant, žlugdo daugelį prekiautojų. Galvokite, kad ne kiekviena operacija gali būti pelninga, siekite gero bendro rezultato. Norėdami tapti sėkmingu prekiautoju, turite tapti racionaliu ir emociškai nepriklausomu.

Daugelio naujokų prekyvimas primena amerikietiškus kalnelius: jie jaučiasi išskirtiniai, kai laimi, bet visiškai sužlugdyti, kai pralaimi. O profesionalai lieka ramūs net patyrę keletą pralaimėjimų iš eilės, jie tiesiog neleidžia prasi-veržti emocijoms, nes puikiai žino, kuo tai gali baigtis – dar didesniais nuostoliais.

Kita vertus, kai reikalai klostosi gerai, tikrai normalu jausti pasididžiavimą ir išskirtinumą. Tačiau pernelyg didelis pasitikėjimas savimi gali sukelti rimtų problemų: kiekvieną kartą, kai reikalai klostosi gerai, jūs jaučiatės saugūs ir manote galį toliau rizikuoti, kad pasiektumėte dar geresnių rezultatų. Jausmai valdo veiksmus, jums atrodo, kad viskas tik gerės, o kai likimas palankus ir jums sekasi, lengva pamiršti savo pradinį planą. Ir vis dėlto, nepamirškite, kad prekyba ne žaidimas – tai verslas. Kai rinkoje atsiranda palankios prekybos galimybės, jūsų sprendimai turi būti objektyvūs, priimti nesivadovaujant emocijomis.

Taigi pažvelkime į klausimo esmę – kaip galite kontroliuoti savo emocijas? Pirmiausia reikia suprasti, kad jūs ne tik laimėsite, bet ir pralaimėsite. Kartais turėsite pelno, kartais patirsite ir nuostolių. Supratimas ir susitaikymas su šia mintimi jums labai padės prekyboje.

FOREX rinka – ne tik įvairių strategijų ir grafikų analizė. Joje svarbi ir rinkos, ir prekiautojo psichologija. Jūsų gebėjimas kontroliuoti emocijas dažnai lemia, ar sugebėsite pelningai dirbti.

97. Ką reikia žinoti apie prekybos psichologiją?

Psichologai įrodė, kad, priešingai nei manyta, žmonės ne visada priima racionalius sprendimus, ypač, jei neturi informacijos. Užuoat išnagrinėję naujienas, palyginę esamą ir buvusią situacijas, prekiautojai pernelyg daug dėmesio

skiria sprendimui priimti. Jį priėmę, rinką ima vertinti tik savo turimos rinkoje pozicijos atžvilgiu: kiekvienas palankus rinkos pokytis – tiesos patvirtinimas, o nepalankūs rinkos pokyčiai vertinami kaip padaryta klaida.

Žmonės dažnai daro nuspėjamų klaidų. Kaip teigia Džordžas Sorosas klasika tapusioje „Alchemy of Finance“, tik paskirtas fondų valdytoju jis suprato, jog nuo to, ką jis galvoja ir kokius sprendimus priima, priklauso fondo ateitis. Psichologiniai veiksniai ir naujokus, ir patyrusius prekiautojus veikia panašiai. Tam tikro finansinio instrumento vertė labai priklauso nuo jo vertės suvokimo. Kaip nustatoma vertė? Galima įtarti, kad vertės apskaičiavimas ir rinkos kainos nustatymas susiję su matematika, bet vien skaičių neužtenka, norint suprasti investuotojų sprendimus.

Per didelis pasitikėjimas

Panagrinėkime paprastą monetos metimo testą. Psichologiniai tyrinėjimai įrodė, kad žmonės labiau linkę lažintis dėl rezultato prieš mesdami monetą negu po to. Logiškai mąstant, suprantame, kad lažintis dėl to, koks bus rezultatas, vienodai rizikinga ir prieš metimą, ir po jo. Tačiau, kol rezultato dar nėra, lažintis lyg ir paprasčiau, nes galime įsivaizduoti, kad jis bus palankus. Analogiška situacija prekyboje: kai atidarote poziciją, jūs bandote įsivaizduoti, kaip toliau kaina. Tik po to pamąstote, kad pirkdami ar pardudami vertintote visus „už“ ir ignoravote – „prieš“.

Jeigu jūs toks pat kaip dauguma studentų, tai manote, kad esate geresnis nei vidutinybė. (Pagal tyrimų rezultatus, 82% studentų taip mano. Labai norisi užduoti retorinį klausimą: „Tai kokie žmonės yra vidutinybės, jei 82% žmonių mano, kad savo gebėjimais lenkia kitus?“). Per didelis pasitikėjimas savimi būdingas ir rinkose prekiaujantiems žmonėms. Jie mano, kad turima informacija geba pasinaudoti geriau nei dauguma, todėl pasipelnys. Toks mąstymas skatina nuolat prekiauti, tačiau ne visada pelningai. Per didelis pasitikėjimas labai rizikingas. Kaip teigia Džonas Nofsingeris (John Nofsinger), per daug rizikuojame, nes manome, kad, turėdami daugiau informacijos, priimsime geresnius sprendimus.

Jeigu paklausčiau, koks šansas, kad metant kauliuką iškris 4, jūs atsakytumėte, kad vienas iš šešių. Jeigu pasakyčiau, kad prieš tai keturis kartus iš eilės

iškrito 4, jūs turbūt nuspręstumėte, kad yra didesnė tikimybė, kad iškris 4 (nors kai kas sakytų priešingai). Skaičiai krenta visiškai atsitiktiniais, tačiau žmonės juos prisimena. Atmintis paveikia mūsų sprendimus. Kaip rodo praktika, dalyvavimas prekyboje pakeičia supratimą apie valiutų vertę. Naujokams prekybojams pirmi sėkmingi rezultatai gali sukelti per didelį pasitikėjimą savimi.

„Protinis apskaičiavimas“

Turint omenyje praeitį, investuotojai dažnai pasitiki „protiniu apskaičiavimu“ (angl. *Mental accounting*). Šį posakį sugalvojo Nobelio premijos laureatas Ričardas Taleris (Richard Thaler). Pinigų sumos suskirstomos į „nuostolius“ ir į „pelną“, o tada jos traktuojamos skirtingai, priešingai nei numatytų racionaliosios ekonomikos modelis. Psichologų Halo Arkeso (Hal Arkes) ir Katerinos Blumer (Catherine Blumer) eksperimentas parodo, kaip įvairūs stereotipai, su kuriais neišvengiamai susiduriame gyvenime, paveikia mūsų sprendimus. Eksperimento dalyvių buvo paprašyta atsakyti į klausimą:

Šeima turi bilietus į krepšinio rungtynes, kurių jau seniai laukė. Bilietų vertė – 40 JAV dolerių. Rungtynių dieną siaučia pūga. Jie gali vykti į rungtynes, bet pūga su mažintų varžybų stebėjimo malonumą. Ar šeima bus labiau suinteresuota eiti į rungtynes, jeigu nusipirko bilietą už 40 JAV dolerių, ar, jeigu bilietus jie gavo už dyką?

Daugelis atsakė, kad šeima yra labiau linkusi eiti į varžybas, jei bilietus pirk. Sprendimą stebėti rungtynes paveikia bilieto kaina. Įsigyjant bilietą sukuriami psichologinė dalyvavimo varžybose vertė. Ima pyktis, jei sumokėjus už bilietus, jais bus nepasinaudota. Tokiu atveju žmonės mano, kad būtina dalyvauti rungtynėse, nepaisant net nepalankių aplinkybių. Reikia akcentuoti, kad dėl apsisprendimo eiti į varžybas mažiau svarbus laikas:

Šeima ilgai laukė krepšinio varžybų, kurios vyks kitą savaitę. Varžybų dieną siaučia pūga. Ar šeima labiau norės eiti į varžybas, jei bilietus po 40 JAV dolerių nusipirko prieš metus, ar jeigu nusipirko vakar?

Šiuo atveju eksperimento dalyviai manė, kad šeima yra labiau suinteresuota eiti į varžybas, jeigu bilietus įsigijo ką tik. Psichologiniu požiūriu kaina laikui bėgant mažėja, todėl prieš metus įsigytų bilietų praradimas žmones ne taip skaudžiai paveiktų.

Rizika

„Protiniu apskaičiavimu“ taip pat galima paaiškinti rizikingą prekyautojų elgesį. Ričardas Taleris (Richard Thaler) taip pat įrodė, kad žmonės yra labiau linkę lažintis dėl monetos metimo, kai jie ką tik gavo pinigų, negu tada, kai pinigų negavo. Šitas nelauktas pelnas, vadinamasis bonusas, traktuojamas kaip rizikos kapitalas. 41% ekonomikos studentų buvo linkę lažintis iš 4,50 JAV dolerių dėl monetos metimo, kai jie nebuvo gavę pinigų, ir 77% studentų buvo linkę lažintis, kai gavo 15 JAV dolerių.

R. Taleris taip pat įrodė, kad smulkių nuostolių patyrimas mažina norą rizikuoti sąžiningose lažybose, bet jeigu prarasta nemažai pinigų ir pasiūlomas šansas kompensuoti nuostolius, dauguma studentų sutinka lažintis, net jei lažybos nesąžiningos. Manoma, kad didesni nuostoliai jau nepablogins esamos situacijos.

Vienas fenomenas, kurį visi prekyautojai puikiai žino, yra pelningos pozicijos uždarymas ir nuostolingos pozicijos laikymas. Heršas Šefrinas (Hersh Shefrin) mano, kad taip elgiasi ir tie prekyautojai, kurie trokšta kuo greitesnio gebėjimų pripažinimo bei savojo „aš“ patenkinimo, ir tie, kurie bijo bei vengia nuostolių.

Jeigu pavyksta pelningai prekiauti, o pelną realizuoti, galime teigti, kad mūsų sprendimai pagrįsti, tačiau nefiksuojame nuostolių, kurie rodo ką kita. Atrodytų, nerealizuoto pelno augimas turėtų skatinti laimėjus neuždaryti pozicijos, o esant nepalankiai situacijai kuo greičiau ją uždaryti ir fiksuoti nuostolį, kuris jau spėjo susikaupti, o gal ir padidėti – realiame gyvenime viskas vyksta priešingai.

Norint sužinoti užfiksuotų laimėjimų ir pralaimėjimų santykį, buvo išnagrinėta 10 000 vieno brokerio prekybos sąskaitų. Iš esančių prekyboje atidarytų pelningų pozicijų buvo uždaryta 33%, o nuostolingų pozicijų – 16%. Kitaip tariant, investuotojai dukart dažniau uždaro pozicijas laimėję, o ne pralošę.

Pagrindimas ir koregavimas

Žmonių pelno ar nuostolio suvokimas yra susijęs su ankstesnėmis kainomis: kiek įsigytas turtas ar valiutų kursai kainavo tuo metu, kai jie juos pirkė,

ir kiek kaina svyravo per visą laikotarpį iki pat pardavimo. Akcija, įsigyta už 50 JAV dolerių, metų pabaigoje pasiekia 100 JAV dolerių vertę. Po keleto mėnesių ji parduodama už 75 JAV dolerius. Nors objektyviai skaičiuojant gautas 25 JAV dolerių pelnas, investuotojas jaučiasi patyręs nuostolį. Viena iš klasikinių sprendimų priėmimo tendencijų, nustatyta Nobelio laureato Danielio Kahnemano (Daniel Kahneman) ir Eimoso Tverskio (Amos Tversky), vadinama pagrindimu ir koregavimu.

Kaip atsakytumėte į šį klausimą:

1896 m. *Dau Džonso indeksas (DDI)* (angl. *Dow Jones Industrial Average*) buvo lygus 40. 1998 m. pabaigoje DDI indeksas buvo 9,181. DDI apskaičiuojamas pagal akcijų kainų vidurkį. Dividendai neįtraukiami į šį indeksą. Koks būtų DDI 1998 m. pabaigoje, jei dividendai būtų reinvestuojami kiekvienais metais?

Teisingas atsakymas – 652,230. Nustebote? Jūs turbūt susidūrėte su pagrindimo ir koregavimo efektu. Pradedant nuo 9,181 ir apskaičiuojant pasikeitimą nuo pradinės reikšmės, kuri lygi 40, jūs statistiškai esate linkę spėti skaičių, kuris būtų arčiau 9,181.

Baigiant aptarti šį dar mažai nagrinėtą klausimą reikėtų pažymėti, kad vyraujančios vertės principai lemia prekiautojų veiksmus. Ateityje šios sąvokos taps žinomos ir leis sukurti geresnius finansų rinkų prognozavimo modelius, o žmonėms tapti geresniais investuotojais.

Žmogaus psichologijos poveikis prekybai negali būti ignoruojamas, atvirkščiai, reikia kuo geriau save pažinti, suprasti savo veiksmų motyvus ir stengtis valdyti emocijas. Prekiautojai, bandantys nedaryti psichologinių klaidų, turi kritiškai vertinti savo elgesį, analizuoti situacijas, padarytas klaidas ir jų tiesiog nekartoti.

98. Koks ryšys tarp požiūrio į pinigus ir investavimo?

Jūsų požiūrį į pinigus nulemia jūsų asmeninės savybės. Bet ar buvote susimąstę apie tai, kaip elgiatės su savo finansais ir kaip tai paveikia jūsų požiūrį į investavimą? Jei žinosite, koks jūsų požiūris į pinigus, galėsite į tai atsižvelgti investuodami. Nebandykite tapti kita asmenybe, tai neįmanoma, bet, geriau pažindami save, pabandykite keisti požiūrį ir elgseną investuodami.

Pagal požiūrį į pinigus psichologė Liza Smit (Lisa Smith) pateikia tokią žmonių klasifikaciją:

- ☐ išlaidautojai (angl. *Big spenders*),
- ☐ taupytojai (angl. *Savers*),
- ☐ pirkėjai (angl. *Shoppers*),
- ☐ skolininkai (angl. *Debtors*),
- ☐ investuotojai (angl. *Investors*).

Išlaidautojai dievina gražias mašinas, naujus prietaisus ir garsių gamintojų rūbus. Jie neieško pigių pirkinių, rengiasi madingai ir stengiasi sudaryti puikų įvaizdį. Išlaidautojai dažnai trokšta turėti mažiausią mobilųjį telefoną, didžiausią plazminį televizorių ir gražius namus. Jie jaučiasi ramūs leisdami pinigus, nebijo skolų, o investuodami labai rizikuoja.

Taupytojai – tikra išlaidautojų priešingybė. Jie išjungia šviesą išeidami iš kambario, greitai uždaro šaldytuvą, kad neišleistų šalčio, apsipirkinėja tik tada, kai būtina, ir retai naudojami kredito kortele. Dažniausiai jie neturi skolų ir laikomi šykštuoliais. Taupytojai neseka naujausių tendencijų, jie gauna daugiau malonumo skaitydami banko ataskaitas, nei įsigydamis ką nors nauja. Taupytojai yra iš prigimties konservatyvūs ir investuodami nemėgsta rizikuoti.

Pirkėjams didžiulį emocinį malonumą suteikia pinigų leidimas. Jie negali susilaikyti, neišleidę pinigų net tiems daiktams, kurių nereikia. Dažniausiai pirkėjai suvokia polinkį leisti pinigus ir netgi yra susirūpinę dėl atsiradusių skolų. Jie ieško pigių pirkinių ir jaučiasi pamaloninti, kai padaro gerą sandorį. Investuodami pirkėjai būna eklektiški.

Skolininkai išlaidaudami nesiekia gero įvaizdžio ir neperka, norėdami save pralinksminėti ar pamaloninti. Jie paprasčiausiai negalvoja apie pinigus: nelaiko čekių, neskaičiuoja, kur ir kiek išleido. Dažniausiai skolininkai išleidžia daugiau nei uždirba ir yra giliai įklimpę sklose. Jie negalvoja ir apie investavimą.

Investuotojai mąsto apie pinigus. Jie supranta savo finansinę situaciją ir bando „įdarbinti“ turimus pinigus. Nekreipdami dėmesio į dabartinę finansinę situaciją, investuotojai laukia dienos, kai pasyvus investavimas duos pakanka-

mai pajamų ir leis padengti visas sąskaitas. Jie kruopščiai priima sprendimus, o investuodami nebijo rizikuoti, kad pasiektų savo tikslą.

Taigi pamąstę, kaip elgiatės su pinigais, ir priskyre save vienai iš šių grupių, galite pagalvoti, kaip su turimais pinigais pasiekti geriausių rezultatų. Kartais net maži pokyčiai gali duoti didelių rezultatų.

Norėčiau duoti keletą patarimų kiekvienos grupės atstovams.

Išlaidautojai, šiek tiek mažiau apsipirkinėkite, truputį daugiau taupykite!

Jeigu jums patinka leisti pinigus, jūs ir toliau tai darysite, bet turėtumėte siekti ilgalaikės vertės, o ne trumpalaikio malonumo. Pradėkite investuoti ir turėsite galimybę mąstyti apie ilgalaikiškumą. Ieškokite lėto ir pastovaus pelno, o ne didelės rizikos ir greito pasipelnymo šaltinių.

Taupytojai, būkite nuosaikūs!

Benas Franklynas (Ben Franklin) kartą pasakė: „Visur būkite nuosaikūs“. Taupytojui tai tikrai geras patarimas. Nepraleiskite geriausių gyvenime pasitaikančių progų, kad tik sutaupytumėte keletą centų. Taip, sumažinti riziką yra kiekvieno investuotojo svarbiausias tikslas, bet sėkmingo investavimo tikroji paslaptis – mažinti riziką taip, kad būtų kuo geresnis rezultatas.

Pirkėjai, neleiskite pinigų, kurių neturite!

Pirkėjams svarbu pradėti kontroliuoti savo išlaidas. Nekontroliuojama investicinė sąskaita gali sužlugdyti pačią geriausią strategiją. Prieš atidarydami poziciją susimąstykite, ar tai leidžia jūsų finansinės galimybės.

Skolininkai, pradėkite investuoti!

Jeigu esate skolininkas, turite sutvarkyti savo finansus ir sukurti investavimo planą. Jūs gal nepadarysite to vienas, taigi paprašyti pagalbos – tikrai gera idėja. Labai svarbu nuspręsti, kas valdys jūsų finansus. Investavimo profesionalą rinkitės labai atidžiai.

Investuotojai, sėkmės ir toliau laikantis savo principų!

Sveikiname! Toliau tęskite tai, ką darote, ir dar labiau tobulėkite, nes jums puikiai sekasi.

Norint investuoti, pirmiausia būtina pažinti save. Jūs negalite pakeisti savo asmenybės, bet galite pažinti save ir priimti iššūkius. Valdant pinigus svarbu savimonė: žinojimas, koks esate, leis jums pakeisti taip savo elgesį, kad pasiektumėte norimų rezultatų.

99. Kaip išvengti psichologinių prekybos klaidų?

Apžvelkime kelias pagrindines prekybos taisykles, kurios padės išvengti psichologinių klaidų:

Išnagrinėkite visus faktus prieš atlikdami operacijas!

Dauguma prekyautojų klysta, nes į parduotuvę apsipirkti eina daug rimčiau nusiteikę, nei pradėdami investuoti, nors čia išleidžiamos kur kas didesnės pinigų sumos.

Pirkėjas parduotuvėje niekada neišleis 1 000 litų, neapžiūrėjęs perkamo daikto, o investuotojai, dažnai vadovaujamasi tik intuicija, atlieka operacijas, kurios jiems gali kainuoti daug didesnius pinigus.

Prekiaukite pagal planą!

Neleiskite emocijoms paveikti jūsų sprendimo, kada įeiti ar išeiti iš rinkos. Vadovaukitės iš anksto nustatytomis taisyklėmis ir stebėkite rinką, ar ji atitinka ir patvirtina jūsų prielaidas.

Per daug nesizavėkite prekyba!

Valiutų poros nėra nei jūsų draugai, nei priešai, todėl turi nekelti jums jokių emocijų. Jei prekybos psichologija, jos supratimas ir panaudojimas nebus jūsų stiprioji pusė, jis bus jūsų silpna vieta. Pradėti prekiauti galite tik atlikę analizę. Jums esant jau rinkoje, tolesnę analizę veikia atidarytos pozicijos. Ne objektyvus požiūris į rinkos pokyčius, o viltis laimėti, pamatyti kursų judėjimus pasirinkta kryptimi lemia jūsų pasiryžimą ieškoti palankios informacijos.

Būkite emociškai laisvi ir nepriklausomi nuo rinkos pokyčių!

Nereikia nuolat tikrinti, koks valiutų kursas, netgi, jei prekiaujate tik vieną dieną. Reikia laiko, kad rinka pasikeistų, o emocijos tik išsekina jus. Kur kas lengviau atėjus ryte pamatyti rezultatą, netgi neigiamą, nei laukti rinkos pokyčių.

100. Ką galima patarti pradedantiesiems prekiauti?

Pirmiausia noriu patarti nekurti jokių iliuzijų! Neįdelizuokite savo gabumų, rinkos, žmogaus prigimties. Ir dar keli praktiniai patarimai, kurie nėra itin originalūs. Juos galima pavadinti rinkoje įgytos išminties santrauka:

- ❑ Niekada neinvestuokite paskutinių pinigų, kurių negalėtumėte prarasti. Tada jus užvaldys baimė suklysti ir prekyba taps nepakeliama našta. Tokios emocijos vers jus klysti, kol galų gale viskas baigsis pralaimėjimu. Patartina investuoti sumą (rizikos kapitalą), kurią praradus jūsų gyvenimo kokybė nepablogėtų. Anksčiau brokeriai anketose klausdavo apie pajamas ir rizikos kapitalą, bet dabar apie tai rašoma smulkiu šriftu kaip apie neįpareigojančią rekomendaciją. Prieš įvertindami rinką – įvertinkite savo finansines galimybes!
- ❑ Žiūrėkite į pinigus kaip į priemonę tikslui pasiekti, bet joku būdu ne kaip į galutinį tikslą. Praktika rodo, kad žmonės, iškelę tikslą užsidirbti kuo daugiau pinigų, galų gale žlunga (ne tik FOREX rinkoje, bet visose veiklos srityse). Rinkos stebėjimas ir analizė suteikia daug informacijos, kuri padeda įžvelgti dėsningumus ir pasimokyti. Žiūrėkite į investavimą kaip į galimybę tobulėti ir neapsiribokite vien svajonėmis kuo greičiau užsidirbti.
- ❑ Ypač venkite prekiauti tada, kai rinka neaiški. Neprekiuokite aktyviau po ilgos sėkmės, nes jūsų budrumas ir nuojauta yra paveikti sėkmės. Kurį laiką atsigaukite ir nusiraminkite. Nepamenu, kas iš klasikų pasakė: „Visada prekiauja tik kvailiai“, bet daug profesionalių investuotojų mielai jai pritartų.
- ❑ Rinkoje emocijoms, užsispyrimui, impulsyvumui ne vieta. Vadovaukitės tik pragmatiškais išsiaiškinimais. Jūs turite kontroliuoti situaciją – kitaip jus valdys emocijos, o klaidos bus neišvengiamos. Emocijos baisiausias priešas. Be abejo, visiškai išvengti emocijų neįmanoma, bet reikia turėti stiprų gyvenimo filosofijos pagrindą, kad sustatytumėte viską į savo vietas, susitaikytumėte su nuostoliais ir ramiai priimtumėte laimėjimus. Rezultatai negali paveikti asmenybės.
- ❑ Jeigu jums sekasi – tai reiškia, kad tik dabar jums sekasi, todėl pernelyg savimi nepasitikėkite. Niekada neatmeskite nuostolių galimybės ir turėsite jų mažiau. Pelnas, koks jis bebūtų įspūdingas,

nedaro jūsų išskirtinio (o nesėkmės – antrarūšiu žmogumi). Tai tik investicijos – „nothing with you, just business“.

- ❑ Na, ir paskutinis patarimas: viena pirmųjų pamokų, kurią išmokau prekiaudamas ir stebėdamas rinką, buvo nuostata ir reikalavimas žiūrėti į prekybą kaip į investiciją. Ji turi būti tinkamai valdoma, pradedant nuo pinigų ir rizikos kontrolės ir baigiant sprendimo priėmimu. Gal tai skambės paradoksaliai, bet šiandien aš manau, kad į prekybą FOREX rinkoje reikia žiūrėti ne tik kaip į investiciją, bet kaip ir į žaidimą. Supraskite, kad jūs neperkate ilgalaikių vėrtių, jūsų atliekamos operacijos yra spekuliacija, o tai – didelis žaidimas. Kaip ir politikoje, FOREX rinkoje rezultatą nulemia įvairių interesų grupių įtaka. Norėdami užsidirbti pinigų, privalome būti lankstūs priimdami sprendimus, keisti nuomonę, jei tam yra svarbių priežasčių, žaibiškai reaguoti, kai matote puikią galimybę. Ar ne to mes mokomės žaisdami? Taigi, investuodami pinigus FOREX rinkoje, pasinaudokite visais žaidimo privalumais.

101. Ką dar norėtumėte sužinoti apie FOREX rinką?

Be abejo, 100 klausimų nepakanka, norint aptarti visas FOREX rinkoje kylančias problemas. Iki šiol į visus klausimus atsakinėjo autorius, tačiau paskutinytis skirtas jums, gerbiamieji skaitytojai: „Ką dar norėtumėte sužinoti apie FOREX valiutų rinką? Kokių klausimų jums kilo skaitant šią knygą?“

Į visus pateiktus klausimus atsakysiu asmeniškai „Admiral Markets“ interneto svetainėje www.forextrade.lt esančioje skiltyje, skirtoje šiai knygai. Taip pat galite rašyti el. paštu valerijus.ovsianikas@forextrade.lt. Jei jūsų klausimas bus įtrauktas į kitą šios knygos laidą – jūs naują knygą leidimą gausite nemokamai!

Linkiu sėkmės, keliaujant po įdomų, nenusipėjamą, bet prognozuojamą valiutų rinkos pasaulį! O prekiaujantiems reikia palinkėti to, ko niekada nebūna per daug – sėkmės prekyboje!

* „Nieko, susijusio su tavimi, tiesiog verslas.“ Frazė iš filmo „Krikštavės“. (Aut. past.)

Kokią literatūrą apie FOREX rinką skaityti?

Šiandien apie FOREX rinką parašyta tiek daug, kad dažnai kyla klausimas ne ką skaityti, bet ko galėtume ir neskaityti. Būtų galima išskirti kelias FOREX literatūros temas. Rekomenduočiau paskaityti šias knygas.

Verslo romanai: Alexander Elder „Trading for a Living“ („Kaip žaisti ir laimėti biržoje“), Larry Williams „Long-term secrets to short-term trading“ („Trumpalaikės prekybos ilgalaikės paslaptys“), George Soros „Alchemy of Finance“ („Finansų alchemija“), „The Crisis of Global Capitalism“ („Pasaulio kapitalizmo krizė“, išleista ir lietuvių kalba), Art Simpson „Market ghost“ („Biržos vaiduoklis“), Michael Lewis „Liar's Poker“ („Melagių pokeris“) ir kt.

Knygos apie techninę analizę: Steven Akeles „Technical Analysis from A to Z“ („Techninė analizė nuo A iki Z“), Jack D. Schwager „Technical Analysis“ („Techninė analizė. Pilnas kursas“), Thomas R. DeMark „The New Science of Technical Analysis“ („Techninė analizė. Naujas mokslas“), Jake Bernstein „Introduction To Technical Analysis“ („Įvadas į techninę analizę“), Michael McDonald „Predict Markets Wings with Technical Analysis“ („Rinkos lūžių prognozavimas atliekant techninę analizę“), Gitanas Kancerevyčius (UAB „Reuters Lit“). „Techninė analizė“ ir kt.

Knygos apie fundamentaliąją analizę: В. Н. Лиховидов „Фундаментальный анализ мировых валютных рынков. Методы прогнозирования и принятия решений“ („Valiutų rinkos fundamentalioji analizė“), Jones Rian „The Trading game. Playing by the Numbers to make Millions“ („Prekybos žaidimas“) ir kt.

Knygos apie prekybos psichologiją: Lars Tvede „The Psychology of Finance“ („Finansų psichologija“), A. Elder „Trading For a Living“ („Kaip žaisti ir laimėti biržoje“), Carney M. Scott „The Harmonic Trader“ („Harmoningas prekyautojas“) ir kt.

Įvairios enciklopedijos, knygos, interviu: Erick Naiman „Small traders enciklopedia“ („Mažoji prekyautojo enciklopedija“), Jack Schwager „Market Wi-

zards“ („Rinkos burtininkai“, interviu su garsiausiais biržos prekyautojais, išleistas dvi knygos), Tushar S. Chande „How to Develop and Implement a Winning Trading System“ („Kaip sukurti ir įgyvendinti sėkmingą prekybos strategiją“), John Jagerson and S. Wade Hansen „Profiting With Forex“ („Kaip gauti pelną FOREX rinkoje“), Gitanas Kancerevyčius. „Finansai ir investicijos“ (II leid.) ir kt.

FOREX rinkoje vartojami žargoniniai terminai

A

Akauntas, depo (angl. *Account, deposit*) – įnašas, sąskaita, depozitas.

Ask kaina (angl. *Ask*) – pasiūlos kaina.

B

Bid kaina (angl. *Bid*) – paklausos kaina.

D

Dileris (angl. *Dealer*) – brokerinės kompanijos prekybos agentas.

F

Fletas (angl. *Flat*) – šoninis trendas.

FOREX scam (angl. *FOREX scam*) – FOREX rinkos suktybė, apgavystė – prekybos schema, kuri klaidina individualų biržos spekuliantą.

Forvardas (angl. *Forward*) – išankstinių sandorių kursas.

H

Hedžas, hedžinti, perdengti pozicijas (angl. *Hedge*) – atidaryti tos pačios valiutų poros priešingų krypčių pozicijas, pvz., vienu metu pirkti ir parduoti eurą.

K

Karytreid (angl. *Carry trade*) – palūkanų skirtumo prekyba.

Kliringuoti (angl. *clearing*) – išvesti kliento poziciją į rinką.

L

Longinti (angl. *Long position*) – pirkti.

M

Margin call (angl. *Margin call*) – priverstinis vienos ar kelių pozicijų uždarymas.

Marketmeikieriai (angl. *Marketmakers*) – stambūs bankai – rinkos kūrėjai.

O

Oferta – sutarties tipas, kurį pasirašęs klientas sutinka su pasiūlytomis sąlygomis.

OTC (angl. *Over The Counter*) – nebiržinis sandoris.

Overnaitas (angl. *Over night*) – vienos nakties palūkanos.

P

Pipsas (angl. *Pip, point, tick*) – punktas – minimalus kotiruotės pokytis.

Platforma (angl. *Platform*) – prekybos programinė įranga, kurią sudaro brokerio naudojama programinė įranga ir kliento prekybos programinė įranga.

S

Slipažas (angl. *Slippage*) – patvirtintos ir pareikalaus kainos neatitikimas.

Spotas (angl. *Spot*) – neatidėliotinas kursas.

Spot kaina (angl. *Spot price*) – esama rinkos kaina.

Spreadas (angl. *Spread*) – pirkimo ir pardavimo kainų skirtumas.

Stop loss (angl. *Stop loss*) – nuostolio riba.

Svopas (angl. *Swap*) – valiutų apsikeitimo sandoris.

Š

Šortinti (angl. *Short position*) – parduoti valiutą (pagrindinės valiutos atžvilgiu), akcijas ar kitą finansinį instrumentą.

T

Take profit (angl. *Take profit*) – pelno riba.

Terminalas (angl. *Terminal*) – kliento prekybos programinė įranga.

Traideris (angl. *Trader*) – biržos spekuliantas, prekiautojas.

Treilingas (angl. *Trailing stop*) – nuostolio ribojimo komanda.

Trendas (angl. *Trend*) – rinkos tendencija, vyraujanti kryptis.

FOREX rinkoje vartojami neoficialūs valiutų pavadinimai

Neoficialus valiutos pavadinimas	Oficialus valiutos pavadinimas
Kabelis	Didžiosios Britanijos svaras (GBP)
Green back	JAV doleris (USD)
Kivi	Naujosios Zelandijos doleris (NZD)
Svisi	Šveicarijos frankas (CHF)
Mažasis doleris, kadi	Kanados doleris (CAD)
Ausi	Australijos doleris (AUD)

„Kiekvienam susidomėjusiam FOREX rinka iškyla daug įvairių klausimų. Šiandien pasaulyje plačiai naudojant interneto ryšį, turime daug informacijos šaltinių. Dėl jų gausos dažnai sunku rasti reikiamą informaciją. Parašyti šią knygą paskatino seminarų dalyvių dažnai užduodami klausimai. Išsamiai ir argumentuotai atsakyti į juos per seminarą dažnai pritrūkdavo laiko. Be to, atsakymus norėjosi pagrįsti vaizdine medžiaga. Todėl surinkau įdomiausius apie FOREX rinką iškilusius klausimus, į kuriuos atsakymus rasite šioje knygoje. Tikiuosi, knyga padės skaitytojui perprasti tarptautinės valiutų rinkos subtilybes.“

Apie autorių

Valerijus Ovsianikas yra UAB „Admiral Markets“ direktorius. Prieš tai dirbo „Deloitte“, „Microsoft Lietuva“ kompanijose. Nuo 1997 metų domisi FOREX rinka ir aktyviai joje dalyvauja. Autorius taip pat skaito paskaitas studentams ir veda seminarus FOREX rinkos klausimais. V. Ovsianikas yra fundamentaliosios analizės šalininkas. Gyvenime ir darbe jis vadovaujasi šūkiu: „Jei darai, daryk gerai!“

Valerijus Ovsianikas

FOREX 101

Paprastai ir suprantamai apie valiutų rinką

www.smaltija.lt

ISBN 978-9955-707-82-0

9 789955 707820